

Uniwersytet
Wrocławski

Teoretyczne i praktyczne aspekty wykonywania kary ograniczenia wolności

pod redakcją
Adama Kwiecińskiego

Wrocław 2016

**Teoretyczne i praktyczne aspekty
wykonywania kary ograniczenia wolności**

Teoretyczne i praktyczne aspekty wykonywania kary ograniczenia wolności

**pod redakcją
Adama Kwiecińskiego**

dra nauk prawnych, Uniwersytet Wrocławski

Wrocław 2016

Kolegium Redakcyjne

prof. dr hab. Leonard Górnicki – przewodniczący

dr Julian Jezioro – zastępca przewodniczącego

mgr Aleksandra Dorywała – sekretarz

mgr Bożena Górna – członek

mgr Tadeusz Juchniewicz – członek

Recenzent: *prof. dr hab. Maciej Szostak*

© Copyright by Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego

Korekta: *Anna Noga-Grochola*

Projekt i wykonanie okładki: *Karolina Drozd*

Skład i opracowanie techniczne: *Magdalena Gad, Tomasz Kalota eBooki.com.pl*

Druk: *Drukarnia Beta-druk, www.betadruk.pl*

Wydawca

E-Wydawnictwo. Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa.

Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego

ISBN 978-83-65431-34-9 (druk)

ISBN 978-83-65431-35-6 (online)

Spis treści

SŁOWO WSTĘPNE	9
Stanisław Burdziej	
WYKORZYSTANIE KARY OGRANICZENIA WOLNOŚCI W MODELU <i>PROBLEM-SOLVING JUSTICE</i>	11
Monika Cendrowska	
SYLWETKA SKAZANEGO NA KARĘ OGRANICZENIA WOLNOŚCI NA PODSTAWIE AKT SĄDOWYCH SĄDU REJONOWEGO DLA WROCŁAWIA – ŚRÓDMIEŚCIA	25
Anna Janus-Dębska	
CZYNNIKI UTRUDNIAJĄCE EFEKTYWNE WYKONYWANIE KARY OGRANICZENIA WOLNOŚCI.....	37
Grzegorz Miśta	
WROCŁAWSKI KASKADOWY MODEL WYKONYWANIA KARY OGRANICZENIA WOLNOŚCI. OD KRYZYSU DO EFEKTYWNEGO WYKONYWANIA KAR.....	57
Kamila Mrozek	
PODSTAWY STOSOWANIA ODROCZENIA WYKONANIA KARY OGRANICZENIA WOLNOŚCI	71
Magdalena Niewiadomska-Krawczyk	
WPLYW NOWEJ TREŚCI KARY OGRANICZENIA WOLNOŚCINA CZYNNOŚCI ZAWODOWEGO KURATORA SĄDOWEGO ZWIĄZANE Z JEJ WYKONYWANIEM	79
Piotr Ochman	
Z PROBLEMATYKI KARY OGRANICZENIA WOLNOŚCI W PRAWIE KARNYM GOSPODARCZYM (UWAGI NA MARGINESIE PRZESTĘPSTW PRZECIWKO OBROTOWI GOSPODARCZEMU).....	93
Robert Pelewicz	
NORMATYWNY STATUS SĄDOWEGO KURATORA ZAWODOWEGO A EFEKTYWNE WYKONYWANIE KARY OGRANICZENIA WOLNOŚCI NA TLE OSTATNICH NOWELIZACJI KODEKSU KARNEGO WYKONAWCZEGO.....	105
Renata Pietruszka	
KARA OGRANICZENIA WOLNOŚCI ORAZ KARA GRZYWNY JAKO REAKCJA NA NARUSZENIE PRZEZ SKAZANEGO WARUNKÓW PRÓBY	123
Bartosz Pilitowski	
WSPARCIE SĄDU I SŁUŻBY KURATORSKIEJ PRZEZ WYSPECJALIZOWANĄ ORGANIZACJĘ SPOŁECZNĄ – MODEL CENTRUM SPRAWIEDLIWOŚCI NAPRAWCZEJ W TEORII I PRAKTYCE	139

Katarzyna Liżyńska, Anna Płońska

KARA OGRANICZENIA WOLNOŚCI W PRAWIE O WYKROCZENIACH W ŚWIETLE NAJ-
NOWSZYCH ZMIAN POLITYKI KRYMINALNEJ 161

Krzysztof Stasiak

WYMIAR KARY OGRANICZENIA WOLNOŚCI I JEGO WPŁYW NA EFEKTYWNE WYKO-
NYWANIE TEJ KARY – NA PODSTAWIE BADAŃ EMPIRYCZNYCH..... 169

BIBLIOGRAFIA 181

Słowo wstępne

Problem wzmocnienia dynamiki stosowania oraz poprawy efektywności wykonywania kary ograniczenia wolności od lat zajmuje jedno z ważniejszych miejsc w debacie nad docelowym kształtem polityki karnej w Polsce. Dla praktyków i badaczy tej sankcji z pewnością inspiracją do wzmożonych działań na rzecz jej reformy są doświadczenia zagraniczne. W Stanach Zjednoczonych i w krajach Europy Zachodniej kary zbliżone w swej treści i charakterze uzyskują poważny udział w ogólnej liczbie skazań za przestępstwa, stając się realną alternatywą dla krótkoterminowego pozbawienia wolności. Wśród przedstawicieli naszej doktryny prawa karnego akcentuje się także pogląd, iż kara ograniczenia wolności posiada ten walor również w stosunku do trudnej do spłacenia grzywny.

Co istotne, w zgodnej opinii osób zajmujących się problematyką środków penalnych, kara ograniczenia wolności posiada ogromny potencjał, którego uruchomienie leży nie tylko w interesie wymiaru sprawiedliwości i więziennictwa (redukcja tą drogą populacji więziennej), ale w szeroko rozumianym interesie społecznym. Spełnia ona najistotniejsze cele kary, a więc retributywny oraz prewencyjny, jednocześnie będąc pozbawiona obciążeń, jakie wiążą się z izolacją penitencjarną. Przy prawidłowej organizacji daje także szansę na zmianę postrzegania instytucji wymiaru sprawiedliwości i aparatu wykonawczego przez społeczeństwo, a finalnie także samych skazanych i możliwości ich reintegracji. Jednak ukształtowanie i organizacja jej wykonania, zwłaszcza kluczowego elementu, jakim bez wątpienia pozostaje nieodpłatna, kontrolowana praca na cele społeczne, od lat pozostaje poważnym wyzwaniem dla wszystkich osób zajmujących się tą sankcją.

Podjęmowane zabiegi mające na celu usprawnienie procedur wykonawczych, usunięcie niespójności między regulacjami kodeksu karnego a kodeksu karnego wykonawczego, odciążenie sądu i wzmocnienie pozycji kuratora sądowego w toku jej wykonania tylko częściowo przyniosły zakładane efekty. Ustawodawca na przestrzeni ostatnich lat starał się kilkakrotnie odwrócić tę niekorzystną tendencję. Nowelizacje prawa karnego z dnia 24 lipca 2003 r. (Dz. U. Nr 142, poz. 1380), 5 listopada 2009 r. (Dz. U. Nr 206, poz. 1589 ze zm.) czy z 16 września 2011 r. (Dz. U. Nr 240, poz. 1431) w sposób istotny przebudowały model wykonania tej kary przyjęty w 1997 r. Kolejne fundamentalne zmiany przyniosła ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. (Dz. U. poz. 396). Dynamikę toczącego się wokół kary ograniczenia wolności procesu legislacyjnego i problemy związane z przyjęciem optymalnych rozwiązań w tym obszarze dobrze ilustruje fakt, iż

już rok później (ustawą z dnia 11 marca 2016, Dz. U. poz. 428) niektóre z przyjętych wtedy rozwiązań odrzucono.

Już tylko powyższe uwagi mogą stanowić wystarczające uzasadnienie poświęcenia odrębnej pracy problemom związanym z wykonywaniem kary ograniczenia wolności. Książka „Teoretyczne i praktyczne aspekty wykonywania kary ograniczenia wolności” jest taką właśnie próbą prezentacji najbardziej aktualnych zagadnień łączących się z tytułową sankcją w przełomowym dla niej momencie, to jest znaczącej reformy prawa karnego. Jest ona w pewnym zakresie pokłosiem konferencji pt. „Kara ograniczenia wolności w perspektywie nowych założeń polityki kryminalnej w Polsce”, która odbyła się w dniach 25–26 lutego 2016 roku na Wydziale Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, a której organizatorami byli: Sąd Okręgowy we Wrocławiu, Dolnośląskie Stowarzyszenie Kuratorów Sądowych „Frontis” oraz Katedra Prawa Karnego Wykonawczego Uniwersytetu Wrocławskiego.

Poszukiwanie optymalnego modelu wykonywania kary ograniczenia wolności musi zakładać ścisłą współpracę i otwartość na wymianę poglądów między teoretykami a praktykami, wśród nich zwłaszcza między sędziami i kuratorami sądowymi. Spojrzenie tych, którzy w swojej pracy zawodowej napotykają konkretne trudności w realizacji orzeczeń skazujących na karę ograniczenia wolności, umożliwi odmienne, szersze spektrum oceny dokonanych na przestrzeni lat zmian w normatywnej regulacji tej kary. Co jest charakterystyczne, zarówno w trakcie wystąpień konferencyjnych, jak i w tekstach przygotowanych przez Autorów do tej książki, propozycje obu grup, mimo że przedstawiane z różnych pozycji zawodowych i doświadczeń, w najistotniejszych punktach są zbieżne. Teraz najważniejsze wydaje się, aby te wspólne postulaty zostały uwzględnione w kolejnych zmianach legislacyjnych i pozwoliły w końcu wyzwolić z kary ograniczenia wolności tkwiący w niej potencjał.

Adam Kwieciński

Dr Stanisław Burdziej

Uniwersytet Mikołaja Kopernika

Wydział Humanistyczny

Instytut Socjologii

Wykorzystanie kary ograniczenia wolności w modelu *problem-solving justice*

Wprowadzenie

Z perspektywy europejskiej, w tym polskiej, amerykański system karny trudno uznać za przykład wart naśladowania¹. Powszechnie krytykuje się jego represywność, niebotyczne koszty – zarówno finansowe, jak i społeczne, a także będący efektem strategii karania – wysoki poziom prizonizacji. Niemniej, w opozycji do systemu tradycyjnego, od niemal 30 lat rozwijany jest tam nurt *problem-solving justice*, czyli podejście nastawione na wykorzystanie instytucji szeroko rozumianego wymiaru sprawiedliwości do rozwiązywania niektórych problemów społecznych, będących przyczyną cyklicznych nawrotów do przestępczości.

Model ten zakłada wykorzystanie szerokiego wachlarza kar nieizolacyjnych – jako alternatyw dla kary pozbawienia wolności – a także intensywną współpracę sądu z szeregiem instytucji, w tym – z organizacjami pozarządowymi. W niniejszym rozdziale przedstawiono krótko główne założenia wspomnianego modelu oraz zakres i formy działania takich „sądów problemowych”. Wskazano również na niektóre problemy i wyzwania, związane z funkcjonowaniem modelu, a także – poddano rozważeniu możliwość implementacji niektórych rozwiązań w kontekście polskim.

Geneza *problem-solving justice*

W pracach większości kryminologów amerykański system karny uznaje się na ogół za generalnie nieskuteczny i poddaje wielowymiarowej krytyce. Jednym z głównych zarzutów jest znaczna restrykcyjność systemu karania, która jednak od dziesięcioleci współistnieje z wysokim poziomem przestępczości. Efektem prowadzonej do dziś polityki „zero tolerancji”, która stała się modna w latach 70. XX w., jest niezwykle wysoka – nie tylko

---

¹ Rozdział powstał w ramach projektu pt. *Partycypacja, deliberacja, alienacja – legitymizacja władzy sędziowskiej w społeczeństwie obywatelskim*, finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki (nr 2013/09/D/HS6/00937).

na tle krajów zachodnich, skala prizonizacji. W roku 2008 liczba więźniów – głównie młodych mężczyzn, z silną nadreprezentacją ludności czarnoskórej, sięgnęła rekordowego poziomu 2,3 miliona osób². Fakt ten niesie ze sobą wiele negatywnych konsekwencji społecznych, nie tylko dla grup mniejszościowych, z których rekrutuje się znaczna część osadzonych. Przykładowo, budowa nowych zakładów karnych w Kalifornii zmusiła władze stanu do zmniejszenia budżetu na szkolnictwo³. Wielkim problemem jest także rola systemu prawa i praktyki funkcjonowania policji w utrwalaniu, a nawet pogłębianiu podziałów rasowych i etnicznych: w ostatnich latach mnożą się przypadki nadużycia siły, skutkujące ofiarami śmiertelnymi, które prowadzą do społecznych protestów.

Skala problemów, jakie rodzi aktualny system wymiaru sprawiedliwości – zarówno tych społecznych, jak i finansowych – spowodowała falę oddolnych inicjatyw, których wspólnym mianownikiem była (i pozostaje) chęć budowy systemu, który będzie nie tylko bardziej sprawiedliwy, ale i bardziej efektywny. Począwszy od lat 80. XX w., tworzone są tak zwane *problem-solving courts*, to jest sądy wyspecjalizowane do rozpatrywania czynów zabronionych popełnianych przez specyficzne kategorie sprawców. W szczególności chodzi tu o osoby uzależnione od narkotyków (dla których utworzono tzw. *drug courts*), a także o bezdomnych (*homelessness courts*) i weteranów (*veterans' courts*). Choć w terminologii amerykańskiej wymienione tu instytucje określane są mianem sądu, co z perspektywy polskiej sugeruje rozbudowaną infrastrukturę, liczny personel, budynki itp., na ogół chodzi tu o praktykę delegowania wybranych sędziów do prowadzenia pewnego typu spraw, ze względu na specyficzne predyspozycje sędziów (np. doświadczenie, cechy osobowościowe lub wykształcenie) oraz dostępność zasobów instytucjonalnych (wsparcie terapeutów, dostępność ośrodków terapeutycznych i socjalnych, a także – odpowiednich programów federalnych i stanowych). Sprawia to, że sądy wyspecjalizowane mają rację bytu także w mniejszych miejscowościach, w których niewielka liczba sprawców danej kategorii nie uzasadniałaby dedykowania im osobnej infrastruktury. W istocie więc, sądy problemowe to nie tyle odrębne instytucje, ile pewna innowacyjna ścieżka postępowania z precyzyjniej diagnozowanymi sprawcami, których specyficzne potrzeby uzasadniają połączenie sankcji z różnorodnymi formami pomocy.

Punktem wyjścia do utworzenia pierwszego sądu narkotykowego w Miami w 1989 r., a także kolejnych sądów wyspecjalizowanych (w 2008 r. było ich już ponad 3600 w całych Stanach Zjednoczonych)⁴, jest spostrzeżenie, iż pozbawieni odpowiedniego wsparcia sprawcy zmagający się z uzależnieniami i innymi poważnymi deficytami

² *Prisoners in 2008*, US Bureau of Justice Statistics, 8 grudnia 2009 NCJ 228417, <http://www.bjs.gov/index.cfm?ty=pbdetail&iid=1763> [dostęp 5.04.2016].

³ E. Currie, *Crime and Punishment in America*, New York, Picador, 2013.

⁴ W. Huddleston, D.B. Marlowe, *Painting the Current Picture: A National Report Card on Drug Courts and Other Problem Solving Court Programs in the United States*, National Drug Court Institute, 2011.

(np. pozbawieni dachu nad głową), w warunkach minimalnej opieki socjalnej państwa są niemal skazani na powrót do przestępczości⁵. Wiele spraw, jakie stają na wokandzie, stosunkowo łatwo rozstrzygnąć w sensie prawnym; jednakże rozstrzygnięcie to najprawdopodobniej pozostanie na papierze, zaś skazany wkrótce ponownie trafi przed sąd – o ile nie zostaną podjęte działania zaradcze. Przykładem są sprawy dotyczące przemocy domowej; do ich rozpatrywania powołano *domestic violence courts*. Sprawców zobowiązuje się nie tylko do okresowego powstrzymania od kontaktów z ofiarą, ale także do podjęcia działań, umożliwiających wspólne funkcjonowanie w przyszłości (np. kieruje na kursy opanowania agresji lub terapię uzależnień). *Reentry courts* to z kolei sądy wspomagające osoby zwalniane z więzień przez program probacyjny, w którym skazany jest nadzorowany przez sędziego. W szczególności może być on adresowany do sprawców przestępstw na tle seksualnym; są oni monitorowani szczególnie ściśle, między innymi z wykorzystaniem badań na wykrywaczu kłamstw. Sprawcy wykroczeń i drobnych przestępstw, którzy cierpią na problemy psychiczne, kierowani są z kolei do *mental health courts*; orzekający tam sędziowie – i wspierający ich personel – są przygotowani do pogłębionej diagnozy sprawców, dysponują też aktualną wiedzą o ofercie terapeutycznej dla tego typu osób. Ciekawym rozwiązaniem są sądy dla ojców, którzy zostali pozbawieni opieki rodzicielskiej i uchylają się od płacenia alimentów, tak zwane *fathering courts*. Celem tych sądów jest zmotywowanie ojców do wywiązania się z tych zobowiązań, a tym samym – do zmniejszenia obciążeń dla budżetu stanowego, przez udzielanie ojcom wsparcia, które pomaga im znaleźć zatrudnienie. Wsparcie to może obejmować przygotowanie ich do zatrudnienia przez użyczenie odpowiedniego ubrania, naukę pisanie CV i odpowiedniej prezencji, umożliwienie udziału w kursie zawodowym, a także – trening komunikacji i zarządzanie agresją⁶.

Katalog sądów wyspecjalizowanych nie jest zamknięty – wciąż tworzone są kolejne sądy, adresowane do jeszcze węższej zdefiniowanych podkategorii sprawców, na przykład jedynie młodocianych kierowców ujętych na prowadzeniu pojazdu pod wpływem alkoholu (*youth DWI courts*) czy młodocianych sprawców przestępstw narkotykowych (*youth drug courts*). Co istotne, tworzenie nowych sądów nie jest sterowane odgórnie, lecz na ogół stanowi inicjatywę samych sędziów (lub innych aktorów wymiaru sprawiedliwości, np. prokuratorów). Władze federalne jedynie stymulują ten proces, udostępniając specjalne fundusze na tworzenie sądów problemowych.

---

⁵ Poniekąd, opisywane tu innowacje w amerykańskim systemie sprawiedliwości można uznać za zrozumiałe (jako innowacje) jedynie w warunkach państwa, które w odróżnieniu od większości państw zachodnioeuropejskich podejmuje ograniczone zobowiązania socjalne.

⁶ Rozmowa autora w Center for Court Innovation w Nowym Jorku, maj 2014.

Główne założenia modelu

Jak zauważa Bruce Winick, autor pojęcia sprawiedliwości terapeutycznej, o ile do niedawna sądy w USA odgrywały rolę neutralnego arbitra w sporach między jednostkami lub między jednostkami a instytucjami państwowymi, zawężając zakres swego zainteresowania do „faktów w sprawie”, począwszy od końca lat 80. XX w., zostały *de facto* zmuszone do wykroczenia poza tę rolę i poszukiwania rozwiązań złożonych problemów, jakie są przyczyną konfliktów z prawem⁷. Innymi słowy, „tradycyjny model sądownictwa zajmował się symptomami, nie zaś leżącymi u ich podłoża problemami”⁸. Sukces sądów narkotykowych sprawił, że ich liczba wzrosła z 1 w 1989 r. do niemal 2500 w 2009 r. Dalej posunęła się także specjalizacja – powstały sądy narkotykowe dla nieletnich czy sądy adresowane do całych rodzin, w których istnieje problem uzależnienia od narkotyków.

Wspólną cechą wszystkich bodajże sądów wyspecjalizowanych jest dobrowolny charakter udziału sprawcy. Ci, którzy zgodzą się na to, by ich sprawę rozpatrywał taki wyspecjalizowany sąd, zobowiązują się powstrzymać od zażywania narkotyków, uczestniczyć w terapii narkotykowej, poddawać się okresowo testom na obecność narkotyków, pozostawać pod nadzorem sędziego (tj. regularnie stawiać się w sądzie w celu poinformowania sędziego o przebiegu terapii oraz innych działaniach podjętych dla poprawy własnego życia).

Dla powodzenia opisywanych tu inicjatyw kluczowe znaczenie ma osoba sędziego. Rozumienie jego (lub jej) roli zawodowej zdecydowanie wykracza poza tradycyjne kompetencje prawnika, przejmując pewne kompetencje terapeuty, dobrego organizatora, a nawet trenera czy coacha. Zadaniem sędziego jest przede wszystkim motywowanie podsądnych nie tylko do wypełniania nałożonych na nich przez sąd obowiązków, ale także do szerszej rozumianych pozytywnych zmian w ich życiu. Jak pisze przywołany powyżej Bruce Winick, sądy problemowe łączą „aktywne zaangażowanie sędziego oraz bezpośrednie wykorzystanie autorytetu sędziowskiego do motywowania jednostek do zaakceptowania pomocy, której potrzebują, a także do monitorowania ich posłuszeństwa i postępów”⁹. Stąd dobór sędziego do danego sądu nie może być przypadkowy; nie można zostać „oddelegowanym” do takiego sądu nie tylko bez zgody, ale nawet bez głębokiego przekonania. W ewaluacjach rozmaitych przedsięwzięć prowadzonych w duchu *solving-problem justice* wielokrotnie powraca motyw wpływu sędziego: skuteczność wielu programów zdaje się wynikać nie tyle ze skuteczności działań terapeutycznych, ile z faktu poczucia zobowiązania uczestniczących w tych programach sprawców wobec nadzorującego ich sędziego.

⁷ B.J. Winick, *Therapeutic Jurisprudence and Problem Solving Courts*, „Fordham Urban Law Journal” 2002, 30, nr 3, s. 1057.

⁸ *Ibidem*, s. 1060.

⁹ *Ibidem*.

Jak to wygląda w praktyce? Autor miał okazję przyglądać się sesji *DWI (driving while intoxicated) court* przy Hennepin County Court w Minneapolis, w maju 2014 r. Przed panią sędzią stało się kilkunastu skazanych za jazdę pod wpływem alkoholu. Wszyscy oni zdecydowali się stanąć przed tym właśnie sądem (nie zaś tradycyjnym, gdzie groziłaby im kara więzienia), co oznaczało zgodę między innymi na regularne wizyty w sądzie w celu złożenia sprawozdania sędzi z przebiegu okresu próby. Dodatkowo, sprawcy z własnych środków pokryli koszty instalacji we własnym samochodzie mechanizmu, który wymaga od kierowcy skorzystania z alkomatu przed uruchomieniem silnika, a także wymusza regularne poddawanie się automatycznej kontroli w czasie jazdy. Gdy kierowca tego nie uczyni lub gdy alkomat wykryje alkohol, pojazd jest stopniowo unieruchamiany, zaś urządzenie automatycznie powiadamia sąd o tym fakcie. Przebieg interakcji skazanych z sędzią był – dla obserwatora z Polski – nieco kontrowersyjny: z inicjatywy samej sędzi skazani podchodzili do niej bezpośrednio i witali się podaniem dłoni (lub tzw. żółwikiem, gestem zasadniczo młodzieżowym, polegającym na zetknięciu pięści). Z każdym ze skazanych sędzia rozmawiała przez kilka minut, pytając o sprawy ogólne, na przykład relacje w rodzinie, efekty wysiłków znalezienia pracy, a także – co charakterystyczne – głośno gratulując w przypadku sukcesów. Sama rozmowa była słyszalna dla wszystkich obecnych w sali; uczestnicy zdawali się dość dobrze zintegrowani ze sobą, co zapewne jest zabiegiem celowym i ma uruchamiać mechanizmy kontroli społecznej, wzmacniając motywację uczestników do wytrwania w abstynencji w okresie próby.

Mechanizm oddziaływania kontaktu z sędzią na osobę sprawcy wyjaśnia koncepcja sprawiedliwości proceduralnej. Głosi ona, że ludzie – oceniając wszelkiego typu rozstrzygnięcia, na przykład wyroki sądu, których są adresatami – biorą pod uwagę nie tylko **treść** tego rozstrzygnięcia (np. to, czy wyrok był korzystny czy niekorzystny), lecz także – czasem wręcz przede wszystkim – to, **w jaki sposób dane rozstrzygnięcie zapadło**. Psychologowie społeczni zidentyfikowali cztery główne elementy składowe poczucia sprawiedliwości proceduralnej: poczucie, że stworzono nam możliwość przedstawienia własnego stanowiska; że potraktowano nas z szacunkiem; że decydent był bezstronny; a wreszcie, że rozumiemy przebieg procesu podejmowania decyzji oraz znaczenie samego rozstrzygnięcia¹⁰. Ma to szczególne znaczenie w kontekście sądowego wymiaru sprawiedliwości: w oczach oskarżonych sędzia staje się reprezentantem społeczeństwa i w jego imieniu ocenia ich przydatność jako członków tego społeczeństwa. Gdy zostają potraktowani z szacunkiem (co jest możliwe, nawet gdy uznaje się ich za winnych), a sam proces podejmowania decyzji jest czytelny i umożliwia im prezentację własnych racji,

---

¹⁰ S.L. Blader, T.R. Tyler, *Testing and extending the group engagement model: linkages between social identity, procedural justice, economic outcomes, and extrarole behavior*, „The Journal of Applied Psychology” 2009, 94, nr 2; T.R. Tyler, E.A. Lind, *The Social Psychology of Procedural Justice*, New York 1988.

nawet rozstrzygnięcie postrzegane jako niekorzystne pozwala zachować zaufanie do sądu oraz prawa. Jednakże, gdy jest przeciwnie, nawet otrzymanie korzystnej decyzji nie usuwa negatywnych konsekwencji niesprawiedliwego potraktowania. Chodzi zatem nie tylko o kontakt skazanego z sędzią, ale przede wszystkim o to, by sędzia – jako reprezentant społeczności – zamiast wzmacniać społeczne potępienie i stygmatyzację skazanego, ukazywał perspektywę inkluzji i dostarczał wsparcia motywacyjnego¹¹.

W tym kontekście można zauważyć, że polskie prawo zapewnia obywatelom niezwykle szeroki dostęp do sądu, zaś rozbudowana instancyjność teoretycznie gwarantuje możliwość przedstawienia swoich racji. Paradoksalnie jednak, w praktyce, sposób organizacji pracy sądu, czyli silna biurokratyzacja i formalizacja wszelkich interakcji między stronami a sędzią, często skutkują właśnie poczuciem niesprawiedliwości i mają negatywny wpływ na zaufanie do władzy sądowniczej¹².

Podsumowując, główne założenia omawianego modelu to:

- koncentracja zasobów na tych kategoriach sprawców, w przypadku których szczególnie zasadne jest połączenie kary z różnymi formami wsparcia;
- poszerzony obieg informacji (w tym pogłębiona, zindywidualizowana diagnoza oskarżonych);
- intensywna i stała współpraca sądu z pozostałymi instytucjami szeroko rozumianego wymiaru sprawiedliwości (np. prokuraturą, służbą kuratorską), jego otoczenia (np. ośrodki terapeutyczne, instytucje pomocy społecznej) oraz organizacjami pozarządowymi – w celu poszerzenia wachlarza dostępnych zasobów i form resocjalizacji;
- nacisk na bezpośrednią interakcję skazanych z sędzią (i związany z tym nacisk na sprawiedliwość proceduralną).

Community court – rola kar wolnościowych

Terapeutyczne nastawienie wielu wyspecjalizowanych sądów nie wynika jedynie z przesłanek humanitarnych. Jak się wydaje, kluczowym czynnikiem, który zadecydował o rozwoju tego typu inicjatyw, była nieefektywność dotychczasowych rozwiązań. Różnego typu pomoc jest udzielana sprawcy, dlatego że w dłuższej perspektywie okazuje się to bardziej korzystne dla członków danej społeczności. Stąd obok sądów wyspecjalizowanych w pracy z określonymi grupami sprawców, począwszy od 1993 r. w USA

---

¹¹ M. Rempel, *The Role of the Judge in Specialized Problem-Solving Courts: Balancing Individualized Justice and Predictability*, [w:] M. Herzog-Evans (red.), *Offender Release and Supervision: The Role of Courts and the Use of Discretion*, Wolf Legal Publishers, Oisterwijk, Netherlands.

¹² E. Łętowska, *Niedomagająca legitymizacja trzeciej władzy*, „Monitor Prawniczy. Dodatek «Perspektywy wymiaru sprawiedliwości»” 2010, nr 3.

(a także kilku innych krajach obszaru *common law*, takich jak Wielka Brytania czy Australia), tworzone są też tak zwane *community courts*.

Sądy dla „społeczności lokalnej”, jak można by je określić, stawiają sobie za cel kompleksowe rozwiązywanie problemów trapiących daną społeczność; pracują przede wszystkim ze sprawcami wykroczeń i drobniejszych przestępstw, w których brakuje konkretnej ofiary – w ostatecznym rozrachunku jest nią natomiast cała społeczność. Te wykroczenia i przestępstwa określa się czasem jako *quality of life crimes* – czyli „przestępstwa przeciwko jakości życia”; obejmują one między innymi jazdę na gapę środkami komunikacji miejskiej, wandalizm, publiczne oddawanie moczu, śmiecenie, zakłócanie ciszy itp., a także poważniejsze naruszenia prawa – jak na przykład posiadanie narkotyków, spory sąsiedzkie, przemoc domowa, kradzież itp.¹³ Niektóre z tych czynów nie wiążą się z pogwałceniem prawa (federalnego czy stanowego), ile raczej z naruszeniem lokalnych regulacji (np. spożywanie alkoholu w miejscach publicznych czy pozostawianie w publicznych parkach po zamknięciu). Z polskiej perspektywy *community court* może zatem jawić się jako relatywnie restrykcyjny. Warto zauważyć, że część z czynów, leżących w kompetencji niektórych *community courts*, w Polsce ukarana zostałaby mandatem; w USA wymaga stanięcia przed sądem, choć czynność ta (tzw. *arraignment*) trwa często jedynie kilka minut (przy założeniu, że dana osoba dobrowolnie przyznaje się do winy).

Kluczem do sukcesu tego modelu jest efektywny „ciąg technologiczny”. Zakłada on między innymi pogłębioną diagnozę sprawców, a następnie – poszerzony obieg informacji o sprawie: w chwili, gdy oskarżony staje przed sędzią, otrzymuje on wiadomość elektroniczną na ekranie swego komputera, zawierającą zarówno podstawowe informacje na temat sprawy, jak i sugestię kary wypracowaną przez krąg osób, wśród których jest zarówno prokurator, jak i przedstawiciele kilku innych instytucji otoczenia sądu, na przykład pracownicy pomocy socjalnej, terapeuci itp. Osoby te spotykają się regularnie, omawiając postępy skazanych w realizacji obowiązków nałożonych przez sędziego, a także – dyskutując nad strategią postępowania z „nowymi” sprawcami, którzy wkrótce staną przed sędzią. W efekcie, proponowane sędziemu sankcje wynikają z pogłębionej diagnozy sprawcy; pozwala to niejednokrotnie na „wczesne reagowanie”, zanim widoczne już problemy sprawy doprowadzą do poważniejszych konsekwencji. Przykładowo, elementem kary orzeczonej wobec kogoś, kto został zatrzymany za posiadanie narkotyków, będzie obowiązek udziału w krótkich zajęciach na temat mechanizmu uzależnienia oraz dostępnych form terapii, zaś w przypadku bezrobotnego sprawcy kradzie-

---

¹³ Nie istnieje jeden, wspólny dla wszystkich *community courts* katalog czynów, leżących w ich jurysdykcji. Zależy on zarówno od regulacji obowiązujących w danym stanie, jak i od specyfiki danej dzielnicy, w której funkcjonuje sąd. Podział kompetencji między *community court* a funkcjonujący w tej samej jurysdykcji sąd tradycyjny jest przedmiotem negocjacji i pochodną dostępnych zasobów oraz specyfiki danej okolicy.

ży – udział w kursie przygotowującym do poszukiwania pracy (np. warsztaty autoprezentacji, pisania CV lub kurs podnoszenia kompetencji zawodowych).

Rzecz jasna, kara nie sprowadza się do pomocy sprawcy; na ogół obejmuje także prace społeczne lub zapłatę grzywny. Skazani wymagający ściślejszego nadzoru (z wcześniejszymi wyrokami) odbywają na ogół karę w budynku sądu; pozostali pracują zwłaszcza w miejscach, w których oni sami są widoczni dla mieszkańców, zaś wykonana praca przynosi wymierne efekty. Dużą wagę przywiązuje się do odpowiedniego dokumentowania przebiegu wykonania kary, wychodząc z założenia, że należy dbać o rozpoznawalność i akceptację sądu w lokalnej społeczności. Ważnym czynnikiem sukcesu jest także szybkie reagowanie na niestawiennictwo skazanych. Przykładowo, pracownicy *Red Hook Community Justice Center* w jednej z dzielnic Nowego Jorku, już tego samego dnia (lub nazajutrz) telefonują do osób, które nie stawily się do wykonania kary, przypominając o konieczności stawiennictwa; gdy to nie skutkuje, wysyłają list z ostrzeżeniem, iż brak stawiennictwa w sądzie w celu wyjaśnienia nieobecności w ciągu 48 godzin od doręczenia listu doprowadzi do wystawienia nakazu aresztowania. W efekcie, 80% skazanych odbywa nakazane prace społeczne, zaś 69% – nałożone na nich obowiązki dodatkowe (*social services*), na przykład bierze udział w wymienionych kursach¹⁴.

Współpraca z organizacjami pozarządowymi

Jedną z zasadniczych innowacji modelu *community court* polega na ściślejszej i systematycznej współpracy między sądem (sędzią) a pozostałymi aktorami wymiaru sprawiedliwości (prokuraturą, służbą kuratorską) oraz – co niemniej istotne – z organizacją pozarządową (lub wieloma organizacjami). Współpraca taka występuje powszechnie także w innych sądach problemowych (a w mniejszym zakresie – nawet tradycyjnych), ma jednak zazwyczaj bardziej ograniczony charakter; przykładowo, może polegać na wykorzystaniu pracy wolontariuszy do udzielania skazanym różnego rodzaju wsparcia, czy też – na zobowiązaniu skazanych do uczestnictwa w programach terapeutycznych, resocjalizacyjnych czy kursach zawodowych organizowanych przez te podmioty. Tymczasem w *community courts* ta współpraca jest posunięta o wiele dalej, aż do sytuacji, w której można mówić o pewnego rodzaju symbiozie między sądem a organizacją. Jeden przykład takiej właśnie współpracy omówiono już szerzej w innej publikacji – na

---

¹⁴ Badania przeprowadzone w Wielkiej Brytanii, na potrzeby ewaluacji *North Liverpool Community Court*, nie wykazały jednak statystycznie istotnej różnicy w poziomie powrotności do przestępstwa. Zwolennicy *community justice* w Wielkiej Brytanii wskazywali jednak, że przyjęty horyzont czasowy zakreślono zbyt wąsko (ewaluacja objęła 3 lata działalności sądu), nie uwzględniono też wszystkich (potencjalnych) korzyści, związanych z jego działalnością. Wyniki ewaluacji doprowadziły do zamknięcia sądu; ostatnio jednak władze brytyjskie zapowiedziały ponowne uruchomienie różnych projektów w duchu *problem-solving justice*.

przykładzie *Red Hook Community Justice Center* w Nowym Jorku¹⁵. Przyjęty tam model partnerstwa publiczno-prywatnego zakładał, że sąd (a w zasadzie sędzia, przypisany do tego sądu), korzysta z rozległego wsparcia, jakiego udziela mu (oraz podsądnym) liczny – kilkudziesięcioosobowy (!) personel, zatrudniany częściowo przez administrację stanowego wymiaru sprawiedliwości, a częściowo – przez organizację pozarządową. Koszty funkcjonowania centrum partnerzy finansują solidarnie – ze środków miejskich, stanowych, federalnych, a także z grantów oraz darowizn pozyskiwanych przez organizację. Ważnym założeniem wszystkich *community courts* jest usytuowanie przedstawicieli wymiaru sprawiedliwości pod jednym dachem z organizacją pozarządową. Przykładowo, parter siedziby *Midtown Community Court* na Manhattanie zajmuje sala rozpraw, zaś kolejne piętra – osoby zatrudniane przez organizację pozarządową (w tym przypadku: *Center for Court Innovation*). To bliskie sąsiedztwo umożliwia nie tylko kontakt osobisty przedstawicieli partnerów i szybki obieg informacji, ale przede wszystkim – redukuje problem niestawiennictwa skazanych. Często już z sali rozpraw odprowadzani są oni do biura, które koordynuje wykonanie prac społecznie użytecznych, lub zapisani na wskazane przez sędziego kursy czy zajęcia edukacyjne. Czasem możliwe jest rozpoczęcie wykonania kary tego samego dnia.

Także polskie prawo sankcjonuje pewne możliwości udziału organizacji pozarządowych (określanych mianem „organizacji społecznych”) w postępowaniu przed sądem¹⁶. Kodeks postępowania karnego przewiduje dla organizacji rolę a) podmiotu delegującego swojego przedstawiciela do udziału w postępowaniu sądowym (art. 90–91 k.p.k.), b) podmiotu oferującego usługi mediacyjne i działającego jako ośrodek mediacyjny (art. 23a k.p.k.) oraz c) podmiotu udzielającego poręczenie społeczne na rzecz podejrzanego lub oskarżonego (art. 271 k.p.k.)¹⁷. Z wyjątkiem usług mediacyjnych, wymienione przepisy pozostają jednak w dużej mierze na papierze. Udział przedstawicieli społecznych w postępowaniach ogranicza się raczej do nielicznych (choć ważnych) spraw precedensovych. Małgorzata Tomkiewicz, przypominając sowieckie korzenie i problem upolitycznienia instytucji przedstawiciela społecznego w okresie PRL, postuluje wykreślenie tej instytucji z kodeksu postępowania karnego; jej zdaniem, nawet po nowelizacji z 1997 r. udział ten pozostawał niezauważalny, co autorka interpretuje jako oznakę braku społecz-

¹⁵ S. Burdziej, *Funkcjonowanie community court w praktyce – na przykładzie Red Hook Community Justice Center w Nowym Jorku*, [w:] C. Kulesza, D. Kuźelewski, B. Pilitowski (red.), *Współpraca organizacji społecznej z wymiarem sprawiedliwości. Poradnik*, Temida2, Białystok 2015.

¹⁶ Zob. np. C. Kulesza, D. Kuźelewski i B. Pilitowski, *op. cit.*; K. Dudka, *Formy udziału organizacji społecznej w procesie karnym*, „*Ius Novum*” 2007, nr 4, s. 44–53.

¹⁷ C. Kulesza, D. Kuźelewski, *Czynnik społeczny w polskim procesie karnym – zagadnienia wybrane*, [w:] C. Kulesza, D. Kuźelewski, B. Pilitowski (red.), *op. cit.*, s. 67.

nego zapotrzebowania na takie rozwiązanie¹⁸. Nie rozważa natomiast ewentualnych możliwości upowszechnienia tej instytucji; jej zachowanie i wzmocnienie wydaje się istotne z perspektywy omawianego tu modelu *problem-solving justice*.

Udział czynnika społecznego jest możliwy także na etapie wykonawczym. Tu zakres działań podejmowanych przez organizacje społeczne jest szerszy. Należy do nich prowadzenie dozorów, zwłaszcza wobec osób, wobec których zastosowano warunkowe umorzenie postępowania, zawieszono wykonanie kary, czy warunkowo zwolniono z odbycia reszty kary pozbawienia wolności. Organizacja może też uczestniczyć w wykonaniu kary ograniczenia wolności (w tym w systemie dozoru elektronicznego) oraz kary grzywny (gdy zostaje ona zamieniona na pracę społecznie użyteczną), a także pomagać w przygotowaniu skazanego do życia na wolności po zwolnieniu go z zakładu karnego. Choć teoretycznie szeroki, w praktyce udział organizacji w wymienionych działaniach jest jednak bardzo ograniczony. Częściej organizacje prowadzą natomiast różnego typu działalność resocjalizacyjną, terapeutyczną, oświatową, sportową, religijną itp. na terenie zakładów karnych i aresztów śledczych¹⁹.

Charakterystyczne, że większość przewidzianych prawem pól i form współpracy między instytucjami szeroko rozumianego wymiaru sprawiedliwości a organizacjami pozarządowymi koncentruje się na etapie postępowania sądowego i wykonawczego. Tymczasem największą wartość mają inicjatywy, które pozwalają podjąć próbę rozwiązania problemu na etapie wcześniejszym – przygotowawczym, we współpracy z prokuraturą²⁰. Mimo to, jak się wydaje, główne bariery szerszej współpracy tkwią nie tyle w braku odpowiednich przepisów, ile raczej w kulturze organizacyjnej, rozpowszechnionym braku zaufania oraz tendencji do nadmiernej formalizacji i biurokratyzacji, jakie obniżają efektywność całej administracji publicznej w Polsce.

Krytyka modelu

Jednym z częstych zarzutów wobec projektów w duchu *community justice* jest to, że są kosztowne. Rzeczywiście, część projektów wiąże się ze znacznymi inwestycjami „na wejściu” (mogą one wynikać np. z konieczności budowy lub adaptacji budynku na siedzibę sądu), zaś ich konsekwencje finansowe dla systemu sprawiedliwości nie zawsze są łatwe do uchwycenia. Wynik ewaluacji zależy jednak od tego, co wziąć pod uwagę przy ewaluacji? Bilans staje się wyraźnie dodatni, gdy pod uwagę weźmie się koszty

¹⁸ M. Tomkiewicz, *Udział przedstawiciela społecznego w procesie karnym*, „Prokuratura i Prawo” 2012, nr 7–8.

¹⁹ K. Łapińska, M. Mańczuk, *Udział społeczeństwa w wykonywaniu orzeczeń sądów karnych w Polsce*, [w:] C. Kulesza, D. Kuźelewski, B. Pilitowski (red.), *op. cit.*, s. 94.

²⁰ C. Kulesza, D. Kuźelewski, *Działanie Centrum Sprawiedliwości Naprawczej na etapie postępowania przygotowawczego*, [w:] C. Kulesza, D. Kuźelewski, B. Pilitowski (red.), *op. cit.*, s. 125–142.

wiktymizacji, czyli strat, jakie społeczność by poniosła, gdyby doszło do popełnienia przestępstw, jakim – według wszelkiego prawdopodobieństwa – funkcjonowanie innowacyjnych projektów w stylu *community court* pomogło zapobiec²¹. Ciekawe rozwiązanie tego problemu zaproponowali David R. Karp i Todd R. Clear²². Wyliczyli, że orzeczenie kar alternatywnych wobec więzienia w przypadku zaledwie 50 sprawców przestępstw niewiążących się z użyciem przemocy w samym Waszyngtonie pozwoliłoby wygospodarować środki w wysokości 114 milionów dolarów. Zaproponowali oni system *voucherów*, którymi dysponowałiby zarówno sprawca, jak i ofiara oraz przedstawiciele społeczności, a które można by wykorzystać na „zakupienie” alternatywy wobec więzienia; ponieważ ścieżki alternatywne (np. prace społecznie użyteczne połączone z elementami terapii czy edukacji) są tańsze niż opłacenie pobytu w więzieniu, zaoszczędzone w ten sposób pieniądze społeczność lokalna mogłaby wykorzystać na projekty rozwojowe – które w dalszej perspektywie pomogłyby rozwiązać niektóre z problemów społecznych, stanowiących źródło przestępczości²³.

Podnosi się też zarzuty bardziej fundamentalnej natury: zdaniem części krytyków, *problem-solving courts* to przejaw ekspansji władzy państwowej w postaci nowego, głębszego paternalizmu. Rekha Mirchandani rozwija ten nurt krytyki, zapoczątkowany klasycznymi pracami Michela Foucault²⁴. Foucault, przypomnijmy, w swym klasycznym już dziele pt. *Nadzorować i karać. Narodziny więzienia* argumentował, że ewolucja sposobów karania, począwszy od XIX w., choć na pierwszy rzut oka związana z ideałami humanitaryzmu, w rzeczywistości wiąże się ze znacznie większą ingerencją władzy, niż miało to miejsce dotychczas²⁵. Dawniej suweren ograniczał się do kar cielesnych; współcześnie zaś stawia sobie cele znacznie bardziej ambitne: chce przemianę wewnętrzną skazanego, zaś więzienie staje się laboratorium, w którym nad tą przemianą władza pracuje. Nawiązując do tezy Foucault, krytycy nurtu *problem-solving justice* wskazują, że ambicja rozwiązywania problemów, które doprowadziły sprawcę do danego czynu zabronionego, to cel niezwykle ambitny, a zarazem – pociągający za sobą znaczną ingerencję władzy. Założeniem koncepcji wymiaru sprawiedliwości „zorientowanego na rozwiązywanie problemów” jest chęć wykorzystania kontaktu skazanego

---

²¹ R. Curtis, C. Lee, F. Cheesman, D. Rottman, R. Swaner, S. Hynynen Lambson, M. Rempel, *A Community Court Grows in Brooklyn: A Comprehensive Evaluation of the Red Hook Community Justice Center* New York 2013.

²² D.R. Karp, T.R. Clear, *Community Justice: A Conceptual Framework*, [w:] C.M. Friel (red.), *Boundary Changes in Criminal Justice Organizations*, Washington, DC 2000.

²³ *Ibidem*, s. 361.

²⁴ R. Mirchandani, *Beyond Therapy: Problem-Solving Courts and the Deliberative*, „Law & Social Inquiry” 2008, 33, nr 4.

²⁵ M. Foucault, *Nadzorować i karać. Narodziny więzienia*, Warszawa 1993.

z sądem do tego, by skłonić go do podjęcia próby zmierzenia się z własnymi dysfunkcjami, które stały się przyczyną (lub jedną z przyczyn) czynu przestępczego.

Mirchandani wskazuje jednak, że przywołane tu zarzuty krytyków omawianego modelu są w dużej mierze chybione. Zdaniem autorki, przez wykorzystanie mechanizmów sprawiedliwości naprawczej w modelu tym nie ogranicza się do osoby sprawcy, lecz dąży do wywołania takich zmian, które będą miały wymiar wspólnotowy. W szczególności służy temu szeroki wachlarz kar alternatywnych stosowanych w *community courts*: są wśród nich między innymi zajęcia z zasad współżycia społecznego, zasad prowadzenia legalnej działalności gospodarczej itp.

Bariery i możliwości adaptacji wybranych rozwiązań

W swojej analizie rozwiązań wypracowanych w amerykańskich *community courts*, Piotr Gensikowski wymienia wiele istniejących zapisów polskiego prawa, które umożliwiają ich adaptację w polskim kontekście. Przywołuje trzy zasadnicze instytucje prawne: warunkowe umorzenie postępowania karnego, warunkowe skazanie, a także karę ograniczenia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania²⁶. Umożliwiają one nakładanie na sprawcę różnego typu obowiązków, które – oprócz elementu retrybutywnego – posiadają także element terapeutyczny.

Przykładowo, decydując się na warunkowe umorzenie postępowania karnego, sąd może zobowiązać sprawców drobnych lub średniej wagi przestępstw do poddania się terapii uzależnień, psychoterapii, psychoedukacji czy uczestnictwa w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych. Może też wymagać od nich okresowego informowania kuratora sądowego lub sądu o przebiegu próby. W praktyce obowiązek ten spoczywa na kuratorach – co w świetle doświadczeń amerykańskich stanowi kluczową różnicę. Jak już wspomniano, efektywność alternatywnych programów przypisuje się w pierwszym rzędzie bezpośredniemu oddziaływaniu sędziego na skazanych. Oczywiście, siła tego oddziaływania wynika także z wysokiego autorytetu, jakim cieszą się sędziowie. Jest on pochodną modelu kariery sędziowskiej, w którym – na ogół, także tam, gdzie sędziowie pochodzą z wyboru – sędziami zostają prawnicy o dużym doświadczeniu życiowym i pełnej sukcesów karierze w innych zawodach prawniczych. W Polsce obowiązuje odmienny model kariery, który sprawia, że do zawodu trafiają ludzie relatywnie młodzi i zasadniczo pozbawieni jakiegokolwiek doświadczenia zawodowego (z wyjątkiem zawodu sędziego). Równie istotne znaczenie ma dalsza ścieżka kariery; jest ona uzależniona od oceny sędziów – przełożonych, a także sędziów wyższych instancji. W praktyce

---

²⁶ P. Gensikowski, *Analiza możliwości implementacji wybranych procedur stosowanych w Midtown Community Court oraz Red Hook Community Justice Center w Nowym Jorku w warunkach polskiego prawa karnego*, [w:] C. Kulesza, D. Kuzelewski, B. Pilitowski (red.), *op. cit.*, s. 45–66.

oznacza to pewną formę zależności; wpływa nie tylko na orzecznictwo, ale także kształtuje mentalność urzędniczą. Procesy te wielokrotnie opisywali zresztą sami sędziowie.

Taki model kariery niesie ze sobą wiele konsekwencji, które należy mieć na uwadze analizując możliwości adaptowania niektórych rozwiązań amerykańskich. W obecnym modelu, premiującym awans pionowy (do sądu wyższej instancji), który łączy się nie tylko ze wzrostem zarobków i prestiżu, ale także poprawą warunków pracy, wszelkiego typu innowacje (w tym tu opisywane), są wysoce ryzykowne dla angażujących się w nie sędziów. Brakuje mechanizmów, które promowałyby taką otwartość i stwarzałyby alternatywną możliwość kariery „wertikalnej”, bez zmiany instancji. Hierarchiczność i złożoność struktury kadry sędziowskiej sprawia także, że sędziowie – zwłaszcza młodszy – interpretują swoją rolę dość wąsko; pozostawiają sobie (lub pozostawia się im) niewielką przestrzeń do samodzielnego decydowania. W rozmowach z kilkoma sędziami amerykańskimi, jakie autor miał okazję przeprowadzić w 2012 i 2014 r., uderzała zwłaszcza ich decyzyjność – margines „swobody”, koncentracja na stających przed nimi osobach i opisywanych przez nie zdarzeniach, widoczne poczucie komfortu na sali rozpraw, przejawiające się łatwością nawiązywania kontaktu, posługiwaniem się językiem potocznym itp. Różnice te opisywano w literaturze wielokrotnie²⁷; tu należy jedynie zwrócić uwagę, że możliwość adaptacji choćby niektórych rozwiązań w duchu *problem-solving justice* będzie w dużej mierze uzależniona od przemiany pojmowania zawodowej roli sędziego.

Drugim istotnym elementem, który warunkuje powodzenie opisywanych tu inicjatyw, jest specyficznie rozumiana specjalizacja sędziego. Jak już wspomniano, *problem-solving courts* najczęściej nie są osobnymi instytucjami, ile raczej pewną wyodrębnioną ścieżką dla wybranych kategorii sprawców, których sprawy trafiają do jednego sędziego. Specjalizacja nie polega zatem na gromadzeniu przez sędziego eksperckiej wiedzy prawniczej, ani nawet – na ogół – innej wiedzy eksperckiej (np. z zakresu psychologii i terapii uzależnień); owszem, w przypadku wielu „sądów problemowych” pewien zakres wiedzy specjalistycznej jest potrzebny – na przykład po to, by zrozumieć funkcjonowanie weteranów cierpiących na syndrom stresu pourazowego. Zakłada się jednak, że taką wiedzę każdy sędzia może osiągnąć w relatywnie krótkim czasie; kluczowe znaczenie mają jednak: gotowość sędziego do pracy w danym „obszarze”, a także – predyspozycje osobowościowe (trudne do jednoznacznego określenia, bo zależne od kategorii podsądnych). Wynika to z faktu, że sądy te z założenia zajmują się przede wszystkim (lub wyłącznie) sprawami prostymi w sensie prawnym. Specjalizacja jest *de facto* efektem skoncentrowania się na danym polu problemów, z jakimi przychodzą sprawy. Tymczasem w polskim kontekście jest ona przede wszystkim specjalizacją

---

²⁷ A. Zawadowski, *Sędzia „sfinks”*, „Monitor Prawniczy. Dodatek «Perspektywy wymiaru sprawiedliwości»” 2010, t. 3.

w poszczególnych gałęziach prawa. Obecnie coraz silniej podkreśla się potrzebę specjalizacji sędziów; zawsze jednak mowa jest o pogłębianiu wiedzy eksperckiej sędziów (np. przez uzupełniające studia czy szkolenia, zwłaszcza w sferze prawa gospodarczego)²⁸.

Podsumowanie

Adaptacja obcych rozwiązań do rodzimego kontekstu zawsze wymaga ostrożności. Jak widzieliśmy, choć model *problem-solving justice* – początkowo oddolna innowacja – staje się w Stanach Zjednoczonych modelem powszechnym, nie brak także krytyków tej nowej interpretacji roli sądownictwa. Czy amerykańskie sądy problemowe to próba łagodzenia negatywnych efektów liberalnej polityki, z ograniczonym zakresem aktywności państwa w odniesieniu do słabszych kategorii obywateli? Czy może raczej nowa forma paternalizmu państwa, które łącząc karę z terapią przestępców (rekrutujących się zwłaszcza z niższych klas społecznych), głęboko ingeruje tym samym w podmiotowość człowieka? Czy raczej zdroworoządkowa alternatywa dla obecnego, represywnego, nieskutecznego i drogiego w utrzymaniu systemu?

Norweski kryminolog Nils Christie zauważył, że społeczeństwa zachodnie *de facto* produkują przestępców: erozja więzi społecznych prowadzi do tego, że ludzie są sobie obcy; niedostatek informacji na temat innych sprawia, że państwo i instytucje karne wkraczają jako jedyny pośrednik między skonfliktowanymi stronami. Twierdzi on: „Stworzyliśmy społeczeństwa, w których wyjątkowo łatwo jest [...] niechciane zachowania nazywać przestępstwami, zamiast traktować je jako przykłady czynów złych, szalonych, ekscentrycznych, wyjątkowych, nieprzyzwoitych lub po prostu niechcianych. Jednocześnie ukształtowaliśmy te społeczeństwa w sposób sprzyjający niechcianym zachowaniom, redukując zarazem możliwości sprawowania kontroli nieformalnej”²⁹. Gdzie indziej ten sam autor pisał przekonująco o zawłaszczeniu konfliktów przez profesjonalnych prawników i instytucje państwa³⁰. To na tym tle warto docenić opisywane tu inicjatywy w duchu *problem-solving justice*.

Bardziej aktywna rola sądu mieści się w obowiązujących już przepisach polskiego prawa. Nierzadko brakuje raczej woli lub umiejętności wykorzystania tych zapisów. Czasem problemem jest niedostatek zasobów – terapeutów, programów lub wiedzy o ich dostępności. Szansą na szerszy obieg informacji, a także efektywną koordynację tych rozproszonych zasobów jest współpraca sądu z organizacjami pozarządowymi.

²⁸ Zob. A. Łazarska, *Znaczenie specjalizacji sędziowskiej na przykładzie spraw gospodarczych*, „Przełąd Sądowy” 2015, nr 2; Ł. Piebiak, *Sędziowie muszą iść w specjalizację*, „Rzeczpospolita” z 4 stycznia 2016 r.

²⁹ N. Christie, *Dogodna ilość przestępstw*, Towarzystwo Edukacji Prawnej, Warszawa 2004, s. 59.

³⁰ *Idem*, *Conflicts as Property*, „British Journal of Criminology” 1977, 17, nr 1.

Mgr Monika Cendrowska

Starszy kurator zawodowy

Sąd Rejonowy Wrocław-Śródmieście

Sylwetka skazanego na karę ograniczenia wolności na podstawie akt sądowych Sądu Rejonowego dla Wrocławia – Śródmieścia

Wprowadzenie

Zadaniem niniejszego opracowania jest przedstawienie obrazu osoby skazanej na karę ograniczenia wolności.

Wprowadzone do Kodeksu karnego (k.k.) zmiany w zakresie kar wolnościowych mają spowodować zróżnicowanie struktury orzekanych kar, a w konsekwencji doprowadzić do modyfikacji polityki karania, przez wyeliminowanie nadużyć związanych z orzekaniem kary pozbawienia wolności w zawieszeniu. Przewidziane zmiany mają zwiększyć przede wszystkim strukturę kar, zwiększając rangę kar nieizolacyjnych, a wprowadzone regulacje zostaną zweryfikowane na gruncie praktycznego stosowania prawa¹.

Kara ograniczenia wolności jest istotnym narzędziem polityki kryminalnej, służącym pełniejszej indywidualizacji i racjonalizacji środków karnych. Istnieje możliwość stosowania jej do różnych kategorii sprawców i czynów. Istotą kary ograniczenia wolności nie jest jedynie wykonywanie określonej pracy, lecz wiele innych ograniczeń². Praca na rzecz społeczeństwa, zwłaszcza przez kontakt z osobami pokrzywdzonymi przez los (skazani wykonują prace w szpitalach, domach pomocy społecznej, hospicjach, schroniskach dla osób bezdomnych itp.), może mieć wpływ na zmianę oceny własnej sytuacji sprawcy i przewartościowanie jego systemu norm i zasad moralnych oraz dotychczasowego sposobu funkcjonowania. Skazani, często uznając siebie za osoby pokrzywdzone przez los i „niesprawiedliwi” w ich ocenie wyrok, szukają różnych usprawiedliwień dla swych czynów. Kontakt z ludźmi naprawdę pokrzywdzonymi, którzy mimo często tragicznej sytuacji życiowej, utraty rodziny, domu, przestrzegają zasad

---

¹ E. Jakubowska, *Kara ograniczenia wolności w świetle reformy prawa karnego*, [w:] *Reforma prawa karnego*, Warszawa 2014, s. 119.

² S. Walczak, *Prawo penitencjarne, zarys systemu*, Warszawa 1972, s. 443.

porządku prawnego i społecznego, może pomóc skazanemu w odnalezieniu swojego miejsca w społeczeństwie³.

Wykonane badania opisane w opracowaniu zostały przeprowadzone na aktach sądowych z pięcioletniego przedziału czasowego w latach 2005–2009. Jedyne wymieniony okres mógł być przedmiotem tak rozbudowanej analizy. Przyszłe lata bowiem będą mogły dostarczyć materiał badawczy związany z aktualnym stanem prawnym.

Dane uzyskano na podstawie akt sądowych Sądu Rejonowego dla Wrocławia Śródmieścia II Wydziału Karnego i V Wydziału Karnego. Wymieniony sąd został wybrany ze względu na największą liczbę prowadzonych spraw wobec osób skazanych na karę ograniczenia wolności. W tym okresie zbadano 453 sprawy. Taki przedział czasowy wybrano ze względu na pełną dostępność do akt. Sprawy z wymienionego okresu zostały zakończone i przekazane do archiwum sądu. Pełna analiza akt nie byłaby możliwa w trakcie prowadzonego postępowania wykonawczego, gdyż większość akt znajduje się w tym czasie u sędziów, w referatach kuratorów zawodowych w poszczególnych sądach i dostęp do nich był utrudniony.

Analiza materiału badawczego obejmuje podstawowe informacje, charakteryzuje całą populację osób skazanych na karę ograniczenia wolności przed wejściem w życie ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy Kodeks karny i innych ustaw. Badania dotyczyły między innymi: grupy wiekowej osób skazanych na karę ograniczenia wolności, ich wykształcenia, stanu cywilnego, źródła utrzymania, posiadanych dzieci. W dalszej części starano się uzyskać informacje dotyczące uprzedniej karalności skazanych. Spośród badanych akt wyselekcjonowano również podstawę prawną skazania na karę ograniczenia wolności oraz wymiar kary w miesiącach i liczbę godzin w stosunku miesięcznym.

Badania wykonano opierając się na skonstruowanym na podstawie akt sądowych kwestionariuszu ankietowym, który był jednakowy dla wszystkich akt. Ze względu na niewielkie braki w niektórych ankietach nie wszystkie dane nadawały się do analizy.

W celu prawidłowej interpretacji wyników badań wykonano matematyczno-statystyczne obliczenia. Zaprezentowano je w postaci danych arytmetycznych i w wartościach odsetkowych wobec całej populacji. Analizując zebrany materiał badawczy, dokonano selekcji opracowywanych szczegółowych problemów badawczych, prezentując najistotniejszą problematykę w taki sposób, aby charakterystyka omawianego problemu i badanej zbiorowości była przedstawiona spójnie i klarownie.

---

³ A. Janus-Dębska, *Uwarunkowania efektywnego wykonania kary ograniczenia wolności*, „Probacja” 2014, 3, s. 117.

Sylwetka skazanego w świetle akt sądowych

Tabela 1. Płeć skazanych w rozbiciu na poszczególne lata

Rok	Płeć	
	Mężczyźni	Kobiety
2005	55 (84,6%)	10 (15,4%)
2006	140 (84,8%)	25 (15,2%)
2007	82 (86,3%)	13 (13,7%)
2008	41 (87,2%)	6 (12,8%)
2009	70 (85,4%)	12 (14,6%)

Źródło: opracowanie własne

Jak przedstawiono w tabeli 1, najwięcej osób na karę ograniczenia wolności skazano w 2006 r. – 140 (84%) mężczyzn i 25 (15%) kobiet, najmniej natomiast w 2008 r. – 41 (87%) mężczyzn i 6 (13%) kobiet.

Tabela 2. Wiek sprawcy

Kategoria	Kobiety	Mężczyźni	Razem
17–24	24 (35,82%)	179 (46,49%)	203 (44,91%)
25–40	21 (31,34%)	106 (27,53%)	129 (28,54%)
41 i więcej	22 (32,84%)	100 (25,97%)	122 (26,99%)
Ważnych obserwacji	67 (100%)	385 (100%)	452 (100%)

Źródło: opracowanie własne

W analizowanych danych zestawionych w tabeli 2 najliczniejszą grupę stanowią osoby od 17. do 24. roku życia, odsetek wynosi tu 45%. Pozostałe dwie grupy reprezentowane przez osoby w wieku 25–40 lat stanowią 28%, a osoby w wieku 41 lat i powyżej stanowią 27%. Za przyczynę orzekania kary ograniczenia wolności u osób w wieku 17–24 lat można uznać brak zatrudnienia u większości osób w tym przedziale wiekowym. Jak wynika z tabeli, mężczyźni są pięciokrotnie więcej razy skazywani na karę ograniczenia wolności. W przedziale wiekowym 17–24 lat na karę ograniczenia wolności skazano 24 kobiety (35,8% wszystkich skazanych kobiet), a mężczyzn 179 (44,91% wszystkich skazanych mężczyzn), następnie w wieku 25–40 lat skazano 21 kobiet (31,34%

wszystkich skazanych kobiet), a mężczyzn 106 (27,53% wszystkich skazanych mężczyzn) i w przedziale wiekowym od 41 lat i powyżej skazano 22 kobiety (32,84% wszystkich skazanych kobiet), a mężczyzn 100 (25,97% wszystkich skazanych mężczyzn). Podstawowe bodźce determinujące przestępczość u osób w wieku 17–24 lat to chęć zdobycia pieniędzy lub innych korzyści materialnych, zaimponowanie innym, namowa kolegów bądź dorosłych osób, chęć przebywania i realizowania się w grupach nieformalnych, powielanie wzorców i zachowań mających swoje źródło w domu rodzinnym, poczucie bezkarności za wcześniejszą działalność przestępczą⁴. W dobie wielkiego i permanentnego postępu właściwie we wszystkich dziedzinach życia, w obliczu wielu decyzji, przed którymi staje człowiek każdego dnia, łatwo dokonać niewłaściwego wyboru⁵. Młodzi ludzie bardzo często spożywają alkohol lub zażywają środki odurzające, co w wielu przypadkach staje się bezpośrednią przyczyną popełnienia przestępstwa. Na opisane zjawiska musimy nałożyć także wyraźny problem upadku autorytetów, szczególnie widoczny wśród młodzieży. Nie bez znaczenia pozostaje również kreowany w mediach model szybkiego wzbogacania się, co powoduje wśród mniej zamożnej młodzieży dewaluację wartości własnej i uczciwej pracy⁶.

Tabela 3. Dane o wykształceniu skazanych

Wykształcenie	Liczebność
Podstawowe	189 (41,6%)
Zawodowe	119 (26,2%)
Średnie	135 (29,7%)
Wyższe	11 (2,4%)
Razem	454 (100%)

Źródło: opracowanie własne

Analizując strukturę badanej populacji, w następnej kolejności zbadano wykształcenie skazanych (tab. 3). Na 454 ważne obserwacje najczęściej osób skazanych na karę ograniczenia wolności odznacza się niskim poziomem wykształcenia. Osoby te mają wykształcenie podstawowe, w tej grupie znalazło się 189 (tj. 42%) skazanych. W drugiej grupie znalazły się osoby, które miały wykształcenie średnie, wśród nich było 135 (tj.

⁴ B. Hołyst, *Kryminologia*, Warszawa 1999, s. 450.

⁵ A. Chmielewska, *Rola kuratora sądowego w relacji z dozorowanymi – sprawcami przestępstw*, „Probacja” 2014, nr 1.

⁶ T. Kalisz, *Zatrudnienie skazanych odbywających karę pozbawienia wolności*, Wrocław 2004, s. 281.

30%) skazanych, w trzeciej grupie osób z wykształceniem zawodowym było 119 (tj. 26%) skazanych. Najmniejszą grupę stanowiły osoby z wykształceniem wyższym – 11 osób, czyli 2% z ogólnie przebadanych akt sądowych.

Tabela 4. Wykształcenie skazanych w rozbiciu na lata

Rok	Wykształcenie			
	Podstawowe	Zawodowe	Średnie	Wyższe
2005	36 (56,3%)	16 (25,0%)	11 (17,2%)	1 (1,6%)
2006	74 (45,4%)	46 (28,2%)	40 (24,5%)	3 (1,8%)
2007	24 (25,3%)	29 (30,5%)	38 (40,0%)	4 (4,2%)
2008	18 (39,1%)	13 (28,3%)	14 (30,4%)	1 (2,2%)
2009	37 (43,0%)	15 (17,4%)	32 (37,2%)	2 (2,3%)

Źródło: opracowanie własne

Młodzi ludzie nie mają wyraźnych perspektyw zdobycia stabilnej pozycji społecznej i ewentualnego awansu społecznego. Taka sytuacja rodzi w następstwie ucieczkę od aktywnego udziału w procesie nauczania, tłumiąc procesy poznawcze i minimalizując poziom aspiracji. Opisane zjawiska przyczyniają się na początku do tworzenia postaw wyczekiwania lub bierności, a także poczucia niepowodzenia. W dalszej kolejności przeradzają się one w oddziaływanie kontrsocjalizujące, a w skrajnych przypadkach prowadzą do powstawania tendencji kryminogennych⁷.

Tabela 5. Stan cywilny skazanych

Kategoria	Liczebność
Kawaler/panna	326 (71,8%)
Żonaty/zamężna	67 (14,8%)
Rozwiedziony/rozwiedziona	57 (12,6%)
Wdowiec/wdowa	4 (0,9%)
Razem	454 (100%)

Źródło: opracowanie własne

⁷ J. Błachut, A. Gaberle, K. Krajewski. *Kryminologia*, Gdańsk 2001, s. 348.

Tabela 6. Stan cywilny skazanych w rozbiciu na lata

Stan cywilny				
Rok	kawaler/panna	żonaty/zamężna	rozwidziony/ rozwidziona	wdowiec/wdowa
2005	39 (60,9%)	13 (20,3%)	10 (15,6%)	2 (3,1%)
2006	121 (73,8%)	21 (12,8%)	21 (12,8%)	1 (0,6%)
2007	68 (71,6%)	17 (17,9%)	10 (10,5%)	0 (0,0%)
2008	32 (69,6%)	7 (15,2%)	7 (15,2%)	0 (0,0%)
2009	66 (77,6%)	9 (10,6%)	9 (10,6%)	1 (1,2%)

Źródło: opracowanie własne

Badając stan cywilny osób skazanych na karę ograniczenia wolności w latach 2005–2009, jak pokazują dane z tabeli 5 i 6, największą grupę stanowiły osoby stanu wolnego, natomiast najmniejszą wdowcy. Można to zauważyć w każdym roku. W 2005 r. osoby stanu wolnego stanowiły 61%, osoby pozostające w związku małżeńskim – 20%, osoby rozwiedzione – 16%, wdowcy – 3%. W 2006 r. największą grupę stanowiły osoby stanu wolnego – 74%, osoby pozostające w związku małżeńskim – 13% i osoby rozwiedzione – 13%. W 2007 r. największą grupę stanowiły osoby stanu wolnego – 72%, a następnie osoby pozostające w związku małżeńskim – 18%, osoby rozwiedzione – 10%, wdowców – brak. W 2008 r. największą grupę stanowiły osoby stanu wolnego 70%, a następnie osoby pozostające w związku małżeńskim – 15% i osoby rozwiedzione – 15%. W 2009 r. największą grupę stanowiły również osoby stanu wolnego – aż 77%, a następnie osoby pozostające w związku małżeńskim – 11% i osoby rozwiedzione – 11%, a wdowcy – 1%.

Tabela 7. Źródło utrzymania

Wyszczególnienie	Liczebność
Bezrobotny lub na utrzymaniu rodziny	177 (39,25%)
Praca dorywcza	132 (29,27%)
Stały etat	58 (12,86%)
Własna działalność gospodarcza	9 (2,00%)
Emerytura/renta	20 (4,43%)
Zasiłek	27 (5,99%)

Inne	28 (3,30%)
Razem	451 (100%)

Źródło: opracowanie własne

Badania na losowo wybranych 451 skazanych na karę ograniczenia wolności (tab. 7) wskazały, że największą grupę (39,25%) stanowiły osoby bezrobotne lub pozostające na utrzymaniu rodziny, następnie wykonujące prace dorywcze (29,27%), posiadające stałe zatrudnienie – 12,86%, będące na zasiłku – 5,99%, na emeryturze czy rencie – 4,43% i prowadzące własną działalność gospodarczą – 2%. Wyniki te pozwalają sformułować wniosek, że największą grupę osób skazanych na karę ograniczenia wolności stanowiły osoby bezrobotne lub pozostające na utrzymaniu rodziny, a najmniejszą prowadzące własną działalność gospodarczą – bo tylko 2%. Badania te również dowodzą, że przewaga osób niepracujących bądź będących na utrzymaniu rodziny może wynikać z przewagi osób młodych. Zdobywanie odpowiedniego zatrudnienia ma związek również z poziomem wykształcenia.

Ekonomiczne napięcia, które są zarówno przyczyną, jak i konsekwencją bezrobocia, generują u ludzi stres. Frustracja ekonomiczna doprowadza w ostateczności do zwiększenia zachowań przestępnych. Ludzie, szczególnie młodzi, często w sytuacji alternatywy: praca lub przestępczość, w konsekwencji wzrostu bezrobocia czy też obniżenia zatrudnienia na rynku pracy zwracają się raczej w kierunku nielegalnych sposobów zdobywania dochodów⁸. Wnioskować również można, że sądy orzekają karę ograniczenia wolności z prozaicznego powodu, osoby bezrobotne mają czas i możliwości, by wykonywać nieodpłatną, kontrolowaną pracę na cele społeczne.

Tabela 8. Posiadane dzieci

Liczba dzieci	Liczebność
0	324
1	70
2	34
3	16
4	4
5	3
6	2
7	1
Razem obserwacji	454

Źródło: opracowanie własne

⁸ T. Kalisz, *op. cit.*, s. 288.

Następnym kryterium dotyczącym danych personalnych osób skazanych na karę ograniczenia wolności jest liczba posiadanych dzieci (tab. 8).

Z zaprezentowanych danych wynika, że na 454 skazanych 324 to osoby bezdzietne.

Tabela 9. Wcześniejsza karalność

Kategoria	Liczebność
Niekarani wcześniej	282 (62%)
Karani	173 (38%)
Razem	455 (100%)

Źródło: opracowanie własne

Dane w tabeli 9 i 10 pokazują, że 62% skazanych na karę ograniczenia wolności nie było wcześniej karanych, natomiast pozostała 38% ankietowanych była uprzednio karana sądownie.

W tabeli 11 i 12 podano dane dotyczące analizowanej podstawy skazania na karę ograniczenia wolności.

Tabela 10. Wcześniejsza karalność w rozbiciu na lata

Wcześniejsza karalność		
Rok	Nie	Tak
2005	36 (56,3%)	28 (43,8%)
2006	98 (59,8%)	66 (40,2%)
2007	61 (64,2%)	34 (35,8%)
2008	28 (60,9%)	18 (39,1%)
2009	59 (68,6%)	27 (31,4%)

Źródło: opracowanie własne

Tabela 11. Podstawa prawna skazania na karę ograniczenia wolności

Akt prawny	Liczebność
Kodeks karny	446 (85%)
Ustawa o zapobieganiu narkomanii	70 (13%)
Inne	9 (2%)
Razem	525 (100%)

Źródło: opracowanie własne

Tabela 12. Podstawa prawna skazania

Artykuł	Liczebność
Art. 62 § 1 u.o.p.n.	62
Art. 278 § 3 k.k.	58
Art. 178a § 2 k.k.	46
Art. 288 § 2 k.k.	25
Art. 158 § 1 k.k. (przy zastosowaniu art. 58 § 3 k.k.)	20
Art. 178a § 1 k.k.	20
Art. 278 § 5 k.k. (przy zastosowaniu art. 58 § 3 k.k.)	17
Art. 268 § 1 k.k.	16
Pozostałe	261

Źródło: opracowanie własne

Podstawą prawną skazania na karę ograniczenia wolności wobec badanej populacji były przepisy k.k. – 85%, ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii z dnia 29 lipca 2005 r. – 13% oraz inne przepisy – 2%.

W trakcie przeprowadzonych badań ustalono grupę ośmiu występków, za które została orzeczona kara ograniczenia wolności. Jak wynika z tabeli 12, kara ograniczenia wolności najczęściej była stosowana z art. 62 § 1 ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii, a więc kiedy sprawca posiadał środki odurzające lub substancje psychotropowe. Rzadziej z art. 278 § 3 k.k. – 58 skazanych, a więc kiedy sprawca w celu przywłaszczenia zabrał cudzą rzecz ruchomą, przy przyjęciu wypadku mniejszej wagi. Na ogólną liczbę przebadanych akt prawomocnych skazań na karę ograniczenia wolności tylko w 46 przypadkach została wymierzona ta postać kary z art. 178a § 2 k.k., kiedy sprawca, znajdując się w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego, prowadził na drodze publicznej, w strefie zamieszkania lub w strefie ruchu inny pojazd niż określony w § 1, a zatem inny niż pojazd mechaniczny. Następnie 25 skazano z art. 288 § 2 k.k., kiedy spraw-

ca cudzą rzecz niszczył, uszkadzał lub czynił niezdatną do użytku przy przyjęciu uprzywilejowanej postaci tego przestępstwa tak zwanego wypadku mniejszej wagi – art. 288 § 2 k.k.. Kolejne podstawy skazania, za które orzeczono karę ograniczenia wolności, to art. 158 § 1 k.k. przy zastosowaniu art. 58 § 3 k.k. – skazano 20 sprawców (udział w bójkach lub pobiciu) i art. 178a § 1 k.k. i tu skazano 20 sprawców (prowadzenie pojazdu mechanicznego w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego).

Tabela 13. Kara ograniczenia wolności w miesiącach

Liczba miesięcy	Liczebność	Odsetek
1	12	2,6%
2	17	3,7%
3	52	11,5%
4	69	15,2%
5	23	5,1%
6	145	31,9%
7	6	1,3%
8	35	7,7%
9	2	0,4%
10	39	8,6%
12	50	1%
14	2	0,4%
15	2	0,4%
Razem	454	100%

Źródło: opracowanie własne

Tabela 14. Kara ograniczenia wolności w godzinach w stosunku miesięcznym

Liczba godzin	Liczebność	Odsetek
20	266	58,6%
25	7	1,5%
30	111	24,4%
40	70	15,5%
Razem	454	100 %

Źródło: opracowanie własne

Analizując dane zebrane w tabeli 13 i 14, można zauważyć, że w przypadku orzeczonej kary ograniczenia wolności przeważają kary krótkoterminowe, zwykle w wymiarze 6-miesięcznym. Natomiast obowiązek określony w art. 34 § 2 pkt 2 k.k., polegający na wykonywaniu nieodpłatnej, kontrolowanej pracy na cele społeczne wskazanej przez sąd w odpowiednim zakładzie pracy, placówce służby zdrowia, opieki społecznej, orga-

nizacji lub instytucji niosącej pomoc charytatywną lub na rzecz społeczności lokalnej najczęściej sąd określał w wyroku w wymiarze 20 godzin w stosunku miesięcznym – a zatem w minimalnym wymiarze godzin.

Podsumowanie

Dane zamieszczone w opracowaniu wskazują, że sądy często orzekały kary krótkoterminowe w stosunku do osób młodych, często niekaranych, niezdemoralizowanych, które kształtują swoje umiejętności, uczą się pracy, odpowiedzialności za powierzone zadania, sumiennosci, wytrwałości, dyscypliny, punktualności, szacunku dla pracy innych. A u osób, które nie mają nawyku pracy, kara ograniczenia wolności służyła do wdrożenia jej wykonywania. Sądy, zlecając kuratorom zawodowym przeprowadzanie wywiadów środowiskowych w trybie art. 214 k.p.k., sprawiają, że uzyskują informacje o oskarżonym: o jego sytuacji zdrowotnej, rodzinnej i zawodowej. Sprawcy przestępstw pospolitych o niskiej szkodliwości społecznej unikają tym samym kontaktu z osobami pozbawionymi wolności i jednocześnie nie uczestniczą w procesie przystosowania się człowieka osadzonego do warunków panujących w zakładzie karnym lub w areszcie śledczym. Nie przyswajają wzorów zachowania, które występują w społeczności więziennej. Integracja z nieformalnym środowiskiem więziennym oraz utrwalenie norm i wzorów zachowań przestępczych mogą prowadzić do bezkrytycznej akceptacji przestępczości.

Uzyskane w trakcie badań informacje dotyczące sylwetki skazanego na karę ograniczenia wolności pokazują, że osoby te, mimo iż zazwyczaj są sprawcami stosunkowo drobnych naruszeń prawa, nie stanowią najłatwiejszej grupy, jeśli chodzi o osiągnięcie celów wykonywania tej kary, określonych w art. 53 k.k.w.⁹ Należy zwrócić bowiem uwagę na znaczący odsetek wśród nich osób wcześniej karanych (38%). Z drugiej strony, uderzający jest bardzo niski udział w populacji odbywających karę ograniczenia wolności osób pozostających w związku małżeńskim (od 10,6 do 20,3% w poszczególnych latach objętych badaniami) czy też posiadających potomstwo (aż 324 na 454 skazanych objętych badaniami była bezdzietna). Bardzo niekorzystnie, z punktu widzenia możliwości legalnego zarobkowania, przedstawiają się także dane dotyczące źródeł utrzymania skazanych oraz ich wykształcenia. Zaledwie 12,63% badanych posiada pracę na tak zwany stały etat, 2% to osoby prowadzące własną działalność gospodarczą, a dla kolejnych 4,43% podstawowym źródłem utrzymania jest otrzymywana przez nich renta lub emerytura. Pozostali są pod opieką rodziny, pracują dorywczo, są osobami

---

⁹ Zgodnie z art. 53 § 1 k.k.w. wykonywanie kary ograniczenia wolności ma na celu wzbudzenie w skazanym woli kształtowania jego społecznie pożądanego postaw, w szczególności poczucia odpowiedzialności oraz potrzeby przestrzegania porządku prawnego.

bezrobotnymi bez prawa do zasiłku lub żyją ze świadczeń socjalnych. Wykształcenie skazanych, które mogłoby w przyszłości otworzyć perspektywę pozytywnej zmiany w zakresie źródeł zarobkowania, także nie napawa optymizmem. Aż 41,6% badanych to osoby legitymujące się zaledwie wykształceniem podstawowym, dalsze 26,2% to osoby posiadające zawód i tylko 2,4% skończyło studia. Powyższe ustalenia wskazują na niskie kompetencje społeczne i gorszą pozycję materialną skazanych na karę ograniczenia wolności przy jednoczesnym słabym oparciu w rodzinie.

Czynniki utrudniające efektywne wykonywanie kary ograniczenia wolności

Wprowadzenie

Zmiany legislacyjne, które weszły w życie z dniem 1 lipca 2015 r.¹, w szczególności dotyczące art. 34 i 35 Kodeksu karnego (dalej: k.k.) k.k., miały na celu zintensyfikowanie dolegliwości związanych z karą ograniczenia wolności oraz ograniczenie atrakcyjności reżimu probacyjnego związanego z orzekaniem kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania. Z uzasadnienia projektu wynika, że kara ograniczenia wolności, obok grzywny, ma stać się podstawową karą orzecaną za występki, których społeczna szkodliwość nie jest szczególnie wysoka. Wydłużenie okresu, na który kara ta może być orzekana, do 2 lat oraz przesunięcie do jej zakresu innych obowiązków ograniczających konkretną wolność człowieka (art. 34 § 1a pkt 3 k.k.), ma spowodować, że stanie się ona najbardziej elastyczną i możliwą do konkretyzowania *a casu ad casum*². Priorytet kar wolnościowych został wyrażony między innymi w art. 37a k.k. „jeżeli ustawa przewiduje zagrożenie karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 8 lat, można zamiast tej kary orzec grzywnę albo karę ograniczenia wolności, o której mowa w art. 34 § 1a pkt 1 lub 4”.

Z uwagi na powyższe zmiany, istotnym elementem sprawnego realizowania znacznie większej liczby kar polegających na wykonywaniu prac na cele społeczne i społecznie użytecznych (w związku z art. 45 k.k.w.), będzie prawidłowa współpraca kuratorów sądowych z samorządem lokalnym oraz podmiotami, w których jest wykonywana praca na cele społeczne.

Kara ograniczenia wolności jest istotnym narzędziem polityki kryminalnej, służącym pełniejszej indywidualizacji i racjonalizacji środków karnych. Istnieje możliwość stosowania jej do różnych kategorii sprawców i czynów. Istotą kary ograniczenia wolno-

---

¹ Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2015 r., poz. 396).

² Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw z dnia 15 maja 2014 r., druk sejmowy nr 2393, Uzasadnienie, s. 9.

ści nie jest jedynie wykonywanie określonej pracy, lecz wiele innych ograniczeń³. Są to ograniczenia w sferze swobód obywatelskich z elementami dolegliwości ekonomicznej (nieodpłatna kontrolowana praca na cele społeczne, potrącanie części wynagrodzenia)⁴. Skazany nie może bez zgody sądu zmieniać miejsca stałego pobytu (art. 34 § 2 pkt 1 k.k.), ma obowiązek udzielania wyjaśnień dotyczących przebiegu odbywania kary (art. 34 § 2 pkt 3 k.k.), w okresie odbywania kary w formie potrącania wynagrodzenia nie może bez zgody sądu rozwiązać stosunku pracy (art. 35 § 2 k.k.), a także jest zobligowany do wykonywania obowiązków orzeczonych w wyroku na podstawie art. 34 § 1a pkt 3 lub § 3 k.k. (w postępowaniu wykonawczym na podstawie art. 61 § 1 k.k.w.).

Jedną z właściwości tej kary jest jej elastyczność i indywidualizowanie sposobu traktowania skazanego w czasie wykonywania kary⁵. Wyraża się to w możliwości zmiany w postępowaniu wykonawczym formy obowiązku wykonywania pracy na potrącanie wynagrodzenia za pracę (art. 63a § 1 k.k.w.), a przede wszystkim w dopuszczalności zwolnienia od reszty kary (art. 83 k.k.). Istotne znaczenie w zakresie oddziaływań wychowawczych i resocjalizacyjnych na skazanego ma swoisty system nagród i kar wynikający z obowiązujących ustaw, czyli wskazana w art. 83 k.k. możliwość wcześniejszego zwolnienia od reszty kary, uznania kary za wykonaną (art. 64 k.k.w.), zmniejszenia orzeczonej liczby godzin wykonywanej pracy w stosunku miesięcznym (art. 61 § 2 k.k.w.) lub zarządzenie wykonania zastępczej kary pozbawienia wolności (art. 65 § 1 k.k.w.).

Właściwym punktem wyjścia do analizy kary ograniczenia wolności mogą być wielokrotnie wykazywane w literaturze przedmiotu, wady kary pozbawienia wolności, gdyż to ich występowanie uzasadnia poszukiwanie rozwiązań alternatywnych oraz wprowadzenia kary pracy na rzecz dobra ogólnego. Praca na cele społeczne zalicza się do *community sanctions*, czyli sankcji wykonywanych w społeczności lokalnej, przy jej pomocy i współdziałaniu, umożliwiając sprawcom resocjalizację i reintegrację społeczną. Jedną z głównych zalet *community sanction* jest to, że sprawca pozostaje przy ich stosowaniu w społeczeństwie, unikając izolacji więziennej⁶.

Dokonując porównania kary ograniczenia wolności z karą pozbawienia wolności, można wskazać na pozytywne aspekty tego rodzaju sankcji wolnościowej:

- skazany nie traci kontaktu ze środowiskiem, w którym funkcjonuje na co dzień, a przede wszystkim z rodziną, środowiskiem zawodowym, przyjaciółmi;
- kara pracy nie stygmatyzuje, a już na pewno nie tak jak kara więzienia;

³ S. Walczak, *Prawo penitencjarne, zarys systemu*, Warszawa 1972, s. 443.

⁴ A. Duracz-Walczak, K. Strzpek, *Kara ograniczenia wolności – alternatywa kary, pozbawienia wolności do lat dwóch*, [w:] B. Hołyst (red.), *Problemy współczesnej penitencjarystyki w Polsce*, Warszawa 1984, s. 190.

⁵ S. Paweła, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 1972, s. 325.

⁶ J. Rybicka-Ziarko, *Community service jako współczesna perspektywa dla polskiego prawa karnego*, [w:] S. Wrzosek (red.), *Język – Prawo – Społeczeństwo*, t. III, Radom 2012, s. 6.

- wykonywanie prac wśród osób zatrudnionych w wyznaczonym przez sąd podmiocie może wywierać pozytywny wpływ na skazanego (nauka odpowiedzialności za powierzone zadania, sumiennosci, wytrwalosci, dyscypliny, punktualności, szacunku dla pracy innych, nawiązanie nowych wartościowych relacji z osobami spoza środowiska przestępczego);
- wykonywanie tej kary w miejscach publicznych lub ukazywanie jej pozytywnych efektów promuje lepsze zrozumienie społeczeństwa dla osób skazanych, ukazuje pożytek płynący z kar alternatywnych, pozwala w widoczny dla społeczeństwa sposób, wyrównać straty wyrządzone przestępstwem (np. po aktach wandalizmu), pomaga w akceptacji tych ludzi po odbyciu kary, prowadzi do reintegracji ze społeczeństwem;
- skazany pozostaje na wolności, nie podlega nadzorowi służby więziennej, nie ulega automatyzmom, nie popada w apatię i zniechęcenie do podejmowania wysiłku zmiany swojego życia, ponieważ kara pracy uczy samodyscypliny, zmusza do działania nawet u osób, które nie mają nawyku pracy, wdraża do jej wykonania, może mieć wpływ na zdobycie nowych kwalifikacji zawodowych;
- koszty zorganizowania i wykonywania pracy na cele społeczne są mniejsze od kosztów utrzymania więźnia w jednostce penitencjarnej (należy zarówno uwzględnić wartość wykonanej pracy, jak i fakt, że skazany nadal może utrzymywać swoją rodzinę, która w tym okresie nie musi korzystać z zapomóg, jak to ma często miejsce w przypadku osadzenia skazanego w zakładzie karnym)⁷.

W *Memorandum wyjaśniającym Europejskie reguły dotyczące sankcji i środków alternatywnych (Zalecenie R (92) 16)*, zawarte zostały następujące rekomendacje: „W interesie każdego społeczeństwa leży resocjalizacja sprawców. W związku z tym na społeczeństwie spoczywa obowiązek wspierania tego procesu. Udział społeczności w wykonywaniu sankcji i środków alternatywnych stwarza okazję ku temu, aby obywatele – zarówno indywidualnie, jak i grupowo – wnieśli wkład w resocjalizację sprawców, a więc w ochronę społeczeństwa i jego członków. Udział społeczności w wykonywaniu sankcji i środków może mieć istotny wpływ na sprawcę. Szansę, że stosunek sprawcy do społeczeństwa stanie się bardziej odpowiedzialny, będą większe, jeżeli będzie on świadom tego, że społeczeństwo jest zainteresowane poprawieniem się jego sytuacji osobistej i społecznej. Jednocześnie przed sprawcą otwierają się możliwości stworzenia lub odnowienia istotnych więzi ze społeczeństwem oraz nawiązania kontaktów i uzyskania pomocy”⁸.

---

⁷ M. Szewczyk, *Kara ograniczenia wolności*, [w:] M. Melezini (red.), *Kary i środki karne. Poddanie sprawcy próbie*, t. 6, C.H. Beck Instytut Nauk Prawniczych, Warszawa 2010, s. 233.

⁸ *Europejskie reguły dotyczące sankcji i środków alternatywnych, Zalecenie R (92) 16, Memorandum wyjaśniające*, [w:] *Polski system probacji, stan i kierunki rozwoju w kontekście standardów europejskich*,

Wyniki badań własnych

Na początku 2014 r. autorka niniejszego artykułu przeprowadziła badania aktowe i ankiety na grupie sędziów (70 respondentów), kuratorów (335 respondentów) oraz przedstawicieli jednostek, w których jest wykonywana praca na cele społeczne (30 respondentów), dotyczące orzekania i wykonywania kary ograniczenia wolności, po wprowadzeniu dwóch istotnych nowelizacji, które weszły w życie w 2010 i 2012 r. Kwestionariusze ankiety zostały skonstruowane na potrzeby opisywanego projektu badawczego, na podstawie danych uzyskanych z następujących źródeł: akt wykonawczych z orzeczoną karą ograniczenia wolności, prowadzonych w zespołach kuratorskich, akt głównych spraw karnych, wywiadu grupowego przeprowadzonego z kuratorami zawodowymi, pism nadzorczych kierowanych z Ministerstwa Sprawiedliwości do sądów okręgowych, sprawozdań z lustracji i wizytacji przeprowadzanych w zespołach kuratorskich.

Celem przeprowadzonych badań było, między innymi, poznanie czynników pozostających w związku z wskazywanym przez ustawodawcę niskim poziomem osiągnięcia celów wychowawczych i resocjalizacyjnych kary ograniczenia wolności (dalej skrót: k.o.w.) oraz zidentyfikowanie przyczyn niewykonywania przez skazanych orzeczonych prac na cele społeczne, mających źródło w czterech obszarach, związanych z:

1. Kwestiami orzecznictwymi;
2. Postawą, właściwościami i sytuacją skazanego;
3. Działalnością kuratora i etapem wykonania kary;
4. Działalnością placówek podległych jednostkom samorządu terytorialnego, instytucji państwowych (art. 56 § 2 k.k.w.) oraz fundacji, stowarzyszeń, organizacji użyteczności publicznej, reprezentujących społeczność lokalną (art. 56 § 3 k.k.w.), wyznaczonych do organizowania i nadzorowania prac na cele społeczne (dalej zwanych „podmiotami”)⁹.

W niniejszym artykule omówione zostaną zagadnienia związane z etapem wykonania orzeczeń w zespołach kuratorskich¹⁰, z próbą odpowiedzi na pytanie: z jakiego powodu, mimo wymienionych w poprzednim rozdziale korzyści wynikających z orze-

---

Materiały z konferencji Komisji Praw Człowieka i Praworządności 27–28 października 2008 r., Kancelaria Senatu RP, Warszawa 2010, s. 350.

⁹ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 1 czerwca 2010 r. w sprawie podmiotów, w których jest wykonywana kara ograniczenia wolności oraz praca społecznie użyteczna (Dz. U. z 2010 r., Nr 98, poz. 634). Stan prawny aktów prawnych podawany w niniejszym rozdziale jest na dzień przeprowadzania badań, to jest. pierwszą połowę 2014 r.

¹⁰ A. Janus-Dębska, *Uwarunkowania efektywnego wykonania kary ograniczenia wolności*, Ministerstwo Sprawiedliwości, „Probacja” 2014, nr III, s. 125; *eadem*, *Współpraca kuratorów z osobami organizującymi i nadzorującymi prace skazanych w ramach kary ograniczenia wolności w świetle badań własnych*, Ministerstwo Sprawiedliwości, „Probacja” 2015, nr III, s. 18; *eadem*, *Orzekanie i wykonywanie kary ograniczenia wolności w świetle badań statystyczno-kryminologicznych*, [w:] A. Babiński, M. Jurgilewicz, N. Malec (red.), *Państwo Prawo Bezpieczeństwo*, T. I, Szczytno 2015, s. 83.

czenia kary ograniczenia wolności, dzięki której skazany nie ponosi konsekwencji związanych z izolacją więzienną, duży odsetek kar nie jest wykonywany?

Podczas prowadzonych badań kierownik zespołu kuratorskiego, jednego z sądów rejonowych w Polsce, poproszony został o przekazanie do analizy wszystkich teczek akt kuratorskich, które wpłynęły do wykonania do zespołów przed 31 grudnia 2009 r. i w 2014 r. nadal pozostawały jako czynne¹¹. Tego rodzaju spraw w badanym zespole było prowadzonych siedem. Poniżej zaprezentowane zostaną dwa z badanych przypadków, w których kumuluje się wiele niekorzystnych czynników utrudniających wykonywanie orzeczonej kary ograniczenia wolności.

Przypadek nr 1. *Akta zostały przekazane do zespołu kuratorskiego w kwietniu 2009 r. Osoba skazana z art. 278 § 1 k.k. – zabór w celu przywłaszczenia mienia w postaci roweru o wartości 400 zł. Kara ograniczenia wolności w wymiarze 10 miesięcy polegająca na wykonywaniu nieodpłatnej kontrolowanej pracy w wysokości 30 godzin miesięcznie. W sprawie został orzeczony dozór kuratora i szkoda na rzecz pokrzywdzonego, bez wskazanego terminu wykonania obowiązku. Przed przekazaniem teczki do zespołu kuratorskiej służby sądowej (dalej skrót: zespołu kss), do skazanego zostaje przesłane wezwanie do stawienia się w MPO, celem wykonania prac na cele społeczne. Skazany nie podejmuje orzeczonych prac, kurator ustala nowe miejsce pobytu ww. W maju tego samego roku akta zostają przekazane do innego zespołu zgodnie z właściwością. Skazany stawia się na wezwanie do sądu w czerwcu. Kurator dokonuje ustaleń: skazany ma wykształcenie podstawowe, zawód wyuczony – wykwalifikowany robotnik budowlany, zatrudniony jest w firmie ochroniarskiej, pracuje na noc z 48-godzinnymi przerwami, z uwagi na powyższe deklaruje możliwość wykonania kary. Kurator gromadzi także informacje dotyczące sytuacji rodzinnej i zdrowotnej ww.: skazany mieszka z matką, jest rozwodnikiem, posiada dwojkę dzieci i obowiązek alimentacyjny (zadłużenia w ZUS-ie), nie utrzymuje kontaktów z byłą żoną i dziećmi, swój stan zdrowia ocenia jako dobry, nie zgłasza żadnych chorób uniemożliwiających podjęcie pracy i uzależnień, według oświadczenia niekarany. W tym samym dniu kurator występuje z wnioskiem o wyznaczenie nowego miejsca pracy. Po decyzji Sądu, skazany w październiku zostaje skierowany do stowarzyszenia działającego na rzecz społeczności lokalnej, celem wykonywania orzeczonych prac. Kurator społeczny składa sprawozdanie z objęcia dozorem. Potwierdza informacje dotyczące sytuacji materialnej i rodzinnej skazanego, jednakże w zakresie karalności uzyskuje informacje sprzeczne do uzyskanych wcześniej, ponieważ dozorowany ma negatywną opinie policyjną, znęcał się nad rodziną, był wcześniej kara-*

---

¹¹ Z badania dotyczącego wskazanego okresu, wyłączone zostały sprawy, w których postępowanie wykonawcze zostało zawieszona, oraz sprawy, które zostały przekazane do sekcji wykonawczych wydziałów karnych w związku ze złożonymi przez kuratorów wnioskami o wszczęcie postępowań incydentalnych. Analiza akt spraw przeprowadzona została w I połowie 2014 r.

ny, jest znany jako osoba nadużywająca alkoholu, ma także orzeczoną karę ograniczenia wolności w innej sprawie. Skazany nie wykonuje orzeczonych prac. Kurator w grudniu 2009 r. występuje o odroczenie wykonania kary z uwagi na konieczność wykonania przez skazanego kary ograniczenia wolności orzeczonej w innej sprawie z 2006 r. Sąd uwzględnił wnioski i odracza wykonanie kary do czerwca 2010 r. Dozór zostaje uchylony z uwagi na zmiany legislacyjne (uchylenie art. 36 § 1 k.k.). Nowy kurator zawodowy, który przejmie sprawę do prowadzenia w listopadzie 2010 r., sporządza notatkę z rozmowy ze skazanym i ustala, że obecnie w wykonaniu pozostają trzy inne sprawy z orzeczoną karą ograniczenia wolności wobec tej osoby. Sytuacja rodzinna skazanego nie uległa zmianie, pozostaje on bez zatrudnienia, deklaruje podjęcie pracy. Skazany nadal nie wykonuje orzeczonych kar, tłumaczy ten fakt urazem kolana (skazany nie posiada ubezpieczenia zdrowotnego). Do wykonania wpływa czwarta kara ograniczenia wolności wobec tej samej osoby. Po trzech latach w 2011 r. skazany kończy wykonywanie kary orzeczonej w sprawie z 2008 r. (w wymiarze 10 miesięcy po 20 godzin miesięcznie). Skazany nadal nie wykonuje orzeczonych prac, co jest skutkiem hospitalizacji i problemów zdrowotnych związanych z nadużywaniem alkoholu (rozpoznanie w załączonym zaświadczeniu lekarskim – „poalkoholowa marskość wątroby”), wcześniej ww. zaprzeczał problemom alkoholowym. W czerwcu 2012 r. kończy się kolejna sprawa orzeczonej w 2006 r. (12 miesięcy po 30 godzin). W lipcu 2012 r. rozpoczyna wykonywanie kary do omawianej sprawy. Karę wykonuje nieregularnie, w niepełnym wymiarze godzin. W październiku 2012 r. kurator występuje z wnioskiem w przedmiocie zarządzenia kary zastępczej z uwagi na uchylanie się od wykonania kary. We wniosku informuje o poprzednich skazaniach, ignorującym stosunku skazanego do wyroku sądu, fakcie nadużywania przez ww. alkoholu oraz pozostawiania bez zatrudnienia. Postanowieniem z maja 2013 r. sąd nie uwzględnił wniosku kuratora, z uwagi na fakt, że skazany do dnia posiedzenia wykonał połowę orzeczonej kary i zadeklarował wykonanie jej w całości. Skazany nadal wykonuje karę nieregularnie. W międzyczasie wpływają kolejne sprawy z orzeczoną karą ograniczenia wolności wobec tej samej osoby. Sędzia wykonawczy przedstawia stanowisko (dołączone do akt), że skazany może wykonywać jednocześnie kilka kar ograniczenia wolności, jeśli nie przekracza 8 godzin pracy na dobę. Skazany nie stawia się na kolejne wezwania kuratora. W listopadzie 2013 r. kurator poucza skazanego o jego sytuacji prawnej oraz obliuguje do systematycznego wykonywania prac na cele społeczne oraz uiszczenia szkody na rzecz pokrzywdzonego. Do akt zostaje dołączone orzeczenie o lekkim stopniu niepełnosprawności skazanego, pozwalającym na podejmowanie zatrudnienia, zgodnie z możliwościami psychofizycznymi. W grudniu 2012 r. skazany uległ wypadkowi (załączona stosowna dokumentacja lekarska). Skazany ponownie podejmuje orzeczone prace w lutym 2014 r. Po pięciu latach od uprawomocnienia się wyroku prze-

pracował 143 godziny z orzeczonych 300, czyli średnio 29 godzin rocznie. Jak wynika z załączonej karty karnej, wobec skazanego sześciokrotnie była orzekana kara ograniczenia wolności, raz kara pozbawienia wolności w zawieszeniu z dozorem kuratora. Z orzeczonych od 2006 r. kar: dwie zostały wykonane w całości, jedna została zamieniona na karę zastępczą pozbawienia wolności, pozostałe są w wykonaniu. Podesądny był skazywany z art.: 178a § 1 k.k. (jazda pod wpływem alkoholu pojazdem mechanicznym), 207 § 1 k.k. (znęcanie się nad rodziną), 209 § 1 k.k. (trzykrotnie, niealimentacja), 278 § 1 k.k. (dwukrotnie, przywłaszczenie mienia). Skazany trzykrotnie naruszył porządek prawny po orzeczeniu omawianej kary ograniczenia wolności.

Przypadek nr 2. Akta zostały przekazane do zespołu kuratorskiego w maju 2006 r. Osoba skazana z art. 278 § 1 k.k. i 278 § 3 k.k. – kradzież 20 sztuk żarówek, usiłowanie kradzieży 39 tubek pasty do zębów. Orzeczona kara ograniczenia wolności w wymiarze 18 miesięcy polegająca na wykonywaniu nieodpłatnej kontrolowanej pracy w wysokości 40 godzin miesięcznie. W sprawie został orzeczony dozór kuratora oraz obowiązek powstrzymywania się od używania środków odurzających. Podesądna jest znana kuratorowi z wcześniej prowadzonego dozoru, w którym zdiagnozowane zostało uzależnienie ww. od środków odurzających oraz brak stałego miejsca pobytu w związku z prowadzonym przez skazaną wędrownym trybem życia. Jak wynika z karty karnej, dozorowana była karana 13 razy za przestępstwa i wykroczenia przeciwko mieniu (art. 278 § 1 k.k. i art. 119 § 1 k.w.), na kary pozbawienia wolności, pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem (z dozorem kuratora i obowiązkiem podjęcia leczenia odwykowego), ograniczenia wolności (brak informacji w Karcie Karnej czy kary zostały wykonane), grzywny (brak informacji w Karcie Karnej czy zostały wykonane), aresztu (brak informacji czy zostały wykonane). Skazana jest poszukiwana listem gończym do nowej sprawy karnej. Kurator dokonuje szeregu czynności, celem ustalenia miejsca pobytu skazanej i w listopadzie 2006 r. ustala, że przebywa ona w areszcie śledczym. Następną informacją z Krajowego Rejestru Karnego zawiera kolejne trzy skazania dozorowanej z art. 278 § 1 k.k. i 286 § 1 k.k. (oszustwo), na kary pozbawienia wolności (łącznie 16 skazań). Kurator występuje o odroczenie wykonania kary ograniczenia wolności, z uwagi na wieloletni pobyt ww. w zakładzie karnym. Sąd zawiesza postępowanie wykonawcze do momentu opuszczenia przez skazaną zakładu karnego. Skazana po 3 latach odbywania kary pozbawienia wolności stawia się u kuratora i wyraża zgodę na podjęcie pracy. Sąd postanowieniem ze stycznia 2010 r. podejmuje zawieszone postępowanie i zarządzeniem z kwietnia tego samego roku kieruje ww. do podjęcia pracy na cele społeczne w fundacji. Skazana orzeczonej pracy nie podejmuje, kurator ustala, że ponownie przebywa w areszcie i przesyła na adres aresztu wezwanie do stawienia się w sądzie po zakończeniu kary. Skazana po opuszczeniu jednostki penitencjarnej składa wnioski o odroczenie wykonania kary

z uwagi na zły stan zdrowia (zawał mięśnia sercowego, załączona dokumentacja lekarska). Przed wydaniem postanowienia sąd uzyskuje informacje, że skazana ponownie odbywa karę pozbawienia wolności. Po odbyciu kary skazana nie stawia się na badania sądowo-lekarskie zarządzone w związku ze złożonym wnioskiem. W maju 2013 r. sąd wydaje postanowienie: „Zarządzenie zastępczej kary za niewykonaną karę ograniczenia wolności na obecnym etapie postępowania byłoby przedwczesne, albowiem skazana nie została skierowana do żadnego zakładu pracy w celu wykonania orzeczonej kary”. Akta wracają do zespołu kss w sierpniu 2013 r. Kurator z systemu NEO-SAD uzyskuje informacje, że skazana odbywa trzy kary pozbawienia wolności, termin końca kary wyznaczony jest na październik 2016 r. Kurator przesyła skazanej wezwanie na adres zakładu karnego, do stawienia się w sądzie po opuszczeniu jednostki penitencjarnej. Postępowanie ponownie zostaje zawieszona na wniosek kuratora i zostaje podjęte w lutym 2014 r. po wcześniejszym zakończeniu przez skazaną kary. Akta wracają do zespołu. Kurator wzywa skazaną do sądu i dokonuje następujących ustaleń, dotyczących jej sytuacji materialnej, rodzinnej i zdrowotnej: skazana jest panną, nie posiada dzieci, mieszka w lokalu socjalnym, ma wykształcenie podstawowe, przed osadzeniem nigdy nie pracowała, ma orzeczony umiarkowany stopień niepełnosprawności po przebytych zawałach serca, utrzymuje się z zasiłku z OPS. Kurator ponownie kieruje skazaną do wykonywania prac na cele społeczne, tym razem w stowarzyszeniu, ww. wyraża zgodę na podjęcie wskazanej pracy. Do teczek zostaje dołączona niezbędna dokumentacja potwierdzająca informacje uzyskane od skazanej. W orzeczeniu o stopniu niepełnosprawności we wskazaniach dotyczących odpowiedniego zatrudnienia jest odnotowane zalecenie: „praca na stanowisku przystosowanym do niepełnosprawności”.

Należy rozważyć, czy kary orzekane wobec osób, w przypadkach opisanych powyżej, odniosą skutek zakładany przez ustawodawcę.

Tabela 1 prezentuje dane dotyczące godzin prac na cele społeczne (art. 34 § 1a pkt 1 k.k. i art. 45 § 1 k.k.w.), które zostały zakończone w zespołach kss w ciągu ostatnich pięciu lat. W *Sprawozdaniu z działalności kuratorskiej służby sądowej* (symbol MS-S40), liczba zakończonych godzin pracy w okresie sprawozdawczym podzielona jest na dwa rodzaje:

- zakończonych na skutek faktycznego wykonania pracy,
- zakończonych z innych przyczyn.

Udział spraw dotyczących faktycznie wykonanych prac przez skazanych we wszystkich sprawach zakończonych, co roku ulega zmniejszeniu, od blisko 54,4% w 2011 r. do 43,5% w 2015 r.

Inne niż wykonanie pracy przyczyny zakończenia k.o.w. to:

- zarządzenie zastępczej kary pozbawienia wolności;

- przesłanie orzeczenia do wykonania zgodnie z właściwością do innego sądu (na skutek zmiany miejsca pobytu skazanego);
- przedawnienie;
- zmiany legislacyjne z końca 2013 r., kiedy to według nowej ustawy część czynów objętych prawomocnym wyrokiem skazującym za przestępstwo zostało przeniesione do kategorii wykroczeń (kontrawencjonalizacja).

Najczęstszą przyczyną zakończenia k.o.w. w inny sposób niż wykonanie pracy, jest zarządzenie wykonania zastępczej kary pozbawienia wolności. Przykładowo – na **91 650** spraw dotyczących kary ograniczenia wolności, które wpłynęły do zespołów kss w 2015 r. (stan spraw w ostatnim dniu poprzedniego roku wynosił 58 565), kuratorzy złożyli wnioski z art. 65 § 1 k.k.w. w zw. z art. 66 § 1 k.k.w. w **76 514** sprawach, z czego **69 003** zostały rozpatrzone, w tym **49 473** uwzględnione¹².

Tabela 1. Zakończenie godzin prac na cele społeczne (łącznie w ramach kary ograniczenia wolności i pracy społecznie użytecznej) w Zespołach Kuratorskiej Służby Sądowej w Polsce w latach 2011–2015

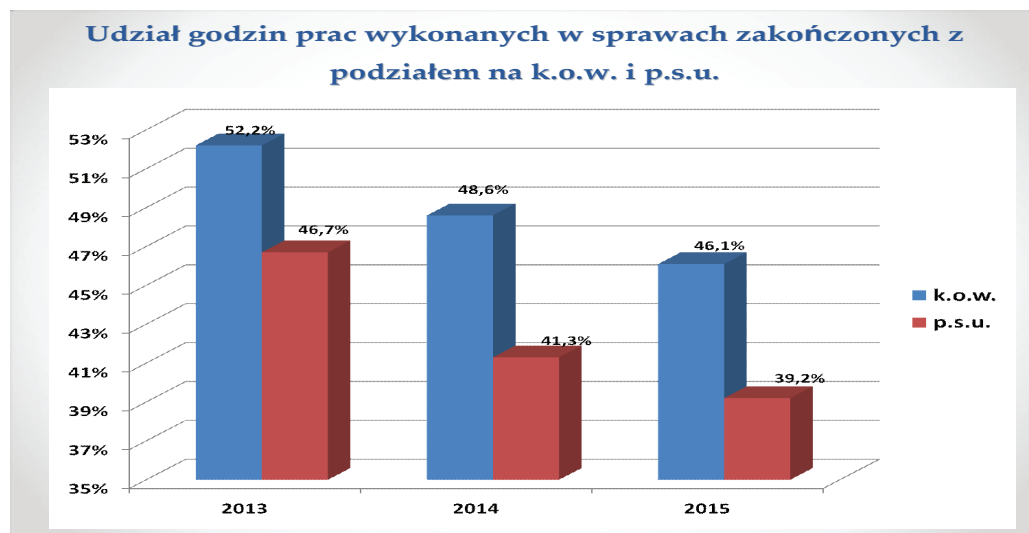
Lp.	Rok	Liczba zakończonych godzin pracy (łącznie wszystkie przyczyny) [min]	Zakończone na skutek faktycznego wykonania prac	Udział godzin prac wykonanych w sprawach zakończonych [%]
1.	2011	13 287 041	7 228 393	54,4%
2.	2012	15 902 246	8 223 940	51,7%
3.	2013	17 152 443	8 712 360	50,8%
4.	2014	14 799 163	6 816 752	46%
5.	2015	14 961 080	6 510 879	43,5%

Dane: Ministerstwo Sprawiedliwości, Wydział Statystyki, Sprawozdanie z działalności kuratorskiej służby sądowej, za lata 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, symbol: MS-S40.

W zespołach kss prowadzone są sprawy oznaczone symbolem „Kkow”, które obejmują prace na cele społeczne orzeczone w ramach kary ograniczenia wolności na podstawie art. 34 § 1a pkt 1 k.k. (w skrócie: k.o.w.) oraz prace społecznie użyteczne orzeczone w zamian za nieuiszczoną grzywnę na podstawie art. 45 § 1 k.k.w. (w skrócie p.s.u.). Analiza danych statystycznych wskazuje, że to właśnie ten drugi rodzaj prac jest w większym stopniu kończony w inny sposób niż na skutek ich wykonania, co obrazuje wykres 1.

¹² Dane: Ministerstwo Sprawiedliwości, Wydział Statystyki, Sprawozdanie z działalności kuratorskiej służby sądowej za rok 2015, symbol: MS-S40.

Wykres 1. Udział godzin prac wykonanych w sprawach zakończonych z podziałem na kary ograniczenia wolności (k.o.w.) i prace społecznie użyteczne (p.s.u.) w zespołach kuratorskiej służby sądowej (Polska) w latach 2013–2015

Dane: Ministerstwo Sprawiedliwości, Wydział Statystyki, Sprawozdanie z działalności kuratorskiej służby sądowej, za lata 2013, 2014, 2015, symbol: MS-S40.

W ciągu ostatnich dwóch lat w zespołach kss znacznie zwiększył się wpływ spraw dotyczących prac społecznie użytecznych, natomiast kar ograniczenia wolności nieznacznie się zmniejszył. Jest to zjawisko mogące świadczyć o częstszym orzekaniu przez sądy kary grzywny lub pogarszającej się sytuacji finansowej osób skazanych, którzy nie mogąc wykonać kary grzywny, są zobligowani do wykonania jej formy zastępczej, czyli pracy społecznie użytecznej, bądź też zwiększeniu aktywności sądów w zakresie egzekucji kary grzywny. Analizowane dane statystyczne nie pozwalają na jednoznaczne wskazanie przyczyn tego stanu rzeczy. Dynamikę opisywanego procesu możemy zaobserwować na wykresie 2.

Wykres 2. Udział kar ograniczenia wolności (k.o.w.) i prace społecznie użyteczne (p.s.u.) w ogólnej liczbie spraw „Kkow” wpływających do zespołów kuratorskiej służby sądowej (Polska) w latach 2013–2015¹³

Dane: Ministerstwo Sprawiedliwości, Wydział Statystyki, Sprawozdanie z działalności kuratorskiej służby sądowej, za lata 2013, 2014, 2015, symbol: MS-S40.

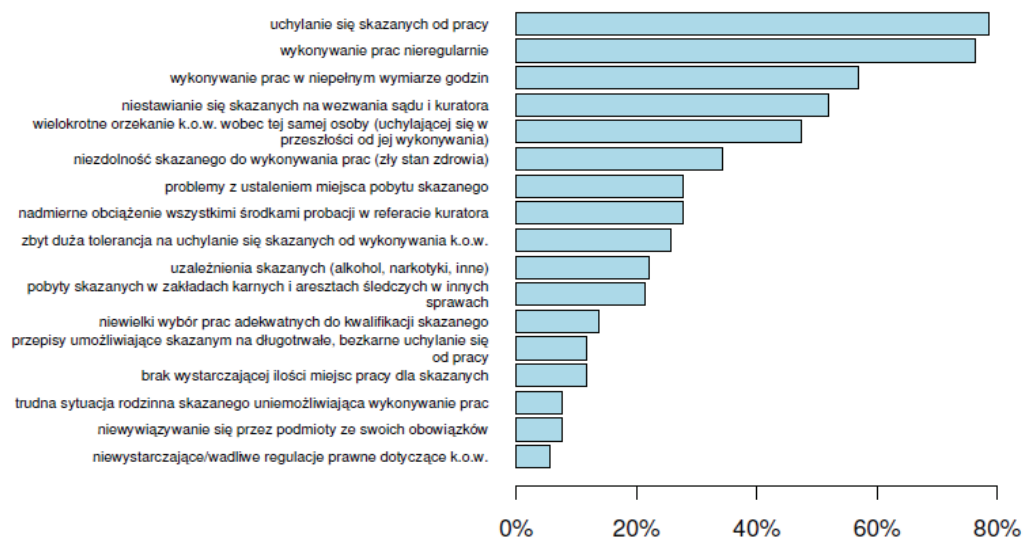
Podczas prowadzonych badań kuratorom i sędziom zadano pytanie: **Z jakimi problemami, które mają wpływ na przewlekłość postępowania, spotyka się kurator, nadzorując wykonywanie kary ograniczenia wolności?**

Odpowiedzi udzielone przez respondentów z grupy zawodowej kuratorów zostały zaprezentowane na wykresie 3. Jako najważniejsze czynniki mające wpływ na zbyt długotrwałe postępowanie wykonawcze, kuratorzy wymienili: uchylanie się skazanych od wykonywania orzeczonej pracy na cele społeczne (78,5% odpowiedzi respondentów) i wykonywanie prac nieregularnie (76,4%), wykonywanie przez skazanych pracy w niepełnym wymiarze godzin (57,0%), niestawianie się skazanych na wezwanie sądu i kuratora (51,9%), wielokrotne orzekanie k.o.w. wobec tej samej osoby, uchylającej się w przeszłości od wykonania tego rodzaju kary (47,5%), niezdolność skazanego do wykonywania pracy, z uwagi na zły stan zdrowia (34,3%), problemy z ustaleniem miejsca pobytu skazanego (27,8%), nadmierne obciążenie wszystkimi środkami probacji w referacie kuratora (27,8%), zbyt duża tolerancja na uchylanie się skazanych od wykonywania k.o.w., zarówno ze strony kuratorów, jak i sędziów (25,7%), uzależnienia skazanych (22,1%) oraz pobyt skazanych w aresztach śledczych i zakładach karnych w innych sprawach (21,5%). Jako czynniki mniejszej wagi wymienione zostały: niewielki wybór prac adekwatnych do

¹³ *Ibidem.*

kwalfikacji skazanego (13,7%), przepisy umożliwiające skazanym długotrwałe, bezkarne uchylenie się od pracy (11,6%), brak wystarczającej liczby miejsc pracy dla skazanych (11,6%), trudna sytuacja rodzinna skazanego, uniemożliwiająca wykonywanie prac (7,8%), niewywiązywanie się przez podmioty ze swoich obowiązków (7,8%), niewystarczające/wadliwe regulacje prawne dotyczące k.o.w. (5,7%)¹⁴.

Wykres 3. Czynniki mające wpływ na przewlekłość postępowań wykonawczych w zakresie spraw z orzeczoną karą ograniczenia wolności w opinii kuratorów

Źródło: Badania własne

Przyczyn długotrwałego wykonywania prac na cele społeczne należy poszukiwać już na etapie orzekania kary. Diagnozowanie sytuacji oskarżonego pod kątem jego stanu zdrowia, właściwości i warunków osobistych przed wydaniem wyroku tylko w wybranych przypadkach powoduje orzekanie kary ograniczenia wolności wobec osób, które nie mają predyspozycji do jej wykonania. Często brak jest prognozy kryminologicznej, opartej na analizie dotychczasowej karalności skazanego oraz jego sposobu funkcjonowania, które to dane mogą wskazywać na niskie prawdopodobieństwo wykonania tego rodzaju kary. Kuratorzy w wypełnianych ankietach zwrócili uwagę na powyższe problemy, wskazując na takie czynniki, jak: wielokrotne orzekanie k.o.w. wobec tej samej osoby, uchyłającej się w przeszłości od wykonania tego rodzaju kary, niezdolność skazanego do wykonywania pracy, z uwagi na zły stan zdrowia, problemy z ustaleniem

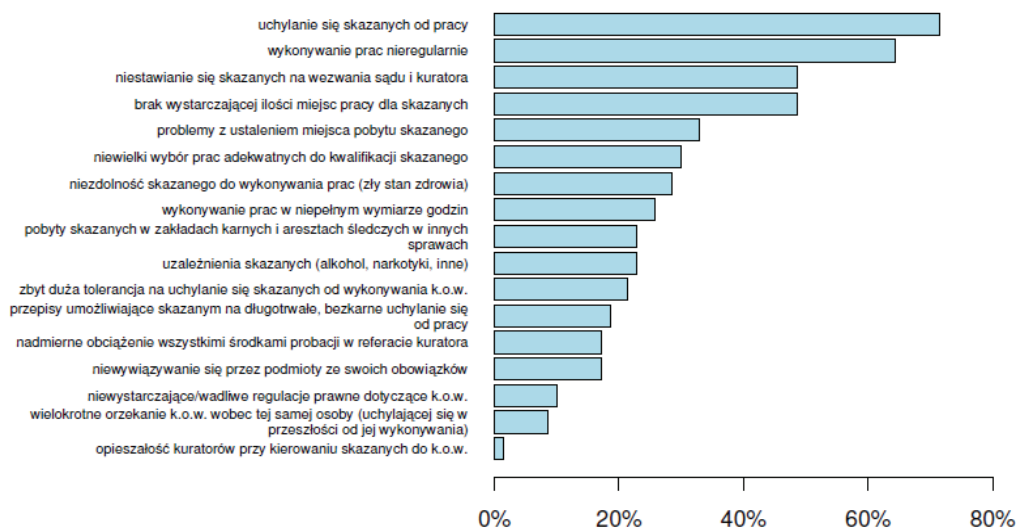
¹⁴ Każdy z respondentów miał możliwość zaznaczenia sześciu najczęściej występujących czynników, z tego powodu łączna suma wyników jest większa niż 100%.

miejsca pobytu skazanego (orzekanie k.o.w. wobec osób bezdomnych), uzależnienia, trudna sytuacja rodzinna skazanego, uniemożliwiająca wykonywanie prac.

Również sędziowie podczas badań wypowiedzieli się w przedmiotowym zakresie. Na wykresie 4 przedstawiono odpowiedzi na zadanie: **Proszę wskazać czynniki, które mają wpływ na przewlekłość postępowania wykonawczego w części spraw z orzeczoną karą ograniczenia wolności.**

Wykres 4. Czynniki mające wpływ na przewlekłość postępowań wykonawczych w zakresie spraw z orzeczoną karą ograniczenia wolności w opinii sędziów

Źródło: Badania własne

W ocenie sędziów trzy najistotniejsze czynniki, które mają wpływ na znaczne wydłużenie postępowania wykonawczego, są zbieżne z opiniami kuratorów. Są to: uchylanie się skazanych od pracy (72,5% odpowiedzi), wykonywanie prac nieregularnie (65,2%), niestawianie się skazanych na wezwania sądu i kuratora (49,3%). Przyczyny te wskazują na negatywną postawę sprawcy, często nazywaną w prowadzonej przez kuratorów dokumentacji: „ignorujący stosunek skazanego do wyroku sądu i nałożonych obowiązków”. Jako istotny czynnik zostało wskazane: „brak wystarczającej ilości miejsc pracy dla skazanych” (49,3%). Kuratorzy, którzy kierują podopiecznych do wyznaczonym podmiotów i mają bezpośrednią wiedzę w tym zakresie nie postrzegają tego czynnika, jako ważnego. Zdarza się, że osoby skazane, podczas posiedzenia wykonawczego, na skutek złożonego przez kuratora wniosku w związku z art. 65 § 1 k.k.w., oświadczają, że nie wykonali orzeczonych prac z uwagi na brak miejsc pracy, stąd też może wynikać przekonanie sędziów o istnieniu tego rodzaju przeszkody.

Kolejne odpowiedzi respondentów wskazywały na znacznie mniejsze znaczenie pozostałych czynników, takich jak: problemy z ustaleniem miejsca pobytu skazanego (33,3%), niewielki wybór prac adekwatnych do kwalifikacji skazanego (30,4%), niezdolność skazanego do wykonywania prac, na przykład z uwagi na zły stan zdrowia (30,0%), wykonywanie prac w niepełnym wymiarze godzin (26,1%), uzależnienia skazanych (narkotyki, alkohol, inne) oraz pobyty skazanych w zakładach karnych i aresztach śledczych w innych sprawach (po 23,2%), zbyt duża tolerancja na uchylanie się skazanych od wykonywania k.o.w. (21,7%), przepisy umożliwiające skazanym długotrwałe, bezkarne uchylanie się od pracy (18,8%), niewywiązywanie się przez podmioty ze swoich obowiązków i nadmierne obciążenie wszystkimi środkami probacji w referacie kuratora (po 17,4%), niewystarczające/wadliwe regulacje prawne dotyczące k.o.w. (10,1%), wielokrotne orzekanie k.o.w. wobec tej samej osoby, uchylającej się w przeszłości od jej wykonywania (8,7%)¹⁵. Tylko jeden z sędziów wskazał, że przyczyną powyższej sytuacji może być opieszałość kuratorów przy kierowaniu skazanych do wykonywania kary.

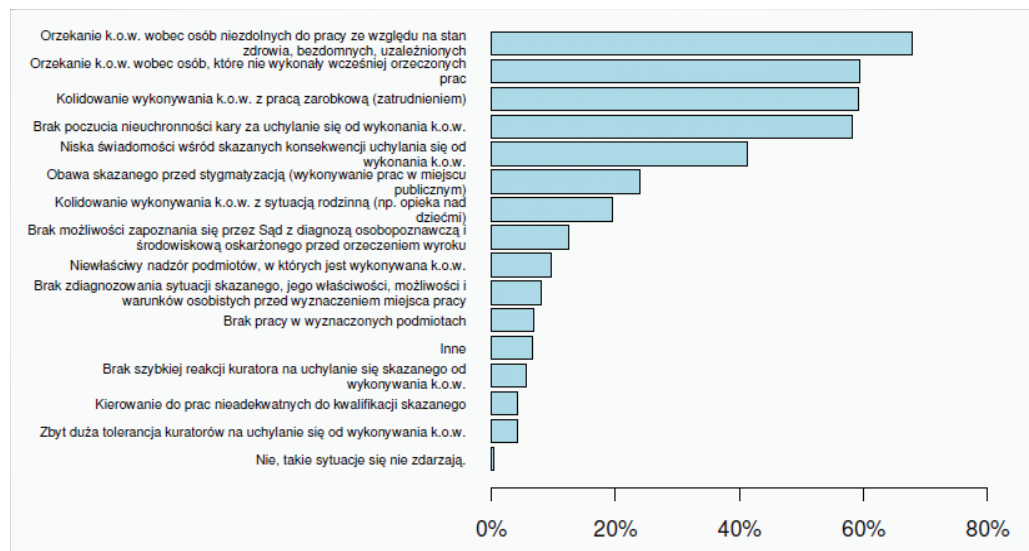
Kuratorzy odpowiadali również na pytanie: **Czy zdarza się, że osoby skazane nie wykonują orzeczonych prac lub wykonują je w niepełnym wymiarze godzin i/ lub nieregularnie? Jeśli tak – proszę zaznaczyć, co najczęściej, zgodnie z Pani/Pana doświadczeniem zawodowym jest przyczyną takiej sytuacji.**

Trzy najczęściej podawane przez kuratorów czynniki to: orzekanie k.o.w. wobec osób niezdolnych do pracy ze względu na stan zdrowia, bezdomnych, uzależnionych (67,8% odpowiedzi), wobec osób, które nie wykonały wcześniej orzeczonych prac (59,4%), kolidowanie wykonywania k.o.w. z pracą zarobkową (59,1%). W wielu przypadkach wyżej wskazane czynniki są poważną przeszkodą w sprawnym wykonaniu kary ograniczenia wolności i skutkują orzeczeniem wobec skazanego kary zastępczej pozbawienia wolności lub długotrwałym postępowaniem wykonawczym, powiązaniem z jego zawieszeniem. W opinii kuratorów, tak jak i sędziów, na niesumienne wykonywanie prac przez skazanych w dużym stopniu wpływa: brak poczucia nieuchronności kary za uchylanie się od wykonania k.o.w. (58,2% odpowiedzi) i niska świadomość wśród skazanych konsekwencji uchylania się od wykonania k.o.w. (41,2%). Jednakże we wszystkich analizowanych w trakcie badań aktach, w sytuacji gdy podsądny stawiał się na wezwanie kuratora, znajdował się formularz pouczenia, z podpisem świadczącym o zapoznaniu się przez sprawcę z tym dokumentem. Kuratorzy często praktykują dodatkowe ustne pouczenie skazanego, gdy istnieje obawa, że treść przepisów może być niezrozumiała dla rozmówcy¹⁶.

¹⁵ Każdy z respondentów miał możliwość zaznaczenia sześciu najczęściej występujących czynników, z tego powodu łączna suma wyników jest większa niż 100%.

¹⁶ A. Janus-Dębska, *Uwarunkowania skutecznego wykonania kary ograniczenia wolności w formie prac na cele społeczne na podstawie badań własnych*, [w:] M. Konopczyński, Ł. Kwadrans, K. Stasiak,

Wykres 5. Przyczyny niewykonywania przez osoby skazane prac na cele społeczne lub wykonywanie w niepełnym wymiarze godzin, niezgodnie z wyrokiem sądu, w opinii kuratorów

Źródło: Badania własne

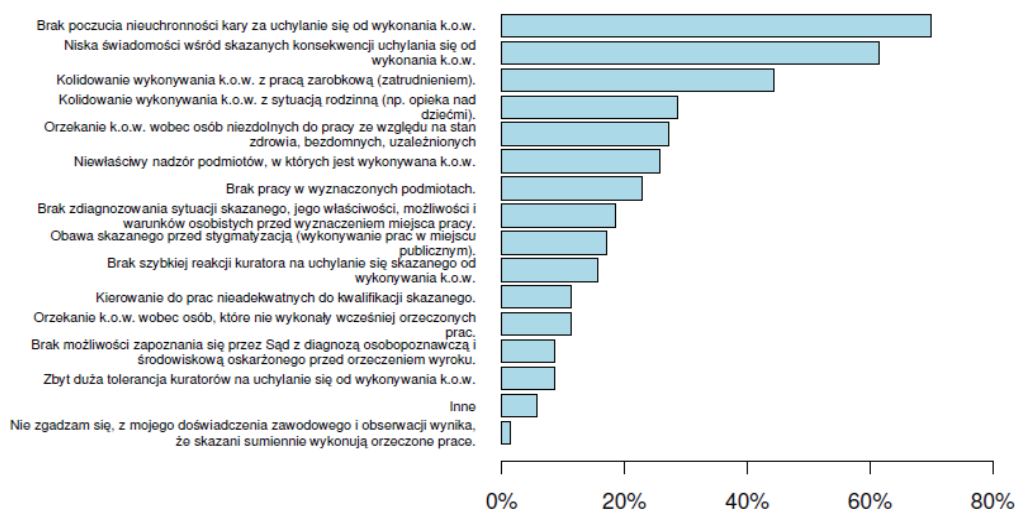
Tylko jeden z respondentów odpowiedział: „Nie, takie sytuacje się nie zdarzają”, co świadczy o dużej skali problemów związanych z wykonywaniem przez osoby skazane prac na cele społeczne.

Opinie sędziów dotyczące uchylenia się skazanych od sumiennego wykonywania kary ograniczenia wolności (odpowiedzi na pytanie: „Często zdarza się, że osoby skazane nie wykonują orzeczonych prac lub wykonują je w niepełnym wymiarze godzin i nieregularnie”. Jeśli Pani/Pan zgadza się z tą tezą, proszę wskazać czynniki, które Pani/Pana zdaniem mają największy wpływ na powyższą sytuację), znajdują się na wykresie 6.

Sędziowie w swoich wypowiedziach największy nacisk położyli na dwa czynniki, mające wpływ na niesumienne wykonywanie prac przez skazanych: brak poczucia nieuchronności kary za uchylenie się od wykonania k.o.w. (70,0% odpowiedzi) i niska świadomość wśród skazanych konsekwencji uchylenia się od wykonania k.o.w. (61,4%). Kolejne trzy czynniki mogą być wynikiem, braku diagnozy sytuacji rodzinnej, zawodowej, bytowej i zdrowotnej skazanego przed orzeczeniem wyroku: kolidowanie wykonywania k.o.w. z pracą zarobkową (44,3% odpowiedzi), kolidowanie wykonywania k.o.w. z sytuacją rodzinną (28,6%), orzekanie k.o.w. wobec osób niezdolnych do pracy ze względu na stan zdrowia, bezdomnych, uzależnionych (27,1%). W większości krajów

europjskich raporty sporządzane przez służby probacyjne lub pracowników opieki społecznej, na potrzeby postępowania przygotowawczego lub sądowego, pozwalają organom orzekającym na zapoznanie się z informacjami w zakresie skuteczności dotychczas stosowanych kar, stanu zdrowia, właściwości i warunków osobistych oskarżonego. W Polsce prokuratura i sądy sporadycznie korzystają z możliwości zlecenia kuratorom wykonania wywiadu środowiskowego, na podstawie art. 214 k.p.k.¹⁷

Wykres 6. Przyczyny niewykonywania przez osoby skazane prac na cele społeczne lub wykonywania w niepełnym wymiarze godzin, niezgodnie z wyrokiem sądu, w opinii sędziów

Źródło: Badania własne

Podobnie jak w grupie kuratorów, tylko jeden z respondentów odpowiedział: „Nie zgadzam się. Z mojego doświadczenia zawodowego i obserwacji wynika, że skazani sumiennie wykonują orzeczone prace”.

Podsumowanie

W polskim prawie karnym dyrektywy wymiaru kary zawarte są w art. 53 § 1 k.k., dotyczą zarówno wyboru rodzaju kary, jak i konkretnej jej wielkości. Wymieniony przepis wskazuje na cztery dyrektywy wymiaru kary, które sąd ma obowiązek uwzględnić. Dwie pierwsze, to jest współmierność kary do stopnia winy i do stopnia społecznej szkodliwości czynu, mają zapewnić sprawiedliwość orzekanych kar; dwie następne – cele kary, a mianowicie zapobiegawcze i wychowawcze oddziaływanie na sprawcę przestępstwa (prewencja indywidualna) oraz społeczne oddziaływanie kary (prewencja ogólna).

¹⁷ *Ibidem*, s. 251–252.

Dyrektywa dostosowania kary do zapobiegawczego i wychowawczego oddziaływania na sprawcę, ma na celu takie ukształtowanie kary, aby możliwie najskuteczniej zapobiegać jego powrotowi do przestępstwa. Jednakże przyszłe postępowanie człowieka jest uzależnione od wielu okoliczności natury indywidualnej (endogennych) i społecznej (egzogennych), których wystąpienie i siła wpływu nie dadzą się przewidzieć w chwili orzekania kary przez sąd. Można więc mówić jedynie o prognozie kryminologicznej, która powinna opierać się na rozpoznaniu okoliczności, które doprowadziły do popełnienia przestępstwa, właściwości i warunków osobistych sprawcy, ocenie jego dotychczasowego życia i relacji środowiskowych¹⁸.

Ustawodawca w 2009 r., wprowadzając przepis art. 58 § 2a k.k. zwrócił szczególną uwagę na konieczność ustalania możliwości wykonania pracy na cele społeczne przez oskarżonego, przed jej orzeczeniem: „W nowym przepisie § 2a w art. 58 k.k. wprowadzono istotną normę gwarancyjną. Nieodpłatna kontrolowana praca na cele społeczne, nie byłaby orzekana wobec oskarżonych, co do których ze względu na stan zdrowia lub ich właściwości i warunki osobiste, istniałoby uzasadnione przekonanie, że nie wykonają takiej pracy. Wprowadzenie projektowanego przepisu uzasadnia okoliczność, iż w praktyce zdarzają się wypadki, że kara ograniczenia wolności jest orzekana – zwłaszcza w wyrokach wydawanych na posiedzeniu, bez udziału oskarżonych – wobec osób niezdatnych do wykonywania takiej pracy [...]. Właściwości i warunki osobiste, o jakich mowa w proponowanym zapisie, to zwłaszcza sytuacja rodzinna oskarżonego, który np. sprawuje bezpośrednią opiekę nad małoletnimi dziećmi bądź starszymi, schorowanymi członkami rodziny i nie jest w stanie zapewnić im opieki na czas wykonywania pracy. Przepis ten będzie miał również zastosowanie w sytuacji, gdy oskarżony był uprzednio skazany na karę ograniczenia wolności i uchylał się od jej wykonania, co może uzasadniać pogląd o niecelowości ponownego stosowania wobec tej osoby kary tego rodzaju”¹⁹.

Na powyższe zagadnienia również została zwrócona uwaga w 2011 r. w dokumencie *Strategia Sprawne Państwo 2011–2020*, w którym zaznaczono, że z uwagi na małą liczbę wywiadów zleczanych w trybie art. 214 k.p.k.: „sądy nie posiadają [...] profesjonalnie sporządzonej informacji o osobie podejrzanego albo oskarżonego, co powoduje, że orzeczenia, zwłaszcza z zastosowaniem oddziaływań probacyjnych, nie są poparte właściwym rozpoznaniem w zakresie deficytów lub potencjałów. W większości spraw, sąd nie dysponuje żadnym materiałem informacyjnym na temat osoby podejrzanego, za wyjątkiem sporadycznych opinii biegłych, a także informacji, które zdecydował się podać sam sprawca, przesłuchiwany w toku postępowania przygotowawczego [...]. Błędnie

¹⁸ A. Marek, *Komentarz do art. 53 Kodeksu karnego*, Wolters Kluwer, Lex/el 2010.

¹⁹ Projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wykonawczy, ustawy – Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw, z dnia 21 listopada 2008 r., druk sejmowy nr 1394, Uzasadnienie.

orzeczona kara i środki oddziaływania nie wypełnią swoich celów, a całe postępowanie sądowe nie doprowadzi do zmiany postawy skazanego. Niezbędne jest także wprowadzenie w życie zaawansowanej diagnozy osobopoznawczej i prognozy kryminologicznej, która jest koniecznym warunkiem rozwoju służby probacyjnej oraz prawidłowego rozpoznania sytuacji osoby na etapie postępowania rozpoznawczego; wprowadzenie wskazanych rozwiązań powinno uwzględniać dorobek nauk psychologicznych, kryminologicznych, społecznych i statystycznych²⁰.

Podjęcie i wykonywanie nieodpłatnej kontrolowanej pracy na cele społeczne, w sposób sumienny i efektywny, bez naruszania porządku i dyscypliny, obowiązujących w wyznaczonym przez kuratora podmiocie, powinno spełniać decydującą rolę w realizacji celów wychowawczych, wykonywanie zaś określonej pracy oraz stosowanie się do pozostałego zespołu ograniczeń, które stanowią dolegliwość dla skazanego w mechanizmie oddziaływania kary, spełnia funkcje prewencyjno-zapobiegawcze²¹. Praca na cele społeczne ma uczyć społecznie pożądanym postaw, a w szczególności poczucia odpowiedzialności oraz potrzeby przestrzegania porządku prawnego. Właściwie dobrana, nadzorowana i wykonana może osiągnąć powyższe cele i mieć wpływ nie tylko na przyszłość skazanego, ale także jego rodziny oraz środowiska lokalnego. Wykonywanie pracy ma dla człowieka istotne znaczenie psychologiczne z wielu powodów: zaspokajają potrzebę osiągnięć, zwiększa poczucie własnej wartości, sprawczości, rozwija zdolności, pobudza zainteresowania, stawia wymagania, których spełnienie podtrzymuje zdrowie psychiczne jednostki.

Aby kary pośrednie były skuteczne i spełniały swoją rolę, muszą być rzetelnie nadzorowane i rygorystycznie egzekwowane. Odroczenia i przerwy w ich wykonaniu powinny być traktowane jako szczególnie uzasadniony wyjątek. Niewywiązywanie się skazanych z ciążących na nich obowiązków powinno skutkować zaostreniem represji ustanowionych pierwotnie, odpowiednio do winy sprawcy²². Brak stanowczego egzekwowania od osób skazanych na prace społeczne prawidłowej realizacji obowiązków związanych z przedmiotową karą oraz niekonsekwentne reagowanie na uchylanie się od wykonania kary, mogłoby mieć wpływ na poczucie bezkarności u osób skazanych oraz zachwianie poczucia nieuchronności kary za niestosowanie się do wyroku sądu.

Przed wejściem w życie ustawy z dnia 5 listopada 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania Karnego, ustawy – Kodeks karny wykonaw-

---

²⁰ Strategia Sprawne Państwo 2011–2020 (Projekt), Warszawa 6 kwietnia 2011 (źródło: http://www.mswia.gov.pl/portal/pl/2/9075/Strategia_Sprawne_Panstwo_20112020.html) [dostęp 12.02.2014].

²¹ A. Duracz-Walczak, K. Strzępek, *op. cit.*, s. 192.

²² A. Bałandynowicz, *Probacja. Wychowanie do wolności*, Primum, Warszawa 1996, s. 46–47; A. Bałandynowicz, *System probacji – kary średniej mocy i środki wolności dozorowanej jako propozycja sprawiedliwego karania*, „Prokuratura i Prawo” 2005, nr 12, s. 42.

czy, ustawy – Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw, z Departamentu Wykonania Orzeczeń i Probacji w Ministerstwie Sprawiedliwości do wszystkich Sądów Okręgowych przesłane zostało pismo nadzorcze, z którego wynikało, że: „kara ograniczenia wolności połączona z pracą społecznie użyteczną jest pożądanym instrumentem polityki karnej, który zazwyczaj nie jest stosowany przez sądy z dostateczną częstotliwością, o czym świadczą statystyki wskazujące na ciągle większą popularność kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania. Niewątpliwym czynnikiem stymulującym nadanie tej karze statusu podstawowego środka polityki karnej jest usprawnienie sposobu jej wykonywania, co łączy się z pełnym wykorzystaniem dostępnych obecnie procedur, jak też oczywista jest potrzeba pewnych zmian legislacyjnych. Mimo, że to na kuratorach sądowych przede wszystkim ciąży obowiązek gwaranta prawidłowego wykonania kary ograniczenia wolności, to konieczne jest współdziałanie innych podmiotów, to znaczy sprawne procedowanie przez sąd w ramach postępowań incydentalnych oraz skoordynowana polityka informacyjna podmiotów, u których wykonywana jest praca społecznie użyteczna. Działania wszystkich tych organów i podmiotów powinny implikować kształtowanie wyraźnej świadomości u skazanego o nieopłacalności uchylania się od wykonania kary”²³.

---

²³ *Wykonywanie kary ograniczenia wolności i pracy społecznie użytecznej – analiza sprawozdań z lustracji i wizytacji*, Departament Wykonania Orzeczeń i Probacji w Ministerstwie Sprawiedliwości, 24 marca 2009 r., załącznik do pisma nr DWOiP-II-531-5/09, publikowane [w:] A. Janus-Dębska, *Uwarunkowania efektywnego wykonania...*, s. 115; *eadem*, *Uwarunkowania i przeszkody wykonania kary ograniczenia wolności*, [w:] M.H. Kowalczyk, M. Szykut, *Współczesne problemy resocjalizacji. W poszukiwaniu nowych rozwiązań*, Akapit, Toruń, 2015, s. 151.

Mgr Grzegorz Miśta

Zastępca Kuratora Okręgowego

w Sądzie Okręgowym we Wrocławiu

Wrocławski kaskadowy model wykonywania kary ograniczenia wolności. Od kryzysu do efektywnego wykonywania kar

Wprowadzenie

Obowiązujące akty prawne – Kodeks karny (k.k.) i Kodeks karny wykonawczy (k.k.w.) z 1997 r. podlegały na przestrzeni ostatnich lat istotnym zmianom. Procesy te dotknęły również karę ograniczenia wolności. Przeobrażenie dokonało się zarówno w obszarze kształtu kary, jak i sposobu jej wykonywania. W stosunku do kuratorów zawodowych zmiany te miały głównie charakter jakościowy, a nie ilościowy. Doprowadziły do wzrostu roli kuratorów zawodowych jako organów postępowania wykonawczego realizujących zadania w zakresie wykonywania kary ograniczenia wolności, zwiększając jednocześnie ich poziom autonomii. Dostrzegalna jest tendencja ustawodawcy do obdarzania kuratorów zawodowych coraz większym zaufaniem i w konsekwencji przekazywanie im coraz szerszego zakresu czynności wymagających podjęcia samodzielnych decyzji¹. Kodeks karny wykonawczy powierza kuratorowi zawodowemu dokonywanie czynności związanych z organizowaniem i kontrolowaniem wykonywania kary ograniczenia wolności². To czyni go – we współpracy z samorządem lokalnym – współodpowiedzialnym także za tworzenie warunków do wykonywania tych kar. Powinny one przede wszystkim umożliwiać realizację celu kary określonego w art. 53 § 1 k.k.w., jakim jest wzbudzenie w skazanym woli kształtowania jego społecznie pożądaných postaw, w szczególności poczucia odpowiedzialności oraz potrzeby przestrzegania porządku prawnego³. O ile odpowiedzialność kuratorów sądowych za tworzenie warunków do wykonywania kar nie budzi większych wątpliwości, o tyle rola społeczności lokalnej, reprezentowanej zarówno przez samorząd terytorialny (właściwy organ gminy), jak i organizacje pozarządowe,

---

¹ M. Niewiadomska-Krawczyk, *Czynności zawodowego kuratora sądowego dla dorosłych związane z wykonywaniem kary ograniczenia wolności*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego”, t. XXXIII, Wrocław 2014, s.178.

² S. Leleńtal, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, 3 wyd., Warszawa 2010, s. 264.

³ K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz do art. 53*, Lex/el. 2012.

jest – jak się wydaje – wciąż nieuświadomiana. Potwierdza to raport Najwyższej Izby Kontroli z ewaluacji dokonanej w okresie od 1 lipca 2011 do 30 listopada 2011 r. w 16 urzędach gmin (miast) oraz w 20 podmiotach organizujących prace na cele społeczne, na terenie siedmiu województw: kujawsko-pomorskiego, lubelskiego, mazowieckiego, podlaskiego, świętokrzyskiego, wielkopolskiego, warmińsko-mazurskiego pt. „Tworzenie warunków do wykonywania kary ograniczenia wolności w formie nieodpłatnej kontrolowanej pracy na cele społeczne oraz prac społecznie użytecznych”. We wnioskach końcowych raportu czytamy między innymi: „Potrzebne jest wypracowanie rozwiązań systemowych zapewniających uzyskiwanie ewidentnych korzyści dla społeczności lokalnej i skazanych z wykonywania przez nich kary orzeczonej w formie nieodpłatnej kontrolowanej pracy na cele społeczne lub prac społecznie użytecznych. [...] Organy samorządu terytorialnego powinny podjąć współpracę z prezesami sądów i kuratorami sądowymi oraz wyznaczać podmioty zapewniające skazanym pracę przynoszącą wymierne korzyści i w miarę możliwości podnoszącą ich kwalifikacje. Celem powinna być przy tym również resocjalizacja skazanych”⁴. Koresponduje to z Europejskimi Regulami Dotyczącymi Sankcji i Środków Alternatywnych. W zaleceniu R (92) 16 czytamy, że „udział społeczności w wykonywaniu sankcji i środków może mieć istotny wpływ na sprawcę. Szansę, że stosunek sprawcy do społeczeństwa stanie się bardziej odpowiedzialny, będą większe, jeżeli będzie on świadom tego, że społeczeństwo jest zainteresowane poprawieniem się jego sytuacji osobistej i społecznej”⁵.

Kontekst narodzin wrocławskiego modelu kaskadowego

W połowie pierwszej dekady XXI w. we Wrocławiu nastąpił kryzys w obszarze wykonywania kar ograniczenia wolności, który polegał na nadpodaży liczby skazanych na tę karę w stosunku do popytu na ich pracę. Nie było podmiotów, które chciałyby przyjmować osoby skazane. Dominowało przekonanie, że organizacja tych prac jest kosztowna i mocno absorbująca zasoby potencjalnych placówek, a jakość i przydatność wykonywanych prac relatywnie niska. Kilkanaście placówek pozyskanych przez zawodowych kuratorów sądowych trzech wrocławskich sądów rejonowych nie zaspokajało ich potrzeb, często sygnalizując brak frontu robót dla skazanych i ukaranych na kary ograniczenia wolności i prace społecznie użyteczne. W efekcie wydłużał się czas od wy-

⁴ NIK, *Tworzenie warunków do wykonywania kary ograniczenia wolności w formie nieodpłatnej kontrolowanej pracy na cele społeczne oraz prac społecznie użytecznych*, Nr ewid. 9/2012/P/11/122/LBI, s. 8.

⁵ *Europejskie reguły dotyczące sankcji i środków alternatywnych, Zalecenie R (92) 16, Memorandum wyjaśniające*, [w:] *Polski system probacji, stan kierunki rozwoju w kontekście standardów europejskich*, Materiały z konferencji Komisji Praw Człowieka i Praworządności 27–28 października 2008 r., Kancelaria Senatu RP, Warszawa 2010, s. 350.

mierzenia kary do rozpoczęcia jej wykonywania. Tworzyły się swoiste „kolejki” oczekujących na możliwość wykonania kar.

Aby kara spełniała swoje funkcje prewencyjne, powinna być nieuchronna i odpowiednio dolegliwa. Nie bez znaczenia jest także szybkość jej wykonania. Z doświadczeń kuratorów sądowych wynika, że im dłuższy czas mija od orzeczenia wyroku do jej wykonania, tym mniejszy związek przyczynowo-skutkowy odczuwa osoba ukarana, co koreluje ze spadkiem motywacji do respektowania rygorów kary.

Zasadniczy zwrot w obszarze warunków do wykonywania kar ograniczenia wolności nastąpił w 2007 r. Wówczas to organ gminy Wrocław, pod wpływem prezesów wrocławskich sądów rejonowych, wśród których aktywnością wyróżniał się ówczesny prezes Sądu Rejonowego dla Wrocławia-Śródmieścia we Wrocławiu sędzia Marek Poteralski, wskazał dwa kluczowe podmioty, w których miały być wykonywane wynikające z orzeczeń sądów obowiązki nieodpłatnej kontrolowanej pracy na cele społeczne. Co najbardziej jednak istotne, tym podmiotom powierzono zadanie zbudowania – niejako w imieniu gminy Wrocław, sieci placówek i jednostek, w których skazani i ukarani mieliby możliwość pracy w ramach kar. Podmiotami wskazanymi przez miasto Wrocław zostały: Centrum Integracji Społecznej (aktualnie Wrocławskie Centrum Integracji) oraz Stowarzyszenie Pomocy „Ludzie Ludziom”. Bardzo innowacyjnym i odważnym ruchem było w tamtym czasie wskazanie organizacji pozarządowej. Wymienione jednostki stały się zatem nie tylko miejscami bezpośredniego wykonywania kar, ale też koordynatorami sieci placówek, z którymi podpisywały umowy porozumienia. Oba wyznaczone przez miasto podmioty gwarantowały wysoką jakość. Zatrudnione w nich osoby odznaczały się doświadczeniem i odpowiednim przygotowaniem merytorycznym do pracy z osobami dysfunkcjonalnymi. Pracownicy Stowarzyszenia Pomocy „Ludzie Ludziom” byli już w tamtych latach strategicznym partnerem Służby Więziennej, przygotowując więźniów do readaptacji społecznej po zakończeniu odbywania przez nich kary izolacyjnej. Prowadzili też Dom Socjalny, w którym schronienie i pomoc mogli znaleźć byli więźniowie. Znając losy ludzi, którzy do niego trafiali, założyciele Stowarzyszenia – Erazm i Ewa Humienni – zauważyli, że często pobyt w więzieniu jest wynikiem niewykonanej kary ograniczenia wolności lub prac społecznie użytecznych. To między innymi te doświadczenia zrodziły w pracownikach Stowarzyszenia motywację do zajęcia się organizacją procesu wykonywania kar ograniczenia wolności⁶.

Wraz ze wskazaniem przez organ gminy Wrocław tych dwóch podmiotów nastąpił dynamiczny rozwój sieci placówek, w których skazani mogli wykonywać prace. Wy-

---

⁶ M. Solon-Lipiński, M. Popiela, *Model współpracy sądu z organizacją społeczną na przykładzie Stowarzyszenia Pomocy „Ludzie Ludziom” we Wrocławiu*, [w:] C. Kulesza, D. Kuźelewski, B. Pilitowski (red.), *Współpraca organizacji społecznej z wymiarem sprawiedliwości. Poradnik*, Białystok 2015, s. 39.

magalo to duzego wysilku organizacyjnego. Nie bez znaczenia jest przy tym fakt, ze miasto Wroclaw zainwestowalo w ten proces znaczne srodki. Centrum Integracji Spolecznej, jako placowka budzetowa, zostalo odpowiednio doposazone, natomiast Stowarzyszenie Pomocy „Ludzie Ludziom” systematycznie otrzymywalo w drodze konkursu dotacje finansowa. Obrazuje to tabela 1.

Tabela 1. Wysokosc dotacji udzielanej przez miasto Wroclaw na realizacje zadania w ramach Programu prac spolecznie uzytecznych „PER SALDO” w latach 2007–2015

Rok	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Wartosc dotacji	105 000	108 700	161 250	170 000	180 000	187 000	198 000	183 000	249 560

Źródło: Dane Stowarzyszenia Pomocy „Ludzie Ludziom”.

Jak wynika z wyzej przedstawionych danych, Wroclaw konsekwentnie zwikszalo na przestrzeni ostatnich dziewieciu lat wsparcie swojego modelu wykonywania kary ograniczenia wolnosci, osiagajac w 2015 r. pulap dotacji na poziomie blisko cwierc miliona zlonych. Stawia to stolicę Dolnego Slaska w absolutnej awangardzie polskich miast. Jak wynika bowiem z przytaczanego juz wyzej raportu Najwyzszej Izby Kontroli, wydatki na organizacje prac skazanych byly w tych gminach stosunkowo niewielkie i sluzily realizacji podstawowych zadan zwiazanych z wykonywaniem kary. Prace wykonywane przez skazanych byly przy tym najczesciej okreslane przez samorzady jako nieefektywne. Z wypowiedzi respondentow wynikało, ze skazani na ogol nie angazowali sie we wlasciwy sposob w wykonywanie powierzonych im obowiazkow, a jakosc ich pracy byla niska. Tylko 25% skontrolowanych podmiotow wskazalo, ze prace te przyniosly wymierne korzyści. Wiecezosc podmiotow nie analizowalo kosztow oraz wartosci pracy skazanych i ukaranych⁷. Tymczasem wartosc prac wykonywanych przez skazanych na kary ograniczenia wolnosci i prace spolecznie uzyteczne moze byc bardzo wymierna. W przypadku prac wykonywanych w Stowarzyszeniu Pomocy „Ludzie Ludziom” wartosc przepracowanych godzin przewaznie przewyzszala kwote dotacji udzielonej przez gmine Wroclaw.

Tabela 2. Wypracowane przez skazanych srodki w ramach prac

Rok	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Wartosc wykonanych prac	72 896	146 584	171 944	227 600	193 160	250 110	253 884	170 580	172 921

Źródło: Dane Stowarzyszenia Pomocy „Ludzie Ludziom”, od 2007 do 2011 r. przy stawce 8 zł za godzinę, a od 2012 r. przy stawce 12 zł za godzinę pracy

⁷ NIK, *op. cit.*, s. 6

Analizując kontekst narodzin modelu kaskadowego, należy również przyjrzeć się ówczesnej kondycji wrocławskiej kuratorskiej służby sądowej. W roku 2007 w referacie statystycznego kuratora zawodowego Sądu Rejonowego dla Wrocławia-Śródmieścia we Wrocławiu znajdowało się ponad 600 spraw różnej kategorii, podczas gdy standard określony w Rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 9 czerwca 2003 r. w sprawie standardów obciążenia pracą kuratora zawodowego przewidywał do 120 spraw. Kuratorzy zawodowi byli wyraźnie przeciążeni obowiązkami i ich zaangażowanie w pozytywnie podmiotów do wykonywania kar ograniczenia wolności musiało siłą rzeczy być ograniczone.

Cechy modelu kaskadowego

Kluczową cechą modelu kaskadowego jest istnienie podmiotu wskazanego przez właściwy organ gminy, pełniącego rolę swoistego centrum redystrybucji skazanych i ukaranych. W modelu tradycyjnym rolę takiego centrum pełni bezpośrednio zespół kuratorskiej służby sądowej. Każdy z kuratorów zawodowych pozyskuje wówczas na terenie swojego referatu podmioty, do których kieruje bezpośrednio skazanych i ukaranych. Należy zaznaczyć, że w okręgu wrocławskim nadal dominuje tradycyjny model wykonywania kar ograniczenia wolności. Model kaskadowy występuje jedynie na terenie miasta Wrocław. Wrocławscy kuratorzy zawodowi – w zależności od właściwości miejscowej – kierują skazanych i ukaranych do jednej z dwóch placówek-koordynatorów, a te „redystrybuują” ich do współpracujących z nimi jednostek. Dziewięcioletni już okres funkcjonowania tych rozwiązań pozwala na w miarę rzetelną jego ocenę. W niniejszym opracowaniu autor zwrócił uwagę na następujące cechy modelu kaskadowego: sprawność, elastyczność, dopasowanie, spójność procedur i bezpieczeństwo danych, komplementarność.

Sprawność

Przede wszystkim należy zauważyć, że przyjęte rozwiązania wyeliminowały podstawowy problem, jakim był brak miejsc, w których skazani i ukarani mogli wykonywać nieodpłatne kontrolowane prace na cele społeczne. Sytuacja uległa wręcz odwróceniu. Aktualnie występuje przewaga popytu na prace społeczne nad podażą siły roboczej. Sieć placówek, w których wykonywane są prace, rozrosła się na przestrzeni tych lat z około dwudziestu do ponad stu. Pojawiło się w niej kilkadziesiąt placówek oświatowo-wychowawczych, które wcześniej nie były zainteresowane przyjmowaniem osób skazanych. W roku 2015 wrocławscy kuratorzy sądowi skierowali do obu wrocławskich podmiotów około tysiąca skazanych na karę ograniczenia wolności i karę zastępczą pracy społecznie użytecznej. System jest gotowy przyjąć kilkukrotnie większą liczbę osób wykonują-

cych obowiązków nieodpłatnej kontrolowanej pracy na cele społeczne. Brak dostatecznej liczby osób skazanych i ukaranych jest wręcz problemem, ze względu na koszty utrzymania „gotowości” systemu (szkolenia BHP, nadzór personalny, koszty administracyjne). Dynamiczny wzrost jednostek gotowych przyjmować skazanych jest już sam w sobie diagnostyczny i oznacza zmianę nastawienia społecznego. Skazani coraz częściej postrzegani są jako ci, którzy mają szansę naprawić wyrządzoną szkodę, a nie ci, którzy są problemem do rozwiązania przez wyspecjalizowane służby.

Elastyczność

Miejscem wykonywania kar określanych w decyzji wrocławskich kuratorów sądowych jest każdorazowo albo Wrocławskie Centrum Integracji (dawniej Centrum Integracji Społecznej), albo Stowarzyszenie Pomocy „Ludzie Ludziom”. Kurator zobowiązuje skazanego do stawienia się w jednej z tych placówek (w zależności od właściwości miejscowej) w terminie od jednego do maksymalnie trzech dni od pouczenia w zespole kuratorskiej służby sądowej. W placówce skazany jest przeszkalany w zakresie BHP i określany jest harmonogram prac. W zależności od diagnozy potencjału skazanego oraz ewentualnych czynników dysfunkcyjności (skłonność do nadużywania alkoholu, zażywania środków odurzających, zaburzenia osobowości itp.) kierowany jest do wykonania konkretnych prac na terenie jednego z kilkudziesięciu podmiotów, z którymi placówka-koordynator ma podpisane porozumienia. Wszystkie te podmioty muszą spełniać wymogi art. 56 § 2–4 k.k.w. Kurator zawodowy w każdej chwili ma dostęp do informacji, gdzie w danym momencie pracuje skazany, co umożliwia mu wrywkową kontrolę wykonywania obowiązków w miejscu wykonywania kary. Rozpoczęcie pracy następuje najczęściej następnego dnia po przeszkoleniu BHP. Kurator zawodowy jest informowany niezwłocznie o terminie rozpoczęcia prac lub nieprzystąpieniu do pracy. Założono, że informacja ta powinna dotrzeć do kuratora nie później niż w ciągu trzech dni, tak by reakcja kuratora wobec skazanego uchylającego się od pracy była możliwie jak najszybsza. Kuratorzy zawodowi dążą do posiadania stałego kontaktu telefonicznego z osobami zobowiązanymi do wykonywania prac na cele społeczne. Chodzi tu nie tyle o kierowanie skazanych do pracy, ale bardziej o wychowawcze towarzyszenie im w trakcie prac, przy czym nie musi to być kontakt osobisty. Jest to niezwykle istotne ze względu na realizację celu kary zapisanego w art 53 k.k.w. Ważne jest też to, by nie tylko reagować dyscyplinująco na postawy negatywne względem kary (uchylanie się, spóźnienia, brak dyscypliny w miejscu pracy), ale także wzmacniać postawy pozytywne (pochwały, pokazywanie wartości wykonanych prac). W praktyce zatem nie jest tak, że w modelu kaskadowym kurator zawodowy „pozbywa” się części swoich zadań na rzecz placówki-koordynatora, a raczej przez cały czas wykonuje je równoległe, zachowując

swoją nadrzędną rolę wynikającą z faktu, że jest sądownym organem postępowania wykonawczego. Mimo rozbudowania systemu o dodatkowy podmiot koordynujący i powierzenia mu części odpowiedzialności za organizowanie procesu wykonywania kar, nastąpiły – paradoksalnie – przyspieszenie i optymalizacja procedur oraz wzrost zaangażowania kuratorów. Ważnym czynnikiem sukcesu jest bowiem właściwe przygotowanie skazanego do wykonywania kary, a także szybkie reagowanie na niestawiennictwo skazanych. Kuratorzy zawodowi, gdy tylko dysponują kontaktem telefonicznym do skazanego, niezwłocznie po otrzymaniu informacji od wyznaczonego podmiotu telefonują do osób, które nie stawily się do wykonania kary, weryfikując przyczyny niestawiennictwa. Dla efektywności postępowania wykonawczego duże znaczenia ma elastyczność. Skazany wykonujący prace na przykład we wrocławskim Stowarzyszeniu Pomocy „Ludzie Ludziom” może tego samego dnia pracować nawet dla kilku placówek oświatowo-wychowawczych. Często jest tak, że nie mają one rozbudowanego frontu robót. Istnieje na przykład potrzeba załadowania do podstawionego kontenera gruzu pozostałego po pracach remontowych. Praca ta obliczona jest na zaledwie kilka godzin. Skazany po jej wykonaniu może być przekierowany do kolejnej placówki i kontynuować prace, bez wymogu interwencji administracyjnej kuratora zawodowego i wydawania decyzji o zmianie miejsca pracy. Cały czas odpowiedzialność za warunki do wykonywania pracy i nadzór nad przebiegiem prac spoczywa na wyznaczonym pracowniku podmiotu, którym jest Stowarzyszenie Pomocy „Ludzie Ludziom”. Taka elastyczność modelu organizacyjnego wspomaga szybkość i efektywność postępowania wykonawczego. Kara ograniczenia wolności jest bowiem karą terminową, a każda przerwa w pracy, także wywołana czynnikami obiektywnymi, jak na przykład brak frontu robót, może zagrażać wykonaniu obowiązków z niej wynikających w okresie, na jaki je orzeczono.

Dopasowanie

W modelu kaskadowym możliwa jest swoista selekcja skazanych ze względu na ewentualne trudności z wyegzekwowaniem od nich dyscypliny pracy i potencjalnych zagrożeń. Nie jest właściwe, by pewien profil skazanych wykonywał prace na cele społeczne na przykład w przedszkolu lub szkole. Mimo że teoretycznie na kary ograniczenia wolności powinni być skazywani sprawcy czynów zabronionych o relatywnie mniejszej społecznej szkodliwości, w praktyce zdarza się, że do prac na cele społeczne kierowane są osoby wymagające wzmożonego nadzoru. Jakkolwiek – ze względu na przygotowanie merytoryczne, doświadczenie zawodowe, instrumenty prawne i dostęp do sądowych zasobów informatycznych – kluczową rolę w diagnozowaniu takich sytuacji pełnią zawodowi kuratorzy sądowi, jednak również pracownicy obu wrocławskich placówek-koordynatorów posiadają odpowiednie kwalifikacje, by proces tej diagnozy uzupełnić. Zdarza

się również tak, że czynniki dysfunkcjonalności skazanych i ukaranych ujawniają się dopiero w toku postępowania wykonawczego. W modelu kaskadowym możliwa jest błyskawiczna reakcja. Sieć jednostek zbudowana wokół placówki-koordynatora prac zawiera bowiem podmioty specjalistyczne, jak Wrocławski Ośrodek Pomocy Osobom Nietrzeźwym, Poradnia Leczenia Uzależnień, punkty konsultacyjne. Zatrudnieni w nich eksperci mogą nadzorować wykonywanie prac i jednocześnie oddziaływać wychowawczo-terapeutycznie na skazanych. Osoby z największymi deficytami i zaburzeniami komunikacyjnymi i osobowościowymi wykonują prace bezpośrednio w placówkach-koordynatorach. Nie są kierowani na przykład do placówek oświatowo-wychowawczych. Tym samym do instytucji tego rodzaju nie trafiają co do zasady osoby zagrażające bezpieczeństwu dzieci i młodzieży. Minimalizuje to przypadki niezadowolenia pracowników podmiotów, w których wykonywana jest większość kar i wpływa na ich relatywnie większe zaangażowanie i lepsze nastawienie do kierowanych skazanych.

Dopasowanie ma też aspekt pozytywny. Zdarza się, że osoba skazana na karę ograniczenia wolności posiada kwalifikacje specjalistyczne (malarz, hydraulik, elektryk itd.). Wówczas może w ramach kary wykonywać drobne, ale wymagające specjalistycznej wiedzy prace w kilku małych placówkach w ciągu nawet jednego miesiąca bez potrzeby formalnej zmiany miejsca pracy przez kuratora zawodowego. W ten sposób prace skazanych postrzegane są w społeczeństwie jako przydatne, co sprzyja ich inkluzji społecznej.

Spójność procedur i bezpieczeństwo danych

W modelu kaskadowym podmiot-koordynator staje się centrum przechowywania dokumentacji kierowanej przez kuratorów zawodowych. Takiej jednostce łatwiej jest zadbać o wysoki standard i bezpieczeństwo przechowywania dokumentacji zawierającej dane osobowe osób skazanych i ukaranych niż placówce oświatowo-wychowawczej, do której dotrze w ciągu roku być może zaledwie kilka osób w celu wykonania prac na cele społeczne. Podmiot-koordynator sieci placówek przejmuje na siebie większość obciążeń biurokratycznych. To jego wyznaczony pracownik pozostaje w stałym kontakcie z kuratorem zawodowym i przekazuje wszystkie aktualne informacje. W odróżnieniu od kuratorów zawodowych, którzy zdecydowaną większość swoich obowiązków wykonują w terenie, w sądzie pełniąc jedynie dyżury dwa razy w tygodniu, pracownicy Stowarzyszenia są do dyspozycji zarówno skazanych, jak i pracowników nadzorujących wykonywanie pracy przez cały tydzień. Tworzą w ten sposób swoistą „centralę monitoringu” pracy skazanych⁸. Takie rozwiązanie pozwala także stopniować reakcję na uchybienia. W efekcie wnioski kuratorów o zarządzenie kar zastępczych poprzedzone są bardzo

⁸ M. Solon-Lipiński, *Użyteczni skazani*, „Na Wokandzie” 2015, nr 1, s. 27.

dokładną weryfikacją przyczyn nierealizowania obowiązków. Małym podmiotom trudniej jest delegować pracowników do obsługi kary. Przeważnie wyznaczeni pracownicy traktują wówczas obowiązki związane z „obsługą” kary ograniczenia wolności jako zadanie dodatkowe i drugiej kategorii. Trudniej jest im się zaangażować. W modelu kaskadowym występuje efekt skali. Efektywniej jest zaangażować osobę-koordynatora do kilkunastu lub kilkudziesięciu placówek, który jednak może temu zadaniu poświęcić pracę w pełnym wymiarze. Łatwiej też zachować spójność procedur, zwłaszcza jeśli jest to wzmocnione specjalizacją w zespole kuratorskiej służby sądowej. Takie rozwiązanie przyjęto w 2013 r. w okręgu wrocławskim, a aktualnie aż jedenaście z trzynastu zespołów dysponuje kuratorami specjalistami do spraw wykonywania kary ograniczenia wolności. W warunkach specjalizacji dużą uwagę poświęca się efektywności postępowań wykonawczych, a kuratorzy mają poczucie jednocześnie sprawstwa i odpowiedzialności za powierzone zadanie. Należy dostrzec, że specjalizacja jest zjawiskiem coraz powszechniej obecnym w przestrzeni sprawiedliwości – zarówno w organach ścigania, jak i coraz częściej w wymiarze sprawiedliwości. Ujednolicenie standardów wykonywania kar ograniczenia wolności i prac społecznie użytecznych we wszystkich placówkach jest istotnym warunkiem, by kara osiągała swe cele wychowawcze i była skutecznie wykonywana. Należy być świadomym tego, że skazani nierzadko komunikują się ze sobą. Ewentualne różnice w dolegliwości kar i niespójność reakcji na podobne zachowania mogą być postrzegane przez nich jako obniżające poczucie społecznej sprawiedliwości i zaufania do sądu. W modelu kaskadowym szkolenie pracowników placówek bezpośrednio odpowiedzialnych za pracę ze skazanymi, przeprowadzane wspólnie przez zawodowych kuratorów sądowych i przedstawicieli podmiotów-koordynatorów, przebiega w sposób usystematyzowany i wspiera spójne standardy. Te dotyczą przede wszystkim sposobu traktowania osób niestawiających się do pracy, stawiających się w stanie nietrzeźwości bądź stwarzających inne problemy natury wychowawczej, ustalania ze skazanymi i ukaranymi harmonogramu wykonywania prac, komunikacji między placówką a podmiotem koordynującym i zespołem kuratorskiej służby sądowej.

Komplementarność

W przypadku modelu kaskadowego można mówić o komplementarności. Z jednej strony, skazany wykonując obowiązek nieodpłatnej kontrolowanej pracy na cele społeczne spłaca społeczeństwu dług, jaki zaciągnął popełniając na jego szkodę czyn zabroniony. Z drugiej zaś strony, to społeczeństwo stwarza skazanemu szansę rozwiązania problemów, które być może determinowały te zachowania antyspołeczne. Dlatego tak ważna jest pogłębiona diagnoza, której dokonują zarówno kuratorzy zawodowi, jak i przeszkoleni pracownicy wyznaczonych podmiotów. Obie wrocławskie jednostki ko-

ordynujące sieć placówek charakteryzuje to, że są wyposażone w narzędzia z obszaru przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu, w tym dotyczące aktywizacji zawodowej i społecznej, poradnictwa prawnego, psychologicznego, usług terapeutycznych, wsparcia socjalnego. Skazany, który zostaje skierowany przez kuratora do placówki-koordynatora, jeśli tylko się zgadza, może uzyskać konkretną pomoc oraz otrzymuje szansę redukcji deficytów i poszerzenia kompetencji⁹.

Tabela 3. Wsparcie udzielone przez Stowarzyszenie Pomocy „Ludzie Ludziom” skazanym i ukaranym sankcjami ograniczenia wolności i pracy społecznie użytecznej

Osoby objęte wsparciem	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Rzeczowym	62	63	98	128	111	97	92	80	41
Merytorycznym	105	132	213	221	248	223	231	180	102

Źródło: Dane Stowarzyszenia Pomocy „Ludzie Ludziom”.

Również na stronie internetowej Wrocławskiego Centrum Integracji czytamy: „Osoby kierowane do prac społecznie użytecznych miały zapewnioną pomoc psychologiczną, szczególnie w zakresie motywowania do podjęcia terapii odwykowej, korzystania z możliwości podniesienia kwalifikacji zawodowych i motywacji do podjęcia zatrudnienia. Umożliwiliśmy jednocześnie korzystanie z konsultacji prawnych. Osoby wykonujące prace społecznie użyteczne na terenie Wrocławskiego Centrum Integracji mogły korzystać z zabiegów higienicznych (mycie, kąpiel oraz pranie odzieży osobistej)”¹⁰. Podmioty wskazane przez organ gminy Wrocław jako placówki organizujące prace na cele społeczne stają się zatem podmiotami szeroko postrzeganej przestrzeni sprawiedliwości, a wrocławski kaskadowy model wykonywania kary ograniczenia wolności stanowi podwaliny pod realizację koncepcji wymiaru sprawiedliwości zorientowanego na rozwiązywanie problemów, gdzie wykorzystuje się kontakt skazanego z sądem do tego, by skłonić go do podjęcia próby zmierzenia się z własnymi dysfunkcjami, które były jedną z przyczyn dokonania czynu przestępczego. Doświadczenia kuratorów pokazują, że istnieje znaczna część populacji skazanych, która dokonuje naruszeń prawa cyklicznie. U części z tych osób jest to przejaw głęboko zinternalizowanych wadliwych wzorców postaw i osłabionej sfery wolicjonalno-normatywnej. U części jednak jest to skutek nie-

⁹ Więcej na ten temat w: E. Humienna, E. Humienny, P. Cycuła, *Nie lubię poniedziałku. Wsparcie osób skazanych na karę ograniczenia wolności oraz pracę społecznie użyteczną na przykładzie projektu „Zaaprobowani – aktywizacja społeczna i zawodowa jako wzmocnienie działań probacyjnych”*, Wrocław 2012, a także na stronie www.wci.wroclaw.pl (dostęp 29.09.2016 r.).

¹⁰ www.wci.wroclaw.pl/praca-dla-lokalnej-spolecznosci/ (dostęp 29.09.2016 r.).

rozwiązanych kluczowych problemów (uzależnienia, bezdomność, bezrobocie, niskie kompetencje zawodowe i społeczne, konflikt rodzinny).

Model kaskadowy a strategia modernizacji przestrzeni sprawiedliwości w Polsce na lata 2014–2020

W Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020 – jednej z dziewięciu strategii zintegrowanych wchodzących w skład Długookresowej Strategii Rozwoju Kraju czytamy: „Po transformacji nie zaobserwowano intensyfikacji inicjatyw społeczeństwa obywatelskiego, w skali porównywalnej do rozwiniętych społeczeństw Zachodu. Jednocześnie nie rozwinęła się struktura uogólnionego zaufania społecznego ani też nie poprawiło się w istotnym stopniu zaufanie do instytucji publicznych”¹¹. Konsekwencje tego stanu widoczne są również w przestrzeni sprawiedliwości. W ostatnich latach poziom zaufania do prokuratury i sądownictwa był niski. Kształtował się w przedziale od 20 do 40%, przy czym był wyraźnie niższy niż w większości państw Europy Zachodniej. Jak podkreśla się w Strategii Modernizacji Przestrzeni Sprawiedliwości w Polsce na lata 2014–2020, sprawą niezwykle istotną z punktu widzenia wiarygodności i budowania zaufania do wymiaru sprawiedliwości jest kwestia jego otwartości. Jednym z jej aspektów jest włączanie się podmiotów wymiaru sprawiedliwości w życie społeczności lokalnej. Przykładem takiego włączenia jest z kolei idea *community court*, która według autorów przytoczonej wyżej strategii jest już częściowo realizowana w polskiej przestrzeni sprawiedliwości z udziałem kuratorskiej służby sądowej, wykonującej czynności związane z organizowaniem i kontrolowaniem wykonania kary ograniczenia wolności oraz pracy społecznie użytecznej orzeczonej w zamian za nieuiszczoną grzywnę. Aktywność ta winna być jednak rozwijana i popularyzowana¹².

Pełna implementacja modelu *community court* w polskich warunkach nie wydaje się możliwa. Przeszkodą są zarówno ograniczenia formalne – prawne i instytucjonalne implikowane odmiennym systemem prawnym, które wpływają na dużo mniejszą elastyczność rozwiązań, jak i nieformalne – w tym dominujący model funkcjonowania sądu, jego interakcji z podsądnymi, model kształcenia sędziów akcentujący bezstronność definiowaną również jako daleko posunięte wyobcowanie z kontekstu społecznego, w jakim sąd funkcjonuje, „eksterytorialność” sądów, model sędziego-urzędnika¹³. Ciekawą próbę adaptacji idei *community court* w polskich warunkach podejmuje Fundacja Court Watch, która powołała do życia dwa Centra Sprawiedliwości Naprawczej – w To-

¹¹ *Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020*, s. 28.

¹² *Strategia Modernizacji Przestrzeni Sprawiedliwości w Polsce na Lata 2014–2020*, s. 17.

¹³ S. Burdziej, *Funkcjonowanie Community Court w praktyce – na przykładzie Red Hook Community Justice Center w Nowym Jorku*, [w:] C. Kulesza, D. Kuźelewski, B. Pilitowski (red.), *op. cit.*, s. 35.

runiu i Białymstoku, wzorujące się na amerykańskich przykładach i czerpiące z doświadczeń wrocławskiego modelu.

Podsumowanie

Wrocławskie rozwiązania organizacyjne nazwano modelem kaskadowym, jednak należy zauważyć, że podobne rozwiązania istnieją także w innych miejscach kraju. Bardzo podobny do wrocławskiego model jest realizowany już od 2002 r. w okręgu wielkopolskim we Wrześni, gdzie strategicznym partnerem kuratorskiej służby sądowej i podmiotem organizującym miejsca do wykonywania kar jest lokalna jednostka Straży Miejskiej¹⁴. Innym miejscem, gdzie wprowadzono takie systemowe rozwiązania, jest Lębork¹⁵. Elementy kaskadowości występują także wszędzie tam, gdzie do organizacji warunków do wykonywania kar angażuje się sołtysów, którzy nie mając osobowości prawnej, a będąc jedynie jednostkami pomocniczymi gmin, organizują i nadzorują wykonywanie kar na zlecenie urzędów gmin.

Dziewięć lat funkcjonowania wrocławskiego modelu kaskadowego upoważnia do postawienia tezy, że rozwiązania te się sprawdziły. Model jest efektywny i umożliwia wykonywanie kar znacznie większej liczbie skazanych, niż wynika to obecnie z orzecznictwa wrocławskich sądów. Nastąpiła zasadnicza zmiana percepcji kary wśród społeczności lokalnej, czego wyrazem jest zaangażowanie się licznych placówek oświatowo-wychowawczych i organizacji pozarządowych w sieć podmiotów stwarzających skazanym i ukaranym możliwość wykonania prac na cele społeczne. Współpraca kuratorskiej służby sądowej i wyznaczonych podmiotów jest coraz intensywniejsza. Jednocześnie istnieje przestrzeń do dokonania kolejnych usprawnień. Należy dążyć przede wszystkim do ograniczenia liczby osób, które nie stawiają się na wezwanie kuratorów zawodowych i tym samym nie mają nawet szansy być kierowanymi do wykonania kary. Skala tego problemu jest znaczna, co jest charakterystyczne dla ośrodka wielkomięjskiego i dużej skali wewnętrznej migracji ludności, a rozwiązanie wydaje się wymagać zaangażowania ze strony wszystkich ogniw systemu, poczynając od organów ścigania, przez sądy, a na zespołach kuratorskiej służby sądowej i placówkach kończąc. Znaczny potencjał istnieje także w usprawnieniu komunikacji między zespołami kuratorskiej służby sądowej a placówkami. W okręgu wrocławskim przygotowana jest już do wdro-

---

¹⁴ W. Mroczkowski, A. Hedrych-Stanisławska, prezentacja pt. *Nowe formuły wykonywania kary ograniczenia wolności – wrzeñskie koncepcja współpracy ze środowiskiem lokalnym* wygłoszona w trakcie debaty penitencjarnej towarzyszącej Międzynarodowej Konferencji Naukowej „Za kurtyną resocjalizacji. Nowe wyzwania i doświadczenia”, UMK, Toruń, 7.04.2016 r.

¹⁵ M. Szykut, Prezentacja nt. *Kurator a środowisko lokalne – partycypacja społeczeństwa w wykonywaniu orzeczeń sądowych* wygłoszona na Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej „Kara ograniczenia wolności w perspektywie nowych założeń polityki kryminalnej w Polsce”, UW, Wrocław 25–26.02.2016 r.

żenia platforma elektronicznej wymiany informacji między wyznaczonymi podmiotami a zespołami kuratorskiej służby sądowej, zsynchronizowana z systemem ewidencyjnym służby kuratorskiej, co powinno przyspieszyć komunikację i nieco zredukować obciążenia biurokratyczne.

Dr Kamila Mrozek

Uniwersytet Wrocławski

Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii

Katedra Prawa Karnego Wykonawczego

Podstawy stosowania odroczenia wykonania kary ograniczenia wolności

Wprowadzenie

Jednym z wielu postępowań incydentalnych stosowanych na etapie wykonania kary ograniczenia wolności jest postępowanie w przedmiocie odroczenia jej wykonania. Instytucja ta uregulowana jest w art. 62 kodeksie karnym wykonawczym (k.k.w.). Umożliwia ona w pewnych sytuacjach odstąpienie od natychmiastowego wykonania orzeczonej kary. Ustawodawca wymaga jednak spełnienia choćby jednej z podstaw uregulowanych w kodeksie karnym wykonawczym. Przepis art. 62 k.k.w. wskazuje na podstawę obligatoryjną oraz fakultatywną odroczenia wykonania kary.

Przesłanka obligatoryjna

Sąd odracza (decyzja obligatoryjna) wykonanie kary ograniczenia wolności w razie powołania skazanego do czynnej służby wojskowej. Sformułowanie to wymaga bliższego wyjaśnienia. „Osobą powołaną do służby wojskowej” jest osoba, której prawnie doręczono kartę powołania. Powołani do czynnej służby wojskowej obowiązani są stawić się do tej służby w określonym terminie i miejscu. Stają się oni żołnierzami w czynnej służbie wojskowej dopiero z chwilą stawienia się do tej służby w określonym miejscu. Definicję tę należy porównać z rozwiązaniami stosowanymi na gruncie kary pozbawienia wolności (art. 336 k.k.). Kodeks karny wskazuje bowiem, że uprawnienia przewidziane w art. 336 k.k. przysługują wyłącznie żołnierzom służby zasadniczej.

Zastanawia zatem dysonans pojęciowy występujący w obrębie obu tych instytucji. Niezrozumiałe także pozostają motywy ograniczenia możliwości skorzystania z odroczenia w trybie art. 336 k.k. wyłącznie do żołnierzy służby zasadniczej.

Wydaje się, że wprowadzenie możliwości odroczenia wykonania kary ograniczenia wolności już z chwilą powołania skazanego do czynnej służby wojskowej wyznacza granicę, która pozwala na wszczęcie postępowania w trybie art. 62 § 2 k.k.w. Stawienie

się do służby jest naturalną konsekwencją powołania, a zatem zmiana statusu skazanego z osoby powołanej i uzyskanie stopnia żołnierskiego nie stanowi przeszkody w stosowaniu instytucji odroczenia wykonania kary ograniczenia wolności.

Rozważyć w tym miejscu należy, czy przepis ten znajduje zastosowanie wobec żołnierzy każdej kategorii, czy też ogranicza się wyłącznie do żołnierzy służby zasadniczej. Przepis art. 336 k.k., który koreluje w pewnym sensie z art. 62 k.k.w., ogranicza możliwość odroczenia wykonania kary pozbawienia wolności do wąskiej grupy skazanych, mianowicie żołnierzy służby zasadniczej¹. Zastanawia zatem, czy obligatoryjne odroczenie wykonania kary ograniczenia wolności obejmuje swym zasięgiem podmiotowym jedynie żołnierzy powołanych do zasadniczej służby wojskowej, czy też dotyczy szerszej grupy, o której mowa w treści art. 59 ustawy z dnia 21 listopada 1967 r.² o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej. Otóż, brak wyraźnego ograniczenia zakresu podmiotowego w treści art. 62 k.k.w., skłania do przyjęcia, iż powołana norma znajduje zastosowanie do wszystkich rodzajów służby wojskowej, i w konsekwencji pozwala na przyjęcie reguł określonych w treści art. 59 ustawy o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej. Przepis ten stanowi bowiem, że żołnierzami w czynnej służbie wojskowej są osoby, które odbywają lub pełnią następujące jej rodzaje:

- a) zasadniczą służbę wojskową,
- b) przeszkolenie wojskowe,
- c) ćwiczenia wojskowe,
- d) służbę przygotowawczą,
- e) okresową służbę wojskową,
- f) służbę wojskową w razie ogłoszenia mobilizacji i w czasie wojny.

Każda z wyżej wymienionych form obliguje sąd do wydania postanowienia w przedmiocie odroczenia wykonania kary.

Ze stanowiskiem tym nie zgadza się Wojciech Marcinkowski, który wskazuje, że skoro przepis art. 62 § 2 k.k.w. stanowi o „powołaniu skazanego do czynnej służby wojskowej”, które to pojęcie obejmuje wszystkie rodzaje służby, w tym także służbę zawodową, to jednak – z uwagi na nawiązanie do przepisów art. 336 § 3 i 4 k.k. należy uznać, że odroczenie wykonania kary ograniczenia wolności następuje wyłącznie w razie po-

¹ Ograniczenie możliwości odroczenia wykonania kary wyłącznie do żołnierzy służby zasadniczej związane było z umożliwieniem młodocianym sprawcom drobnych przestępstw odbycia w pełni we właściwym terminie wojskowej służby obowiązkowej; J. Bafia, K. Mioduski, M. Siewierski, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 1977, s. 756; podobnie: I. Andrejew, *Kodeks karny. Krótki komentarz*, Warszawa 1981, s. 249.

² Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. z 1967, Nr 44, poz. 220, z późn. zm.

wołania skazanego do odbycia zasadniczej służby wojskowej. Inna wykładnia, w ocenie autora, prowadzi *ad absurdum*³.

Przyjąć należy, że rozwiązanie o którym mowa w treści art. 62 § 2 k.k.w., nie znajduje zastosowania w sytuacji powołania skazanego do zawodowej służby wojskowej. Chociaż stosunek służbowy zawodowej służby wojskowej także powstaje w drodze powołania, to jednak odroczenie wykonania kary ograniczenia wolności „do czasu ukończenia służby” zawodowej, którą żołnierz może pełnić do osiągnięcia 60. roku życia, a w szczególnych wypadkach nawet do osiągnięcia 63. roku życia, zazwyczaj musiałyby prowadzić do przedawnienia wykonania kary⁴.

Powołanie do odbycia pozostałych form czynnej służby wojskowej winno skutkować obligatoryjnym zastosowaniem rozwiązania, o którym mowa w treści art. 62 § 2 k.k.w.

Odroczenie wykonania kary ograniczenia wolności w trybie art. 62 § 2 k.k.w. znajduje zastosowanie wyłącznie w przypadku wymierzenia tej kary na podstawie art. 34 § 1a k.k. Dotyczy więc kary wymierzonej osobie cywilnej, którą następnie powołano do odbycia służby wojskowej⁵. Specyfika wojskowej kary ograniczenia wolności wyklucza bowiem możliwość stosowania względem tej sankcji instytucji odroczenia wykonania kary.

Momentem kluczowym decydującym o zastosowaniu w danym przypadku instytucji odroczenia wykonania kary jest data powołania skazanego do czynnej służby wojskowej. Zgodnie z brzmieniem art. 60 ust. 3 ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej dniem powołania do czynnej służby wojskowej jest określony w karcie powołania dzień stawienia się do tej służby, a w przypadku ćwiczeń wojskowych rotacyjnych dzień stawienia się do tych ćwiczeń w pierwszym dniu ich rozpoczęcia w danym roku kalendarzowym. Jeżeli więc w chwili powołania do czynnej służby wojskowej skazany nie odbywa orzeczonej kary ograniczenia wolności, sąd orzeknie o odroczeniu jej wykonania. W przeciwnym razie zastosowanie znajdzie przepis art. 63 § 3 k.k.w., nakazujący udzielenie skazanemu przerwy w odbywaniu kary.

Ustawa nie limituje okresu trwania odroczenia obligatoryjnego, stanowiąc, że następuje ono do czasu ukończenia służby. Przyjmując, że odroczenie wykonania kary ograniczenia wolności w trybie art. 62 § 2 k.k.w. dotyczy skazanych powołanych do czynnej służby wojskowej, okres odroczenia w każdym z przypadków, o których mowa w art. 59 ustawy o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej – będzie zasadniczo odmienny. Niemniej pamiętać należy, że niedopuszczalne jest skracanie oraz

---

³ W. Marcinkowski, *Kodeks karny. Część wojskowa. Komentarz*, Warszawa 2011, s.179; podobnie: R. A. Stefański, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2015, s. 1858.

⁴ W. Marcinkowski, *op. cit.*, s. 173.

⁵ *Ibidem*, s. 179.

wydłużanie tego okresu, a zakres zastosowania tytułowej instytucji nie zależy od tego, jaki czas pozostał jeszcze żołnierzowi do ukończenia służby⁶.

Kodeks karny wykonawczy w zakresie, w jakim stanowi o odroczeniu wykonania kary ograniczenia wolności w razie powołania skazanego do czynnej służby wojskowej, pozwala na odpowiednie zastosowanie art. 336 § 3 i 4 k.k. Rozwiązanie to otwiera skazanemu drogę do zwolnienia z orzeczonej kary, jeżeli w okresie odroczenia wyróżnił się on w wykonywaniu obowiązków służbowych albo wykazał się odwagą, a także wówczas, gdy przemawiają za tym szczególnie ważne powody.

Wyróżnienie się w wykonywaniu obowiązków służbowych, o którym mowa w art. 336 § 3 k.k., nie musi polegać na wzorowym zdyscyplinowaniu żołnierza w całym okresie odroczenia wykonania kary. W pewnych sytuacjach żołnierz może wyróżnić się pojedynczym czynem, choćby jego zachowanie w tym okresie wskazywało na przeciętne zdyscyplinowanie. Uznanie, że skazany wyróżnił się w wykonywaniu obowiązków służbowych, może nastąpić nawet w przypadku naruszenia przez tego żołnierza dyscypliny wojskowej, byle nie w stopniu rażącym⁷. W. Marcinkowski wyjaśnia, iż „wyróżnienie się przez żołnierza w wykonywaniu obowiązków służbowych polega na takim postępowaniu skazanego, które zawiera w sobie ładunek przykładności znacząco większy od minimum. Owo minimum jest bowiem właściwe dla zachowań zaledwie poprawnych (przeciętnych). Z drugiej strony za wystarczającą uznać trzeba nienaganną mniejszą od maksimum, która cechuje tylko zachowania wzorowe”⁸.

Warunkiem równorzędnym z wyróżnianiem się w wykonywaniu obowiązków służbowych – pozwalającym na zwolnienie od odroczonej kary ograniczenia wolności – jest wykazanie się przez żołnierza odwagą. Przez wykazanie się odwagą na tle art. 336 § 3 k.k. należy rozumieć okazanie swoim nawet jednorazowym działaniem w realnie niebezpiecznej sytuacji odwagi ukierunkowanej na bezinteresowną ochronę w szczególności życia lub zdrowia osób lub innych prawem chronionych dóbr⁹. Zdarzenie uzasadniające podjęcie takiego działania może mieć miejsce w okresie pokoju, na przykład podczas powodzi, pożaru czy katastrofy, zaś w czasie wojny – zawsze i wszędzie¹⁰.

Wskazane powyżej okoliczności pozwalają na zwolnienie od kary ograniczenia wolności, pod warunkiem że okres odroczenia trwał przez co najmniej 6 miesięcy. W pewnych sytuacjach ustawodawca zezwolił na skrócenie tego okresu, pod warunkiem jednak że za zwolnieniem przemawiają „szczególnie ważne powody”. Ocenny charakter okoliczności, o której mowa w treści art. 336 § 4 k.k., nie pozwala na precyzyjne określenie

⁶ S. Hoc, [w:] M. Filar, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 1345.

⁷ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 30 maja 1995 r., WR 87/95, OSP 1996, z. 9, poz. 151.

⁸ W. Marcinkowski, *op. cit.*, s. 186.

⁹ R.A., Stefański, *op. cit.*, s. 1860.

¹⁰ S.M. Przyjemski, *Glosa do wyroku SN z dnia 30.5.1995 r.*, WR 87/95, WPP 1996, Nr 1, s. 91–92.

in abstracto granic i ekstensji tego pojęcia. Niemniej, przyjąć należy, że „szczególnie ważne powody” powinny być związane z warunkami służby skazanego oraz jego sytuacją osobistą i rodzinną (odniesienie obrażeń w czasie brania udziału w misji wojskowej, śmierć lub choroba bliskich, ciężka sytuacja materialna rodziny itp.). Jarosław Majewski wskazuje, iż waga powodów, które można uznać za szczególnie ważne jest z pewnością większa, aniżeli waga tego, że żołnierz w okresie odroczenia wyróżnił się wykonywaniem obowiązków służbowych lub wykazał się odwagą, skoro tylko w tym pierwszym wypadku można go zwolnić od kary, nawet wówczas, gdy okres odroczenia trwał krócej niż 6 miesięcy¹¹.

Przesłanki fakultatywne

Drugą grupę podstaw odroczenia wykonania kary ograniczenia wolności stanowią podstawy o charakterze fakultatywnym. Zgodnie z brzmieniem art. 62 § 1 k.k.w. sąd może odroczyć wykonanie kary ograniczenia wolności na czas do 6 miesięcy, jeżeli natychmiastowe wykonanie kary pociągnęłoby dla skazanego lub jego rodziny zbyt ciężkie skutki. Istotą tego rozwiązania jest zatem zniesienie lub choćby złagodzenie negatywnych skutków natychmiastowego wykonania orzeczonej kary ograniczenia wolności. Niemniej, respektując zasadę bezzwłocznego wykonania orzeczenia, o której mowa w treści art. 9 § 1 k.k.w., należy pamiętać o wyjątkowym charakterze tej instytucji. Każde bowiem odwleknięcie wykonania kary sprawia, że tak traktowany skazany „długo nie może pozbyć się ciężaru dawnego przestępstwa, a kara staje się nie środkiem poprawienia go, lecz abstrakcyjną dolegliwością, oderwaną od jego dawnych czynów [...] odczuwaną przez skazanego i jego bliskich bardziej jak krzywda niż jako odpłata za skrzywdzenie innej osoby”¹².

Analiza treści art. 62 § 1 k.k.w. jednoznacznie potwierdza, że w postępowaniu w przedmiocie odroczenia wykonania kary ograniczenia wolności ocenie podlegają okoliczności związane nie tylko z osobą skazanego, ale również te dotyczące jego najbliższych.

W pierwszym przypadku udzielenie skazanemu odroczenia wykonania kary ograniczenia wolności może być podyktowane przede wszystkim jego stanem zdrowia. Podstawą odroczenia może więc być niezdolność skazanego do pracy, spowodowana jego chorobą, uniemożliwiającą mu świadczenie pracy. Może być to w szczególności jego choroba umysłowa lub inna ciężka choroba lub taki stan, w którym skierowanie skazanego do określonej pracy mogłoby spowodować poważne niebezpieczeństwo lub

---

¹¹ J. Majewski, [w:] A. Zoll, *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, Warszawa 2008, s. 951.

¹² Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 27 czerwca 2000 r., II AKz 232/00, KZS 2000, nr 7–8, poz. 56.

dalsze ujemne skutki dla jego zdrowia¹³. Wydaje się, że jedną z okoliczności mających znaczenie w toku postępowania o odroczenie wykonania kary jest podjęcie terapii w ośrodku leczenia uzależnień.

Ciężkie skutki z punktu widzenia rodziny skazanego mogą wynikać z konieczności sprawowania opieki nad chorym lub małoletnim członkiem rodziny. Może je uzasadniać również podjęcie pracy zarobkowej w godzinach nadliczbowych w sytuacji, w której skazany jest jedynym żywicielem rodziny. Przesłanką uzasadniającą skorzystanie z omawianej instytucji może być ponadto wystąpienie nieoczekiwanego zdarzenia losowego, na przykład pożaru wyrządzającego poważne szkody w domu skazanego¹⁴. Należy jednak pamiętać, że pojęcie „zbyt ciężkich skutków” należy do określeń wysoce ocennych. W literaturze przedmiotu postuluje się, aby nie interpretować tej przesłanki w taki sam sposób, jak na gruncie kary pozbawienia wolności. Wręcz przeciwnie, organy orzekające powinny dokonywać wykładni ścieśniającej, czyli takiej, która nakazuje interpretowaną normę rozumieć i stosować wężiej, niż by to wynikało z wykładni słownej¹⁵. Obowiązek ten wynika przede wszystkim z wyraźnie odmiennego charakteru kary ograniczenia wolności, której wykonywanie nie jest przecież związane z izolacją skazanego od rodziny i społeczeństwa, i co istotne – nie pozbawia skazanego możliwości zarobkowania¹⁶. Dlatego też odraczanie wykonania kary ograniczenia wolności powinno mieć charakter zupełnie wyjątkowy.

Wymienione okoliczności stanowią jedynie przykładowy zbiór podstaw fakultatywnych. Ogólnikowość tej przesłanki nie pozwala bowiem wskazać w sposób wyczerpujący wszystkich sytuacji, ocenianych przez ustawodawcę jako „skutki zbyt ciężkie”. Niemniej, muszą to być okoliczności takiej wagi, aby uzasadniały odstąpienie od zasady bezzwłocznego wykonania orzeczenia, o której mowa w treści art. 9 § 1 k.k.w.

Należy zatem pamiętać, że pojęcie „zbyt ciężkich skutków” – i to zarówno z punktu widzenia skazanego, jak i jego rodziny – jest typową klauzulą generalną, pozostawiającą sądowi w każdym konkretnym przypadku swobodę wypełniania jej treścią wynikającą z ustaleń faktycznych i ocen sędziowskich.

¹³ K. Dąbkiewicz, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2015, s. 310.

¹⁴ Rozważenia wymaga kwestia interpretacji pojęcia „rodziny”, o której mowa w treści art. 62 § 1 k.k.w. Dynamicznie zmieniająca się rzeczywistość i ewolucja znaczenia „rodziny” wymusza szerokie rozumienie analizowanego pojęcia i w konsekwencji przyjęcie, że rodzinę stanowią także – bez względu na orientację seksualną – osoby pozostające w faktycznym związku ze skazanym oraz ich bliscy, w tym zwłaszcza dzieci i rodzice. Tradycyjny bowiem model rodziny, zdefiniowany więzami pokrewieństwa lub powinowactwa łączącymi skazanego z innymi osobami, będzie się różnił z faktycznym przeznaczeniem instytucji odroczenia wykonania kary.

¹⁵ Z. Ziemiński, *Logika praktyczna*, Warszawa 1994, s. 244.

¹⁶ K. Maksymowicz, *Odroczenie wykonania kary ograniczenia wolności*, [w:] L. Boguni (red.), *Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego*, t. V, Wrocław 2000, s. 157.

Fakultatywne odroczenie wykonania kary ograniczenia wolności może nastąpić na okres do 6 miesięcy, przy czym utrzymywanie się powodu, dla którego udzielono odroczenia ponad wskazany okres, może uzasadniać zawieszenie postępowania wykonawczego w części dotyczącej wykonania kary ograniczenia wolności. W literaturze przedmiotu kontrowersje budzi natomiast kwestia liczby udzielanych odroczeń. Z jednej strony, wyrażane jest stanowisko, że odroczenie wykonania kary ograniczenia wolności może być udzielane kilkakrotnie, przy czym łączny jego okres nie może przekroczyć ustawowego, sześciomiesięcznego terminu¹⁷. Z drugiej jednak strony, można spotkać pogląd, który głosi, że sąd może odroczyć wykonanie kary ograniczenia wolności tylko jednokrotnie na czas nieprzekraczający 6 miesięcy¹⁸. *Per analogiam* do art. 151 § 3 k.k.w., odnoszącego się do odroczenia kary pozbawienia wolności, należałoby przychylić się do pierwszego stanowiska, które głosi, że odroczenie wykonania kary ograniczenia wolności może być udzielane kilkakrotnie, maksymalnie zaś na okres do 6 miesięcy. Jerzy Lachowski, aprobując zajęte stanowisko wskazuje nadto na walor praktyczny tego rozwiązania, który będzie miał znaczenie zwłaszcza w sytuacji postępujących po sobie okoliczności uzasadniających odroczenie wykonania kary w okresie nieprzekraczającym 6 miesięcy¹⁹. Podkreślić jednak należy, że utrzymywanie się przyczyny uzasadniającej stosowanie instytucji przewidzianej w treści art. 62 k.k.w. ponad maksymalny ustawowy termin, powinno prowadzić do zawieszenia postępowania wykonawczego, a gdy przeszkoda ta ma charakter nieusuwalny – do jego umorzenia.

O odroczeniu wykonania kary ograniczenia wolności na podstawie art. 62 § 1 sąd może orzec na wniosek uprawionych podmiotów, a więc skazanego lub jego obrońcy, kuratora zawodowego, prokuratora, a także z urzędu.

Podsumowanie

Analiza dogmatyczna odroczenia wykonania kary ograniczenia wolności pozwala na sformułowanie dwóch niezależnych podstaw stosowania tej instytucji: mianowicie, fakt powołania skazanego do czynnej służby wojskowej (przesłanka obligatoryjna) oraz wzgląd na negatywne skutki natychmiastowego wykonania kary wobec skazanego lub jego rodziny (przesłanka fakultatywna). Wolnościowy charakter tej kary związany z całkowitym brakiem izolacji skazanego od rodziny i społeczeństwa oraz stosunkowo niski procent jej orzekania w całej strukturze kar znacznie osłabia zasięg jej stosowania,

¹⁷ Por. K. Dąbkiewicz, *op. cit.*, s. 235; S. Lelental, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2014.

¹⁸ Por. K. Maksymowicz, *op. cit.*, s. 158; oraz Z. Hołda, K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Gdańsk 2005, s. 285.

¹⁹ J. Lachowski, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2015, s. 294.

i w zasadzie ogranicza wyłącznie do podstawy fakultatywnej, o której mowa w treści art. 62 § 1 k.k.w. Wprowadzenie bowiem pełnej profesjonalizacji Sił Zbrojnych RP, polegającej na rezygnacji z obowiązkowej służby wojskowej i zastąpieniu jej służbą ochotniczą spowodowało, że rola odroczenia obligatoryjnego pozostaje niewykorzystana. Podobnie należy ocenić rozwiązanie, o którym mowa w art. 336 k.k.

Wskazać należy jeszcze na jeden aspekt odroczenia wykonania kary. Mając na uwadze ograniczoną możliwość przewidywania przez sąd orzekający *in meriti* zdarzeń mogących pojawić się dopiero na etapie postępowania wykonawczego, wpływających na treść, a nawet możliwość wykonywania kary, tym bardziej należy docenić rolę instytucji odroczenia wykonania kary, ale także innych postępowań incydentalnych orzeczanych w toku postępowania wykonawczego. Możliwość modyfikacji orzeczonej kary – już na etapie postępowania wykonawczego – zgodna jest z podstawowym założeniem zasady indywidualizacji wykonania kary oraz zasady humanitaryzmu.

Wpływ nowej treści kary ograniczenia wolności na czynności zawodowego kuratora sądowego związane z jej wykonywaniem

Wprowadzenie

Kara ograniczenia wolności ma w polskim prawie karnym stosunkowo krótką tradycję, bowiem została do niego wprowadzona dopiero wraz z wejściem w życie Kodeksu karnego z 1969 r.¹ Choć od początku istotę omawianego środka prawnokarnej reakcji na przestępstwo stanowiła nieodpłatna, kontrolowana praca, którą skazany zobowiązany był wykonywać, to materialno-prawny kształt tej instytucji, na skutek kolejnych nowelizacji k.k., ulegał poważnym zmianom². Zapoczątkował je Kodeks karny z 1997 r., który dokonał gruntownego przemodelowania omawianej kary, co spowodowane było próbą uczynienia z niej alternatywy dla krótkoterminowej kary pozbawienia wolności oraz grzywny, a także dostosowania jej do coraz powszechniejszego na świecie środka tak zwanego *community service*.

Do najważniejszych, dokonanych wówczas zmian, zaliczyć należy określenie wymiaru kary na niższym poziomie niż to czynił k.k. z 1969 r., to jest od 1 do 12 miesięcy (art. 34 § 1 k.k.)³, wprowadzenie, jako zasadniczej postaci tej kary, obowiązku wykonywania nieodpłatnej, kontrolowanej pracy na cele społeczne, wskazanej przez sąd, w wymiarze od 20 do 40 godzin w stosunku miesięcznym, zaś jako jej postaci alternatywnej, tak zwanego potrącenia z wynagrodzenia za pracę w wysokości 10–25% na

---

¹ Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. Kodeks karny (Dz. U. Nr 13, poz. 94 ze zm.) – dalej k.k.

² W Kodeksie karnym z 1969 r. treść tej kary stanowiły elementy o charakterze obligatoryjnym, to jest zakaz zmiany bez zgody sądu miejsca stałego pobytu, obowiązek pracy wskazanej przez sąd, pozbawienie prawa sprawowania funkcji w organizacjach społecznych, obowiązek udzielania wyjaśnień dotyczących przebiegu odbywania kary (art. 33 § 2 k.k.), oraz obowiązki fakultatywne, to jest obowiązek naprawienia w całości lub w części szkody wyrządzonej przestępstwem i obowiązek przeproszenia pokrzywdzonego; kara ta mogła zostać wymierzona na okres od 3 miesięcy do 2 lat; zob. więcej na ten temat R. Giętowski, *Kara ograniczenia wolności w polskim prawie karnym*, Warszawa 2007, s. 20 oraz podana tam literatura.

³ Zob. J. Zagórski, *Orzekanie i wykonywanie kary ograniczenia wolności oraz pracy społecznie użytecznej w Polsce*, Warszawa 2003, s. 51

rzecz Skarbu Państwa albo na cel społeczny wskazany przez sąd połączonego z zakazem rozwiązania przez skazanego (w okresie odbywania kary) stosunku pracy bez zgody sądu (art. 35 § 1 i 2 k.k.). Spośród innych obowiązków o charakterze obligatoryjnym pozostawiono zakaz zmiany miejsca stałego pobytu bez zgody sądu oraz obowiązek udzielania wyjaśnień dotyczących odbywania kary, rezygnując jednocześnie z zakazu sprawowania funkcji w organizacjach społecznych jako obowiązku immanentnie związanego z omawianą karą.

Ponadto jako obowiązki o charakterze fakultatywnym przewidziano między innymi obowiązek przeproszenia pokrzywdzonego, wykonywania ciężącego na skazanym obowiązku alimentacyjnego, powstrzymania się od nadużywania alkoholu lub używania innych środków odurzających, naprawienia szkody w całości lub w części albo uiszczenia świadczenia pieniężnego, nadając jednocześnie tej instytucji charakter „probacyjny”. Poza tym wprowadzono możliwość oddania skazanego pod dozór kuratora sądowego lub innej instytucji wskazanej w przepisie (art. 36 § 1 i 2 k.k.). Wspomnieć należy, iż przewidziano wówczas także możliwość warunkowego zawieszenia wykonania kary ograniczenia wolności (art. 69 § 1 k.k.).

Kolejna zmiana przepisów prawa karnego materialnego, która istotnie wpłynęła na kształt kary ograniczenia wolności, została dokonana ustawą z dnia 5 listopada 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wykonawczy, ustawy – Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw⁴. Jej efektem była między innymi rezygnacja z udziału sądu we wskazywaniu rodzaju pracy, którą ma wykonać skazany oraz określaniu miejsca jej wykonywania (art. 34 § 2 pkt 2 k.k. i art. 35 § 1 k.k.), rezygnacja z możliwości oddania skazanego na karę ograniczenia wolności pod dozór kuratora lub innego podmiotu, określonego w art. 36 § 1 k.k.; rozszerzenie możliwości orzekania środków o charakterze probacyjnym na wszystkie wymienione w art. 72 k.k. obowiązki oraz ograniczenie dokonywania potrąceń z wynagrodzenia wyłącznie na cel społeczny, wskazany przez sąd (art. 35 § 2 k.k.).

Rola kuratora sądowego w procesie wykonywania kary ograniczenia wolności

Podkreślić należy, iż wydanie wyroku otwiera drogę do postępowania wykonawczego, którego zadaniem jest doprowadzić do efektywnego wykonania orzeczonej kary.

Z punktu widzenia omawianej kary, istotny jest zatem nie tylko jej model materialno-prawny, ale również przepisy regulujące zasady jej wykonywania. Nie ulega jed-

---

⁴ Dz. U. Nr 206, poz. 1589; ustawa weszła w życie dnia 8 czerwca 2010 r.

nak wątpliwości, że nadany tej karze przez ustawodawcę kształt materialno-prawny ma istotny wpływ na proces jej wykonywania.

Fundamentalną rolę w procesie wykonywania kary ograniczenia wolności odgrywa sądowy kurator zawodowy. Podkreślić trzeba, że uchwalony wraz z Kodeksem karnym Kodeks karny wykonawczy z 1997 r.⁵ podniósł istotnie rangę zawodowego kuratora sądowego, czyniąc go organem postępowania wykonawczego⁶ i wyposażając w narzędzia dające większą autonomię w zakresie podejmowanych decyzji.

Ponadto powierzył temu podmiotowi dokonywanie czynności związanych z organizowaniem i kontrolowaniem wykonywania kary ograniczenia wolności (art. 55 § 2 k.k.w.)⁷. Wprawdzie przepis art. 55 § 2 k.k.w. nie precyzował owych czynności, to śmiało można stwierdzić, że od początku miały one szeroki zakres i obejmowały dwie grupy czynności, a mianowicie związane z organizowaniem oraz z kontrolowaniem wykonywania kary ograniczenia wolności. W zależności od wariantu, w jakim kara ta została orzeczona⁸, mogły być ponadto podejmowane odpowiednio czynności w ramach jednej lub obu grup, dodatkowo różnicowane wobec poszczególnych skazanych.

Wspomniana już wcześniej ustawa z dnia 5 listopada 2009 r.⁹ dokonała również zmian w kodeksie karnym wykonawczym. Z punktu widzenia omawianego tematu najważniejsze z nich dotyczą przekazania zawodowym kuratorom sądowym obowiązku wskazania rodzaju pracy, którą skazany ma wykonać, oraz określenia miejsca jej wykonania (wcześniej leżało to w gestii sądu orzekającego karę), oraz przekazania kuratorom wszystkich pozaorzeczniczych czynności związanych z organizowaniem i wykonywaniem kary ograniczenia wolności¹⁰. Ponadto, co nie pozostawało bez wpływu na pracę kuratorów sądowych, rozszerzono krąg podmiotów, w których może być wykonywana praca będąca istotą kary ograniczenia wolności, a także sprowadzono do niezbędnego minimum czynności administracyjne związane z organizacją i dokumentowaniem przebiegu wykonywania pracy (art. 58 k.k.w.)¹¹.

⁵ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. Nr 90, poz. 557, ze zm.) – dalej k.k.w.

⁶ Por. S. Lelental, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, wyd. 3, Warszawa 2010, s. 62.

⁷ *Ibidem*, s. 264.

⁸ Na przykład kara ograniczenia wolności w formie obowiązku pracy połączona z obowiązkami probacyjnymi i (lub) dozorem; kara ograniczenia wolności w formie potrącenia z wynagrodzenia za pracę, połączona z obowiązkami probacyjnymi i (lub) dozorem; kara ograniczenia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania, itp.; więcej na ten temat zob. M. Niewiadomska-Krawczyk, *Czynności zawodowego kuratora sądowego dla dorosłych związane z wykonywaniem kary ograniczenia wolności*, [w:] T. Kalisz (red.) *Kary i środki wolnościowe w perspektywie praktyki orzeczniczej i wykonawczej*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego”, 2014, t. XXXIII, s. 163.

⁹ Ustawa wskazana w przypisie 4.

¹⁰ K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Lex el. [dostęp 07.04.2016].

¹¹ *Ibidem*.

Powyższe zmiany *de facto* uczyniły z zawodowego kuratora sądowego „gospodarza” procesu wykonywania kary ograniczenia wolności, podejmującego wszystkie niezbędne w tym procesie czynności poza orzeczniczymi, które nadal pozostawały w gestii sądu¹².

Na podstawie poczynionych wyżej rozważań można pokusić się o wskazanie katalogu czynności zawodowego kuratora sądowego związanych z wykonywaniem kary ograniczenia wolności, jaki powstał na gruncie prawa karnego wykonawczego po dniu 8 czerwca 2010 r., a zatem po dokonaniu opisanych wyżej zmian.

Przede wszystkim wskazać należy, że k.k.w. nie grupuje omawianych czynności w jednym odrębnym rozdziale ani też nie posługuje się wprost pojęciem „zadań” kuratorów sądowych, a jedynie wspomina o „zakresie działania” oraz o „prawach i obowiązkach”. Z tych sformułowań należy jednak wywieść, że „zakres działania” kuratorów sądowych wyznaczony jest przez ich prawa i obowiązki, które określają zadania tych podmiotów i podejmowane w ich ramach czynności¹³. Stworzenie katalogu (choćby ogólnego) tych czynności wymaga sięgnięcia zarówno do przepisów art. 53–66 k.k.w., regulujących wykonywanie kary ograniczenia wolności, jak i do przepisów rozdziału XI k.k.w. „Prawa i obowiązki kuratora sądowego, wykonywania dozoru, warunkowego umorzenia postępowania i warunkowego zawieszenia wykonania kary”, a także do aktów wykonawczych, to jest Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 26 lutego 2013 r. w sprawie sposobu wykonywania obowiązków i uprawnień przez kuratorów sądowych w sprawach karnych wykonawczych¹⁴ i Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 1 czerwca 2010 r. w sprawie podmiotów, w których jest wykonywana kara ograniczenia wolności oraz praca społecznie użyteczna¹⁵.

Analiza wspomnianych wyżej aktów prawnych prowadzi do kilku wniosków. Przede wszystkim wykonaniu przez zawodowego kuratora sądowego nie podlegają orzeczenia skazujące na karę ograniczenia wolności w postaci potrącenia, gdyż zgodnie z treścią art. 59 § 1 k.k.w., w tym zakresie obowiązki ciążyą nadal na sądzie. Zawodowy kurator sądowy podejmuje zatem czynności związane z wykonywaniem kary ograniczenia wolności orzeczonej w postaci nieodpłatnej, kontrolowanej pracy na cele społeczne. Niezależnie od różnic w poglądach należy przyjąć, że chodzi tu zarówno o karę podlegającą wykonaniu, jak i orzeczoną z warunkowym zawieszeniem jej wykonania¹⁶.

¹² Zob. M. Niewiadomska-Krawczyk, *op. cit.*, s. 167.

¹³ Por. L. Bogunia, *Kurator jako organ prawa karnego wykonawczego*, NKPK, 1998, t. III, s. 181.

¹⁴ Dz. U. z dnia 11 marca 2013 r., poz. 335 – dalej r.s.w.s.k.w.

¹⁵ Dz. U. z 2010 r., Nr 98, poz. 634 – dalej p.r.p.w.k.

¹⁶ Por. K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*. Warszawa 2005, s. 256 oraz S. Lelental, *op. cit.*, s. 263.

Nie ulega wątpliwości, że w każdym przypadku kurator sądowy, wykonując orzeczenie o karze ograniczenia wolności, powinien mieć na uwadze cele wykonywania tej kary, określone w art. 53 § 1 k.k.w., to jest wzbudzenie w skazanym woli kształtowania jego społecznie pożądaných postaw, w szczególności poczucia odpowiedzialności oraz potrzeby przestrzegania porządku prawnego¹⁷.

Proces wykonywania kary poprzedza przesłanie przez sąd odpisu wyroku właściwemu sądowemu kuratorowi zawodowemu (art. 56 § 1 k.k.w.), przy czym wskazać należy, iż owym kuratorem będzie kurator zawodowy tego sądu rejonowego, w którego właściwości skazany ma miejsce stałego pobytu. Zgodnie bowiem z treścią art. 54 k.k.w. zasadą jest wykonywanie tej kary w miejscu pobytu lub zatrudnienia skazanego albo w niewielkiej odległości od tego miejsca¹⁸.

Pierwszą czynnością podejmowaną przez kuratora sądowego po otrzymaniu odpisu wyroku do wykonania powinno być wezwanie skazanego i pouczenie go o prawach i obowiązkach oraz o konsekwencjach wynikających z uchylania się od odbywania kary (art. 57 § 1 k.k.w.), co powinno nastąpić w ciągu 7 dni od doręczenia orzeczenia¹⁹. Oznacza to, że wezwanie do stawienia się w sądzie jest podstawowym sposobem nawiązania kontaktu ze skazanym i kurator nie musi w tym celu udawać się do miejsca zamieszkania skazanego²⁰. Z drugiej strony, zarówno niestawienie się skazanego w sądzie, brak zgody na podjęcie pracy, jak i jej niepodjęcie w wyznaczonym terminie czy uchylanie się od innych nałożonych obowiązków, skutkuje skierowaniem przez kuratora sądowego wniosku o orzeczenie kary zastępczej²¹.

Istotne znaczenie dla dalszego procesu wykonywania kary ograniczenia wolności ma pierwsza rozmowa kuratora ze skazanym, podczas której kurator podejmuje decyzję co do rodzaju, miejsca oraz terminu rozpoczęcia pracy, przy czym kurator ma możliwość zmiany swojej decyzji w tej sprawie (art. 57 § 4 k.k.w.). Decyzja ta podlega kontroli sądu i dlatego powinna odpowiadać wymogom formalnym²².

W trakcie wykonywania kary ograniczenia wolności czynności kuratora sądowego koncentrują się natomiast wokół organizowania i kontrolowania tej kary oraz nałożonych na skazanego obowiązków fakultatywnych (art. 55 § 2 k.k.w.). Do ich podejmowania stosuje się odpowiednio przepisy o dozorcze i kuratorze sądowym (art. 55 § 2 k.k.w.

¹⁷ Zob. M. Niewiadomska-Krawczyk, *op. cit.*, s. 166.

¹⁸ Wyjątkowo za wykonywaniem tej kary w innym miejscu przemawiać mają „ważne względy” – art. 54 k.k.w.

¹⁹ Więcej na temat formy pouczenia oraz terminu do wezwania skazanego zob. M. Niewiadomska-Krawczyk, *op. cit.*, s. 169.

²⁰ Por. K. Postulski, *Zmiany w wykonywaniu kary ograniczenia wolności*, „Probacja” 2011, nr 3, s. 126.

²¹ Przepis ten wywołuje kontrowersje w doktrynie; szerzej na ten temat, zob. S. Lelental, *op. cit.*, s. 278.

²² K. Postulski, *Zmiany w wykonywaniu...*, s. 128

in fine). Mimo różnic interpretacyjnych odnoszących się głównie do braku wskazania w treści tego przepisu, konkretnych przepisów o dozorze czy kuratorze sądowym, które miałyby tu zastosowanie²³, wskazać należy, że chodzić tu będzie o odpowiednie stosowanie na przykład art. 169 i 170 k.k.w., a także art. 173 § 1 i 2, które mogą mieć zastosowanie także wprost²⁴. Dotyczy to następujących czynności zawodowego kuratora sądowego: kontrolowanie w okresie próby wykonania przez skazanego nałożonych na niego obowiązków, składanie wniosków o rozszerzenie, zmianę lub ustanowienie obowiązków w okresie próby, o zwolnienie od wykonania tych obowiązków, składanie wniosków dotyczących kary ograniczenia wolności, wykonywanie czynności związanych z organizowaniem i kontrolowaniem wykonywania kary ograniczenia wolności. W tym ostatnim przypadku organizowanie wykonywania kary ograniczenia wolności może obejmować organizację tak zwanego „zaplecza”, czyli pozyskiwania podmiotów, w których skazani mogliby wykonywać tę karę (art. 56 § 2 i 3 k.k.w.) oraz organizowania jej wykonywania w stosunku do konkretnego skazanego (art. 58 k.k.w.). Zakres powyższych czynności szczegółowo określa r.s.w.s.k.w., nakładając na kuratora sądowego obowiązek nawiązania, w porozumieniu z prezesem sądu rejonowego, stałej współpracy z organami samorządu terytorialnego oraz z przedstawicielami podmiotów określonych w art. 56 § 3 k.k.w. Wspomniany akt wykonawczy określa także obowiązki kuratora związane z organizowaniem pracy, a mianowicie: obowiązek przesłania osobie wyznaczonej w miejscu pracy, do którego skierowano skazanego, niezbędnych dokumentów w celu umożliwienia rozpoczęcia pracy, utrzymywanie stałego kontaktu z podmiotami, w których jest wykonywana praca na cele społeczne, w tym z osobami wyznaczonymi do organizowania i kontrolowania pracy, organizacja i prowadzenie szkoleń oraz instruktaży dla osób wyznaczonych do organizacji pracy skazanych.

W zakresie czynności związanych z kontrolowaniem wykonania kary akt ten wskazuje, że kontrola ta odbywa się głównie przez wizyty w miejscu pracy, sprawdzanie wykonywania przez skazanego nałożonych na niego obowiązków oraz analizę informacji przesyłanych co miesiąc przez osoby wyznaczone do organizacji pracy skazanych, w szczególności w zakresie liczby przepracowanych godzin i zachowania skazanego podczas wykonywania pracy. Podobną rolę spełnia też wezwanie skazanego do złożenia wyjaśnień dotyczących odbywania kary. W razie nieprawidłowości kurator ma prawo przeprowadzenia ze skazanym rozmowy dyscyplinującej oraz udzielenia mu stosownych pouczeń.

Wspomnieć także wypada, że sądowy kurator zawodowy w ramach czynności związanych z wykonywaniem kary ograniczenia wolności ma prawo żądać od skazane-

²³ Zob. M. Niewiadomska-Krawczyk, *op. cit.*, s. 172 i n.

²⁴ *Ibidem*, s. 173.

go wyjaśnień w każdym czasie i wezwać go w tym celu do osobistego stawiennictwa (art. 60 k.k.w.), a także przysługuje mu prawo występowania do sądu z wnioskiem w zakresie modyfikacji kary (art. 61 k.k.w.), odroczenia lub przerwy w jej wykonaniu (art. 62 i art. 63 k.k.w.), skrócenia kary (art. 64 k.k.w.) czy orzeczenia kary zastępczej (art. 65 k.k.w.). W powyższych sprawach kurator jest także uprawniony do udziału w posiedzeniach sądu.

Omówiony dotychczas zakres czynności zawodowego kuratora sądowego, ukształtowany został w wyniku zmian obowiązującego k.k.w., będących z kolei efektem nowelizacji prawa karnego materialnego. Przeprowadzone zmiany miały przede wszystkim charakter jakościowy, a nie ilościowy i z pewnością doprowadziły do wzrostu roli kuratora zawodowego jako organu postępowania wykonawczego, wzmacniając przy tym jego autonomię w zakresie wykonywania tego typu orzeczeń.

Zmiany w zakresie kary ograniczenia wolności z 2015 r.

Niestety, opisane w pierwszej części niniejszego opracowania zmiany materialno-prawnego kształtu kary ograniczenia wolności nie były ostatnimi. Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r.²⁵ dokonała bowiem fundamentalnej zmiany treści tej kary.

Jak wynika z uzasadnienia do omawianej noweli, „zasadnicza rozbudowa” kary ograniczenia wolności miała na celu jej „uatrakcyjnienie” i zarazem stworzenie realnej alternatywy nie tylko dla grzywny, ale również dla krótkoterminowej kary pozbawienia wolności oraz tej kary orzekanej z warunkowym zawieszeniem jej wykonania²⁶.

Wspomniana w uzasadnieniu „rozbudowa” treści kary ograniczenia wolności polega na rozszerzeniu jej postaci czy też obowiązków o charakterze „obligatoryjnym zmiennym”²⁷, stanowiących istotę tej kary. Wynika to z treści art. 34 § 1a, zgodnie z którym „kara ograniczenia wolności **polega na [...]**” [podkr. M. N-K.].

Jako pierwszy wymieniony został obowiązek wykonywania nieodpłatnej, kontrolowanej pracy na cele społeczne. Wymiar owej pracy wynosi od 20 do 40 godzin w stosunku miesięcznym (art. 35 § 1 k.k.). Oznacza to, że cały czas kluczową postacią kary ograniczenia wolności pozostaje praca.

Kolejnym elementem treściowym omawianej kary stał się obowiązek pozostawania w miejscu stałego pobytu lub w innym wyznaczonym miejscu, z zastosowaniem systemu dozoru elektronicznego (art. 34 § 1a pkt 2). Obowiązek ten nierozzerwalnie łączy się z kon-

²⁵ Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 2015, poz. 396), która weszła w życie dnia 1 lipca 2015 r. – dalej u.z.k.k..

²⁶ Por. uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (druk sejmowy nr 2393) – www.sejm.gov.pl [dostęp 08.02.2015].

²⁷ M. Hryniewicz-Lach, *komentarz do art. 34 kk*, [w:] R. Zawłocki (red.), *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, wyd. 3, 2015 – www.legalis.pl [dostęp 07.04.2016].

trolą jego realizacji²⁸. Czas wykonywania tego obowiązku określany jest przez sąd z uwzględnieniem warunków pracy skazanego oraz wymiaru innych nałożonych obowiązków. Niemniej jednak czas ten nie może być dłuższy niż 12 miesięcy oraz przekraczać 70 godzin w stosunku tygodniowym i 12 godzin w stosunku dziennym (art. 35 § 3 k.k.).

Trzeci element o charakterze obligatoryjnym zmiennym²⁹ polega na orzeczeniu obowiązku z katalogu wymienionego w art. 72 § 1 pkt 4–7a k.k., to znaczy obowiązku wykonywania pracy zarobkowej, nauki, przygotowania do zawodu, powstrzymania się od nadużywania alkoholu lub używania innych środków odurzających, poddania się terapii uzależnień, poddania się terapii w szczególności psychoterapii lub psychoedukacji, uczestnictwa w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych, powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, powstrzymania się od kontaktowania się z pokrzywdzonym lub innymi osobami w określony sposób lub zbliżania się do pokrzywdzonego lub innych osób (art. 34 § 1a pkt 3 k.k.). W ten sposób, co podkreśla się w literaturze przedmiotu, dodano do treści kary ograniczenia wolności element o charakterze *stricte* probacyjnym, co mimo oczywistych różnic między tymi instytucjami, w odbiorze społecznym może być mylnie utożsamiane³⁰.

Czwartym elementem jest, tworzący już wcześniej treść tej kary, obowiązek potrącenia z wynagrodzenia za pracę kwoty w wysokości 10–25% w stosunku miesięcznym na cel społeczny wskazany przez sąd (art. 34 § 1a pkt 4 k.k.), przy czym dotyczy to wyłącznie osoby zatrudnionej. Jest on powiązany z zakazem rozwiązania przez skazanego – w okresie na jaki orzeczono karę w tej postaci – stosunku pracy bez zgody sądu (art. 35 § 2 k.k.).

Dodatkowo immanentnie związane z karą ograniczenia wolności są obowiązki wymienione w art. 34 § 2 k.k., a mianowicie zakaz zmiany miejsca stałego pobytu bez zgody sądu oraz obowiązek udzielania wyjaśnień dotyczących przebiegu odbywania kary.

Pomijając zagadnienie represyjności poszczególnych elementów treściowych omawianej kary, podkreślić należy, iż dolegliwość tej kary potęguje wynikająca z art. 34 § 1b k.k. możliwość orzekania obowiązków oraz potrącenia zarówno osobno, jak i łącznie, w dowolnej konfiguracji³¹. To oznacza, że kara ta stała się bardzo „plastyczna”, a o jej ostatecznym kształcie decyduje sąd. Jak wskazuje się w literaturze przedmiotu, może ona wystąpić w 15 zasadniczych wariantach³², przy czym, gdyby potraktować

²⁸ Por. K. Mamak, D. Zając, *Dozór elektroniczny*, [w:] W. Wróbel (red.), *Nowelizacja prawa karnego 2015*, Kraków 2015, s. 221 i n.

²⁹ W literaturze przedmiotu spotyka się też określenie omawianych elementów jako „względnie obligatoryjne” – zob. R. Giętkowski, [w:] R. Stefański (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. 14, 2016 – www.legalis.pl [dostęp 07.04.2016] lub „ruchome elementy treściowe kary” – A. Grześkowiak, *Kodeks karny. Komentarz.*, wyd. 3, 2015 – www.legalis.pl [dostęp 04.2016].

³⁰ Por. T. Sroka, *Kara ograniczenia wolności*, [w:] W. Wróbel (red.), *Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*, Kraków 2015, s. 89 i n.

³¹ Por. R. Pietruszka, *Nowa treść kary ograniczenia wolności*, NKPK 2015, t. XXXVI, s. 44 i n.

³² *Ibidem*, s. 45.

obowiązek wynikający z art. 34 § 1a pkt 3 k.k. nie jako jeden, ale jako kilka niezależnych obowiązków (co *de facto* ma miejsce), to liczba wariantów, w jakich może być orzeczona kara ograniczenia wolności, wynosić może nawet 1023³³. Należy podkreślić, że owa dowolność kształtowania kary ograniczenia wolności nie wyłącza także sekwencyjnego jej „budowania”.

Dodatkowo kara ta może być uzupełniana o elementy fakultatywne, określone w art. 34 § 3 k.k., to jest świadczenie pieniężne, o którym mowa w art. 39 pkt 7 k.k., lub obowiązki wynikające z art. 72 § 1 pkt 2 i 3 k.k., a mianowicie obowiązek przeproszenia pokrzywdzonego oraz obowiązek alimentacyjny.

Ustawodawca zrezygnował zarazem, co warto wskazać, z możliwości warunkowego zawieszenia wykonania kary ograniczenia wolności, a granice jej wymiaru ustalił w wysokości od 1 miesiąca do lat 2.

Poczynione wyżej rozważania prowadzą do wniosku, że po nowelizacji k.k., dokonanej ustawą z dnia 20 lutego 2015 r. kara ograniczenia wolności stała się „środkiem bliżej nieokreślonym”³⁴ normatywnie, któremu ostateczną treść (kształt) nadaje sąd orzekający w konkretnej sprawie.

Nowa treść kary ograniczenia wolności a czynności kuratora sądowego

Skoro tak, to należy postawić pytanie, jaki wpływ ma lub może mieć nowa treść kary ograniczenia wolności na czynności zawodowego kuratora sądowego, wykonującego tę karę.

Na wstępie wskazać trzeba, że u.z.k.k. dokonała stosownych zmian także w k.k.w. zarówno w rozdziale IX poświęconym wykonywaniu kary ograniczenia wolności, jak i w rozdziale XI dotyczącym dozoru oraz praw i obowiązków kuratorów sądowych.

W tym miejscu należy podkreślić, że nowy kształt kary ograniczenia wolności determinuje w znacznym stopniu czynności kuratorów sądowych związane z wykonaniem tego typu orzeczeń. Podstawowa zmiana ma charakter jakościowy i jest związana z eklektycznym charakterem kary ograniczenia wolności. Do tej pory czynności kuratora sądowego w zakresie organizowania i kontrolowania wykonania tej kary koncentrowały się na obowiązku wykonywania przez skazanego nieodpłatnej, kontrolowanej pracy. W wyniku dokonanej zmiany kara ta może być znacznie bardziej złożona, co spowoduje, w pierwszej kolejności, konieczność organizacji przez kuratora zawodowego samego sposobu wykonywania tej kary, i to niezależnie od tego, czy kilka obowiązków zostanie orzeczonych jednocześnie, czy też sąd zdecyduje o sekwencyjnym ukształtowaniu owej kary. Może zatem zdarzyć się tak, że spośród kilku orzeczeń przekazanych

---

³³ Tak T. Sroka, *op. cit.*, s. 135.

³⁴ R. Pietruszka, *op. cit.*, s. 46.

kuratorowi sądowemu do wykonania, każda kara ograniczenia wolności wymagać będzie innej organizacji jej wykonania oraz podjęcia w ramach zadań związanych z jej wykonaniem, zupełnie innych czynności.

Należy bowiem zwrócić uwagę na różne „schematy” wykonywania poszczególnych obowiązków treściowych kary. Tak jak dotychczas, jedynie wykonywanie kary ograniczenia wolności w postaci potrącenia pozostaje w gestii sądu.

Do zadań kuratora zawodowego należy zaś wykonanie tej kary w postaci obowiązku pracy, obowiązku (obowiązków) wynikającego z art. 34 § 1a pkt 3 oraz obowiązku pozostawania w miejscu stałego pobytu lub w innym wskazanym miejscu z zastosowaniem systemu dozoru elektronicznego.

Pierwsza z postaci będzie mogła być, co do zasady, wykonywana w sposób omówiony w części II niniejszego opracowania, z niewielkimi zmianami w zakresie poszczególnych czynności dotyczących organizowania i kontrolowania owego procesu wykonywania kary. Do najważniejszych zmian wpływających na czynności zawodowego kuratora sądowego należy z pewnością rozszerzenie kręgu podmiotów, w których może być wykonywana nieodpłatna, kontrolowana praca na cele społeczne na podmioty, którym powierzono w dowolny sposób wykonywanie zadań własnych gminy (art. 56 § 4 k.k.). W tej sytuacji liczba czynności dokonywanych w ramach zadania polegającego na organizacji wykonywania kary ograniczenia wolności ulegnie zwiększeniu z uwagi na konieczność pozyskiwania owych podmiotów oraz utrzymywania z nimi stałego kontaktu w zakresie wykonywania tej kary wobec poszczególnych skazanych. Wydaje się również, że na wzrost aktywności kuratora sądowego w zakresie czynności o charakterze procesowym wpłynie zmiana przepisów dotyczących możliwości modyfikacji przez sąd liczby godzin wykonywanej pracy (art. 61 § 2 k.k.w.), uznania kary za wykonaną (art. 64 k.k.w.), orzekania kary zastępczej oraz wstrzymania jej wykonania (art. 65 i 65a k.k.w.), co skutkować będzie liczbą składanych przez kuratora wniosków oraz liczbą posiedzeń z jego udziałem.

Jeśli zaś chodzi o obowiązek wynikający z art. 34 § 1a pkt 3, to należy wskazać, że dokonane przez ustawodawcę rozróżnienie na obowiązki tak zwane probacyjne, kształtujące treść kary ograniczenia wolności oraz te o charakterze fakultatywnym, rodzi konsekwencje w zakresie wykonywania kary ograniczenia wolności. O ile przed wejściem w życie omawianej zmiany orzeczenie jakiegokolwiek obowiązku określonego w art. 72 k.k. tworzyło po stronie kuratora sądowego konieczność podjęcia wyłącznie czynności o charakterze kontrolnym, o tyle obecnie wydaje się, że kurator sądowy może się ograniczyć do kontroli wykonania obowiązków wyłącznie w zakresie tych, które zostały orzeczone na podstawie art. 34 § 3 k.k., i które nie podlegają modyfikacji na podstawie treści art. 61 § 1 k.k.w.

W stosunku bowiem do tych obowiązków, które stanowią o treści kary ograniczenia wolności, konieczne wydaje się podjęcie także czynności związanych z organizowaniem ich wykonywania w ramach eklektycznie zbudowanej kary ograniczenia wolności. Świadczyć o tym może fakt, iż ustawodawca nakazał odpowiednie stosowanie przepisów art. 57 § 1–4 k.k.w. wyłącznie do wykonywania obowiązku wynikającego z art. 34 § 1 a pkt 3, a zatem stanowiącego treść kary ograniczenia wolności. Chodzi tu o czynności związane z wezwaniem skazanego przez kuratora sądowego, udzielenia mu stosownego pouczenia oraz wystąpienia z wnioskiem o orzeczenie kary zastępczej. Jak słusznie zauważa K. Postulski³⁵, owo odpowiednie stosowanie przepisu nie obejmuje terminu rozpoczęcia odbywanej kary, gdyż stosownie do treści art. 57a § 4 k.k.w., rozpoczęcie odbywania kary w postaci omawianego obowiązku następuje z chwilą uprawomocnienia się orzeczenia, a nie jak w przypadku obowiązku wykonywania pracy, z chwilą przystąpienia do jej wykonywania.

Ponadto wskazać trzeba, iż ewentualne modyfikacje w postaci ustanowienia, rozszerzenia lub zmiany, dotyczą wyłącznie obowiązków tak zwanych probacyjnych stanowiących treść kary ograniczenia wolności (art. 61 § 1 k.k.w.) nie zaś obowiązków o charakterze fakultatywnym. Pytaniem otwartym pozostaje kwestia zasadności takiego podziału wspomnianych obowiązków na dwie grupy.

Istotny wpływ na zakres czynności zawodowego kuratora sądowego związanych z wykonywaniem kary ograniczenia wolności ma również wprowadzenie do treści tej kary, jako jednego z obowiązków, odbywania kary ograniczenia wolności w systemie dozoru elektronicznego. Zauważyć trzeba, iż samo wykonywanie kary w tym systemie nie jest kuratorom sądowym obce, z uwagi na to, iż do tej pory w systemie tym wykonywana była kara pozbawienia wolności, a kuratorzy podejmowali w tym zakresie pewne czynności³⁶. Jednakże nigdy dotąd system dozoru elektronicznego nie był wykorzystywany jako forma kontroli wykonywania środków prawnokarnej reakcji na przestępstwo o charakterze wolnościowym.

Tryb postępowania kuratora sądowego w tym zakresie został uregulowany wprowadzonymi do k.k.w. przepisami art. 43a–43z umieszczonymi w rozdziale VIIa „System dozoru elektronicznego”. Dozór elektroniczny został w nich określony jako kontrola zachowania skazanego przy użyciu środków technicznych (art. 43b § 1 k.k.w.). Ponadto wyraźnie wskazano, że kara ograniczenia wolności w tym systemie wykonywana jest jako dozór stacjonarny (art. 43 c § 1 k.k.w.), a zatem jako kontrola pobytu skazanego w określonym miejscu w ustalonych godzinach.

---

³⁵ K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Lex el. [dostęp 07.04.2016].

³⁶ Zob. R. Pelewicz, *Czynności sądowego kuratora zawodowego w wykonywaniu kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego*, „Probacja” 2013, nr 3, s. 87–99.

Czynności kuratora sądowego podejmowane przy wykonywaniu tej postaci kary ograniczenia wolności obejmują organizowanie i kontrolowanie wykonywania kary oraz nałożonych w związku z nią obowiązków (art. 43d § 3 k.k.w.). W ramach tej pierwszej grupy wskazać należy czynności przede wszystkim poprzedzające rozpoczęcie dozoru, między innymi zebranie niezbędnych informacji na temat osób zamieszkujących ze skazanym, ustalenie warunków rodzinnych i socjalno-bytowych warunkujących rozpoczęcie dozoru, ustalenie kwestii wyrażenia zgody na zainstalowanie urządzeń. Druga grupa obejmować powinna czynności polegające na zbieraniu informacji o przebiegu odbywania kary, kontrolę odbywania kary w miejscu stałego pobytu skazanego (art. 43n § 1 i 2 k.k.w.), udzielanie zezwolenia na czasowe opuszczenie miejsca wykonywania dozoru stacjonarnego motywowane szczególnymi względami, wyrażanie zgody (w przypadkach nagłych) na odinstalowanie rejestratora oraz występowanie z wnioskiem o jego ponowne zainstalowanie (art. 43r k.k.w.), a także dokonywanie czynności o charakterze procesowym, związanych z wykonywaniem kary ograniczenia wolności w tym systemie.

Niezależnie od omówionych wyżej zmian jakościowych w zakresie czynności podejmowanych przez zawodowych kuratorów sądowych w procesie wykonywania kary ograniczenia wolności, dodatkowe trudności mogą powstać na skutek konieczności stosowania przy wykonywaniu poszczególnych kar różnych reżimów prawnych. Należy bowiem podkreślić, że wszystkie orzeczenia wydane przed wejściem w życie ostatnio omówionych zmian będą wykonywane na podstawie przepisów obowiązujących przed 1 lipca 2015 r. Orzeczone po tym dniu kary ograniczenia wolności będą miały inną treść i będą musiały być wykonywane w reżimie prawnym ustalonym przez ustawę nowelizującą. Niepokój może budzić ewentualny nagły wzrost obciążenia kuratorów zawodowych sprawami związanymi z wykonywaniem kary ograniczenia wolności (zmiana ilościowa), spowodowany zmianą regulacji prawnej.

Przed wszystkim należy zwrócić uwagę na to, iż nowa regulacja tej kary wynikała z chęci zmiany struktury orzekanych kar na rzecz częstszego wymierzania kary ograniczenia wolności³⁷. Przepisy części ogólnej k.k. wyraźnie preferują orzekanie kar wolnościowych (art. 58 § 1 k.k.) i dopuszczają możliwość orzeczenia przez sąd kary ograniczenia wolności nawet w sytuacji, gdy przestępstwo zagrożone jest wyłącznie karą pozbawienia wolności do lat 8, a zatem za poważniejsze występki (art. 37a k.k.). Przepisy przejściowe u.z.k.k. przewidują też możliwość zamiany na karę ograniczenia wolności orzeczonych przed dniem wejścia w życie nowelizacji kar pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem ich wykonania (art. 16, art. 17) oraz możliwość zamiany na tę karę orzeczonych i wykonywanych kar pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego (art. 14).

³⁷ Por. uzasadnienie rządowego projektu ustawy wymienione w przypisie 26.

Podsumowując tę część rozważań, wskazać trzeba, że zmiana jakościowa w zakresie czynności zawodowego kuratora sądowego związana z wykonywaniem kary ograniczenia wolności w nowym kształcie, w połączeniu ze wzrostem obciążenia kuratorów tą właśnie kategorią spraw z pewnością nie przyczyni się do wzrostu efektywności wykonywania tego rodzaju kary, chyba że rozwiązaniem będzie specjalizacja w ramach grupy zawodowej na potrzeby wykonywania konkretnych rodzajów kar i innych środków prawnokarnej reakcji na przestępstwo. Wydaje się jednak, że przy obecnym kształcie struktury kuratorskiej służby sądowej taka opcja jest mało prawdopodobna.

Podsumowanie

Na zakończenie rozważań dotyczących wpływu zmiany treści kary ograniczenia wolności na czynności zawodowego kuratora sądowego związane z jej wykonywaniem wypada wspomnieć, iż nieoczekiwanie ustawodawca dokonał dwóch kolejnych zmian w przepisach prawa karnego materialnego oraz wykonawczego, mających fundamentalne znaczenie dla prowadzonych w niniejszym opracowaniu wywodów.

Ustawami z dnia 11 marca 2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny i ustawy – Kodeks karny wykonawczy³⁸ i o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw³⁹ uszczuplono liczbę obowiązków treściowych kary ograniczenia wolności, usuwając obowiązek pozostawania w miejscu stałego pobytu z zastosowaniem systemu dozoru elektronicznego oraz przenosząc obowiązek określony w art. 34 § 1a pkt 3 k.k. do art. 34 § 3 k.k.⁴⁰

W ten sposób dokonano, w pewnym sensie, „powrotu” do kary ograniczenia wolności w dwóch postaciach, to jest pracy na cele społeczne i potraćenia, z tym że pozostawiono jednocześnie treść art. 34 § 1b, co oznacza dopuszczenie do łącznego, a nie wyłącznie alternatywnego, orzekania tych obowiązków.

Jednocześnie zrezygnowano z podziału obowiązków o charakterze probacyjnym na kształtujące treść tej kary oraz ją uzupełniające, nadając wszystkim ten sam fakultatywny charakter. Zmieniono również treść art. 61 § 1 k.k.w., umożliwiając modyfikację wszystkich tych obowiązków w trakcie procesu wykonywania kary⁴¹.

Wprowadzone zmiany nadały zatem nową, jeszcze inną jakościowo treść omawianej karze, co z pewnością nie zostanie bez wpływu na sposób jej wykonywania.

---

³⁸ Dz. U. z dnia 31 marca 2016 r., poz. 428, ustawa wchodzi w życie dnia 15 kwietnia 2016 r.

³⁹ Dz. U. z dnia 1 kwietnia 2016 r., poz. 437, ustawa wchodzi w życie dnia 15 kwietnia 2016 r.

⁴⁰ Zob. art. 1 pkt 1 ustawy wymienionej w przypisie 37 oraz art. 7 pkt 1 a i b ustawy wymienionej w przypisie 38.

⁴¹ Zob. art. 8 pkt 7 ustawy wymienionej w przypisie 38

Choć wydawać by się mogło, że ostatnia opisana zmiana przyczyni się do zmniejszenia obciążenia pracą kuratorów sądowych, z uwagi na ograniczenie treści tej kary, to chyba jest to tylko pozorne ułatwienie.

Należy przede wszystkim podkreślić, że tak częste zmiany kształtu tej kary oraz diametralny charakter tych zmian z pewnością wywierać będą negatywny wpływ na czynności podejmowane przez zawodowego kuratora sądowego w związku z wykonywaniem orzeczeń o karze ograniczenia wolności.

Powodów takiego stanu rzeczy można by pewnie znaleźć kilka, ale jeden z nich wydaje się zasadniczy.

Pamiętać należy, że obecnie kuratorzy sądowi wykonują jeszcze kary ograniczenia wolności orzeczone przed zmianą z dnia 1 lipca 2015 r., kary orzeczone po wejściu w życie nowych przepisów, a także przyjmować będą do wykonania kary orzeczone po dniu 15 kwietnia 2016 r. Będą zatem zmuszeni wykonywać tę karę opierając się już nie na dwóch, jak było wspomniane w poprzedniej części opracowania, ale na trzech różnych porządkach prawnych, w których różnice albo mają charakter diametralny, albo dotyczą wprawdzie szczegółów, ale istotnych z punktu widzenia podejmowanych czynności. Poza tym stopień złożoności poszczególnych kar ograniczenia wolności może być różny, co wymagać będzie wnikliwej analizy orzeczenia i skrupulatnej organizacji wykonywania takiej kary. Uwzględniając liczbę tego typu orzeczeń oraz obciążenie kuratorów zawodowych innymi jeszcze sprawami, prawidłowe wykonywanie tego typu orzeczeń wymagać będzie ze strony tej grupy zawodowej ogromnego wysiłku oraz pokonywania wielu problemów praktycznych.

Dr Piotr Ochman

Uniwersytet Wrocławski

Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii

Katedra Kryminologii i Nauk o Bezpieczeństwie

Z problematyki kary ograniczenia wolności w prawie karnym gospodarczym (uwagi na marginesie przestępstw przeciwko obrotowi gospodarczemu)

Wprowadzenie

Karnoprawna ochrona obrotu gospodarczego w Polsce ma już stosunkowo długie tradycje¹. Rzecz jasna, w zależności od zmieniających się realiów społeczno-gospodarczych, zmieniały się zarówno zakres i granice kryminalizacji tej sfery aktywności człowieka, jak i stopień represyjności regulacji karnych². W sposób odmienny zjawisko to kształtuje się w warunkach gospodarki centralnie sterowanej, a inaczej z kolei fenomen ten przedstawia się w realiach gospodarki wolnorynkowej³. Aktualnie, prawo karne gospodarcze obejmuje niejednorodną⁴ grupę przepisów typizujących przestępstwa (prawo karne gospodarcze *sensu stricto*) zlokalizowanych zarówno w ustawie z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny⁵ (np. w rozdziale XXXVI lub XXXVII) oraz w tak zwanym ustawodawstwie karnym dodatkowym, których celem jest ochrona prawidłowo-

---

¹ Zob. przykładowo G. Grabarczyk, *Przestępczość gospodarcza na tle przemian ustrojowych w Polsce*, Toruń 2002, s. 18.

² O. Górniok, *Problem przestępczości gospodarczej w świetle zaleceń Rady Europy*, „Państwo i Prawo” 1991, nr 9, s. 46; *eadem*, *O przestępczości gospodarczej w okresie przechodzenia do gospodarki rynkowej*, „Przegląd Sądowy” 1992, nr 5/6, s. 5–17.

³ Zob. O. Górniok, *Pojęcie przestępczości gospodarczej a jej społeczno-polityczna warstwa*, [w:] E.W. Pływaczewski, *Aktualne problemy prawa karnego i kryminologii*, Białystok 1998, s. 161–176; T. Cyprjan, *Próba określenia przestępstwa gospodarczego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1958, nr 3, s. 5; E.J. Lampe, *Ogólne problemy prawa karnego gospodarczego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1998, nr 3, s. 115.

⁴ Por. przykładowo typologię zaproponowaną przez S. Żółtka, który wyróżnia tak zwane przestępstwa gospodarcze mutacyjne (stanowiące odmianę przestępstw klasycznych) oraz przestępstwa gospodarcze właściwe, w ramach których proponuje podział na przestępstwa gospodarcze ogólnorynkowe oraz przestępstwa gospodarcze administracyjne (S. Żółtek, *Prawo karne gospodarcze w aspekcie zasady subsydiarności*, Warszawa 2009, s. 185).

⁵ Dz. U. z 1997 r., Nr 88, poz. 553, z późn. zm.

wości obrotu gospodarczego⁶ oraz bezpieczeństwa, stabilności i zaufania do podstawowych instytucji obrotu gospodarczego⁷.

Jakkolwiek, „ustalenie, jakiego rodzaju sankcja ustawowa jest adekwatna do określonego typu przestępstwa, nie jest łatwe”⁸, to w literaturze fachowej, wskazuje się, że typizacja przestępstw gospodarczych ma charakter prewencyjny⁹. W konsekwencji, karanie za przestępstwa gospodarcze powinien cechować priorytet dolegliwości ekonomicznej¹⁰. Zagadnienie karania za przestępstwa gospodarcze stanowiło przedmiot rekomendacji Rady Europy¹¹, gdzie wskazano, że w zakresie tej kategorii przestępstw należy bardziej efektywnie wykorzystywać karę grzywny, natomiast kara pozbawienia wolności powinna być wykorzystywana jedynie w odniesieniu do poważnych przestępstw gospodarczych¹². W praktyce, w odniesieniu do tak zwanych kodeksowych przestępstw gospodarczych to właśnie jednak kara pozbawienia wolności odgrywa najistotniejszą rolę. Rozproszenie ustawodawstwa karnego gospodarczego nie sprzyja tworzeniu spójnego systemu karania sprawców przestępstw gospodarczych¹³. Podczas, gdy w sankcjach za kodeksowe przestępstwa gospodarcze dominuje kara pozbawienia wolności, w pozakodeksowym prawie karnym gospodarczym dominująca jest natomiast kara grzywny¹⁴.

Przedmiotem artykułu jest analiza regulacji Kodeksu karnego w kontekście możliwości zastosowania wobec sprawców przestępstw stypizowanych w rozdziale XXXVI k.k. („Przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu”). Jakkolwiek, znaczna większość sankcji przewidzianych w typach powyższych przestępstw przeciwko obrotowi gospodarczemu przewiduje samoistną karę pozbawienia wolności, to jednak w perspektywie orzeczniczej możliwe jest zastosowanie instytucji, stanowiących zarówno element ustawowego zagrożenia, jak i instytucje sądowego wymiaru kary, pozwalających na orzeczenie tej właśnie kary, która jest przez ustawodawcę deprecjonowana w zakresie przestępstw gospodarczych¹⁵.

⁶ Tak przykładowo R. Zawłocki, *Przestępstwa przeciwko mieniu i gospodarcze. System Prawa Karnego. Tom 9*, Warszawa 2011, s. 435.

⁷ Tak P. Ochman, *Ochrona działalności bankowej w prawie karnym gospodarczym. Przepisy karne ustaw bankowych*, Warszawa 2011, s. 137–138; *idem*, *Karnoprawna ochrona rynku kapitałowego. Przepisy karne ustaw polskiego rynku kapitałowego*, Londyn 2014, s. 48.

⁸ Zob. L. Gardocki, *O relacji między typem przestępstwa a zagrożeniem ustawowym*, „Państwo i Prawo” 1979, nr 8/9, s. 131.

⁹ S. Żółtek, *op. cit.*, s. 220.

¹⁰ *Ibidem*, s. 221.

¹¹ *Recommendation No. R (81) 12 of The Committee of Ministers to Member States on Economic Crime*, Strasbourg 1981.

¹² Zob. także O. Górniok, *Przestępczość gospodarcza w świetle zaleceń...*, s. 50.

¹³ S. Żółtek, *op. cit.*, s. 222–223.

¹⁴ *Ibidem*, s. 223.

¹⁵ *Ibidem*.

Uwagi szczegółowe

Katalog przestępstw przeciwko obrotowi gospodarczemu

Podstawowy katalog przestępstw gospodarczych przewidziany został w przepisach rozdziału XXXVI Kodeksu karnego zatytułowanego „Przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu”¹⁶. Jego współczesny kształt w znacznej mierze został zdeterminowany ustawą z dnia 12 października 1994 r. o ochronie obrotu gospodarczego i zmianie niektórych przepisów prawa karnego¹⁷. Jej uchwalenie wynikało z konieczności dostosowania ówczesnych polskich regulacji karnych do wymogów kształtującej się wówczas gospodarki rynkowej oraz efektywnego zapobiegania patologiom w tym zakresie¹⁸. Mimo jednak wejścia w życie Kodeksu karnego, katalog przestępstw stypizowanych w rozdziale XXXVI ulegał wielu dalszym zmianom, które determinowane były zarówno koniecznością dostosowania prawa polskiego do przepisów Unii Europejskiej¹⁹, jak i potrzebami kryminalnopolitycznymi²⁰.

Aktualnie w rozdziale XXXVI Kodeksu karnego stypizowane są następujące przestępstwa:

- nadużycie zaufania jako karalna niegospodarność (art. 296),
- korupcja w obrocie gospodarczym (art. 296a),
- oszustwo kredytowe (art. 297),
- oszustwo ubezpieczeniowe (art. 298),
- pranie pieniędzy (art. 299),
- udaremnianie lub uszczuplanie zaspokojenia wierzyciela (art. 300),
- pozorne bankructwo (art. 301),
- dowolne zaspokajanie wierzycieli i korupcja na szkodę wierzycieli (art. 302),
- fałszowanie dokumentacji działalności gospodarczej (art. 303),
- lichwa (art. 304),
- udaremnianie lub utrudnianie przetargu publicznego (art. 305),
- fałszowanie znaków identyfikacyjnych (art. 306).

¹⁶ Zob. *ibidem*, s. 184.

¹⁷ Dz. U. z 1994 r., Nr 126, poz. 615, z późn. zm. Zob. także O. Górniok, *Przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu*, [w:] O. Górniok (red.), *Prawo karne gospodarcze*, Warszawa 2003, s. 71.

¹⁸ K. Buczkowski, M. Wojtaszek, *Przestępstwa gospodarcze w praktyce prokuratorskiej i sądowej*, Warszawa 1998, s. 13. G. Grabarczyk, *op. cit.*, s. 118; O. Górniok, *Przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu...*, s. 71; R. Zawłocki, *Przestępstwa przeciwko mieniu i gospodarce. System Prawa Karnego. Tom 9*, Warszawa 2011, s. 419–422.

¹⁹ Por. przykładowo zmiany treści przepisu art. 297 k.k.

²⁰ Por. przykładowo nowelizację przepisu art. 296 k.k. w zakresie dodania § 1a i 4a.

Schematy sankcji karnych za przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu

Analiza sankcji karnych przewidzianych w przepisach typizujących zlokalizowanych w rozdziale XXXVI Kodeksu karnego prowadzi do wniosku, że zasadniczym sposobem reakcji na określone patologie gospodarcze jest kara pozbawienia wolności. Występuje ona bowiem jako kara samoistna w 29 przypadkach. Zaledwie w czterech przypadkach przewidziane zostały sankcje alternatywne (alternatywa rozłączna), na które składają się kara grzywny, kara ograniczenia wolności oraz kara pozbawienia wolności.

Wśród schematów karania za przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu, w których występuje kara pozbawienia wolności w sankcji prostej, należy wyróżnić następujące:

- kara pozbawienia wolności od miesiąca do lat 3,
- kara pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5,
- kara pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8,
- kara pozbawienia wolności od roku do lat 10.

Z kolei pozostałe schematy stanowią sankcje alternatywne, na które składają się:

- kara grzywny, kara ograniczenia wolności albo kara pozbawienia wolności do roku,
- kara grzywny, kara ograniczenia wolności albo kara pozbawienia wolności do lat 2.

Praktyka karania za przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu w latach 2010–2014

Występujące bezpośrednio w sankcjach za przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu kary determinują praktykę ich orzekania. W konsekwencji w strukturze kar orzekanych za wskazane przestępstwa gospodarcze dominuje kara pozbawienia wolności, która w większości przypadków jest warunkowo zawieszana. Szczegółową strukturę kar orzekanych wobec osób dorosłych prawomocnie skazanych za przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu w latach 2010–2014 przedstawia poniższa tabela.

Tabela 1. Prawomocne skazania osób dorosłych za przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu w latach 2010–2014

Przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu	Ogółem	Kara grzywny samoistnej		Kara ograniczenia wolności		Kara pozbawienia wolności	
		Ogółem	Z zawieszeniem	Ogółem	Z zawieszeniem	Ogółem	Z zawieszeniem
2010	4297	377	13	69	4	3848	3657

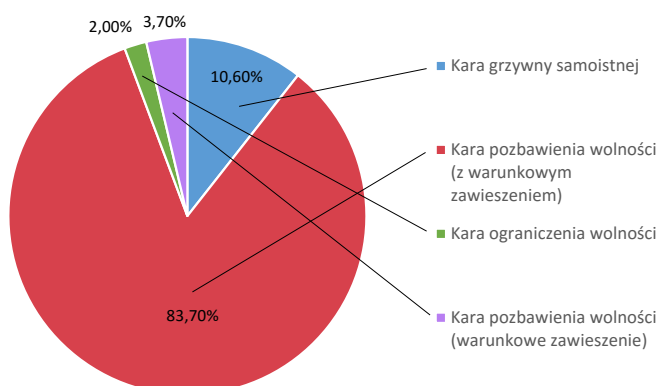

2011	3828	322	25	57	3	3447	3305
2012	3467	325	20	60	13	3082	2927
2013	3201	314	37	80	18	2806	2654
2014	2651	281	14	53	12	2317	2219

Źródło: www.ms.gov.pl²¹

Przykładowo, w strukturze kar orzekanych za przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu w roku 2014 kara pozbawienia wolności orzekana była w ponad 87,4% przypadków, z czego w ponad 95,7% przypadków stosowana ona była z warunkowym zawieszeniem jej wykonania. Kary wolnościowe za przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu orzekane były bardzo rzadko. Kara grzywny samoistnej orzekana była w nieco ponad 10,5% przypadków, natomiast kara ograniczenia wolności w niespełna 2% przypadków.

Wykres 1. Struktura kar orzekanych za przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu w 2014 r.

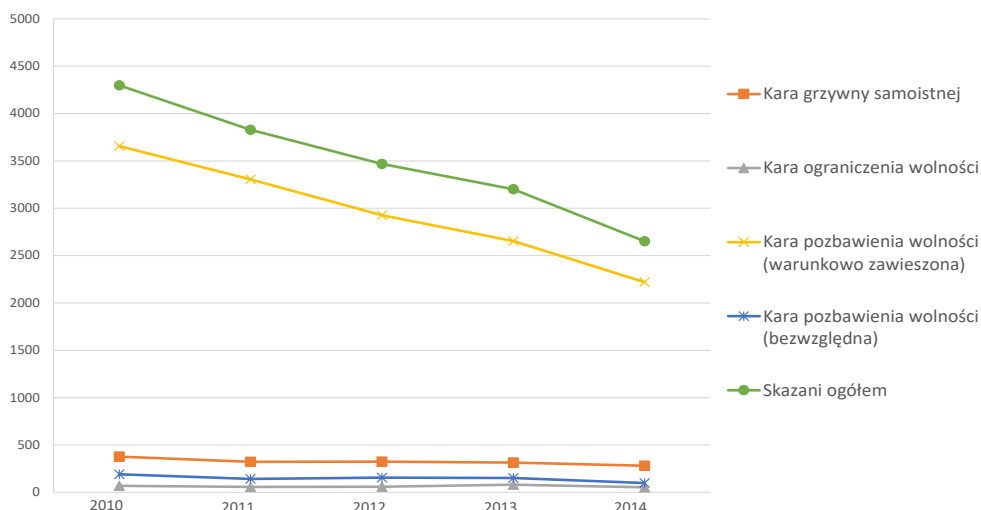
Źródło: www.ms.gov.pl²²

Podkreślenia wymaga także to, że w strukturze kar orzekanych za przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu na przestrzeni ostatnich lat odnotować można względnie stałą tendencję w zakresie orzekania kary pozbawienia wolności (zarówno bezwzględnej, jak i z warunkowym zawieszeniem jej wykonania).

²¹ <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/download,2853,44.html> [dostęp 12.05.2016].

²² *Ibidem.*

Wykres 2. Dynamika kar orzekanych za przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu w latach 2010–2014

Źródło: www.ms.gov.pl²³

Na marginesie wskazać można, że podobne tendencje występowały w związku ze stosowaniem ustawy o ochronie obrotu gospodarczego²⁴.

Kara ograniczenia wolności w świetle nowelizacji Kodeksu karnego z lutego 2015 r.

Nadzieję na możliwość zmiany podejścia do karania sprawców przestępstw przeciwko obrotowi gospodarczemu, w tym także na szersze stosowanie kary ograniczenia wolności stworzyła ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw²⁵. Jej uchwalenie stanowiło najbardziej obszerną i merytorycznie najistotniejszą nowelizację przepisów Kodeksu karnego od początku jego obowiązywania²⁶. Osłą nowelizacji lutowej było stworzenie nowego systemu karania, wynikającego, w ocenie projektodawców, w szczególności z wadliwej struktury orzekanych przez sądy kar w relacji do poziomu i charakterystyki przestępczości. W konsekwencji położony został nacisk na efektywne stosowanie kar wolnościowych, takich jak w szcze-

²³ *Ibidem*.

²⁴ J. Wojciechowska, *Ustawa o ochronie obrotu gospodarczego w świetle prawomocnych skazań*, „Przegląd Prawa Karnego” 1997, nr 17, s. 65–69; K. Buczkowski, M. Wojtaszek, *op. cit.*, s. 145–148.

²⁵ Dz. U. poz. 396, zwana dalej nowelizacją lutową.

²⁶ Zob. uzasadnienie do rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, Druk Sejmowy Nr 2393, <http://www.sejm.gov.pl/Sejm7.nsf/druk.xsp?nr=2393> [dostęp 12.05.2016].

gólności kara ograniczenia wolności, przez zmiany jej kształtu oraz stworzenie szerszej możliwości stosowania²⁷.

Współwyznaczana dodanym nowelizacją lutową przepisem art. 34 § 1a k.k. nowa treść kary ograniczenia wolności konstituowana jest przez: obowiązek wykonywania nieodpłatnej, kontrolowanej pracy na cele społeczne, obowiązek pozostawania w miejscu stałego pobytu lub w innym wyznaczonym miejscu, z zastosowaniem systemu dozoru elektronicznego, obowiązek, o którym mowa w art. 72 § 1 pkt 4–7a, oraz potrącenie od 10 do 25% wynagrodzenia za pracę w stosunku miesięcznym na cel społeczny wskazany przez sąd²⁸. W konsekwencji nowelizacja lutowa poza wydłużeniem okresu, na który przedmiotowa kara może zostać orzeczona (od miesiąca do 2 lat²⁹), wprowadziła także nowe instrumenty pozwalające na kształtowanie jej dolegliwości (obowiązek pozostawania w miejscu stałego pobytu lub w innym wyznaczonym miejscu, z zastosowaniem systemu dozoru elektronicznego oraz obowiązki, o których mowa w art. 72 § 1 pkt 4–7a k.k.³⁰). Ponadto, w przeciwieństwie do stanu prawnego sprzed nowelizacji lutowej, elementy składające się na karę ograniczenia wolności mogą być orzekane łącznie lub osobno³¹.

Poszerzenie możliwości orzekania kary ograniczenia wolności przewidują także dodane nowelizacją lutową przepisy art. 37a i 37b k.k. wprowadzające nowe rodzaje sankcji, to jest odpowiednio sankcję zamienną oraz sankcję mieszaną. Zastosowanie tak zwanej sankcji zamiennej przewidziane jest w odniesieniu do przestępstw zagrożonych karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 8 lat i polega na możliwości orzeczenia zamiast tej kary, kary grzywny albo kary ograniczenia wolności w postaci obowiązku wykonywania nieodpłatnej, kontrolowanej pracy na cele społeczne, obowiązku, o którym mowa w art. 72 § 1 pkt 4–7a k.k., lub potrącenia od 10 do 25% wynagrodzenia za pracę w stosunku miesięcznym na cel społeczny wskazany przez sąd. Z kolei zastosowanie sankcji mieszanej może nastąpić w odniesieniu do występków zagrożonych karą pozbawienia wolności (niezależnie od dolnej granicy ustawowego zagrożenia) przez jednoczesne orzeczenie kary pozbawienia wolności (w wymiarze nieprzekraczającym

²⁷ Zob. J. Majewski, *Kodeks karny. Komentarz do zmian 2015*, LEX a Wolters Kluwer business, Warszawa 2015, s. 53.

²⁸ Poza tymi „ruchomymi” formami kary ograniczenia wolności, przewidziane są także elementy stałe w postaci zarówno zakazu zmiany przez skazanego miejsca stałego pobytu bez zgody sądu, jak i obowiązku udzielania wyjaśnień dotyczących przebiegu odbywania kary.

²⁹ Por. jednak przepis art. 16 ust. 1 pkt 2 nowelizacji lutowej pozwalający na zastosowanie kary ograniczenia wolności w wymiarze nieprzekraczającym 4 lata.

³⁰ Przed wejściem w życie nowelizacji lipcowej obowiązki te mogły być stosowane jako dodatkowa dolegliwość wymierzana w związku ze skazaniem na karę ograniczenia wolności. Po wejściu w życie nowelizacji lipcowej wobec skazanego mogły to być: świadczenie pieniężne, obowiązek przeproszenia pokrzywdzonego oraz wykonywanie ciężącego na nim obowiązku łóżenia na utrzymanie innej osoby.

³¹ W konsekwencji, możliwe jest kumulowanie na przykład obowiązku pracy z potrąceniem wynagrodzenia, co do czasu wejścia w życie nowelizacji lipcowej nie było możliwe.

3 miesięcy, a jeżeli górna granica ustawowego zagrożenia wynosi przynajmniej 10 lat – 6 miesięcy) oraz kary ograniczenia wolności do lat 2.

Nowelizacja lutowa wprowadziła także możliwość zastosowania kary ograniczenia wolności w przypadku ziszczenia się przesłanek zarządzenia wykonania kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania (art. 75a k.k.).

Kara ograniczenia wolności za przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu de lege lata

Niespełna pół roku od wejścia w życie przepisów nowelizacji lutowej ustawami z dnia 11 marca 2016 r.³² dokonano częściowej zmiany modelu kary ograniczenia wolności. Po pierwsze, zlikwidowano dozór elektroniczny jako jedną z form jej wykonywania. Po drugie, zmieniony został charakter obowiązków, o których mowa w art. 72 § 1 pkt 4–7a k.k., to znaczy utraciły one status jednej z form kary ograniczenia wolności na rzecz obowiązków dodatkowych, które mogą zostać fakultatywnie zastosowane wobec skazanego na tę karę.

Biorąc pod uwagę aktualny kształt przepisów typizujących przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu, kara ograniczenia wolności może być stosowana:

- a) jako element sankcji grożącej za dane przestępstwo (np. art. 296a § 3 k.k.),
- b) jako element ustawowego zagrożenia doprecyzowany przez przepisy części ogólnej k.k. (art. 37a k.k.),
- c) w przypadku orzeczenia tak zwanej sankcji mieszanej (art. 37b k.k.),
- d) w przypadku ustanowienia nadzwyczajnego złagodzenia kary (art. 60 § 6 pkt 3 i 4 k.k.),
- e) w przypadku zamiany warunkowo zawieszony kary pozbawienia wolności (art. 75a k.k.).

Jak już wskazano powyżej, przepisy rozdziału XXXVI Kodeksu karnego rzadko bezpośrednio wskazują karę ograniczenia wolności jako element sankcji za przestępstwo w nim stypizowane. Kara ograniczenia wolności, jako sankcja alternatywna, może zostać orzeczona wobec sprawców następujących przestępstw przeciwko obrotowi gospodarczemu:

- typu uprzywilejowanego przestępstwa korupcji (biernej i czynnej) w obrocie gospodarczym – w wypadku mniejszej wagi (art. 296a § 3 k.k.),

---

³² Zwrócenia uwagi wymaga fakt, że dwie ustawy uchwalone w tym samym dniu (pierwsza – ustawa o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks karny wykonawczy [Dz. U. poz. 428], druga – ustawa o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw [Dz. U. poz. 437]) dokonały modyfikacji dotychczasowej, niedawno zresztą zmienionej, treści kary ograniczenia wolności. Pierwszą ze wskazanych ustaw między innymi w przepisie art. 34 § 1a k.k. uchylono pkt 2, drugą natomiast w przepisie art. 34 § 1a k.k. uchylono pkt 3.

- przestępstwa lekkomyślnego doprowadzenia do upadłości lub niewypłacalności (art. 301 § 3 k.k.),
- przestępstwa faworyzowania wierzycieli (art. 302 § 1 k.k.),
- typu uprzywilejowanego przestępstwa nierzetelnej dokumentacji działalności gospodarczej – w wypadku mniejszej wagi (art. 303 § 3 k.k.).

Mimo bezpośredniego występowania w sankcjach za przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu samoistnej kary pozbawienia wolności, z uwagi na treść przepisu art. 37a k.k., kara ograniczenia wolności stała się elementem ustawowego zagrożenia w odniesieniu do przestępstw, za które przewidziana jest kara pozbawienia wolności nieprzekraczająca 8 lat. W konsekwencji, w odniesieniu do analizowanych przestępstw przeciwko obrotowi gospodarczemu, jej zastosowanie możliwe będzie do większości przestępstw stypizowanych w rozdziale XXXVI Kodeksu karnego, z wyłączeniem przypadków, w których kara ograniczenia wolności stanowi już element sankcji alternatywnej, oraz w odniesieniu do przestępstw, za które przewidziana jest kara pozbawienia wolności przekraczająca 8 lat, to jest typu kwalifikowanego przestępstwa nadużycia zaufania jako karalnej niegospodarności znamiennej wyrządzeniem szkody majątkowej w wielkich rozmiarach (art. 296 § 3 k.k.) oraz typów kwalifikowanych przestępstwa prania pieniędzy (art. 299 § 5 i 6 k.k.).

Kara ograniczenia wolności za przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu może zostać orzeczona także w przypadku zastosowania tak zwanej sankcji mieszanej. Do istoty tej nowej instytucji karnoprawnej należy jednocześnie orzeczenie kary pozbawienia wolności (w wymiarze nieprzekraczającym 3 miesięcy, a jeżeli górna granica ustawowego zagrożenia wynosi przynajmniej 10 lat – 6 miesięcy) oraz kary ograniczenia wolności do lat 2. Przy czym, w pierwszej kolejności wykonuje się karę pozbawienia wolności, chyba że ustawa stanowi inaczej. Z uwagi na możliwość zastosowania sankcji mieszanej niezależnie od dolnej granicy ustawowego zagrożenia za dane przestępstwo, a także na brak ograniczeń odnośnie do rodzaju sankcji za dane przestępstwo, jej zastosowanie jest możliwe w odniesieniu do wszystkich przestępstw przeciwko obrotowi gospodarczemu.

Możliwość orzeczenia kary ograniczenia wolności za przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu wchodzi w grę również w przypadku zastosowania wobec sprawcy nadzwyczajnego złagodzenia kary. Poza występującymi w części ogólnej k.k. ogólnymi podstawami do zastosowania tej instytucji, warto zwrócić uwagę na szczególne podstawy jej stosowania wobec sprawców niektórych przestępstw stypizowanych w rozdziale XXXVI k.k. Zostały one określone w przepisie art. 307 k.k. w związku z instytucją tak zwanego czynnego żalu (§ 1 i 2). Zastosowanie nadzwyczajnego złagodzenia kary wobec sprawców przestępstw stypizowanych w art. 296 lub 299–305 k.k. może nastąpić w przypadku, gdy dobrowolnie naprawią oni szkodę wyrządzoną przestęp-

stwem w całości (art. 307 § 1 k.k.) lub w znacznej części (307 § 2 k.k.). W konsekwencji zastosowania nadzwyczajnego złagodzenia kary możliwe jest wymierzenie sprawcy takiego przestępstwa kary ograniczenia wolności (art. 60 § 6 pkt 3 lub 4 k.k.).

Wreszcie, kara ograniczenia wolności za przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu może zostać orzeczona w konsekwencji zamiany kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania na tę karę (art. 75a § 1 k.k.). Zamiana kary pozbawienia wolności na ten rodzaj kary wolnościowej odnosi się tylko do jednej z form jej wykonywania w postaci obowiązku wykonywania nieodpłatnej, kontrolowanej pracy na cele społeczne. Możliwość zamiany kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania aktualizuje się w przypadku, gdy skazany w okresie próby rażąco narusza porządek prawny, w szczególności gdy popełnił inne przestępstwo niż określone w przepisie art. 75 § 1 k.k., albo jeżeli uchyla się od uiszczenia grzywny, od dozoru, wykonania nałożonych obowiązków lub orzeczonych środków karnych, środków kompensacyjnych lub przepadku. W przypadku zaistnienia wskazanych wyżej okoliczności zamiast zarządzenia wykonania kary pozbawienia wolności możliwa jest jej zamiana na karę ograniczenia wolności.

Na marginesie wspomnieć należy o szczególnych podstawach stosowania kary ograniczenia wolności określonych w przepisach intertemporalnych nowelizacji lutowej. Dotyczą one możliwości zamiany na tę karę, na wniosek skazanego, orzeczonej lub wykonywanej w formie dozoru elektronicznego kary pozbawienia wolności (art. 14 ust. 2 nowelizacji lutowej), orzeczonej kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania (art. 16 ust. 1 pkt 2 nowelizacji lutowej), prawomocnie zarządzonej do wykonania warunkowo zawieszony kary pozbawienia wolności w wymiarze nieprzekraczającym roku (art. 17 ust. 1 nowelizacji lutowej).

Podsumowanie końcowe

Mimo braku bezpośredniego wyrażenia kary ograniczenia wolności w większości sankcji przewidzianych za przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu stypizowane w rozdziale XXXVI Kodeksu karnego, dokonane ostatnio zmiany wydatnie poszerzyły możliwość jej wykorzystywania w odniesieniu do sprawców tego rodzaju przestępstw gospodarczych. Zastosowanie tej kary wolnościowej jest możliwe na różnych podstawach. Co oczywiste, może zostać ona orzeczona, gdy stanowi element sankcji grożącej za dane przestępstwo. Jej zastosowanie możliwe jest także z uwagi na dookreślenie ustawowych zagrożeń przestępstw zagrożonych karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 8 lat (tzw. sankcja zamienna). Ponadto, kara ograniczenia wolności może zostać zastosowana w przypadku zastosowania tak zwanej sankcji mieszanej, nadzwyczajnego złagodzenia kary, czy też w przypadku zamiany zarządzonej do wykonania

warunkowo zawieszanej kary pozbawienia wolności. Wskazane podstawy prawne pozwalają na elastyczne stosowanie tej kary wobec sprawców przestępstw przeciwko obrotowi gospodarczemu. Wypada wyrazić nadzieję, że praktyka wymiaru sprawiedliwości w szerszym zakresie będzie wykorzystywać ten rodzaj kary wolnościowej, mogącej stanowić alternatywę zarówno dla krótkoterminowej kary pozbawienia wolności, ale także kary grzywny.

Normatywny status sądowego kuratora zawodowego a efektywne wykonywanie kary ograniczenia wolności na tle ostatnich nowelizacji Kodeksu karnego wykonawczego

Analizę statusu sądowego kuratora zawodowego w zakresie efektywnego wykonania kary ograniczenia wolności wypada rozpocząć od przypomnienia procesu kształtowania się obowiązującego modelu kary ograniczenia wolności, by choć pokrótce ukazać skalę problematyki prawnej, z którą muszą się zmierzyć kuratorzy, wykonując czynności związane z organizowaniem i kontrolowaniem wykonywania kary ograniczenia wolności oraz obowiązków nałożonych na skazanego odbywającego karę. Oczywiście, problematyka determinowana statusem sądowego kuratora zawodowego w wykonaniu kary ograniczenia wolności jest niezwykle rozbudowana i jej kompleksowa analiza nie mieści się w granicach niniejszego artykułu. Głównie z tych względów zostanie ona ograniczona do najistotniejszych zagadnień implikowanych czynnościami sądowego kuratora zawodowego w efektywnej realizacji ustawowych celów kary ograniczenia wolności.

Opierając się na ostatnich zmianach ustawowych, rozpocząć należy od konstatacji, że po okresie normatywnej i orzeczniczej dominacji kary pozbawienia wolności, która stała się podstawowym instrumentem reakcji karnej na popełniony czyn zabroniony, polski ustawodawca przedstawił rozwiązania jurydyczne nowej filozofii karania, zmierzające do zmiany dotychczasowej polityki karania¹, a jednocześnie korelujące ze standardami europejskiej polityki kryminalnej². Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw³, kolejny raz znacząco nowe-

---

¹ Na temat nieefektywności praktyki orzeczniczej zob. na przykład: T. Szymanowski, *Skazania na bezwzględne kary pozbawienia wolności jako następstwo nieefektywnej polityki karnej*, „Państwo i Prawo” 2014, nr 4, s. 79 i n.

² Analizę zagadnienia w ujęciu prawa międzynarodowego praw człowieka zobacz szerzej: R. Pelewicz, *Model dozoru elektronicznego w polskim prawie karnym na tle Rekomendacji CM / Rec (2014) 4 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich dotyczącej monitoringu elektronicznego*, „Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury” 2016, z. 1, s. 5–25.

³ Dz. U. z 2015 r., poz. 396, dalej jako pierwsza ustawa nowelizująca.

lizując Kodeks karny z 1997 r.⁴ i Kodeks karny wykonawczy z 1997 r.⁵, i dokonując zmian konstrukcji normatywnych w zakresie struktury orzekania i wykonania kar, środków karnych oraz środków zabezpieczających, zasadniczo zmieniła treść kary ograniczenia wolności⁶. Ustawodawca ukształtował bowiem nowe formy kary ograniczenia wolności⁷: obowiązek pozostawania w miejscu stałego pobytu lub w innym wyznaczonym miejscu, z zastosowaniem systemu dozoru elektronicznego (art. 34 § 1a pkt 2 d.k.k.) oraz obowiązki w postaci wykonywania pracy zarobkowej, do nauki lub przygotowania się do zawodu, powstrzymania się od nadużywania alkoholu lub używania innych środków odurzających, poddania się leczeniu, w szczególności odwykowemu lub rehabilitacyjnemu, albo oddziaływaniom terapeutycznym, poddania się terapii uzależnień, poddania się terapii, w szczególności psychoterapii lub psychoedukacji, uczestnictwa w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych, powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, powstrzymania się od kontaktowania się z pokrzywdzonym lub innymi osobami w określony sposób lub zbliżania się do pokrzywdzonego lub innych osób (art. 34 § 1a pkt 3 d.k.k. w zw. z art. 72 § 2 pkt 4–7a k.k.). Nowelizacja ta wprowadziła także fundamentalną zmianę w zakresie orzekania kary ograniczenia wolności, umożliwiając sądowi rozstrzygającemu sprawę orzeczenie w wyroku form kary ograniczenia wolności „łącznie lub osobno” (art. 34 § 3 d.k.k.)⁸. Tak więc, na przykład niezależnie od obowiązku wykonywania nieodpłatnej, kontrolowanej pracy na cele społeczne i potrącenia z wynagrodzenia sąd miał możliwość orzeczenia obowiązku przebywania w miejscu stałego pobytu w warunkach dozoru elektronicznego, czy innych obowiązków o charakterze probacyjnym wynikających z treści art. 72 § 2 pkt 4–7a k.k.

Zmiany te uczyniły z kary ograniczenia wolności realną alternatywę efektywnego odbywania kary w zakładzie karnym, mogącą przyczynić się do zmniejszenia liczby orzeczeń o bezwzględny pozbawieniu wolności⁹ – została bowiem normatywnie wy-

⁴ Dz. U. Nr 88, poz. 553, ze zm., dalej jako k.k., a w wersji po nowelizacji obowiązującej od 1 lipca 2015 r. do 15 kwietnia 2016 r., jako d.k.k.

⁵ Dz. U. Nr 90, poz. 557 ze zm., dalej jako k.k.w.

⁶ Szerzej na temat kary ograniczenia wolności w kształcie normatywnym obowiązującym do dnia 1 lipca 2015 r. zob. między innymi: M. Szewczyk, *Kara pracy na cele społeczne na tle rozważań o przestępstwie i karze. Studium prawnoporównawcze*, Kraków 1996; J. Wojciechowska, *Kodeks karny – część ogólna. Komentarz*, [w:] G. Rejman (red.), *Duże Komentarze Becka* Warszawa 1999, s. 854–867; R. Giętkowski, *Kara ograniczenia wolności w polskim prawie karnym*, Warszawa 2007; A. Ornowska, *Kara ograniczenia wolności w świetle nowelizacji kodeksu karnego i kodeksu karnego wykonawczego*, Opole 2013.

⁷ Pojęcie „forma” kary ograniczenia wolności ma charakter normatywny, wynikający na przykład z treści art. 75a § 1 k.k., czy art. 57a § 1 k.k.w. i art. 66 § 1 k.k.w.

⁸ Na temat modelu kary ograniczenia wolności według stanu prawnego obowiązującego od dnia 1 lipca 2015 r. zob. szerzej: T. Sroka, *Kara ograniczenia wolności*, [w:] W. Wróbel (red.), *Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*, Kraków 2015, s. 85–153.

⁹ Ponieważ kar alternatywnych poszukuje się głównie dla kary krótkotrwałego pozbawienia wolności, to ostatni okres nazywa się nawet krucjatą przeciwko tej karze. Dokładniej na ten temat zob. M. Szewczyk,

kreowana realna alternatywa dla krótkoterminowej kary pozbawienia wolności¹⁰, a nie pozorna, czyli taka, jaką była kara ograniczenia wolności w dotychczasowym kształcie¹¹. Nie powinno więc budzić wątpliwości, że w obliczu kryzysu kary pozbawienia wolności i usilnego poszukiwania rozwiązań, które mogłyby ją substytuować¹², przez wprowadzenie i wyeksponowanie sankcji karnej bazującej na ograniczaniu wolności opartej na wolności dozorowanej, a także wprowadzenie instrumentów reakcji karnej o charakterze probacyjnym, ustawodawca umożliwił zdynamizowanie i usprawnienie polityki karnej¹³.

W kontekście prezentowanych rozważań, warto podkreślić jeszcze, że ustanowienie kary ograniczenia wolności w formie dozoru elektronicznego, implikowało zasadniczą zmianę modelu represji karnej, przez zwiększenie dolegliwości kary pozbawienia wolności (w tym także przez wyeliminowanie możliwości wykonywania kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego¹⁴), przy jednoczesnym położeniu nacisku na stosowanie kar wolnościowych. Stosowaniu kary ograniczenia wolności miało sprzyjać znaczne zawężenie orzekania kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania (art. 69 k.k.), jak również dopuszczenie możliwości orzekania kary ograniczenia wolności w sytuacji zagrożenia karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 8 lat (art. 37a k.k.). Z przyjętym modelem korelowało także wprowadzenie kumulatywnego orzekania kary pozbawienia wolności o charakterze krótkoterminowym i kary ograniczenia wolności (art. 37b k.k.). Ustawo-

---

Czy i jaka alternatywa dla kary pozbawienia wolności, „Przegląd Prawa Karnego” 1992, nr 7, s. 37.

¹⁰ Szerzej na temat efektywności krótkoterminowej kary pozbawienia wolności zob. B. Stańdo-Kawecka, *Krótkoterminowa bezwzględna kara pozbawienia wolności w teorii i badaniach empirycznych* [w:] W. Górski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel (red.), *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga jubileuszowa Profesor Marii Szewczyk*, Warszawa 2013, s. 318–337.

¹¹ Por. J. Skupiński, *O projekcie nowelizacji kodeksu karnego z dnia 4 kwietnia 2013 r., w zakresie środków penalnych. Kilka refleksji*, [w:] W. Górski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel (red.), *op. cit.*, s. 311–312.

¹² Na temat sensu karania izolacją więzienną za czyny, które nie stanowią bezpośredniego zagrożenia dla życia obywateli i bezpieczeństwa państwa, zob. szerzej: ks. Z.S. Iwański, *Kryzys kary pozbawienia wolności*, „Probacja” 2015, nr 1, s. 87 i n.

¹³ Nowelizacja Kodeksu karnego w zakresie modelu kary ograniczenia wolności determinowana była głównie dążeniem do ograniczenia liczby osób odbywających kary pozbawienia wolności, gdyż mimo dość czytelnej aksjologii Kodeksu karnego sądy nie sięgały dostatecznie często po kary wolnościowe – zob. szerzej w uzasadnieniu rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw: <http://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/194900/194908/194909/dokument96307.pdf> [dostęp 25.02.2016 r.].

¹⁴ Ustawodawca polski, uznając, że system dozoru elektronicznego stał się uznaną instytucją polskiego prawa karnego, stwierdził jednocześnie, że nie istnieje już potrzeba orzekania tego środka na podstawie odrębnej, specyficznej ustawy. Uznał także dalsze funkcjonowanie takiej ustawy w porządku prawnym nie tylko za niecelowe, ale wręcz za niepożądane, gdyż wprowadzałoby wyłom od zasady, że wykonywanie kar orzeczonych przez sądy karne powinno się odbywać w sposób określony w Kodeksie karnym wykonawczym. Dlatego zgodnie z treścią art. 28 ustawy nowelizującej: „Traci moc ustawa z 7.9.2007 r. o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego” (Dz. U. z 2010 r. Nr 142, poz. 960 ze zm.).

dawca wyeliminował jednocześnie instytucję warunkowego zawieszenia wykonania kar wolnościowych, co oznaczało, że warunkowe zawieszenie nie mogło dotyczyć grzywny i kary ograniczenia wolności¹⁵.

Nie budziło więc wątpliwości, że naszkicowane powyżej w sposób maksymalnie syntetyczny, obowiązujące od 1 lipca 2015 r. rozwiązania jurydyczne Kodeksu karnego, modyfikujące bezpośrednio lub pośrednio konstrukcje normatywne w zakresie kary ograniczenia wolności, lepiej wpisują się w formułę kar wolnościowych i w nowym modelu kara ograniczenia wolności była postrzegana jako alternatywa zarówno dla grzywny, kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania, jak i krótkoterminowej kary pozbawienia wolności¹⁶. Jednakże ustawami uchwalonymi w dniu 11 marca 2016 r., polski ustawodawca zasadniczo odmienił model kary ograniczenia wolności. I tak, ustawą o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks karny wykonawczy¹⁷, uchylił zmiany wprowadzone ustawą z dnia 20 lutego 2015 r., polegające na wykorzystaniu systemu dozoru elektronicznego jako formy wykonywania kary ograniczenia wolności¹⁸, przywracając jednocześnie możliwość wykonywania kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego, według przepisów Kodeksu karnego wykonawczego¹⁹. Natomiast ustawą o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw²⁰, uchylił zmiany wprowadzone ustawą z dnia 20 lutego 2015 r., pozwalające na elastyczne orzekanie obowiązków probacyjnych jako formy wykonywania kary ograniczenia wolności²¹, umożliwiając orzeczenie świadczenia pieniężnego wymienionego w art. 39 pkt 7 k.k. lub obowiązków, o których mowa w art. 72 § 1 pkt 2–7a k.k.²² – obok kary ograniczenia wolności. Z motywów ustawodawczych projektu o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks karny wykonawczy, wynika, że „doświadczenia płynące z funkcjonowania systemu dozoru elektronicznego

¹⁵ Szerzej na temat kształtowania się nowego zakresu normatywnego kary ograniczenia wolności zob. V. Konarska-Wrzosek, *W kwestii nowego kształtu kary ograniczenia wolności*, [w:] W. Górski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel (red.), *op. cit.*, s. 176–184; R. Pelewicz, *System dozoru elektronicznego w projekcie nowelizacji Kodeksu karnego (zagadnienia wybrane)*, „Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury” 2014, z. spec. 13, s. 111–122.

¹⁶ Por. R. Giętkowski, [w:] R.A. Stefański (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2015, s. 289–290.

¹⁷ Dz. U. z 31 marca 2016 r., poz. 428, dalej jako druga ustawa nowelizująca.

¹⁸ Na mocy art. 1 pkt 1 drugiej ustawy nowelizującej w art. 34 w § 1a d.k.k. uchylono pkt 2, a więc formę kary ograniczenia wolności, polegającą na „obowiązku pozostawania w miejscu stałego pobytu lub w innym wyznaczonym miejscu, z zastosowaniem systemu dozoru elektronicznego”.

¹⁹ W zakresie wynikającym z treści art. 2 drugiej ustawy nowelizującej.

²⁰ Dz. U. z 1 kwietnia 2016 r., poz. 437, dalej jako trzecia ustawa nowelizująca.

²¹ Na mocy art. 7 pkt 1 drugiej ustawy nowelizującej w art. 34 w § 1a d.k.k. uchylono pkt 3, a więc formę kary ograniczenia wolności, polegającą na orzeczeniu „obowiązku, o którym mowa w art. 72 § 1 pkt 4–7a”.

²² Przez zakreśloną w art. 7 pkt 1 lit. b trzeciej ustawy nowelizującej zmianę treści § 3 w art. 34 d.k.k.: „§ 3. Wymierzając karę ograniczenia wolności, sąd może orzec świadczenie pieniężne wymienione w art. 39 pkt 7 lub obowiązki, o których mowa w art. 72 § 1 pkt 2–7a”.

po dniu 1 lipca 2015 r., jako formy wykonywania kary ograniczenia wolności, wskazują na diametralny spadek liczby osób objętych tym systemem. Reforma wprowadzona ustawą z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 396) przeniósła uprawnienia do sięgania po system dozorów elektronicznych z sądów penitencjarnych na sądy orzekające w sprawie, tj. decyzja o stosowaniu SDE została przeniesiona z etapów wykonywania kary na moment orzekania o karze. Zmiana ta okazała się w praktyce wysoce nieefektywna i przyniosła drastyczny spadek orzeczeń o wykonywaniu kary w systemie dozoru elektronicznego. Z tego względu dalsze stosowanie systemu dozoru elektronicznego na potrzeby wykonywania kary ograniczenia wolności może doprowadzić do zmarginalizowania tej instytucji w sferze polityki karnej²³.

W uzasadnieniu projektu nie przytoczono jednak żadnych argumentów, z których wynikałoby, że spadek stosowania dozoru elektronicznego nie jest, z jednej strony, naturalną konsekwencją reformy w zakresie systemu kar, a z drugiej – czy nie ma on charakteru przejściowego z uwagi na zmianę liczby wnoszonych do sądów aktów oskarżenia, oraz czy nie wynika on na przykład z trudności ze stosowaniem art. 14 ust. 1 pierwszej ustawy nowelizującej²⁴. W szczególności zbadania wymagał stosunek orzekanych kar pozbawienia i ograniczenia wolności w przypadku przestępstw, do których zastosowania miały nowe regulacje Kodeksu karnego, oraz przestępstw, do których stosuje się przepisy w brzmieniu sprzed 1 lipca 2015 r. Innymi słowy, należy określić, czy sądy faktycznie nie stosują kary ograniczenia wolności, trwając przy karze pozbawienia wolności²⁵. W tej sytuacji krytycznej analizie należy poddać koncepcję polegającą na wyeliminowaniu rozwiązań normatywnych umożliwiających orzekanie w wyroku skazującym kary ograniczenia wolności w formie „obowiązku pozostawania w miejscu stałego pobytu lub w innym wyznaczonym miejscu, z zastosowaniem systemu dozoru elektronicznego” i „obowiązku, o którym mowa w art. 72 § 1 pkt 4–7a” k.k. Dokonywanie bowiem jakichkolwiek modyfikacji w płaszczyźnie legislacyjnej musi się wiązać z wykazaniem rzeczywistej i uzasadnionej potrzeby takiej interwencji prawodawczej²⁶. Sko-

²³ Zob. uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks karny wykonawczy <http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/1285BD484E265537C1257F4E003531E0/%24File/218.pdf> [dostęp 25.02.2016].

²⁴ Por. K. Mycka, T. Kozłowski, *Paradoksy polskiej polityki karnej, czyli jak zapełniamy więzienia, nadużywając środków probacji*, „Probacja” 2013, nr 2, s. 6.

²⁵ Zob. szerzej uwagi SN w „Opinia w sprawie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks karny wykonawczy” z dnia 17 lutego 2016 r. <http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/CE7613C1E549EABDC1257F5E00493AAD/%24File/218-001.pdf> [dostęp 25.02.2016].

²⁶ Por. J. Raglewski, *Referat na posiedzenie Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Karnego dotyczący propozycji nowelizacyjnych Kodeksu karnego z 1997 r. w zakresie kar, środków karnych, środków probacyjnych, a także zagadnień związanych z wymiarem kary łącznej i zanikiem karania*, <http://bip.ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/komisje-kodyfikacyjne/komisja-kodyfikacyjna-prawa-karnego/komisja-kodyfikacyjna-prawa-karnego-2009-2013/konferencje/rok-2011/>, s. 2 [dostęp 25.02.2016 r.].

ro więc nie przedstawiono argumentów empirycznych, z których wynikałoby, że na przykład spadek stosowania kary ograniczenia wolności w formie dozoru elektronicznego nie jest z jednej strony naturalną konsekwencją reformy w zakresie systemu kar, z drugiej, że nie ma charakteru przejściowego z uwagi na zmianę liczby wnoszonych do sądów aktów oskarżenia, to brak na obecnym etapie podstaw do przyjęcia, iż rozwiązania normatywne kreujące karę ograniczenia wolności w formie dozoru elektronicznego okazały się w praktyce dysfunkcjonalne²⁷. W tej sytuacji odrzucenie koncepcji paralelnego funkcjonowania kary ograniczenia wolności w formie dozoru elektronicznego i kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego, wydaje się zupełnie niezrozumiałe i niekonsekwentne²⁸. W szerszym kontekście, uzasadniona jest konstatacja, że brak innego empirycznego uzasadnienia odrzucenia kary ograniczenia wolności w systemie dozoru elektronicznego oraz pomijanie instytucji aresztu domowego, jako jednego z rodzajów środków zapobiegawczych, winien dyskwalifikować wszelkie próby zmiany tych unormowań, zaś – jak już wielokrotnie sygnalizowano – rozwiązaniem tego problemu jest uczynienie z dozoru elektronicznego jeszcze jednej kary nieizolacyjnej²⁹ oraz formy wykonywania kary ograniczenia wolności nie zamiast, lecz obok wariantu wykonywania kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego³⁰.

Przedstawiony kontekst normatywny kształtowania się modelu kary ograniczenia wolności wymagał takiego wyeksponowania, gdyż właściwe posługiwanie się poszczególnymi instytucjami i instrumentami prawnymi będzie stanowić dla sądowych kuratorów zawodowych nie lada wyzwanie, i to przede wszystkim z punktu widzenia prawnego – tak na przykład treść art. 12b k.k.w. zobowiązuje kuratorów do analizy sytuacji prawnej sprawcy skazanego na karę ograniczenia wolności pod kątem, czy zachodzą warunki do wydania wyroku łącznego, a w razie pozytywnego ustalenia do niezwłocz-

²⁷ Choć nie ulega wątpliwości, że przyjęte w Kodeksie karnym wykonawczym rozwiązania normatywne w zakresie wykonywania kary ograniczenia wolności w systemie dozoru elektronicznego, w tym zwłaszcza związane z właściwością sądu i wielością zadań związanych z czynnościami wykonawczymi dla sądów i sądowych kuratorów zawodowych, pogłębiły niechęć i – tak jak w przypadku środka karnego zakazu wstępu na imprezę masową z zastosowaniem dozoru elektronicznego – kara ograniczenia wolności z zastosowaniem dozoru elektronicznego była orzekana szczątkowo i w wymiarze orzecznictwem nie stała się alternatywą dla krótkoterminowej kary pozbawienia wolności, a tym samym dla nadmiernej przizonizacji.

²⁸ Podkreślenia wymaga, że alternatywą dla kary bezwzględnej pozbawienia wolności nie stała się i kara pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego – tak na przykład: K. Mamak, *Funkcjonowanie dozoru elektronicznego w świetle badań aktowych*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2014, nr 3, <http://www.czpk.pl/2014/04/05/k-mamak-funkcjonowanie-dozoru-elektronicznego-w-swietle-badan-aktowych/> [dostęp 25.02.2016 r.].

²⁹ Tak też proponuje M. Melezini, *Polityka karna sądów powszechnych w okresie obowiązywania nowej kodyfikacji karnej*, [w:] A. Rzepliński, I. Rzeplińska, M. Niełaczna, P. Wiktorska (red.), *Pozbawienie wolności – funkcje i koszty. Księga Jubileuszowa Profesora Teodora Szymanowskiego*, Warszawa 2013, s. 354; G.B. Szczygieł, *Kary nieizolacyjne – kilka refleksji*, [w:] W. Górowski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel (red.), *op. cit.*, s. 345–346.

³⁰ Zob. na przykład R. Pelewicz, *System dozoru...*, s. 111 i n.

nego zawiadomienia o tym właściwego sądu, zaś z brzmienia art. 66 § 1 k.k.w. wynika obowiązek kuratora analizowania sytuacji prawnej sprawcy skazanego na karę ograniczenia wolności pod kątem istnienia przesłanek zmian formy wykonywania kary ograniczenia wolności oraz w przedmiocie wykonania kary zastępczej, a także zwolnienia od reszty kary ograniczenia wolności. Nie ulega bowiem wątpliwości, że kuratorzy realizować będą czynności związane z wykonywaniem kary ograniczenia wolności wynikające z co najmniej trzech reżimów czasowych, a świadomość, co do możliwych konsekwencji takiego stanu rzeczy, będzie miała fundamentalne znaczenie dla efektywnej i sprawnej realizacji przyznanych im przez ustawodawcę uprawnień i obowiązków, determinujących realizację normatywnych i społecznych celów kary ograniczenia wolności. Tak więc, kurator musi najpierw ustalić, czy wykonuje karę ograniczenia wolności orzeczoną przed dniem 1 lipca 2015 r., karę orzeczoną po tej dacie, ale przed 15 kwietnia 2016 r. i karę orzeczoną po tej dacie – i w zależności od poczynionych ustaleń odpowiednio modyfikować stosowane instytucje i instrumenty prawne. W tym kontekście, wielość i skala zmian normatywnych stawia sądowego kuratora zawodowego w gronie wysoko i specjalistycznie wykwalifikowanych prawników, gdyż efektywnej realizacji celów kary wymaga nie tylko podstawowej wiedzy prawniczej, ale przede wszystkim specjalistycznej wiedzy prawniczej z zakresu procedury karnej na etapie postępowania karnego wykonawczego, a w szczególności znajomości procesowej problematyki intertemporalnej w postępowaniu karnym wykonawczym³¹.

Odnosząc się współcześnie do kary ograniczenia wolności, należy zaakcentować nie tylko dynamikę zmian normatywnych, lecz także wyraźne rozszerzenie proceduralne oddziaływań resocjalizacyjnych. W konsekwencji, elementy konstytutywne kary nie wynikają dzisiaj wyłącznie z treści pierwotnego orzeczenia, zaś postępowanie wykonawcze staje się procesem stałego i konsekwentnego dopasowywania treści zastosowanej sankcji do ulegających przekształceniu w miarę postępów w oddziaływaniu na skazanym form i metod tego oddziaływania³². Rozbudowanie formuły wykonawczej musi być jednocześnie połączone z postulatem efektywnego wykonania kary ograniczenia wolności, co wymaga efektywnego organizowania i kontrolowania jej przebiegu, a normatywnie odpowiedzialnym za to podmiotem jest sądowy kurator zawodowy. Konieczne jest więc wskazanie na wstępie przepisów, które kreują uprawnienia i obowiązki są-

---

³¹ Taka intencja ustawodawcy wydaje się nie korelować z jego normatywnymi ustaleniami, co do istoty działalności służby kuratorskiej, gdyż zgodnie z treścią art. 5 ust. 1 pkt 4 ustawy o kuratorach sądowych, kuratorem zawodowym może zostać mianowany ten, kto między innymi ukończył wyższe studia magisterskie z zakresu nauk pedagogiczno-psychologicznych lub socjologicznych, a więc osoba, która nie posiada nawet podstawowego przygotowania prawniczego.

³² Por. szerzej, L. Bogunia, T. Kalisz, *W sprawie interpretacji art. 67 k.k.w. Rozważania o celach wykonywania kary pozbawienia wolności i kierunkach współczesnej polityki penitencjarnej* [w:] L. Bogunia (red.) *Nowa kodyfikacja prawa karnego*, t. 26, Wrocław 2010.

dowego kuratora zawodowego w postępowaniu wykonawczym, a z punktu widzenia tematyki niniejszego opracowania, przede wszystkim na etapie wykonywania kary ograniczenia wolności. W pierwszej kolejności odnotować trzeba, że proceduralną pozycję i zadania zawodowych kuratorów sądowych określa art. 2 pkt 7 k.k.w., który zalicza sądowych kuratorów zawodowych do organów postępowania wykonawczego o bardzo szerokich kompetencjach³³, a umieszczenie kuratora na siódmej pozycji wśród organów postępowania wykonawczego określa jego pozycję w procesie wykonywania kar i środków probacyjnych³⁴. Oznacza to, że w granicach określonych przepisami części szczególnej kodeksu karnego wykonawczego, może on wydawać polecenia innym organom zajmującym niższe pozycje w hierarchii określonej w art. 2 k.k.w., zaś organy postępowania wykonawczego, zajmujące wyższą pozycję w tej hierarchii mogą wydawać polecenia sądowym kuratorom zawodowym³⁵. W zakresie normatywnym dotyczącym kary ograniczenia wolności, to według brzmienia art. 55 § 2 k.k.w., sądowy kurator zawodowy wykonuje czynności związane z organizowaniem i kontrolowaniem wykonywania kary ograniczenia wolności oraz obowiązków nałożonych na skazanego odbywającego tę karę, co wymaga wydawania przez kuratora decyzji. Nadzór nad wykonywaniem kary ograniczenia wolności oraz orzekanie w sprawach dotyczących wykonania tej kary, zgodnie z treścią art. 55 § 1 k.k.w. należą do sądu rejonowego, w którego okręgu kara jest lub ma być wykonywana³⁶. Brzmienie przepisów wykonawczych³⁷ uzasadnia takie odczytywanie treści art. 55 § 2 i 3 k.k.w., że kurator jest właściwym podmiotem do wykonania każdej formy kary ograniczenia wolności, a sąd właściwy do nadzoru nad wykonaniem kary ograniczenia wolności jest zobowiązany przesłać odpis lub wyciąg z każdego wyroku o skazaniu na karę ograniczenia wolności ze wzmianką o wykonalności właściwemu zespołowi kuratorskiej służby sądowej. Tak więc, sądowy kurator zawodowy, w zależności od daty wydania wyroku orzekającego karę ograniczenia wolno-

³³ Z. Hołda, K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, LEX on-line 2016, teza 5 do art. 2.

³⁴ K. Postulski, *Udział sądowego kuratora dla dorosłych w postępowaniu przed sądem*, „Probacja” 2010, nr 1, s. 5.

³⁵ Na temat ostatnich zmian ustawowych w zakresie uprawnień i obowiązków sądowych kuratorów zawodowych, określonych w kodeksie karnym wykonawczym zob. szerzej: R. Skręt, S. Stasiorowski, *Sądowy kurator zawodowy w świetle nowelizacji kodeksu karnego wykonawczego*, „Probacja” 2012, nr 2, s. 135–156.

³⁶ Warto także podkreślić, że na podstawie art. 2 pkt 2a k.k.w. do organów postępowania wykonawczego o bardzo szerokich kompetencjach należy zaliczyć referendarza sądowego, który z mocy art. 18a k.k.w. może w postępowaniu wykonawczym, także w zakresie dotyczącym wykonania kary ograniczenia wolności, wykonywać czynności zastrzeżone dla sądu lub sędziego. Wprowadzenie referendarza sądowego do postępowania karnego wykonawczego nastąpiło na mocy art. 8 trzeciej ustawy nowelizującej (Dz. U. z 2016 r., poz. 437).

³⁷ Zob. na przykład § 380 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 grudnia 2015 r. regulamin urzędowania sądów powszechnych (Dz. U. z 2015 r., poz. 2316 ze zm.): „W celu wykonania kary ograniczenia wolności sąd właściwy do nadzoru nad jej wykonaniem przesyła odpis lub wyciąg z wyroku ze wzmianką o wykonalności właściwemu zespołowi kuratorskiej służby sądowej”.

ści, wykonuje czynności związane z organizowaniem i kontrolowaniem wykonywania tejże kary oraz obowiązków nałożonych na skazanego odbywającego tę karę, zarówno gdy chodzi o obowiązek wykonywania nieodpłatnej, kontrolowanej pracy na cele społeczne, obowiązek pozostawania w miejscu stałego pobytu lub w innym wyznaczonym miejscu, z zastosowaniem systemu dozoru elektronicznego, obowiązek, o którym mowa w art. 72 § 1 pkt 4–7a k.k., potrącanie od 10 do 25% wynagrodzenia za pracę w stosunku miesięcznym na cel społeczny wskazany przez sąd³⁸.

Zarówno Kodeks karny wykonawczy, jak i wydane na podstawie przewidzianych w jego treści delegacji ustawowych przepisy wykonawcze, nie są jedynymi aktami prawnymi regulującymi pozycję i zadania sądowych kuratorów zawodowych w procesie wykonywania orzeczeń³⁹. Pośrednio pozycję i zadania sądowych kuratorów w procesie wykonywania kary ograniczenia wolności określają także regulacje o charakterze ustrojowym. W pierwszej kolejności zawarty w ustawie z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych⁴⁰ art. 147 § 2, który kreuje instytucję kuratora sądowego (kuratorzy rodziny i kuratorzy dla dorosłych – stanowiący służbę kuratorską), jako organu pomocniczego, wykonującego określone zadania związane z wykonywaniem orzeczeń sądu o charakterze wychowawczo-resocjalizacyjnym i profilaktycznym oraz inne czynności określone w przepisach szczególnych⁴¹. Status i funkcje kuratorów normuje ustawa z 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych⁴², a także przepisy wykonawcze, jak na przykład Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 12 czerwca 2003 r. w sprawie szczegółowego sposobu wykonywania uprawnień i obowiązków kuratorów sądowych⁴³, czy też Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 26 lutego 2013 r. w sprawie sposobu wykonywania obowiązków i uprawnień przez kuratorów sądowych w sprawach karnych wykonawczych⁴⁴.

Efektywna realizacja ustawowego celu kary ograniczenia wolności, którym z mocy art. 53 § 1 k.k.w. jest wzbudzenie w skazanym woli kształtowania jego społecznie pożądanых postaw, w szczególności poczucia odpowiedzialności oraz potrzeby przestrzega-

³⁸ Por. K. Dąbkiewicz, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, LEX on-line 2016, teza 6 do art. 55 k.k.w. http://lex.online.wolterskluwer.pl/WKPLOnline/index.rpc?#content.rpc--ASK--nro=201336812&wersja=-1-&localNroPart=587681115&reqId=1463046195262_1864107620&class=CONTENT&loc=4&full=1&hId=9 [dostęp 25.02.2016 r.].

³⁹ Szerzej na temat statusu kuratora w postępowaniu karnym wykonawczym zob. między innymi: J. Śpiewak, *Kurator sądowy w postępowaniu karnym wykonawczym*, Warszawa 1999; M. Pawlicka, *Kuratela sądowa w Polsce, Europie i świecie – historia i stan obecny*, Warszawa 2007; T. Jedynak, K. Stasiak, *Komentarz do ustawy o kuratorach sądowych*, Warszawa 2008; D. Wójcik (red.), *Kuratela sądowa. Sukcesy i porażki*, Warszawa 2010; B. Hołyst, E. Wojtera, *Bezpieczeństwo kuratorów sądowych w świetle badań ogólnopolskich*, Warszawa 2013.

⁴⁰ Dz. U. Nr 98, poz. 1070 ze zm.

⁴¹ Zob. T. Ereciński, J. Gudowski, J. Iwulski, *Prawo o ustroju sądów powszechnych. Ustawa o Krajowej Radzie Sądownictwa. Komentarz*, wyd. 2, Warszawa 2010, s. 597.

⁴² Dz. U. Nr 98, poz. 1071, ze zm.

⁴³ T.j. Dz. U. z 2014 r., poz. 989.

⁴⁴ Dz. U. z 2013 r., poz. 335 ze zm.

nia porządku prawnego, to, jak widać, proces złożony, wymagający do uzyskania zakładanego efektu normatywnego zarówno zaangażowania i współdziałania różnorodnych organów wykonujących orzeczenia, jak i kojarzenia sił i środków pochodzących od wielu organów postępowania wykonawczego⁴⁵. Konstrukcja normatywna Kodeksu karnego wykonawczego, przede wszystkim w zakresie wynikającym z treści rozdziału IX „Kara ograniczenia wolności”, nie pozostawia jednak wątpliwości, że kluczową rolę w organizowaniu i kontrolowaniu wykonywania kary ograniczenia wolności pełni sądowy kurator zawodowy, który wykonując orzeczenie o karze zawsze musi kierować się ustawowym celem wykonania tej kary, określonym w art. 53 § 1 k.k.w. Celowi temu powinny być podporządkowane decyzje zawodowego kuratora sądowego, podejmowane w trakcie wykonywania kary ograniczenia wolności⁴⁶. Z uwagi na treść art. 55 § 2 *in fine* k.k.w., lista czynności i zadań sądowych kuratorów zawodowych, jakie ustawodawca nakreślił normatywami tegoż rozdziału, nie ma charakteru enumeratywnego⁴⁷. Powołany przepis zobowiązuje bowiem, by do czynności sądowego kuratora zawodowego związanych z organizowaniem i kontrolowaniem wykonywania kary ograniczenia wolności oraz obowiązków nałożonych na skazanego odbywającego tę karę, odpowiednio stosować przepisy o dozorze i kuratorze sądowym⁴⁸. Oznacza to odpowiednie stosowanie przepisów rozdziału XI, w zakresie odnoszącym się do praw i obowiązków kuratora sądowego i wykonywania dozoru. Ponieważ ustawodawca nie zawęży odpowiedniego stosowania przepisów o dozorze do odesłania podmiotowego, czy tylko przedmiotowego, ustalając w art. 55 § 2 *in fine* k.k.w., że „Przepisy o dozorze i kuratorze sądowym stosuje się odpowiednio”, to w realnych czynnościach zawodowego kuratora sądowego związanych z organizowaniem i kontrolowaniem wykonywania kary ograniczenia wolności oraz obowiązków nałożonych na skazanego, odpowiednie stosowanie nakazuje uwzględnienie ewentualnych różnic między instytucją kary ograniczenia wolności – przepis odsyłający, a instytucją dozoru – przepis odesłania⁴⁹, a więc uwzględnienie jedynie modyfikacji instytucjonalnych i to przede wszystkim w zakresie nomenklatury. W efekcie, mając na względzie konsekwencje odpowiedniego stosowania przepisów o dozorze i kuratorze sądowym, uzasadnione jest twierdzenie, że w ramach czynności związanych z organizowaniem

⁴⁵ S. Paweła, *Kodeks karny wykonawczy. Praktyczny komentarz*, Warszawa 1999, s. 15.

⁴⁶ Tak też M. Niewiadomska-Krawczyk, *Czynności zawodowego kuratora sądowego dla dorosłych związane z wykonywaniem kary ograniczenia wolności*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2014, nr 33, s. 160.

⁴⁷ Co do usystematyzowania podstawowych obowiązków sądowego kuratora zawodowego na podstawie przepisów „Rozdziału IX. Kara ograniczenia wolności”, zob. na przykład K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, LEX on-line 2016 [dostęp 25.02.2016 r.], teza 17 do art. 55 k.k.w.

⁴⁸ Na temat pojęcia „odpowiedniego” stosowania przepisów zob. na przykład: M. Świetlicka, „*Odpowiednie*” stosowanie Kodeksu postępowania karnego w sprawach o przestępstwa skarbowe i wykroczenia skarbowe, „Prokuratura i Prawo” 2006, nr 10.

⁴⁹ Por. L. Morawski, *Zasady wykładni praw*, wyd. 2, Toruń 2010, s. 244–245.

i kontrolowaniem wykonywania kary ograniczenia wolności oraz obowiązków nałożonych na skazanego (art. 55 § 2 *in principio* k.k.w.), niezależnie od orzeczonej przez sąd formy kary ograniczenia wolności i nawet wówczas, gdy skazany nie został oddany pod dozór, ustawodawca nakłada na kuratorów różne dodatkowe zadania i upoważnia ich do podejmowania decyzji⁵⁰, których dopiero – przynajmniej w założeniu ustawodawcy – kompleksowe wykonanie determinuje efektywną realizację ustawowych celów kary ograniczenia wolności, zobowiązując między innymi do:

- 1) ustalania grup ryzyka powrotu do przestępstwa w celu zapewnienia optymalnego oddziaływania na osoby oraz zastosowania właściwej metody kontroli tych osób (art. 169b § 1 k.k.w. w zw. z art. 55 § 2 *in fine* k.k.w.),
- 2) bezzwłocznego nawiązania kontaktu ze skazanym i poinformowania go o jego obowiązkach i uprawnieniach (art. 172 § 1 k.k.w. w zw. z art. 55 § 2 *in fine* k.k.w.),
- 3) składania sądowi okresowych sprawozdań z przebiegu kary ograniczenia wolności, w szczególności bezzwłocznego powiadomienia sądu o popełnieniu przez skazanego przestępstwa lub o innym rażącym naruszeniu przez niego porządku prawnego oraz przedkładania tych sprawozdań kierownikowi zespołu kuratorskiej służby sądowej, a następnie składania sądowi (art. 172 § 1 i 4 k.k.w. w zw. z art. 55 § 2 *in fine* k.k.w.),
- 4) w razie orzeczenia kary ograniczenia wolności za przestępstwo z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej, przesyłania jednostce Policji, właściwej dla miejsca stałego pobytu skazanego, informacji o skazaniu na karę ograniczenia wolności oraz o zakończeniu takiej kary w inny sposób niż na skutek upływu okresu jej wymiaru (art. 172 § 3 k.k.w. w zw. z art. 55 § 2 *in fine* k.k.w.),
- 5) organizowania i prowadzenia działań mających na celu pomoc skazanemu w społecznej readaptacji i zapobieżenie jego powrotowi do przestępstwa, a także polegających na kontroli przestrzegania przez skazanego nałożonych obowiązków ustanowionych przez sąd lub związanych z karą ograniczenia wolności (art. 173 § 3 k.k.w. w zw. z art. 55 § 2 *in fine* k.k.w.),
- 6) poddania skazanego badaniom na obecność w organizmie alkoholu, środków odurzających lub substancji psychotropowych, przy użyciu metod niewymagających badania laboratoryjnego, a także do przeprowadzenia takich badań (art. 173a § 1 k.k.w. w zw. z art. 55 § 2 *in fine* k.k.w.),
- 7) składania wniosków dotyczących wykonania kary ograniczenia wolności (art. 173a § 1 pkt 9 k.k.w.),

⁵⁰ S. Lelental, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2014, teza 5 do art. 55 k.k.w.

- 8) przeprowadzania na żądanie uprawnionych organów postępowania wykonawczego wywiadów środowiskowych (art. 173a § 1 pkt 13 k.k.w.),
- 9) wykonywania czynności związanych z organizowaniem i kontrolowaniem wykonywania kary ograniczenia wolności (art. 173a § 1 pkt 14 k.k.w.).

Wyliczenie aktywności kuratora w wykonywaniu kary ograniczenia wolności⁵¹ prowadzi do wniosku, że w ramach przyznanych przez ustawodawcę uprawnień i obowiązków sądowy kurator zawodowy występuje w wielu konfiguracjach podmiotowych postępowania karnego wykonawczego, jako strona postępowania wykonawczego, organ postępowania wykonawczego, doradca skazanego, obrońca skazanego, rzecznik skazanego, będąc jednocześnie administratorem i organizatorem wykonania przez skazanego kary ograniczenia wolności⁵². Do takiej wielowymiarowej roli kuratora w postępowaniu karnym wykonawczym, implikującej w założeniach normatywnych efektywne wykonywanie kary ograniczenia wolności, determinowanej również konsekwencjami odpowiedniego stosowania przepisów o dozorcze i kuratorze sądowym w ramach czynności związanych z organizowaniem i kontrolowaniem wykonywania kary ograniczenia wolności oraz obowiązków nałożonych na skazanego (art. 55 § 2 *in principio* k.k.w.), przekonuje także treść Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 26 lutego 2013 r. w sprawie sposobu wykonywania obowiązków i uprawnień przez kuratorów sądowych w sprawach karnych wykonawczych⁵³, zobowiązując sądowego kuratora zawodowego, między innymi do:

- 1) zaznajomienia się z aktami sprawy karnej i innymi niezbędnymi źródłami informacji o skazanym, a następnie załączenia do teczki dozoru odpisów znajdujących się w aktach danych osobopoznawczych skazanego, w tym wywiadów środowiskowych, opinii biegłych lekarzy psychiatrów, psychologów, seksuologów oraz specjalistów do spraw uzależnień (§ 8 pkt 1 ppkt 1),
- 2) zaznajomienia się z przebiegiem dotychczasowych kar ograniczenia wolności wykonywanych przez kuratorów dla dorosłych (§ 8 pkt 1 ppkt 2),
- 3) rozpoznania i zdiagnozowania sytuacji osobistej, rodzinnej i środowiskowej skazanego (§ 8 pkt 1 ppkt 4),
- 4) oceny i zdiagnozowania problemów, czynników i warunków, które sprzyjają bądź nie sprzyjają resocjalizacji i kontroli okresu wykonania kary (§ 8 pkt 1 ppkt 5),
- 5) oceny możliwości i metody rozwiązywania problemów, które nie sprzyjają resocjalizacji i kontroli okresu wykonania kary (§ 8 pkt 1 ppkt 6),

⁵¹ Zob. także P. Bachnat, *Podstawowe zadania kuratorów sądowych w ustawodawstwie polskim*, [w:] D. Wójcik (red.), *Kuratela sądowa. Sukcesy i porażki*, Warszawa 2010, s. 66–68.

⁵² Por. Z. Ostrihanska, *Diagnoza pracy kuratora sądowego*, [w:] T. Jedynek, K. Stasiak (red.), *Zarys metodyki pracy kuratora sądowego*, Warszawa 2008, s. 34.

⁵³ Dz. U. z 2013 r., poz. 335 ze zm.

- 6) rozpoznania optymalnych metod kontroli skazanego i oddziaływania na skazanego i dokonania ich wyboru (§ 8 pkt 1 ppkt 7),
- 7) nawiązania kontaktu z rodziną i środowiskiem skazanego (§ 8 pkt 1 ppkt 8),
- 8) zasięgnięcia informacji o skazanym w placówkach oświatowych i oświatowowychowawczych – w przypadku pobierania nauki przez skazanego młodocianego (§ 8 pkt 1 ppkt 9),
- 9) w sprawie związanej z popełnieniem przestępstwa polegającego na użyciu przemocy lub groźby bezprawnej – nawiązania kontaktu z dzielnicowym z właściwej jednostki organizacyjnej Policji w celu wymiany informacji o skazanym, a także w celu ustalenia sposobów dalszej współpracy oraz form kontaktu (§ 8 pkt 1 ppkt 10),
- 10) składania sądowi nie rzadziej niż co 6 miesięcy sprawozdania z przebiegu kary ograniczenia wolności (§ 9 pkt 2),
- 11) ustalenia i przedstawienia w tymże sprawozdaniu (§ 9 pkt 3 ppkt 1–8):
  - warunków osobistych i bytowych skazanego oraz jego stosunku do dozoru i obowiązków okresu próby,
  - krótkiej informacji o przebiegu dotychczasowych dozorów i nadzorów,
  - diagnozy osobopoznawczej skazanego ze szczególnym uwzględnieniem określenia ryzyka jego powrotu do przestępstwa, w tym wniosku o zakwalifikowanie skazanego do danej grupy ryzyka,
  - diagnozy środowiskowej,
  - zamierzeń readaptacyjnych, w tym planu pracy ze skazanym,
  - metody prowadzenia dozoru i kontroli zachowania skazanego,
  - możliwości ich realizacji i przeszkód, które utrudniają tę realizację,
  - źródła informacji o skazanym i daty ich pozyskania.

W konsekwencji, także i w toku wykonywania kary ograniczenia wolności, zadania, jakie ustawodawca nakreślił sądowym kuratorom zawodowym w związku z wykonaniem tejże kary, zamykają się już nie tylko w trzech⁵⁴, ale co najmniej w czterech podstawowych funkcjach, określających pozycję sądowego kuratora zawodowego wśród podmiotów postępowania wykonawczego:

- funkcji jurydycznej, polegającej na permanentnej analizie uzyskiwanej i posiadanej dokumentacji, w kontekście zaistnienia przesłanek do zastosowania wykreowanych przez ustawodawcę instrumentów i instytucji prawnych, jak na przykład czy zachodzą warunki do wydania wyroku łącznego lub warunki do orzeczenia w przedmiocie zmian w sposobie formy wykonywania kary ograniczenia wolności,

⁵⁴ Por. Z. Hołda, K. Postulski, *op. cit.*, s. 579.

- funkcji wykonawczej, polegającej na wykonywaniu w granicach posiadanych kompetencji orzeczonych środków probacyjnych,
- funkcji diagnostycznej, polegającej na zbieraniu danych osobopoznawczych i środowiskowych niezbędnych do właściwego kierowania skazanym podczas odbywania kary ograniczenia wolności, w tym prawidłowego rozstrzygnięcia przez sąd, sędziego czy referendarza sądowego,
- funkcji doradczej, polegającej na reprezentowaniu interesów skazanego wobec sądu, sędziego czy referendarza sądowego.

Powierzenie sądowemu kuratorowi zawodowemu tak istotnych zadań w toku wykonywania przez skazanego kary ograniczenia wolności określa jednocześnie status sądowego kuratora zawodowego w procesie wykonywania tejże kary. W tak skonstruowanej rzeczywistości normatywnej sądowy kurator zawodowy występuje w wielu rolach, uczestniczy w wielopodmiotowej i wielopłaszczyznowej konfiguracji proceduralnej w czasie odbywania przez skazanego kary ograniczenia wolności. Nie tylko przekonuje organy postępowania wykonawczego, w tym przede wszystkim sąd, co do dalszego biegu kary, ale także wpływa prawnie i rzeczowo na decyzje organów postępowania wykonawczego, w tym także na decyzje sądu. Nie tylko przekonuje w sądzie instytucjonalnym (posiadając wiedzę nabytą bezpośrednio w procesie resocjalizacji skazanych), ale także i poza sądem, doradzając skazanemu i podmiotom współpracującym przy wykonywaniu kary ograniczenia wolności, a więc na przykład podmiotom, w których skazani mają świadczyć nieodpłatną kontrolowaną pracę na cele społeczne (arg. z art. 34 § 1a pkt 2 k.k.), czy zakładom pracy, w których skazani są zatrudnieni (arg. z art. 34 § 1a pkt k k.k.). Współdziała razem z profesjonalistami z innych dziedzin (np. psychologami, pedagogami, psychiatrami, terapeutami, pracownikami samorządowymi) albo obok nich. Umiejętności sądowego kuratora zawodowego powinny być więc kompatybilne z umiejętnościami podmiotów i organów, z którymi współpracuje przy realizacji celów kary ograniczenia wolności. To kuratorzy stanowią zatem podstawowe źródło inspiracji do podejmowania przez sąd i sędziego (referendarza sądowego) decyzji w przedmiocie realizacji celów kary ograniczenia wolności. Kurator musi pamiętać, że głównym celem czynności podejmowanych w ramach organizowania i prowadzenia działań, mających na celu pomoc w społecznej readaptacji skazanego, jest obniżanie przestępczości osób, które weszły w konflikt z prawem i które dostały swoją szansę wykonania kary ograniczenia wolności, zaś wszelkie inne cele, funkcje i działania, takie jak resocjalizacja, wychowywanie, kontrola, monitoring i różne formy oddziaływania, są tylko środkiem do osiągnięcia tego celu⁵⁵. Tak więc, tradycyjny, społecznie odbierany punkt widzenia ustawiający sądowego kuratora zawodowego jedynie w roli procesowego łącznika skazane-

⁵⁵ Por. K. Mycka, T. Kozłowski, *op. cit.*, s. 31.

go z sądem musi ustąpić nowej perspektywie – sądowy kurator zawodowy to także aktywny i kreatywny uczestnik postępowania karnego wykonawczego, jako niezbędny element efektywnej realizacji celów kary ograniczenia wolności.

Pozycja zawodowego kuratora sądowego w strukturze polskiego wymiaru sprawiedliwości została normatywnie kolejny raz istotnie wzmocniona⁵⁶. Co najistotniejsze, przede wszystkim w prawo podejmowania samodzielnych decyzji procesowych, stanowiąc istotne wzmocnienie statusu kuratora w ramach prowadzonej działalności zmierzającej do readaptacji społecznej sprawców przestępstw w warunkach wolnościowych⁵⁷. W kontekście powyższych rozważań uzasadniona jest konstatacja, że sprostanie normatywnym wymaganiom ustawodawcy realnego wzbudzenia w skazanym woli kształtowania jego społecznie pożądaných postaw, w szczególności poczucia odpowiedzialności oraz potrzeby przestrzegania porządku prawnego, wymaga od kuratorów efektywnego organizowania i kontrolowania wykonywania kary ograniczenia wolności oraz obowiązków nałożonych na skazanego. Takie postrzeganie roli sądowego kuratora zawodowego w wykonaniu kary ograniczenia wolności wymaga rozważenia dokonania nowej konceptualizacji zakresu ich koniecznych kwalifikacji, uwzględniając w ich ramach znacznie szerzej umiejętności prawnicze, psychologiczne, pedagogiczne, czy komunikacyjne.

Wyrazić należy jednocześnie poważną obawę, co do zasadności tak znaczącego rozproszenia umiejętności i czynności sądowego kuratora zawodowego, a tym samym, co do zasadności takiego rozproszenia obciążenia zadaniami organizacyjnymi, kontrolnymi, prawnymi, probacyjnymi, wychowawczymi i resocjalizacyjnymi. Obawa taka jest zwłaszcza istotna z punktu widzenia rzetelności, sprawności i skuteczności działań sądowych kuratorów zawodowych, podejmowanych w postępowaniu karnym wykonawczym, realizujących cele kary ograniczenia wolności. Zaprezentowane normatywy, regulujące postępowanie wykonawcze w zakresie kary ograniczenia wolności nadmiernie obciążają sądowych kuratorów zawodowych zbyt dużą liczbą obowiązków, co wpływa negatywnie na ich podstawową działalność, jaką z uwagi na treść art. 169a § 2 pkt 2 k.k.w., art. 171 § 2 k.k.w. i art. 173 § 1 *in principio* k.k.w. w zw. z art. 55 § 2 *in fine* k.k.w., jest organizowanie i prowadzenie działań mających na celu pomoc w społecznej readaptacji skazanego, a kontrola ścisłego wykonywania przez skazanego nałożonych na niego obowiązków i poleceń ma na celu wychowawcze oddziaływanie i zapobieganie powrotowi do przestępstwa. Obawa taka jest tym bardziej uzasadniona, że wzrost liczby kuratorów zawodowych nie przekłada się bezpośredniego na wzrost efektywności ich działań. Za uzasadnienie ostatniej konstatacji niech posłuży zarówno bardzo wysoka

⁵⁶ R. Skręt, S. Stasiorowski, *op. cit.*, s. 155.

⁵⁷ Obszernie na temat kodeksowych zadań kuratora zob. K. Postulski, *Nowe zadania sądowych kuratorów zawodowych po zmianach przepisów kodeksu karnego wykonawczego*, [w:] A. Rzepliński, I. Rzeplińska, M. Niełaczná, P. Wiktorska (red.), *op. cit.*, s. 871 i n.

liczba zarządzeń wykonania kary warunkowo zawieszanej, jako wyraz nieskuteczności środka probacyjnego, jak i wyniki badań naukowych, wskazujące na wysoki procent powrotności do przestępstwa osób poddanych oddziaływaniu kuratora sądowego⁵⁸.

Przedstawione rozważania powinny stanowić impuls do namysłu polskiego ustawodawcy, że efektywne stosowanie instrumentów reakcji karnej związanych z karą ograniczenia wolności wymaga normatywnej i organizacyjnej zmiany pozycji sądowych kuratorów zawodowych na tle regulacji Kodeksu karnego wykonawczego. Głównie przez odciążenie kuratorów od zadań i czynności o charakterze prawnym, administracyjnym, czy organizacyjnym na rzecz wyeksponowania i skoncentrowania (pozostawienia) ich aktywności na zadaniach o charakterze probacyjnym, wychowawczym i resocjalizacyjnym. Tak jak określa to ustawa o kuratorach sądowych, określając w art. 1 charakter zadań sądowych kuratorów zawodowych, jako wychowawczo-resocjalizacyjny, diagnostyczny, profilaktyczny i kontrolny. W ten sposób ustawodawca „dokonał jakby «wyłączenia przed nawias» charakterystycznych rysów znamionujących owe zadania, a przez to także wyraźnie określił funkcję służby kuratorskiej w wymiarze sprawiedliwości. Jest to, z jednej strony, dostarczenie sądowi wiedzy o osobie, jej środowisku i zaburzeniach w jej społecznym funkcjonowaniu, koniecznej do wydania adekwatnego orzeczenia. Z drugiej zaś strony – jest to pomoc podopiecznym sądu, czyli osobom, do których odnosi się orzeczenie, w wytworzeniu lub odtworzeniu prawidłowych mechanizmów funkcjonowania społecznego, zgodnie z ogólnie przyjętymi i obowiązującymi normami życia społecznego”⁵⁹. Jeżeli więc ustawodawca zakłada znaczące zwiększenie orzekania wolnościowych instrumentów reakcji prawnokarnej na popełniony czyn zabroniony i wymaga w tym zakresie od sądowego kuratora zawodowego efektywnego wykonywania zadań probacyjnych i działalności wychowawczej oraz nieustannego monitorowania procesu resocjalizacji skazanego, to sprawne, a tym samym i efektywne realizowanie celów kary wymaga obdarzenia kuratorów jeszcze większym zaufaniem normatywnym i poszerzenia zakresu kompetencji decyzyjnej w toku wykonywania kary, z jednoczesnym ograniczeniem do minimum ingerencji sądów w to postępowanie, na przykład przez przesunięcie na kuratorów kompetencji decyzyjnych zastrzeżonych dla sądów w treści art. 63a § 1 k.k.w. i 63b § 1 k.k.w. Tym bardziej że przy

---

⁵⁸ Zob. K. Buczkowski, B. Czarnecka-Działuk, K. Drapała, M. Marczewski, P. Ostaszewski, A. Więcek-Duranska, D. Wójcik, *Wyniki analizy dozoru kuratora orzeczonego przy warunkowym zawieszeniu kary pozbawienia wolności – na podstawie akt wykonawczych* [w:] D. Wójcik (red.), *Kuratela sądowa. Sukcesy i porażki*, Warszawa 2010, s. 256 i n.

⁵⁹ T. Jedynek, *Zadania kuratorów sądowych*, [w:] T. Jedynek (red.), K. Stasiak (red.), H.A. Haak, T. Szymanowski, Z. Ostrianska, N. Górka, M. Kokorzecka-Piber, W. Liszke, A. Martuszewicz, A. Rzepniewski, Ł. Kwadrans, *Zarys metodyki pracy kuratora sądowego*, LexisNexis 2014, <http://lex.online.wolterskluwer.pl/WKPLOnline/index.rpe?#content.rpe--ASK--nro=151230064&class=HTML&loc=4&full=1&Id=8> [dostęp 10.05.2016].

obecnej mnogości i złożoności struktur społecznych, wzrasta rola kooperacji i konsensualnych form regulowania stosunków społecznych i prawnych (rozwiązywania konfliktów), zaś prawo z instrumentu oddziaływania państwa na społeczeństwo przekształca się w instrument działania indywidualnych podmiotów społecznych, zapewniający im swobodę, pewność i bezpieczeństwo stosunków współpracy. Jeżeli więc kara ograniczenia wolności ma być głównie instytucją resocjalizacyjną, to niezbędne są umiejętności wykraczające poza znajomość przepisów kodeksowych, czyli umiejętności, którymi jak już wcześniej scharakteryzowano normatywnie rzecz ujmując (jako normatywny nakaz), powinien dysponować sądowy kurator zawodowy, czyniący karę ograniczenia wolności, między innymi przez aktywność wychowawczą, narzędziem kreatywnej i społecznie akceptowalnej formy oddziaływania na skazanych.

Paradoksalnie, w świetle zaprezentowanych rozważań, nie powinno już jednak budzić wątpliwości, że dalsze rozszerzanie zadań zawodowych kuratorów sądowych, między innymi przez jednoczesne powierzenie im dodatkowych zadań związanych z organizowaniem i kontrolowaniem wykonywania kary ograniczenia wolności oraz nałożonych obowiązków, jako dodatkowo sprzeczne z zapisami powołanego art. 1 ustawy o kuratorach sądowych, doprowadzi (doprowadziło?) do niewydolności służby kuratorskiej w tym zakresie, a tym samym do nieefektywnej realizacji celów stosowanych przez sądy wolnościowych instrumentów reakcji karnej, w tym przede wszystkim kary ograniczenia wolności. Otwarcie polskiego prawa na prawo międzynarodowe praw człowieka i kontakty międzynarodowe z przedstawicielami służby kuratorskiej innych państw, na przykład państw członkowskich Unii Europejskiej, czyni ten postulat jeszcze aktualniejszym.

Dr Renata Pietruszka

Uniwersytet Łódzki

Wydział Prawa i Administracji

Zakład Prawa Karnego Wykonawczego

Kara ograniczenia wolności oraz kara grzywny jako reakcja na naruszenie przez skazanego warunków próby

Wprowadzenie

Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r.¹ wprowadziła do kodeksu karnego² nowe rozwiązanie, (nie licząc wynikającej z art. 45 k.k.w.³ możliwości zastosowania pracy społecznie użytecznej w zamian za nieuiszczoną grzywnę, czy przewidzianej pierwotnie w art. 65 k.k.w.⁴ dopuszczalności orzeczenia grzywny jako kary zastępczej za karę ograniczenia wolności), stwarzające podstawy do orzeczenia kary ograniczenia wolności, a także kary grzywny w postępowaniu wykonawczym. Chodzi o regulację zawartą w art. 75a § 1 k.k., której nowość przejawia się także w tym, że kary te mogą być orzeczone w razie ziszczenia się przesłanek fakultatywnego zarządzenia wykonania kary pozbawienia wolności, „zamiast” tego zarządzenia. W tej sytuacji bowiem, jak wskazuje ustawa, sąd może „zamienić” karę pozbawienia wolności na którąś z wymienionych kar nieizolacyjnych. Z tego powodu w uzasadnieniu kara ograniczenia wolności, a także kara grzywny, orzekane na podstawie art. 75a § 1 k.k. nazwano karami zastępczymi. Zarówno jedna, jak i druga jawi się jako jedna z możliwych reakcji na niepodporządkowanie się przez skazanego – na karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania – wymaganiom związanym z okresem próby, czyli na naruszenie jej warunków⁵.

Jako motyw wprowadzenia zaproponowanego w art. 75a § 1 k.k. rozwiązania podano „zwiększenie elastyczności decyzji sądu w konkretnej sprawie i preferowanie kary

---

¹ Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2015 r., poz. 396).

² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553, ze zm.).

³ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. Nr 90, poz. 557, ze zm.)

⁴ Ta możliwość została wyeliminowana przez przepisy ustawy z dnia 16 września 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 240, poz. 1431).

⁵ Podobnie tę instytucję postrzega J. Skupiński (por.: J. Skupiński, [w:] R.A. Stefański (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. 2, Warszawa 2015, s. 505).

wolnościowej – zwłaszcza w odniesieniu do sprawców skazanych na podstawie obecnych przepisów, gdzie nadużywana jest kara pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania”⁶.

Przesłanki zamiany kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania na karę ograniczenia wolności albo na karę grzywny

Pierwsza (wstępna) grupa przesłanek omawianej instytucji nawiązuje do przesłanek zarządzenia wykonania kary, które warunkowo zawieszono. Jej zastosowanie jest możliwe w stosunku do skazanego na karę pozbawienia z warunkowym zawieszeniem jej wykonania, który „w okresie próby rażąco narusza porządek prawny, w szczególności gdy popełnił inne przestępstwo niż określone w art. 75 § 1 [k.k. – dop. R.P.], albo jeżeli uchyła się od uiszczenia grzywny, od dozoru, od wykonania nałożonych obowiązków lub orzeczonych środków karnych, środków kompensacyjnych lub przepadku”. Ta formuła nasuwa wyraźne skojarzenie z przesłankami fakultatywnego zarządzenia wykonania kary określonymi w art. 75 § 2 k.k., które w niemalże identycznej postaci zostały przeniesione na grunt omawianego przepisu.

Przesłanki te należy oczywiście rozpatrywać w powiązaniu z treścią przepisu § 2 art. 75a k.k., w zakresie, w jakim wyłącza zastosowanie instytucji zamiany w przypadkach, o których mowa w art. 75 § 1, 1a i 2a k.k. Należy podkreślić, iż to zastrzeżenie zostało dodane przez ustawę z dnia 11 marca 2016 r.⁷ Usunięto w ten sposób ewentualne wątpliwości, które mogły się pojawić na tle poprzedniego stanu prawnego dotyczące możliwości wykorzystania regulacji z art. 75a § 1 k.k. we wskazanych wypadkach. Warto zaznaczyć, iż w literaturze pojawił się wówczas taki kierunek interpretacyjny, który taką możliwość dopuszczał⁸.

⁶ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Druk sejmowy nr 2393, s. 17).

⁷ Ustawa z dnia 11 marca 2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2016 r., poz. 437).

⁸ Pogląd taki prezentowali np.: J. Majewski, który powoływał się na rezultaty wykładni językowej i wskazywał, że sytuacje opisane w art. 75 § 1, 1a i 2a mieszczą się w przesłance „rażącego naruszenia porządku prawnego przez skazanego” wymienionej w art. 75a § 1 k.k. (por.: J. Majewski, *Kodeks karny. Komentarz do zmian 2015*, LEX a Wolters Kluwer business, Warszawa 2015, s. 269–270) i A. Zoll, który również odwoływał się do wyników wykładni językowej, a nadto do treści § 2 i 7 art. 75a k.k. (w brzmieniu pierwotnym), statuujących wyłączenia stosowania art. 75a § 1 k.k. (por.: A. Zoll, [w:] W. Wróbel (red.), *Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*, Kraków 2015, s. 443–444). Odmiennie stanowisko zajmował w tej kwestii J. Lachowski, podkreślając obligatoryjność decyzji o zarządzeniu wykonania kary w tych przypadkach (por.: J. Lachowski, [w:] M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), *Kodeks karny. Część ogólna. T. II. Komentarz. Art. 32–116*, wyd. 3, Warszawa 2015, s. 405–406).

Formuła użyta w art. 75a k.k. § 1 (zwrot „w okresie próby”) wyklucza także te przypadki, do których odnosi się art. 75 § 3 k.k., gdy skazany rażąco naruszył porządek prawny (w szczególności gdy w tym czasie popełnił przestępstwo) po wydaniu wyroku, ale przed jego uprawomocnieniem.

A zatem kara ograniczenia wolności albo grzywna może być orzeczona wobec skazanego na karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania, który w okresie próby naruszył jej warunki, nie stwarzając jednakże podstaw do obligatoryjnego zarządzenia wykonania kary pozbawienia wolności, określonych w art. 75 § 1, 1a i 2a k.k. (a także, co oczywiste, do zarządzenia fakultatywnego na podstawie art. 75 § 3 k.k.).

Druga grupa przesłanek to warunki właściwe, odnoszące się już do tej instytucji, które można nazwać przesłankami *sensu stricto*⁹. Owymi warunkami zamiany określonej w art. 75a § 1 k.k. jest wymóg, aby w ten sposób zostały spełnione cele kary, a także wymóg uwzględnienia przez sąd wagi i rodzaju czynu przypisanego skazanemu.

J. Majewski, komentując wskazane warunki, podkreślił, iż jedyną przesłanką stosowania tej instytucji i to ujętą „bardzo ogólnie; tak ogólnie, że blisko jej do klauzuli generalnej”, jest wymóg spełnienia celów kary¹⁰. Zdaniem autora, drugi warunek „nie stanowi żadnego ograniczenia, gdyż wyznacza jedynie, jakie okoliczności należy wziąć pod uwagę, podejmując decyzję o zamianie kary pozbawienia wolności na karę nieizolacyjną, ale nie przesądza o tym, w którym kierunku mają one wpływać na ową decyzję”¹¹. Trzeba także dodać, iż „waga i rodzaj czynu” mieszczą się w przesłance pierwszej i muszą być uwzględnione w ramach oceny spełnienia celów kary.

Na zasadzie *lege non distinguente nec nostrum est distinguere* należy przyjąć, iż w tym przypadku sąd powinien uwzględnić, inaczej niż przy stosowaniu warunkowego zawieszenia wykonania kary, wszystkie cele kary wynikające z art. 53 § 1 k.k. (sprawiedliwościowe, ogólnoprewencyjne i szczególnoprewencyjne)¹².

W świetle tak ukształtowanych przesłanek uprawnionym wydaje się stwierdzenie, iż zastosowanie instytucji określonej w art. 75a § 1 k.k. stanowi właściwie ponowne wymierzenie kary w sytuacji, gdy kara prawomocnym wyrokiem została już wymierzona¹³. Słusznie się też chyba wskazuje, iż o podjęciu przez sąd takiej decyzji (albo zarzą-

---

⁹ Por.: J. Majewski, *op. cit.*, s. 268.

¹⁰ Por.: J. Majewski, *op. cit.*, s. 268.

¹¹ *Ibidem*.

¹² Pogląd o konieczności uwzględnienia wszystkich celów kary wyrażają także J. Skupiński i J. Lachowski (por.: J. Skupiński, *op. cit.*, s. 511; J. Lachowski, *op. cit.*, s. 406).

¹³ M. Budyn-Kulik opiera podobne stwierdzenie na przesłance nakazującej uwzględnienie przez sąd stosujący art. 75a § 1 k.k. wagi i rodzaju czynu, ale wydaje się, że wymóg spełnienia (wszystkich) celów kary tezę tę tylko potwierdza (por.: M. Budyn-Kulik, *Komentarz do art. 75(a) Kodeksu karnego, teza 3*, [w:] M. Mozgawa (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. VII, Wolters Kluwer 2015, wersja elektr.

dzeniu wykonania kary) powinny decydować jedynie przesłanki dotyczące zachowania skazanego w okresie próby.

Trzecia grupa przesłanek to przesłanki negatywne (określone w § 2 i 7 art. 75a k.k.), wskazujące warunki uniemożliwiające zastosowanie omawianej instytucji. Taką przeszkodą jest sytuacja, o której już wcześniej wspomniano, zaistnienia podstaw do obligatoryjnego zarządzenia wykonania kary określonych w art. 75 § 1, 1a, 2a k.k., a także fakt niewykonania przez skazanego pewnych obowiązków oraz okoliczność, że podstawą warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności był art. 60 § 5 k.k.

Na gruncie przesłanek negatywnych pewnego komentarza wymaga art. 75a § 2 pkt 2 k.k. Ponieważ ustawa zabrania w nim stosowania § 1 tegoż artykułu do „skazanego, który nie wykonał obowiązku określonego w art. 72 § 1 pkt 7b lub w § 2 [k.k. – dop. R.P.]”, należy uznać, że przeszkodę stanowić będzie zaniechanie dopełnienia jakiegokolwiek z obowiązków wynikających z tych przepisów, a zatem obowiązku opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, obowiązku uiszczenia świadczenia pieniężnego czy też obowiązku naprawienia szkody¹⁴. Odmienny pogląd prezentuje w tym zakresie J. Lachowski, który wyłącza spod działania zakazu z art. 75a § 2 pkt 2 k.k. – przynajmniej z formalnego punktu widzenia – fakt niezapłacenia przez skazanego świadczenia pieniężnego, które, zdaniem autora, „jest środkiem karnym, a nie obowiązkiem”¹⁵. Trzeba wszakże zaznaczyć, iż świadczenie pieniężne, podobnie jak na przykład obowiązek naprawienia szkody, jest w literaturze postrzegany jako środek występujący w kodeksie karnym w dwojakim charakterze: albo odrębnego środka karnego, albo środka (obowiązku) probacyjnego¹⁶. Warto jeszcze podkreślić, iż przesłanką negatywną zastosowania art. 75a § 1 k.k. będzie fakt chociażby częściowego niezrealizowania przez skazanego orzeczonego przez sąd obowiązku naprawienia szkody.

Całościowa analiza regulacji odnoszących się do przesłanek stosowania instytucji z art. 75a § 1 k.k., potwierdza postawioną na wstępie tezę, że zarówno kara ograniczenia wolności, jak i kara grzywny, orzekane na podstawie tegoż przepisu, stanowią swoistą reakcję na nieprzestrzeganie przez skazanego warunków próby związanej z warunkowym zawieszeniem wykonania orzeczonej wobec niego kary pozbawienia wolności, reakcją konkurującą z zarządzeniem wykonania tej kary. To czyni „groźbę” wykonania kary pozbawienia wolności, mającą przecież motywować skazanego do przestrzegania warunków próby, nieco iluzoryczną¹⁷, a jednocześnie „osłabia” skuteczność tego środka reakcji prawnokarnej na przestępstwo, jakim jest warunkowe zawieszenie wykonania

¹⁴ Taki pogląd prezentuje też J. Skupiński (por.: J. Skupiński, *op. cit.*, s. 511).

¹⁵ Por.: J. Lachowski, *op. cit.*, s. 405.

¹⁶ Por.: E. Bieńkowska, [w:] G. Rejman (red.), *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, Warszawa 1999, s. 1138.

¹⁷ Por.: M. Budyn-Kulik, *op. cit.*, teza 1.

kary. W instytucji określonej w art. 75a § 1 k.k. tkwi jeszcze wiele innych sprzeczności, związanych z przesłankami jej stosowania.

Nie można bowiem tracić z pola widzenia tego, że w sytuacji ziszczenia się przesłanek, o których mowa w art. 75 § 2 k.k., które stanowią jednocześnie przesłanki (wstępne) stosowania analizowanej instytucji, sąd nie jest zobligowany do zarządzenia wykonania kary. Ustawodawca stwarza tylko taką możliwość, na co wyraźnie wskazuje użyta w tym przepisie formuła „Sąd może zarządzić wykonanie kary [...]”. Jednocześnie daje, przez regulację z art. 74 § 2 k.k., narzędzia modyfikowania i elastycznego kształtowania okresu próby. Wydaje się, że decyzję o zarządzeniu wykonania kary zawsze powinna poprzedzać refleksja na temat celowości skorzystania z tych możliwości, jakie stwarza art. 74 § 2 k.k. Gdyby te okazały się odpowiednimi do skorygowania zachowania skazanego, byłoby to przeciwskazaniem nie tylko do zarządzenia wykonania kary, ale także do zastosowania art. 75a § 1 k.k.¹⁸ Jeśli jednak, zdaniem sądu, te możliwości zostaną wyczerpane albo w konkretnym wypadku są niewystarczające, a sąd dojdzie do przekonania, że naruszenia przez skazanego warunków próby są na tyle poważne, że podważają słuszność postawienia pozytywnej prognozy społecznej¹⁹, pokazują, że skazany, pozostając na wolności, może stanowić zagrożenie dla porządku prawnego²⁰, to powinna nastąpić reakcja w postaci zarządzenia wykonania kary. Rozważanie więc przez sąd na tym etapie możliwości stosowania kary nieizolacyjnej wydaje się już nieco spóźnione i niecelowe.

Ta ocena zdaje się jeszcze bardziej uzasadniona, jeśli uwzględni się fakt, iż na etapie postępowania jurysdykcyjnego sąd orzekł **karę pozbawienia wolności** z warunkowym zawieszeniem jej wykonania, co w kontekście stworzonych obecnie dość szerokich możliwości orzekania kar nieizolacyjnych (choćby na podstawie art. 37a k.k.) nakazuje przyjąć, iż właśnie tę karę sąd uznał za odpowiednią z punktu widzenia ogólnych dyrektyw wymiaru kary (mimo że warunkowo zawiesił jej wykonanie na okres próby, uwzględniając przyjętą pozytywną prognozę społeczną, dającą możliwość spełnienia celów szczególnoprewencyjnych). W świetle tego wydaje się, że przesłanki zastosowania art. 75a § 1 k.k. w postaci zarówno warunku spełnienia celów kary, jak i warunku nakazującego uwzględnienie wagi i rodzaju czynu zabronionego przypisanego skazanemu, są chybione w tym sensie, że właściwie wykluczają możliwość orzeczenia kary nieizolacyj-

---

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ J. Lachowski wyraża pogląd, że zarządzenie wykonania kary (po ziszczeniu się pewnych przesłanek) nie świadczy o nietrafności prognozy społecznej (gdyż przy takim podejściu nie powinno dojść do warunkowego zawieszenia wykonania kary), ale o tym, że pozytywna prognoza społeczna w stosunku do skazanego ustala (por.: J. Lachowski, *op. cit.*, s. 401). Wydaje się jednak, że w istocie prognozowania, które leży u podstaw podejmowania decyzji o warunkowym zawieszeniu wykonania kary, tkwi pewien element niepewności, a zatem prognoza może okazać się nietrafna i owa nietrafność nie przeczy słuszności tej decyzji sądu.

²⁰ Por.: M. Budyn-Kulik, *op. cit.*, teza 1.

nej na podstawie tego przepisu. Waga i rodzaj czynu są elementami statycznymi, a zatem ich ocena powinna w zasadzie pozostać taka sama jak w postępowaniu jurysdykcyjnym, natomiast ocena możliwości realizacji celów (szczególnoprewencyjnych) będzie jeszcze bardziej krytyczna po weryfikacji wiedzy na temat prognozy społecznej skazanego.

Inne kwestie związane z orzekaniem kary ograniczenia wolności albo grzywny na podstawie art. 75a § 1 k.k. (dotyczące swobody sądu w zakresie wyboru kary, kształtowania obowiązków skazanego, ustalania rozmiaru kary)

Dokonanie wyboru kary odpowiedniego rodzaju, orzekanej na podstawie art. 75a § 1 k.k. opiera się na zasadzie swobodnego uznania sędziowskiego, ograniczonego jednak dyrektywami obowiązującymi w postępowaniu jurysdykcyjnym. Sąd musi zatem uwzględnić nie tylko dyrektywy ogólne z art. 53 § 1 k.k. (ta powinność wynika z przesłanek stosowania instytucji określonej w art. 75a § 1 k.k.), które w przypadku skazanych nieletnich i młodocianych – modyfikowane są dyrektywą wynikającą z art. 54 § 1 k.k., a także dyrektywy szczegółowe zawarte w przepisach § 2 i 3 art. 53 k.k. Nie może oczywiście pominąć dyrektywy wynikającej z art. 58 § 2a k.k., zakazującej orzeczenia kary ograniczenia wolności w postaci obowiązku nieodpłatnej, kontrolowanej pracy na cele społeczne w sytuacji, gdy stan zdrowia skazanego czy też jego właściwości i warunki osobiste uzasadniają przekonanie, że nie wykona on tego obowiązku. Należy także przyjąć, iż zamiana kary pozbawienia wolności na grzywnę nie będzie natomiast celowa na przykład wówczas, gdy warunkowe zawieszenie wykonania kary połączone było z grzywną orzeczoną na podstawie art. 71 § 1 k.k., a skazany jej nie uiścił²¹.

W świetle określenia w § 1 art. 75a k.k. przeliczników (jeden dzień pozbawienia wolności równa się dwóm dniom kary ograniczenia wolności albo dwóm stawkom dziennym grzywny), według których sąd ma dokonać ustalenia wymiaru kary, wydaje się, że ani zasada swobodnego uznania sędziowskiego (w granicach ustawy), ani dyrektywy ogólne i szczegółowe nie mają w tym zakresie zastosowania, ale teza ta zostanie częściowo zweryfikowana w dalszej części opracowania.

W przypadku wyboru kary grzywny sąd dysponuje chociażby swobodą w kwestii ustalania wartości pojedynczej stawki dziennej, oczywiście z uwzględnieniem dyrektyw określonych w art. 33 § 3 k.k., nakazujących uwzględnienie szeroko pojętej sytuacji ma-

---

²¹ J. Lachowski wypowiada pogląd o braku uzasadnienia dla orzeczenia grzywny w każdym przypadku orzeczenia grzywny na podstawie art. 71 § 1 k.k., niezależnie od tego, czy skazany ją zapłacił, czy nie. Ta różnica wynika zapewne z przyjęcia przez autora, że kara grzywny połączona z warunkowym zawieszeniem wykonania kary pozbawienia wolności, w razie zamiany tej ostatniej na podstawie art. 75a § 1 k.k. na karę nieizolacyjną, podlega wykonaniu (por.: J. Lachowski, *op. cit.*, s. 407).

jątkowej i osobistej określającej możliwości zapłacenia grzywny (dochodów skazanego, jego warunków osobistych i rodzinnych, stosunków majątkowych i możliwości zarobkowych).

Na tle art. 75a § 1 k.k. pojawiają się wątpliwości co do swobody sądu w zakresie kształtowania – na nowo – szeroko rozumianych obowiązków skazanego. Chodzi o odpowiedź na pytanie, czy jakieś elementy orzeczenia o warunkowym zawieszeniu wykonania (dozór, obowiązki probacyjne, grzywna orzeczona na podstawie art. 71 § 1 k.k.) zachowują swoją aktualność, a jakie elementy sąd może wprowadzić, orzekając karę nieizolacyjną.

Co do pierwszego pytania, należy odpowiedzieć na nie przecząco, gdyż są to elementy ściśle związane z warunkowym zawieszeniem wykonania kary. Wydaje się, że teza ta znajduje potwierdzenie w treści § 4 art. 75a k.k., z którego wynika, że „zamiana kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania na karę ograniczenia wolności albo na grzywnę nie zwalnia skazanego [jedynie – dop. R.P.] od wykonania orzeczonych środków karnych, przepadku, środków kompensacyjnych lub środków zabezpieczających, chociażby następnie orzeczono karę łączną”, z czego należy wnosić, iż zwalnia od dozoru, obowiązków probacyjnych oraz kary grzywny.

Należy zaznaczyć, iż w piśmiennictwie można odnaleźć różne poglądy na ten temat. M. Budyn-Kulik na przykład, podkreślając, że zamiana na podstawie art. 75a § 1 k.k. „dotyczy jedynie kary pozbawienia wolności”, stoi na stanowisku, iż „nie ma [ona – dop. R.P.] wpływu na wykonywanie obowiązków, środków karnych i innych dolegliwości dodatkowo nałożonych na sprawcę”²². Pogląd częściowo zbieżny z tym ostatnim wypowiada J. Lachowski, który uważa, że wykonaniu podlega kara grzywny orzeczona na podstawie art. 71 § 1 k.k. Na potwierdzenie swojego stanowiska autor przywołuje przepis art. 71 § 2 k.k., z którego „jednoznacznie wynika”, że nie podlega ona wykonaniu „jedynie w razie zarządzenia wykonania kary pozbawienia wolności, a zamiana kary pozbawienia wolności na mocy [art. 75a § 1 k.k. – przyp. R.P.] nie jest jej zarządzeniem” i dodaje, że art. 75a § 1 k.k. „*expressis verbis* stanowi, że zamiana kary pozbawienia wolności następuje **zamiast zarządzenia jej wykonania** [podkr. – J. L.]”²³.

Nie odmawiając logiki temu rozumowaniu, trzeba wszakże zaznaczyć, iż użyte przez ustawodawcę słowo „zamiast” nie jest jednoznaczne. Może bowiem oznaczać, że kara nieizolacyjna, orzeczona w miejsce zarządzenia wykonania kary, zastępuje, wyklucza to ostatnie, ale może też sugerować, że jest pewnym ekwiwalentem. Wydaje się, że tej dwoistości funkcji kar nieizolacyjnych orzekanych na podstawie art. 75a § 1 k.k. nie sposób wyeliminować, odwołując się do wyjaśnienia przyminka „zamiast” w słowniku

²² Por.: M. Budyn-Kulik, *op. cit.*, teza 6.

²³ Por.: J. Lachowski, *op. cit.*, s. 407.

języka polskiego, zgodnie z którym znaczy on tyle, co „na miejsce czegoś, zastępując co czym innym; w zamian”²⁴. Jeśli zatem uwzględnić i to drugie znacznie (funkcję), to należy uznać, że orzeczenie kary ograniczenia wolności albo kary grzywny rodzi te same skutki, gdy chodzi o dozór, obowiązki probacyjne i karę grzywny orzeczoną na podstawie art. 71 § 1 k.k., co zarządzenie wykonania kary pozbawienia wolności. Wydaje się, że taki sposób interpretacji, przyjmowany także przez A. Zolla²⁵, jest zgodny z funkcją tych elementów na gruncie warunkowego zawieszenia wykonania kary.

W przypadku kary ograniczenia wolności, orzekanej na podstawie art. 75a § 1 k.k., pojawiają się dodatkowe wątpliwości związane z możliwościami sądu dotyczącymi sposobu jej ukształtowania. Ustawodawca ograniczył się bowiem do wskazania jedynie postaci tej kary. Jest nią ta forma kary ograniczenia wolności, która polega na obowiązku wykonywania nieodpłatnej, kontrolowanej pracy na cele społeczne. Wydaje się, że to zastrzeżenie oznacza nie tylko obowiązek wyboru przez sąd tej właśnie postaci, ale także zakaz wyboru innej postaci (którą obecnie jest tylko postać polegająca na potrąceniu części wynagrodzenia za pracę na cel społeczny wskazany przez sąd)²⁶, nawet jako dodatkowej, to jest występującej w kumulacji z formą wskazaną przez ustawę²⁷, gdyż w takiej sytuacji mamy do czynienia w istocie z odrębną (trzecią) formą kary ograniczenia wolności.

Należy także przyjąć, że na skazanym, wobec którego orzeczono karę ograniczenia wolności na podstawie art. 75a § 1 k.k., ciążą obowiązki wskazane w art. 34 § 2 k.k., to jest obowiązek niezmienniania bez zgody sądu miejsca stałego pobytu oraz udzielania wyjaśnień dotyczących przebiegu odbywania kary, które to obowiązki są immanentnie związane z karą ograniczenia wolności i służą jej efektywnemu wykonaniu.

---

²⁴ *Mały słownik języka polskiego*, S. Skorupka, H. Auderska, Z. Łempicka (red.), Warszawa 1969, s. 972.

²⁵ Jakkolwiek A. Zoll nie odnosi się wprost do kwestii dozoru, to na taką ogólną ocenę (dotyczącą podobieństwa poglądów także w tym zakresie) pozwala chyba przyjęcie przez autora poglądu o równorzędności formy zamiany dokonywanej na podstawie art. 75a § 1 k.k. z zarządzeniem wykonania kary (por.: A. Zoll, *op. cit.*, s. 445).

²⁶ Taki stan prawny został ukształtowany dwiema ustawami z dnia 11 marca 2016 r. (ustawą o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw – Dz. U. z 2016 r., poz. 437 oraz ustawą o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks karny wykonawczy – Dz. U. z 2016 r., poz. 428), które weszły w życie dnia 15 kwietnia 2016 r., a które z § 1a art. 34 k.k. usunęły pkt 2, określający obowiązek pozostawania w miejscu stałego pobytu lub w innym wyznaczonym miejscu, z zastosowaniem systemu dozoru elektronicznego oraz pkt 3, wymieniający jako formę kary ograniczenia wolności obowiązki z art. 72 § 1 pkt 4–7a k.k., „przenosząc” te ostatnie do kategorii obowiązków fakultatywnych, dodatkowych.

²⁷ Możliwość kumulacji obowiązku wykonywania nieodpłatnej, kontrolowanej pracy na cele społeczne z potrąceniem wynika z art. 34 § 1b k.k., którego stylistyka – co warto zaznaczyć – w obecnym stanie prawnym nasuwa zastrzeżenia. Mowa jest w nim bowiem o „obowiązках” i „potrąceniu”, o których mowa w § 1 art. 34 k.k., podczas gdy w obecnym stanie prawnym wskazany przepis wymienia tylko jeden obowiązek (wykonywania nieodpłatnej, kontrolowanej pracy na cele społeczne) i potrącenie.

Większe wątpliwości budzi natomiast kwestia dopuszczalności orzeczenia świadczenia pieniężnego wymienionego w art. 39 pkt 7 k.k. oraz obowiązków określonych w art. 72 § 1 pkt 2–7a k.k., które na podstawie art. 34 § 3 k.k., sąd może zastosować „wymierzając [podkr. – R.P.] karę ograniczenia wolności”. Ale uznając, że w związku z zastosowaniem art. 75a § 1 k.k., uchyleniu ulegają obowiązki probacyjne związane z warunkowym zawieszeniem wykonania kary pozbawienia wolności, należałoby przyjąć, iż sąd może kształtować na nowo obowiązki ciężące na skazanym, w granicach wyznaczonych przez art. 34 § 3 k.k.

Ustawa wskazuje, iż kara ograniczenia wolności orzeczona na podstawie art. 75a § 1 k.k. nie może trwać dłużej niż 2 lata, a grzywna nie może przekroczyć w tej sytuacji 810 stawek dziennych.

W obecnym stanie prawnym karą pozbawienia wolności, której wykonanie sąd może warunkowo zawiesić, jest, zgodnie z art. 69 § 1 k.k., kara orzeczona w wymiarze nieprzekraczającym roku, co oznacza, że przy zastosowaniu przelicznika wskazanego w art. 75a § 1 k.k., ani kara ograniczenia wolności, ani kara grzywny nie przekroczą wskazanych progów. Jedynie w sytuacji warunkowego zawieszenia wykonania kary na podstawie art. 60 § 5 k.k., to jest kary pozbawienia wolności wymierzonej w rozmiarze do 5 lat, mogłyby one zostać przekroczone, ale w tych przypadkach ustawodawca w art. 75a § 7 k.k. zastosowanie § 1 tegoż artykułu wyłączył. W świetle tego w literaturze wskazuje się, że ograniczenia dotyczące wymiaru kar nieizolacyjnych orzeczonych na podstawie art. 75a § 1 k.k. są zbyt liczne²⁸.

Należy wszakże zauważyć, że mogą one mieć znaczenie (ale tylko w odniesieniu do kary ograniczenia wolności) w przypadku orzekania tej kary zamiast zarządzenia kary pozbawienia wolności, której wykonanie warunkowo zawieszono na podstawie art. 69 § 1 k.k. w okresie przed wejściem w życie ustawy z dnia 20 lutego 2015 r., kiedy to przywoływany przepis dopuszczał warunkowe zawieszenie wykonania kary pozbawienia wolności orzeczonej w rozmiarze do lat dwóch.

Wydaje się także, że ograniczenia (w tym wypadku jednak zarówno te, które dotyczą kary ograniczenia wolności, jak i kary grzywny) mogą mieć znaczenie jeszcze w jednym przypadku, to znaczy w odniesieniu do tych skazanych, wobec których przed dniem 1 lipca 2015 r. warunkowo zawieszono wykonanie kary na podstawie art. 343 § 2 pkt 2 k.p.k.²⁹, który to przepis przewidywał wówczas możliwość zastosowania tej instytucji do kary pozbawienia wolności w rozmiarze do lat pięciu³⁰.

---

²⁸ Por.: M. Budyn-Kulik, *op. cit.*, teza 4.

²⁹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555, ze zm.).

³⁰ Do dnia 1 lipca 2015 r. przepis art. 343 § 2 statuował samodzielną podstawę warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności w wymiarze do 5 lat, który to środek sąd mógł zastosować wobec sprawcy skazywanego w jednym z trybów konsensualnych określonym w art. 335 k.p.k. Od

Może się wydawać sprawą dyskusyjną w ogóle stosowanie art. 75a § 1 k.k. w odniesieniu do tych skazanych, wobec których wykorzystano tryb konsensualny przewidziany w art. 335 k.p.k. (w brzmieniu sprzed 1 lipca 2015 r.), zwłaszcza w kontekście pierwotnie funkcjonującej (wprowadzonej ustawą z dnia 20 lutego 2015 r., a usuniętej ustawą z dnia 11 marca 2016 r.³¹) przesłanki zakazującej stosowania instytucji z art. 75a § 1 k.k. w sytuacji, gdy kara pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania została orzeczona na podstawie art. 60a k.k., który w pewnym sensie przejął funkcje przepisów § 1 i 2 art. 343 k.p.k. (w brzmieniu sprzed 1 lipca 2015 r.), bowiem reguluje kwestie materialnoprawne odnoszące się do przypadków wykorzystywania trybów konsensualnych. Trzeba wszakże podkreślić, iż przed dniem 1 lipca 2015 r. podstawą stosowania warunkowego zawieszenia wykonania kary wobec skazanego w trybie określonym w art. 335 k.p.k. był art. 343 § 2 pkt 2 k.p.k., a tych przypadków ustawa spod działania art. 75a § 1 k.k. nie wyłącza i nie wyłączała także w czasie funkcjonowania przesłanki negatywnej w postaci orzeczenia kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania na podstawie art. 60a k.k., na marginesie – przesłanki uznanej za zbędną w świetle tego, iż przepis ten w istocie nie zawierał samodzielnej, odrębnej od art. 69 § 1 k.k. podstawy warunkowego zawieszenia wykonania kary³².

W kontekście opisanych wyżej sytuacji (wymierzenia przed dniem 1 lipca 2015 r. kary pozbawienia wolności, z warunkowym zawieszeniem jej wykonania, przekraczającej rok, czy to na podstawie art. 69 § 1 k.k., czy to na podstawie art. 343 § 2 pkt k.p.k.) nasuwa się kolejne pytanie, czy wyznaczenie górnych granic kary ograniczenia i kary grzywny orzekanych na podstawie art. 75a § 1 k.k. oznacza nakaz redukcji tych kar w sytuacjach, gdyby ich wymiar wynikający z przeliczenia kary pozbawienia wolności przekroczył dopuszczalny maksymalny wymiar czy też z tego dopiero należałoby wnosić, że istnieje w ogóle zakaz stosowania powołanego przepisu we wskazanych przypadkach (przyjęcie tej ostatniej wykładni nakazywałoby uznać, że wymiar kary pozbawienia wolności wyższy niż ten, który pozwoliłby na orzeczenie kary ograniczenia wolności albo kary grzywny mieszczących się we wskazanych granicach, stanowiłby dodatkową negatywną przesłankę stosowania art. 75a § 1 k.k., niewyrażoną *expressis verbis* w ustawie). Wydaje się, że należy przyjąć pierwszy sposób interpretacji, jako korzystniejszy dla skazanych (aczkolwiek też wywołujący wątpliwości, np. w związku z uregulowa-

---

1 lipca 2015 r. przepis art. 343 k.p.k. obowiązuje w brzmieniu nadanym ustawą z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2013 r., poz. 1247), którą następnie zmieniono ustawą z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2015 r., poz. 396) i nie zawiera już dotychczasowego materialnoprawnego przepisu § 2 pkt 2.

³¹ Ustawa z dnia 11 marca 2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2016 r., poz. 437).

³² Por.: A Zoll, *op. cit.*, s. 446.

nieniem z art. 17 ust. 1 ustawy z dnia 20 lutego 2015 r., o którym będzie mowa w dalszej części opracowania), a rozsądkowi sądów pozostawić ocenę co do celowości skorzystania w konkretnym wypadku z prerogatywy wynikającej z art. 75a § 1 k.k.

Z zagadnieniem rozmiaru kary ograniczenia wolności albo kary grzywny orzeczanych na podstawie art. 75a § 1 k.k. ściśle wiąże się problem dopuszczalności stosowania przepisu art. 75 § 3a k.k., zezwalającego sądowi zarządzającemu wykonanie kary między innymi na podstawie art. 75 § 2 k.k., na skrócenie orzeczonej kary (nie więcej niż o połowę). Decyzja sądu w tym zakresie jest uzależniona od oceny sądu dotychczasowego przebiegu próby i wykonania nałożonych obowiązków. Wydaje się, że rozstrzygnięcie tego dylematu wymaga uwzględnienia dwóch kwestii. Po pierwsze, należy podkreślić, iż kara ograniczenia wolności albo kara grzywny orzekana na podstawie przepisu art. 75a § 1 k.k. jest swoistym odpowiednikiem zarządzenia wykonania kary, **zamiast** którego jest stosowana, i jednocześnie kary pozbawienia wolności, którą sąd **zamienia** na karę nieizolacyjną. Po drugie, decyzja sądu o zarządzeniu wykonania kary pozbawienia wolności jest decyzją dalej idącą, znacznie bardziej dolegliwą dla skazanego niż orzeczenie w to miejsce kar nieizolacyjnych, podejmowaną w ostateczności, to jest w sytuacji, gdy sąd uzna, że te kary są zbyt „słabym” narzędziem do reagowania na niewłaściwe zachowanie sprawcy i osiągnięcia celów kary. A zatem, jeśli w pierwszym przypadku przewidziana jest możliwość skrócenia kary, to stosując rozumowanie *a maiori ad minus*, należy przyjąć, iż tym bardziej jest ona dopuszczalna w drugim wypadku³³.

Przyjęcie poglądu, zgodnie z którym grzywna orzeczona na podstawie art. 71 § 1 k.k. nie podlega wykonaniu w razie zastosowania przez sąd art. 75a § 1 k.k., musi oczywiście skutkować, zgodnie z art. 71 § 2 k.k. *in fine*, uznaniem także konieczności, skrócenia kary pozbawienia wolności (podlegającej zamianie na kary nieizolacyjne) o okres odpowiadający połowie uiszczonych stawek dziennych grzywny z zaokrągleniem w górę do pełnego dnia.

Wydaje się także, iż nie ma przeszkód do jednoczesnego stosowania art. 71 § 2 i art. 75 § 3a k.k., gdyż – jak trafnie podkreśla J. Lachowski – skrócenie kary pozbawienia wolności wynikające z zaliczenia kary grzywny oraz z oceny przebiegu okresu próby następuje na różnych podstawach, z różnych powodów i trudno byłoby uznać słuszność „karania” skazanego, który zapłacił grzywnę, odrzuceniem z góry możliwości zastosowania w takim wypadku art. 75 § 3a k.k.³⁴

---

³³ Pogląd odmienny w tym zakresie sformułował A. Zoll, który dopuszcza stosowanie art. 75 § 3a k.k. jedynie w razie ewentualnego uchylecia zamiany i zarządzenia wykonania kary na podstawie art. 75a § 5 k.k. (por.: A. Zoll, *op. cit.*, s. 446).

³⁴ Podkreślić wszakże należy, iż J. Lachowski dopuszcza możliwość kumulatywnego stosowania zarówno art. 71 § 2 k.k., jak i art. 75 § 3a k.k. w razie zarządzenia wykonania kary. Na gruncie instytucji z art. 75a § 1 k.k. Autor nie podejmuje ani kwestii stosowania art. 71 § 2 k.k. (jako bezprzedmiotowej w związku z przyjęciem poglądu, iż zamiana kary pozbawienia wolności na karę nieizolacyjną na podstawie art. 75a

W przypadku zamiany na podstawie art. 75a § 1 k.k. zastosowanie znajdzie również art. 63 k.k., zgodnie z którym na poczet kary orzeczonej (wykonywanej) należy zaliczyć okres rzeczywistego pozbawienia wolności, z zastosowaniem przeliczników, zgodnie z którymi jeden dzień rzeczywistego pozbawienia wolności jest równoważny dwóm dniom kary ograniczenia wolności lub dwóm stawkom dziennym grzywny³⁵.

Być może, jakaś część z przedstawionych wątpliwości, dylematów dotyczących wyboru odpowiedniego rodzaju, ustalenia rozmiaru kary i odpowiedniego sposobu jej ukształtowania (oczywiście nie tych, które wymagają rozstrzygnięcia przez samego ustawodawcę) może zostać zniwelowanych czy choćby ograniczonych przez wykorzystanie przez sąd § 3 art. 75a k.k., z którego wynika, że sąd, dokonując zamiany, „w miarę możliwości” wysłuchuje skazanego. Jakkolwiek użyte w ustawie zastrzeżenie osłabia wagę powinności sądu (dla którego wysłuchanie skazanego przestaje być obowiązkiem bezwzględny)³⁶, to ze względów celowościowych nie należy go odczytywać jako pozostawiającego decyzję w tym zakresie wyłącznie uznaniu sądu, ale jako formułę pozwalającą na odstąpienie od tego obowiązku jedynie w razie zaistnienia realnych przeszkód do jego spełnienia (np. choroby skazanego, niestawiennictwa skazanego na wezwanie sądu itp.)³⁷.

Należy także zauważyć, iż art. 75a § 3 k.k. i tak stwarza wyższe standardy gwarancyjne dla skazanego niż chociażby ogólne przepisy dotyczące kary ograniczenia wolności. Jeżeli bowiem stanowi ona „pierwotną” reakcję na przestępstwo, to na sądzie orzekającym tę karę w postaci obowiązku nieodpłatnej, kontrolowanej pracy na cele społeczne nie ciąży powinność – nawet „w miarę możliwości” – wysłuchania skazanego, chyba że orzeka świadczenie pieniężne wymienione w art. 39 pkt 7 k.k. lub któryś z obowiązków określonych w art. 72 § 1 pkt 2–7a k.k. (art. 74 § 1 k.k. w zw. z art. 35 § 4 k.k.). Dopiero w postępowaniu wykonawczym wysłuchanie skazanego poprzedza określenie przez sądowego kuratora zawodowego, organizującego i kontrolującego wykonywanie kary, miejsca, rodzaju i terminu rozpoczęcia pracy przez skazanego (art. 57 § 1 k.k.w.).

---

§ 1 k.k. nie powoduje uchylenia kary grzywny orzeczonej w związku z warunkowym zawieszeniem wykonania kary), ani problemu stosowania art. 75 § 3a k.k. (wykluczając zapewne w tym przypadku takie uprawnienie sądu), por.: J. Lachowski, *op. cit.*, s. 402 – 403).

³⁵ Taki pogląd wyraża J. Lachowski, *op. cit.*, s. 407.

³⁶ Brak obowiązku sądu w tym zakresie akcentuje M. Budyn-Kulik (por.: M. Budyn-Kulik, *op. cit.*, teza 5).

³⁷ Por.: J. Skupiński, *op. cit.*, s. 511–512.

Warunkowość zamiany kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania na karę ograniczenia wolności albo na karę grzywny

Dokonanie zamiany i orzeczenie kary ograniczenia wolności albo kary grzywny na podstawie art. 75a § 1 k.k. jest warunkowe. Skutki uchylania się skazanego od wykonywania którejs z tych kar, ale także od wykonania nałożonych na niego obowiązków lub orzeczonych środków karnych, przepadku lub środków kompensacyjnych, reguluje § 5 art. 75a k.k. Polegają one na uchyleniu zamiany i zarządzeniu wykonania kary pozbawienia wolności. Trzeba podkreślić, że ustawodawca, z jednej strony, określił te skutki dość restrykcyjnie, co przejawia się w obligatoryjności tej decyzji (wyraźnie wskazuje na to formuła „sąd uchyła zamianę i zarządza wykonanie kary pozbawienia wolności”³⁸, z drugiej zaś strony – w katalogu przesłanek do wydania takiego orzeczenia nie uwzględnił przypadków rażącego naruszania przez skazanego porządku prawnego³⁹, co w kontekście przesłanek orzekania kary ograniczenia wolności albo kary grzywny na podstawie art. 75a § 1 k.k. uznać należy za niedopatrzanie ustawodawcy.

Jeżeli jednak do uchylenia zamiany i zarządzenia wykonania kary pozbawienia wolności na podstawie art. 75a § 5 k.k. nie dojdzie, to, zgodnie z art. 76 § 1a k.k., następuje zatarcie skazania po upływie okresów wskazanych w art. 107 § 4 i 4a k.k., to jest po upływie 3 lat od wykonania lub darowania kary ograniczenia wolności albo przedawnienia jej wykonania, a w przypadku kary grzywny – z upływem roku od jej wykonania, darowania albo przedawnienia jej wykonania⁴⁰.

Zagadnienia procesowe wiążące się ze stosowaniem instytucji z art. 75a § 1 k.k.

Orzekanie w przedmiocie zamiany kary pozbawienia wolności na karę ograniczenia wolności albo na grzywnę na podstawie art. 75a § 1 k.k., może nastąpić na zasadach ogólnych, wynikających z art. 19 § 1, art. 6 § 1 i art. 21 k.k.w., na wniosek prokuratora, skazanego albo jego obrońcy (pytanie, czy prawo do złożenia stosownego wniosku przy-

---

³⁸ Nie jest to oczywiście przypadek obligatoryjności bezwzględnej, bowiem jej moc osłabia w pewnym sensie dokonywana przez sąd ocena, czy w konkretnym przypadku skazany „uchylał się” od wykonywania kary ograniczenia wolności, od uiszczenia grzywny, wykonania nałożonych na niego obowiązków lub orzeczonych środków karnych, przepadku lub środków kompensacyjnych (por.: J. Skupiński, *op. cit.*, s. 511).

³⁹ Na to ostatnie zwraca uwagę M. Budyn-Kulik (por.: M. Budyn-Kulik, *op. cit.*, teza 7).

⁴⁰ Warto w tym miejscu zaznaczyć, iż w przypadku pomyślnego upływu okresu próby związanej z warunkowym zawieszeniem wykonania kary zatarcie skazania, jak wynika z § 1 art. 76 k.k., następuje z upływem 6 miesięcy od zakończenia tego okresu.

sługuje także sądowemu kuratorowi zawodowemu)⁴¹, a także z urzędu. J. Lachowski podkreśla, że w każdym przypadku, w którym zachodzą przesłanki zarządzenia wykonania kary określone w art. 75 § 2 k.k., sąd powinien rozważyć zastosowanie art. 75a § 1 k.k., gdyż wynika to z *ratio legis* tego unormowania⁴².

Gdy chodzi natomiast o uchylenie zamiany i orzeczenie kary pozbawienia wolności, postępowanie w tym przedmiocie musi być wszczęte z urzędu w każdym przypadku stwierdzenia okoliczności wskazanych w § 5 art. 75a k.k.⁴³

Nie jest jasna kwestia właściwości sądu orzekającego w przedmiocie zamiany na podstawie art. 75a § 1 k.k., czy później ewentualnie uchylającego tę zamianę. Przepis art. 178 § 1 k.k.w., określając właściwość sądu w sprawach związanych z wykonaniem orzeczenia o warunkowym zawieszeniu wykonania kary oraz w sprawie zarządzenia wykonania zawieszony kary, do wskazanych kwestii się nie odnosi. K. Postulski proponuje przyjęcie wykładnię, uwzględniającą fakt, iż zamiana dokonywana na podstawie art. 75a § 1 k.k. stanowi „surogat” zarządzenia wykonania kary, prowadzącą do uznania, że w tym przypadku zastosowanie będzie miał art. 178 § 1 k.k.w.⁴⁴ A zatem sądem właściwym do orzekania w tym przedmiocie będzie sąd pierwszej instancji, a w stosunku do skazanego przez sąd powszechny pozostającego pod dozorem – sąd rejonowy, w którego okręgu dozór jest lub ma być wykonywany. Z formuły tego ostatniego zastrzeżenia jasno wynika, że w przypadku oddania skazanego pod dozór, sprawy wskazane w tym przepisie, ale także orzekanie na podstawie art. 75a § 1 k.k., zawsze będą należeć do sądu rejonowego, niezależnie od tego, jaki sąd orzekał w pierwszej instancji (sąd rejonowy czy okręgowy) i niezależnie od tego, czy dozór był faktycznie wykonywany⁴⁵. Precyzując miejsce wykonywania dozoru, ustawa określa je w art. 169 § 4 k.k.w. jako miejsce stałego pobytu skazanego.

Jednakże orzekanie w kwestii ewentualnego uchylenia zamiany i zarządzenia kary pozbawienia wolności należeć będzie albo do sądu pierwszej instancji, albo do sądu rejonowego, w którego okręgu skazany ma miejsce stałego pobytu (względnie innego sądu

---

⁴¹ Przepis art. 173 § 2 pkt 8 k.k.w. upoważnia bowiem sądowego kuratora zawodowego do złożenia wniosku o zarządzenie wykonania kary. Jeśli jednak traktować kary orzekane w zamian tego ostatniego jako jego ekwiwalent, to można byłoby uznać uprawnienie kuratora także do składania wniosków o dokonanie zamiany na podstawie art. 75a k.k. Z drugiej strony z przepisów § 3–5 art. 173 k.k.w. wynika, że kurator odstępując od złożenia wniosku o zarządzenie wykonania kary na podstawie art. 75 § 2 k.k., udziela skazanemu pisemnego upomnienia, które skutkuje tym, że ponowne zaistnienie okoliczności wskazanych w tym przepisie obliguje już kuratora do wystąpienia z wnioskiem o zarządzenie wykonania kary (w tym przypadku zamiana na podstawie art. 75a § 1 k.k. jest już niedopuszczalna). Definitywne rozstrzygnięcie uprawnień kuratora we wskazanym zakresie wymagałoby zatem ingerencji ustawodawcy.

⁴² Por.: J. Lachowski, *op. cit.*, s. 406.

⁴³ *Ibidem*, s. 408.

⁴⁴ Por.: K. Postulski, *Zmiany dotyczące właściwości sądu w postępowaniu karnym wykonawczym obowiązujące od dnia 1 lipca 2015 r.*, „Prokuratura i Prawo” 2015, nr 9, s. 129.

⁴⁵ Por.: K. Postulski, *op. cit.*, s. 128–129.

rejonowego, w którego okręgu jest lub ma być wykonywana kara ograniczenia wolności w postaci nieodpłatnej, kontrolowanej pracy na cele społeczne), jako do sądów orzekających w kwestiach związanych z wykonywaniem kary grzywny albo kary ograniczenia wolności w formie określonej w art. 75a § 1 k.k. (art. 3 § 1, art. 54 i art. 55 § 1 k.k.w.)⁴⁶.

Warto także zaznaczyć, że – tak jak zarządzenie wykonania kary (zgodnie z art. 75 § 4 k.k.) – tak i orzeczenie o zamianie, może nastąpić w ciągu 6 miesięcy od zakończenia okresu próby. Wydaje się jednak, że okres ten nie jest wiążący w przypadku uchylenia zamiany (i zarządzenia wykonania kary pozbawienia wolności) na podstawie art. 75a § 5 k.k.

Postanowienia w przedmiocie zamiany zarządzenia wykonania kary na karę nieizolacyjną, jak i uchylenia tej zamiany są zaskarżalne, o czym ustawa wyraźnie stanowi w art. 178a k.k.w. Zażalenie może złożyć skazany i jego obrońca (art. 6 § 1 k.k.w.) oraz prokurator.

Kara ograniczenia wolności i kara grzywny – jako reakcja na naruszenie przez skazanego warunków próby – w przepisach przejściowych ustawy z dnia 20 lutego 2015 r.

Na koniec warto jeszcze zwrócić uwagę, że podobne rozwiązanie, przewidujące możliwość orzeczenia kary nieizolacyjnej w zamian za karę pozbawienia wolności, orzeczoną pierwotnie z warunkowym zawieszeniem jej wykonania, a której wykonanie następnie zarządzono na podstawie art. 75 § 2 k.k., przewidziano w przepisach przejściowych ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. (w art. 17 ust. 1 tejże ustawy), umożliwiając w ten sposób skorzystanie z tej alternatywy także tym skazanym, wobec których zarządzenie wykonania kary nastąpiło przed dniem wejścia w tej życie tej ustawy (przed 1 lipca 2015 r.), a więc wówczas, gdy kodeks karny unormowania art. 75a nie zawierał.

Ramy niniejszego opracowania nie pozwalają na szczegółową analizę przepisów zawartych w art. 17 ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. Zwrócić trzeba wszakże uwagę na to, że są to w dużej mierze unormowania symetryczne, wykazujące duże podobieństwo do przepisów art. 75a k.k. To oznacza, że wiele problemów, wątpliwości podniesionych w kontekście art. 75a k.k. pozostaje aktualnych na gruncie art. 17 ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. Gdy chodzi natomiast o różnice – to należy wspomnieć o dwu z nich. Pierwszą ważną odmiennością jest ograniczenie sądu w wyborze (a raczej wykluczenie tego wyboru) rodzaju kary zamiast kary pozbawienia wolności. Przepis art. 17 ust. 1 wskazanej ustawy przewiduje bowiem możliwość zastąpienia tej kary „jedynie” karą ograniczenia wolności w postaci nieodpłatnej, kontrolowanej pracy na cele społeczne. Drugą róż-

---

⁴⁶ Por.: *ibidem*, s. 129.

nicą, wydawałoby się – równie istotną, jest brak ograniczenia rozmiaru orzekanej na tej podstawie kary ograniczenia wolności (do 2 lat, tak jak wynika to z art. 75a § 1 k.k. i jak wynika z ogólnego przepisu art. 34 § 1 k.k.), ale to ograniczenie w tym przypadku okazuje się zbędne wobec warunku dotyczącego stosowania tej instytucji, dotyczącego maksymalnego wymiaru orzeczonej (z warunkowym zawieszeniem wykonania) kary pozbawienia wolności (do roku).

Podsumowanie

Ustawodawca, przez dodanie art. 75a do kodeksu karnego (ale także zamieszczenie art. 17 w ustawie z dnia 20 lutego 2015 r.), wprowadził instytucję dość wątpliwą z punktu widzenia jej funkcjonalności, wprowadzającą ponadto ogromny chaos i wewnętrzne sprzeczności nie tylko w ramach regulacji odnoszących się do warunkowego zawieszenia wykonania kary, ale w całym systemie (zwłaszcza w hierarchii) środków prawnokarnego reagowania na przestępstwo.

Nie zadbał przy tym o jasne, niebudzące wątpliwości jej uregulowanie, pozostawiając wiele pytań dotyczących praktycznego stosowania tych przepisów, na które nie jest łatwo znaleźć zadowalającą odpowiedź. Wydaje się nawet, że w ogóle niemożliwe jest dokonanie takiej wykładni przepisów zawartych w art. 75a k.k. (czy też w art. 17 ustawy z dnia 20 lutego 2015 r.), która byłaby konsekwentna, racjonalna, a przy tym spójna z innymi unormowaniami, w szczególności dotyczącymi warunkowego zawieszenia wykonania kary.

Być może zatem, nie tylko pewien opór przed stosowaniem nowych rozwiązań, ale także te właśnie wątpliwości związane z właściwą wykładnią wskazanych przepisów w powiązaniu ze sceptycyzmem sądów co do racjonalności i funkcjonalności instytucji opisanej w art. 75a k.k. zdecydowały o tym, że w praktyce sądy skorzystały (w drugiej połowie 2015 r.) z możliwości przyznanych w art. 75a k.k. oraz art. 17 ust. 1 ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. raczej w niewielkim zakresie; art. 75a § 1 k.k. sądy zastosowały w 323 przypadkach (w 1 przypadku – sądy okręgowe, w 322 – sądy rejonowe), zaś art. 17 ust. 1 wymienionej ustawy – w 16 przypadkach⁴⁷.

---

⁴⁷ Dane uzyskane z Wydziału Statystycznej Informacji Zarządczej Departamentu Strategii i Funduszy Europejskich Ministerstwa Sprawiedliwości.

Wsparcie sądu i służby kuratorskiej przez wyspecjalizowaną organizację społeczną – model Centrum Sprawiedliwości Naprawczej w teorii i praktyce

Wprowadzenie

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej przewiduje udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości¹. Poza udziałem ławników w orzekaniu w niektórych typach spraw, istnieje także wiele innych możliwości włączania społeczeństwa w pracę sądów. Centrum Sprawiedliwości Naprawczej (CSN) jest instytucją zaprojektowaną tak, aby wykorzystać wszystkie przewidziane prawem możliwości wspierania pracy sądów przez organizację społeczną. W pierwszej części artykułu przedstawiona zostanie geneza i założenia modelu Centrum, a w drugiej rezultaty pilotażu jego działania w obszarze wsparcia wykonywania kary ograniczenia wolności.

Inspiracja i idea

Inspiracją do podjęcia prac badawczych i projektowych nad Centrum Sprawiedliwości Naprawczej było zetknięcie się w 2012 r. pracowników Fundacji *Court Watch* Polska – rodzimej organizacji społecznej monitorującej działalność polskich sądów, której autor jest współzałożycielem – z nowojorskim *Midtown Community Court*. Sąd ten powstał jako alternatywa dla dominującego za oceanem punitywnego systemu karnego; był wewnętrzną innowacją nowojorskiego wymiaru sprawiedliwości oraz nowatorskim rozwinięciem idei „sprawiedliwości nastawionej na rozwiązywanie problemów” (*problem-solving justice*)². Idea ta zakłada specjalizację sądu karnego w zakresie poszcze-

---

¹ Rozdział powstał w ramach projektu pt. *Partycypacja, deliberacja, alienacja – legitymizacja władzy sędziowskiej w społeczeństwie obywatelskim*, finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki (nr 2013/09/D/HS6/00937; Autor pragnie podziękować S. Burdziejowi za uwagi do ostatecznej wersji tekstu.

² J. Butts, *Introduction: Problem-Solving Courts*, „Law Policy” 2001, nr 23(2), s. 121–124.

gólnych kategorii sprawców, w przypadku których szczególnie zasadne jest połączenie kary z różnymi formami wsparcia.

Midtown Community Court różnił się od wcześniejszych sądów nastawionych na rozwiązywanie problemów tym, że trafiali do niego wszyscy sprawcy wykroczeń i drobnych przestępstw z obszaru środkowego Manhattanu, nie zaś wyłącznie osoby należące do konkretnej kategorii sprawców, na przykład narkomani, bezdomni czy weterani. Aby pomóc tak różnorodnej grupie osób oraz poradzić sobie z wielorakimi problemami, z jakimi osoby te się borykają, sąd wszedł w symbiotyczną współpracę z organizacją społeczną, założoną specjalnie w tym celu przez sąd, organizacje zrzeszające mieszkańców i lokalnych przedsiębiorców oraz władze miejskie. Zadaniem organizacji pozarządowej (w tym przypadku *Center for Court Innovation*) było wspieranie sądu przez diagnozowanie sprawców, układanie dla nich planów naprawczych, udzielanie pomocy oraz organizowanie wykonywania prac społecznie użytecznych, która to kara stała się główną sankcją stosowaną przez *Midtown Community Court*³.

Wizyta w tym sądzie i obserwowanie, jak sprawnie wymiar sprawiedliwości i organizacja społeczna mogą współpracować, zainspirowało nas do zbadania, na ile podobna współpraca możliwa jest na gruncie polskiego prawa, a także do poszukiwania podobnych przykładów w Polsce. Na tej bazie wypracowany został polski model wyspecjalizowanej organizacji społecznej, której zadaniem jest wspieranie wymiaru sprawiedliwości na każdym etapie postępowania karnego w celu efektywniejszego realizowania przez niego jego społecznych funkcji⁴:

- 1) prewencji (w szczególności zapobiegania recydywie i utrwalaniu się wzorców przestępczych),
- 2) wychowania (kształtowania pozytywnych postaw),
- 3) kompensacji (uzyskiwania przez ofiary i społeczność lokalną zadośćuczynienia za wyrządzone zło),
- 4) ochrony (zapewnienia bezpieczeństwa),
- 5) gwarancji poszanowania godności, praw i wolności (także w odniesieniu do sprawców),
- 6) przywracania ładu społecznego.

Obszary i zasady działania projektowanej instytucji zostały więc opracowane tak, aby urzeczywistnić zasady sprawiedliwości proceduralnej⁵ (z myślą o celu nr 1 i 5),

³ Więcej na temat modelu *Community Court* oraz nurtu *problem-solving justice* w USA można przeczytać w innym rozdziale tego tomu, autorstwa dr. Stanisława Burdzieja.

⁴ Por. na przykład L. Gardocki, *Prawo karne*, Warszawa 2011.

⁵ Sprawiedliwość proceduralna to koncepcja (i wypływający z niej zestaw kompetencji po stronie decydentów), w myśl której to, w jaki sposób decyzja zostaje podjęta, a podlegająca jej osoba potraktowana przez decydenta, ma równie wielkie – a czasem większe – znaczenie dla jej oceny sprawiedliwości danego rozstrzygnięcia niż treść samego rozstrzygnięcia. Zob. S. Burdziej, B. Pilitowski, *Polskie sądy z perspekty-*

promować wykorzystanie metod sprawiedliwości naprawczej (cel nr 1, 3, 5 i 6) oraz kar nieizolacyjnych (cele nr 1, 2, 3 i 6), a także zapewniać wsparcie terapeutyczne i doradcze sprawcom (cele nr 1, 2, 4 i 6). Wszystko to z poszanowaniem autonomii decyzyjnej sędziów, kuratorów, prokuratorów oraz partnerów społecznych i publicznych.

Tak zaprojektowaną instytucję nazwaliśmy „Centrum Sprawiedliwości Naprawczej”, chcąc podkreślić kilka istotnych cech modelu. Określenie „centrum” pasuje do instytucji, w których można uzyskać wieloraką informację lub pomoc, mających charakter interdyscyplinarny, będących jednocześnie pośrednikami, którzy po wstępnym rozpoznaniu problemu mogą pokierować osobę do innej, wyspecjalizowanej instytucji. Projektując model, inspirowaliśmy się też ideą sprawiedliwości naprawczej (której praktyczne zastosowanie mieliśmy okazję oglądać w praktyce podczas wizyty studyjnej w Norwegii oraz Irlandii Północnej). Centrum w założeniu może zarówno służyć jako punkt informacyjny i pośredniczyć w korzystaniu z mediacji oraz innych programów naprawczych, jak i samemu je oferować. Odwołujemy się jednak do szerszego rozumienia sprawiedliwości naprawczej, zgodnego z definicją przyjętą przez ONZ, jako takiej reakcji na przestępczość, która buduje harmonię społeczną przez terapię zarówno ofiar, przestępców, jak i społeczności⁶. Podkreślamy także naprawczy charakter promowanych i organizowanych przez Centrum kar ograniczenia wolności oraz prac społecznie użytecznych. Kary te, jak żadne inne, dają szansę na naprawienie wyrządzonego zła przez pracę na rzecz lokalnej społeczności oraz dają pewne możliwości oddziaływania na sprawców. Zgodnie z ustawowym celem kary ograniczenia wolności, przez organizowanie skazanym wartościowych prac dostosowanych do ich predyspozycji, staramy się „naprawić” ich stosunek do sumiennej pracy.

Diagnoza

Zaprojektowanie modelu poprzedziły badania nie tylko wzorców zagranicznych, ale także efektywności i barier wykorzystania pomocy organizacji pozarządowych przez wymiar sprawiedliwości w Polsce. Stwierdzono, że przepisy umożliwiające udział organizacji na etapie postępowania przygotowawczego i sądowego są wykorzystywane jedynie incydentalnie. Nie stwierdziliśmy w żadnym sądzie w Polsce funkcjonowania cha-

---

wy obywateli – podsumowanie pięciu lat programu „Obywatelski Monitoring Sądów”, „Krajowa Rada Sądownictwa – Kwartalnik” 2015, nr 4, s. 20–27; J. Czapska, E. Radomska, D. Wójcik, *Police Legitimacy, Procedural Justice, and Cooperation with the Police: A Polish Perspective*, „Varstvoslovije, Journal of Criminal Justice and Security” 2014, nr 4, s. 453–470; T.R. Tyler, *Procedural justice and the courts*, „Court Review” 2008, nr 44(1–2), s. 30–31.

⁶ UN Economic and Social Council (ECOSOC), *UN Economic and Social Council Resolution 2002/12: Basic Principles on the Use of Restorative Justice Programmes in Criminal Matters*, 24 lipca 2002, E/RES/2002/12, <http://www.refworld.org/docid/46c455820.html> [dostęp: 19.09.2016].

rakterystycznej dla *problem-solving courts* stałej współpracy lokalnego sądu z organizacją społeczną w sprawach określonego typu, na przykład wykorzystując możliwość udziału w postępowaniu przedstawiciela społecznego⁷. Sądy nie korzystają także z możliwości powierzenia organizacjom skazanych pod dozór⁸.

Rzecz jasna, wiele sądów współpracuje z organizacjami pozarządowymi w obszarze promocji mediacji, organizując wspólnie dni mediacji i udostępniając na terenie sądu materiały informacyjne. W niektórych sądach mediatorzy mają możliwość pełnienia na terenie sądu dyżurów, w czasie których udzielają interesantom informacji na temat możliwości polubownego zakończenia sporu. Sąd Rejonowy Katowice-Zachód oraz Sąd Rejonowy w Gliwicach w czasie trwania badań uruchomiły na terenie sądu pomieszczenia, z których strony mogą skorzystać w celu odbycia mediacji, nazwane „Kopalniami Zgody”. Pomieszczenia służące udzielaniu darmowych porad udostępniały Stowarzyszeniu Ovum Sądy Rejonowe w Gdyni i Sopocie.

Przykład długotrwałej i systematycznej współpracy z wyspecjalizowaną organizacją pozarządową w celu realizacji zadań sądu znaleźliśmy we Wrocławiu. Od 2009 r. lokalne Stowarzyszenie Pomocy „Ludzie Ludziom” współpracuje ze służbą kuratorską wszystkich trzech wrocławskich sądów rejonowych w organizowaniu kary ograniczenia wolności i prac społecznie użytecznych. Przykład ten był niezwykle interesujący, ponieważ Stowarzyszenie prowadzone przez Erazma i Ewę Humiennych nie tylko przyjmowało skazanych do pracy, jak ma to miejsce w wielu innych miejscach w kraju. „Ludzie Ludziom” zapewnił kuratorom wsparcie przez koordynację wykonywania prac przez kierowane do nich osoby w różnych miejscach, oferując im jednocześnie podstawową pomoc, bez której część z nich nie zdołałaby wykonać kary i najpewniej trafiła do więzienia.

Ten przykład udanej, wieloletniej współpracy przekonał nas, aby budowę Centrów Sprawiedliwości Naprawczej rozpocząć od wsparcia służby kuratorskiej w wykonywaniu kar ograniczenia wolności i prac społecznie użytecznych. W tym obszarze w Polsce istnieje szczególna potrzeba współpracy ze społeczeństwem obywatelskim. W zasadzie w całej Polsce kuratorzy mieli już zresztą mniejsze lub większe doświadczenie we współpracy przy wykonywaniu kar nieizolacyjnych z organizacjami społecznymi. Nie miały one jednak charakteru współpracy systemowej. Rola organizacji ograniczała się do przyjmowania skazanych do wykonania pracy na cele społeczne.

Wnioskiem z przeprowadzonych analiz danych zastanych oraz wywiadów indywidualnych i grupowych z przedstawicielami wymiaru sprawiedliwości oraz instytucji jego otoczenia było stwierdzenie istnienia swoistej luki instytucjonalnej. Instytucje pra-

⁷ Art. 90 § 1 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. z 1997 r. Nr 89, poz. 555).

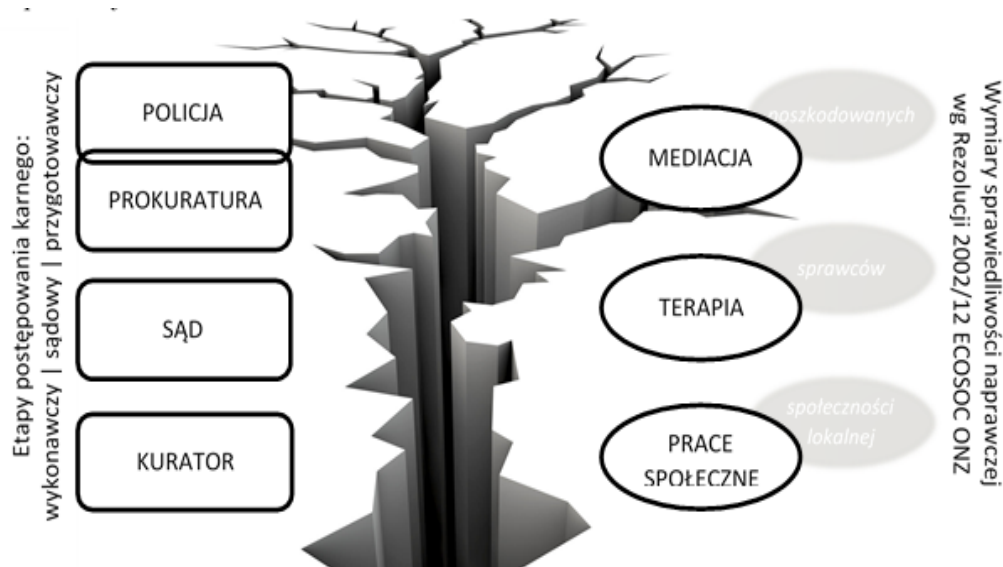
⁸ Art. 170 § 2 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. z 1997 r. Nr 90, poz. 557).

cujące z konkretnymi sprawcami przestępstw i wykroczeń, które mogłyby skorzystać ze współpracy z organizacjami, skutkującej między innymi zmniejszeniem ryzyka recydywy, skoncentrowane były na swoim wąskim obszarze kompetencji. Wynika to z biurokratycznego modelu działania, charakterystycznego dla administracji publicznej oraz podmiotów zmuszonych z administracją współpracować. Biurokracja – jak zauważył prawie pół wieku temu Ralph Hummel – jest efektywnym narzędziem postępowania z dużą liczbą ludzi. Jednak efektywnym na swój sposób. „Ponieważ jest rzeczą niemożliwą szczegółowo i dogłębnie zająć się każdym, biurokracja wykrywa to, co jest relewantne w świetle zadań, dla realizacji których została utworzona. W rezultacie tylko te fakty ze złożonego życia jednostek, które są relewantne z punktu widzenia zadań biurokracji, stają się przedmiotem jej zainteresowania. [...] Dokładnie jest tak, że biurokracja nigdy nie jest tworzona po to, aby zajmować się ludźmi: biurokracja wyłącznie załatwia sprawy”⁹. W rezultacie, elastyczna współpraca w celu holistycznego rozwiązania problemów konkretnego człowieka nie leży w naturze tradycyjnych instytucji wymiaru sprawiedliwości. Każde wyjście poza schemat i udzielenie pomocy w zakresie nieprzewidzianym formalnymi zadaniami urzędu wiąże się z osobistym poświęceniem pracownika i nie jest wspierane przez jego miejsce pracy. Dowodem na to jest powstawanie w różnych rejonach kraju stowarzyszeń stawiających sobie za cel pracę prewencyjną i resocjalizacyjną, których członkami są kuratorzy. Teoretycznie powinni mieć oni pełną możliwość i wsparcie w realizowaniu tych celów w ramach swojej pracy zawodowej. Powoływanie w tym celu organizacji społecznych, poświęcanie im wolnego czasu, świadczy nie tylko o poświęceniu kuratorów i oddaniu misji swojego zawodu, ale, niestety, także o tym, że instytucja, w której są formalnie zatrudnieni, nie pozwala im w pełni wykorzystać posiadanego potencjału.

Zmiana sposobu działania instytucji biurokratycznych była poza zasięgiem zespołu projektującego model Centrum Sprawiedliwości Naprawczej. Stąd pomysł, aby cele osiągać nie przez zmiany przepisów, które miałyby teoretycznie zmusić instytucje do współpracy i działania z myślą o jednostce. Byłoby to bowiem działanie wbrew naturze tych instytucji i dlatego skazane na porażkę. Można było ją obserwować w przypadku mediacji. Choć teoretycznie w Polsce istnieją prawne możliwości stosowania mediacji, nie jest ona popularna, tak jak na przykład w Norwegii. Stworzono tam jednak Narodową Służbę Mediacyjną (*Konfliktraadet*) – pomost instytucjonalny, który łączy ze sobą dwa odległe światy: organów ścigania i mediatorów. Łatwiej jest bowiem organom administracji zaufać jednemu konkretnemu partnerowi instytucjonalnemu niż liście anonimowych i zróżnicowanych podmiotów, które wpisały się na listę mediatorów prowadzoną przez prezesa sądu okręgowego. Wyspecjalizowana jednostka, tak jak to jest

⁹ R. Hummel, *The Bureaucratic Experience*, St. Martin's, New York 1977, s. 24–25.

w przypadku służby mediacyjnej w Norwegii, jest natomiast w stanie efektywnie współpracować z wieloma podmiotami i dbać skutecznie o przestrzeganie standardów i profesjonalizm. Obsługiwane podmioty odciąża od realizacji obowiązków biurokratycznych, które narzucają organy ścigania czy sądy. Obecność pośrednika jest więc korzystna dla obu stron, a często wręcz konieczna, aby współpraca miała miejsce. Bardzo często luka instytucjonalna powoduje, że organy rezygnują w ogóle ze współpracy z otoczeniem społecznym, wybierając inne sposoby załatwiania spraw lub wyłącznie partnerów publicznych – zobowiązanych do współpracy i działających według podobnych, biurokratycznych reguł.

Diagram 1. Luka instytucjonalna oddzielająca instytucje prowadzące postępowanie karne od narzędzi sprawiedliwości naprawczej

Źródło: B. Pilitowski, K. Pietrowicz, *Centrum Sprawiedliwości Naprawczej – możliwości wdrożenia*, [w:] C. Kulesza, D. Kuźelewski, B. Pilitowski (red.), *Współpraca organizacji społecznej z wymiarem sprawiedliwości*, Temida 2, Białystok 2015, s. 112

Docelowy model Centrum Sprawiedliwości Naprawczej

Celem funkcjonowania Centrum Sprawiedliwości Naprawczej jest pomoc w wypełnieniu opisanej powyżej luki instytucjonalnej. W związku z tym można wyodrębnić trzy odrębne sfery funkcjonowania CSN: działanie na etapie postępowania przygotowawczego (zakładające współpracę z prokuraturą i policją), działanie na etapie postępowania sądowego (zakładające współpracę z sędziami) i działanie na etapie postępowania wykonaw-

czego (zakładające współpracę ze służbą kuratorską). Konkretne CSN może być zorientowane na działanie tylko w jednej z wyżej wymienionych sfer, ale docelowo powinno funkcjonować na wszystkich poziomach. Ponieważ z naszych badań wynika, że najłatwiej rozpocząć współpracę na etapie postępowania wykonawczego, w dalszych rozważaniach najbardziej rozbudowana jest część dotycząca działań CSN w tej właśnie sferze.

Centrum Sprawiedliwości Naprawczej ma być z założenia organizacją pomocniczą, lokalną inicjatywą działającą na rzecz sprawiedliwości naprawczej. W związku z tym nie należy go widzieć jako organizacji włączonej w aparat państwowy i posiadającej sformalizowaną władzę. Cennym zasobem CSN powinna być niezależność.

Działania CSN na etapie postępowania przygotowawczego

Na etapie postępowania przygotowawczego CSN zajmowałoby się następującymi działaniami:

1. Diagnozowanie sprawców

Osoba, która weszła w konflikt z prawem, może zgłosić się do CSN i dobrowolnie poddać się diagnozie. Diagnoza powinna obejmować zbadanie obecności czynników ryzyka recydywy, aby trafnie dobrać środki resocjalizacyjne, które mogłyby zostać zaproponowane sprawcy, a następnie prokuratorowi lub sądowi, i podjęcie których mogłoby być warunkiem umorzenia, warunkiem odstąpienia od ukarania lub środkiem karnym. Diagnoza powinna opierać się na standaryzowanym narzędziu i kryteriach kwalifikacji, które byłyby znane prokuratorom i sędziom.

Proponowane środki resocjalizacyjne powinny pochodzić z katalogu możliwości dostępnych w samym CSN lub dostępnych w innych instytucjach na danym terenie, na przykład oferowanych przez inne NGO lub podmioty publiczne, a koordynowanych przez CSN. Proponowane powinny być tylko i wyłącznie środki dostępne konkretnemu sprawcy bezpłatnie i w krótkim czasie.

2. Udzielanie informacji stronom

W biurze CSN interesanci mogliby otrzymać zarówno prostą informację prawną, jak i informację na temat dostępnych środków sprawiedliwości naprawczej i konsensualnego sposobu zakończenia sprawy, na przykład w drodze mediacji.

3. Prowadzenie mediacji

CSN może przy pomocy współpracujących mediatorów inicjować mediacje karne. Inicjatywa może pochodzić zarówno od poinformowanej strony, jak i bezpośrednio od organu prowadzącego postępowanie przygotowawcze. Co istotne, mediacje mają

prowadzić mediatorzy (zgodnie z obowiązującymi ustaleniami), natomiast zadaniem CSN powinny być wyłącznie aranżacja i wsparcie procesu mediacyjnego.

Dzięki prowadzonej przez CSN bazie potrzeb społeczności lokalnej, pokrzywdzony może skorzystać z możliwości wyboru zadośćuczynienia w formie nieodpłatnej pracy na rzecz wskazanego przez pokrzywdzonego podmiotu z bazy (np. organizacji dobroczynnej, domu pomocy społecznej czy hospicjum).

Działania CSN na etapie postępowania sądowego

Działanie CSN na etapie postępowania sądowego częściowo pokrywa się z opisanymi powyżej. Na tym etapie możliwe jest również:

- 1. Diagnozowanie sprawców.**
- 2. Udzielanie informacji stronom.**
- 3. Prowadzenie mediacji.**

Jedyna różnica polega na tym, że w tym wypadku informacja do oskarżonego powinna być dodatkowo przekazywana ze strony sądu. To znaczy w optymalnej sytuacji osoba wezwana do sądu powinna wraz z wezwaniem otrzymać broszurkę informacyjną. Dodatkowo miejscem udzielania informacji poza siedzibą CSN powinien być także sąd, aby móc dotrzeć do osób, które są wzywane do sądu (w różnym charakterze) i są w związku z tym zdezorientowane, pełne obaw i niepewności. Lokalny CSN powinien zatem uruchomić we współpracy z sądem punkt informacyjny obsługiwany przez pracowników i wolontariuszy organizacji społecznej. Wzorem tego typu usługi może być instytucja asystenta świadka, funkcjonująca między innymi w Norwegii, Wielkiej Brytanii i USA.

Informacja udzielana w takim punkcie mogłaby obejmować kwestie techniczne (na temat zasad działania sądu, lokalizacji sali rozpraw, zasad zachowania się na posiedzeniu, tego jak przebiega przesłuchanie itp.), prostą informację prawną, a także informację na temat dostępnych środków sprawiedliwości naprawczej i konsensualnego sposobu zakończenia sprawy.

Specyficzne dla postępowania sądowego byłoby natomiast inne działanie:

- 4. Udział w postępowaniu jako przedstawiciel społeczny.**

Zadaniem CSN byłoby reprezentowanie przed sądem interesu społeczności lokalnej. Istotne byłoby przedstawienie diagnozy sprawcy wraz z propozycją planu naprawczego, obejmującego możliwe warunki umorzenia, odstąpienia od wymierzenia kary lub zawieszenia wykonania kary albo środki karne, które miałyby służyć resocjalizacji sprawcy.

Do zadań CSN mogłoby też należeć proponowanie w uzasadnionych przypadkach objęcia sprawcy dozorem przez konkretną, wyspecjalizowaną organizację społeczną – CSN lub inną, która zgodziła się objąć daną osobę dozorem.

Działania CSN na etapie postępowania wykonawczego

Zadania CSN w zakresie postępowania wykonawczego będą związane przede wszystkim współpracą ze służbą kuratorską. Wymaga to spełnienia różnych wymogów wstępnych, współpraca musi być bowiem stała i systematyczna, aby wszystko funkcjonowało sprawnie. W związku z tym współpraca musi być sformalizowana umową między kuratorem okręgowym a CSN, a funkcjonowanie CSN musi być zabezpieczone finansowo na dłuższy czas. Osobne porozumienie powinno zostać zawarte między CSN a władzami miasta. W wyniku porozumienia władze miejskie powinny wpisać CSN na listę miejsc, w których mogą być odbywane kara ograniczenia wolności (dalej jako k.o.w.) oraz praca społecznie użyteczna (dalej jako p.s.u.). Trzeba jednak pamiętać, że współpraca ze służbą kuratorską oznacza konieczność gromadzenia i przetwarzania danych osobowych, w tym danych wrażliwych, dotyczących skazania i uzależnień. Centrum to potrzebuje zatem administratora danych osobowych, zgłoszenia bazy danych do GODO i postępowania w tym zakresie zgodnie z odpowiednimi regulacjami prawnymi. Dostęp do danych powinny mieć jedynie osoby upoważnione.

Podjmując współpracę ze służbą kuratorską, trzeba pamiętać o tym, że kwestiami ważnymi z perspektywy długoterminowej współpracy są odpowiedzialność i kontrola. Odpowiedzialność oznacza w tym przypadku konieczność przyjęcia i rzetelnej obsługi wszystkich osób, kierowanych do CSN przez służbę kuratorską. Kontrolę należy rozumieć dwojako. Po pierwsze, obowiązek kontroli wykonywania k.o.w./p.s.u. spoczywa na kuratorze i to się nie zmienia. Kurator ma prawo i obowiązek dokonywania kontroli realizacji kary zarówno na poziomie CSN, jak i ostatecznego miejsca wykonywania pracy. Po drugie, na CSN spoczywa – zgodnie z umową – obowiązek pomocy służbie kuratorskiej w zakresie kontroli wykonywania k.o.w./p.s.u. Wszelkie problemy w tym zakresie powinny być od razu przekazywane służbie kuratorskiej.

Stała współpraca z kuratorami oznacza również informowanie służby kuratorskiej o wszelkich zmianach w funkcjonowaniu CSN, na przykład o nowo pozyskanych do współpracy placówkach odbywania kar.

Warto podkreślić, że proponowane w tym aspekcie rozwiązanie przypomina w dużym stopniu model współpracy przyjęty we Wrocławiu, określany mianem „kaskadowego”. Działalność CSN powinna obejmować niżej wymienione zadania:

1. Przyjmowanie skazanych/ukaranych na wykonanie k.o.w. i p.s.u.

Na podstawie decyzji kuratora, w której skierował skazanego/ukaranego do odbycia k.o.w. lub p.s.u. w CSN, pracownik CSN przyjmuje osobę. Jeśli nie zrobiono tego wcześniej, przeprowadzany jest wywiad diagnostyczny. Wywiad będzie koncentrował się na następujących aspektach życia skazanego, mających wpływ na jego zdolność do wykonania kary:

- wykształcenie, zawód, zatrudnienie i dochód,
- warunki mieszkaniowe i sytuacja rodzinna,
- więzi społeczne, styl życia i uzależnienia,
- przeszłość kryminalna i stosunek do wymiaru sprawiedliwości,
- możliwości i ograniczenia w zakresie wykonywania kary.

Pracownik CSN w trakcie wywiadu będzie rejestrował inne spostrzeżenia na temat respondenta, dotyczące jego zdolności do wykonania kary i powrotności do przestępstwa.

Na podstawie wywiadu zostanie dobrane najbardziej odpowiednie dla respondenta miejsce pracy. W późniejszym terminie uzyskane dane mogą zostać wykorzystane do celów badawczych, na przykład w celu zaobserwowania korelacji między określonymi cechami respondentów a ich zdolnością do wykonania kary.

Kluczowe znaczenie dla efektywności wykonywania k.o.w. i p.s.u. będzie miała kwestia zapewnienia szybkiego przepływu informacji między kuratorami, CSN i placówkami, w których będzie wykonywana praca. W obecnym modelu kuratorzy często wyznaczają czas stawienia się w placówce odległej o około 2 tygodnie od dnia stawienia się skazanego u kuratora. Jest to czas potrzebny, by korespondencja mogła dotrzeć od kuratora do placówki. Jednocześnie w tym czasie skazany z rozmaitych przyczyn nierzadko traci motywację do wykonania kary. W proponowanym modelu skazany ma stawić się w CSN tego samego lub następnego dnia po wizycie u kuratora. W sytuacjach wyjątkowych (praca zawodowa lub inne obiektywne okoliczności) w terminie nie dłuższym niż 7 dni od dnia stawienia się u kuratora.

2. Kierowanie do placówek i nadzór nad wykonaniem prac.

Na podstawie diagnozy następuje dobór najbardziej optymalnego z dostępnych miejsca pracy (placówki spełniającej wymogi z rozporządzenia MS, która wyraziła zgodę na przyjmowanie skazanych i podpisała stosowne porozumienie dotyczące zasad współpracy z CSN).

Dalej następuje przeszkolenie w zakresie BHP, zasad odbywania kary i współpracy z CSN oraz placówką oraz odebranie stosownych oświadczeń (zгода na podjęcie pracy, szkolenie BHP, zdolność do pracy, zgoda na przetwarzanie danych osobowych i danych wrażliwych).

Kolejna sprawa to ustalenie z placówką i skazanym dnia oraz godziny pierwszego zgłoszenia się skazanego do placówki. Podobnie jak przy kierowaniu skazanego przez kuratora do CSN również tutaj wskazane jest, by termin pierwszego zgłoszenia się do placówki był jak najkrótszy. Kierując skazanego do placówki, pracownik CSN kontaktuje się z osobą odpowiedzialną za pracę skazanych w placówce, ustalając konkretny termin stawiennictwa (data i godzina).

W tym momencie pojawia się konieczność sprawdzenia, czy skazany faktycznie pojawił się o umówionym czasie w placówce. W razie niestawiennictwa nawiązywany jest kontakt ze skazanym i podejmowane są starania w celu doprowadzenia do tego, aby rozpoczął on wykonywanie pracy.

Standardowym działaniem jest zbieranie, co najmniej raz na miesiąc, list obecności z placówek, a także kontrola wykonywania kary zgodnie z harmonogramem. W miarę potrzeb i możliwości CSN powinien kontaktować się z placówkami częściej.

Na podstawie zebranych list obecności CSN sporządza comiesięczne raporty z wykonania kary dla każdej osoby wykonującej aktualnie karę. Raport powinien zawierać sygnaturę akt kuratorskich, dane skazanego/ukaranego, łączną liczbę przepracowanych godzin, tabelę zawierającą daty i godziny wykonywania pracy w poszczególnych dniach, a także opisową ocenę pracy i postawy skazanego/ukaranego.

Osobnym problemem jest raportowanie *ad hoc*. Rozpatrując wnioski o zamianę k.o.w./p.s.u. na karę zastępczą, sąd oczekuje od kuratora obecnego na posiedzeniu przedstawienia stanu wykonania kary na dzień posiedzenia. Oznacza to, że kuratorzy będą regularnie zwracać się do CSN z prośbą o aktualne informacje na temat wykonania kary, co będzie wymagało od CSN gotowości do natychmiastowego skontaktowania się z placówką w celu uzyskania aktualnych danych. Nie jest konieczne, aby kuratorzy sami kontaktowali się z miejscami pracy skazanych współpracującymi z Centrum.

Do zadań CSN w tym zakresie należałoby też utrzymywanie kontaktu z placówkami w celu aktualizacji informacji na temat zapotrzebowania placówek na różne rodzaje prac. W razie niemożności/nieracjonalności wykonania kary w danym podmiocie (np. z uwagi na sezonowość zapotrzebowania) rolą CSN byłoby przenoszenie skazanych do potrzebujących placówek.

3. Rozwijanie wspólnych standardów wykonywania kary w placówkach.

CSN stawia sobie za cel ujednolicenie standardów wykonywania k.o.w i p.s.u. we wszystkich placówkach, tak by kara osiągała swe cele wychowawcze i była skutecznie wykonywana. W tym celu CSN będzie szkolić pracowników placówek bezpośrednio odpowiedzialnych za pracę ze skazanymi, motywować ich, informując o celach i wychowawczym charakterze kary, komunikować się w ramach bieżącej pracy (kierowanie skazanych/ukaranych, odbieranie list obecności) i kontrolować wykonywanie pracy.

Wspólne standardy będą dotyczyły:

- sposobu traktowania osób niestawiających się do pracy, stawiających się w stanie nietrzeźwości bądź stwarzających inne problemy natury wychowawczej,
- ustalania ze skazanymi/ukaranymi harmonogramu wykonywania prac, który pozwoli im wykonać odpowiednią liczbę godzin pracy w danym miesiącu (brak harmonogramu powoduje, że skazany/ukarany odkłada pracę na koniec miesiąca, co jest źródłem problemów dla placówki, takich jak nadmiar wykonujących pracę i trudność ze znalezieniem dla nich zajęcia pod koniec miesiąca, brak osób do pracy w pozostałych okresach),
- komunikacji między placówką a CSN.

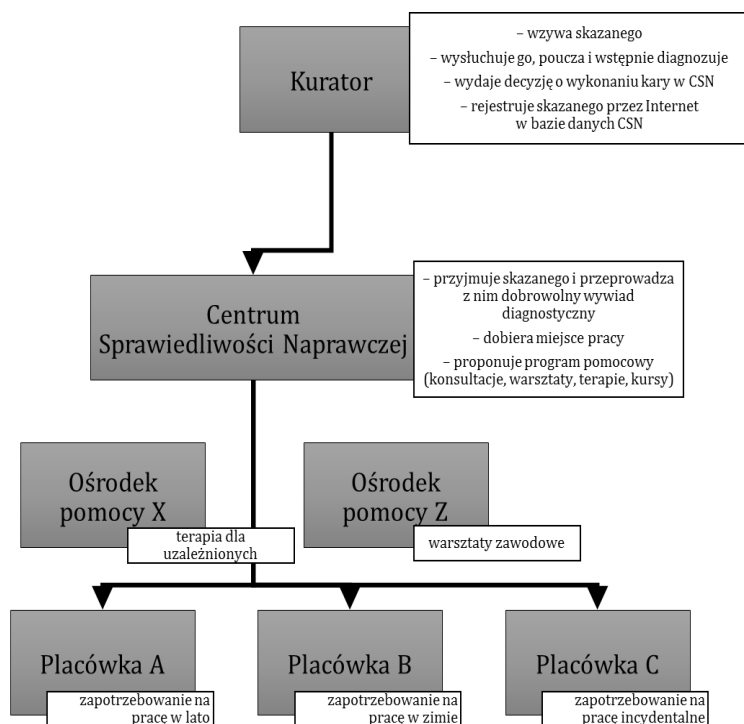
4. Prowadzenie ewidencji placówek i pozyskiwanie nowych placówek do projektu.

CSN prowadzi listę placówek, do których kieruje skazanych w celu wykonania pracy. Rejestrowane są dane adresowe, dane osoby bezpośrednio odpowiedzialnej za pracę skazanych (w tym – jeśli jest to możliwe – telefon komórkowy i adres poczty elektronicznej), informacje o rodzaju wykonywanej pracy w placówce, ogólne zapotrzebowanie – maksymalna liczba osób, które mogą odbywać jednocześnie karę w placówce.

Ważne z perspektywy CSN byłoby dbanie o odpowiednią różnorodność placówek pod względem:

- dostępności pracy dla osób z niepełnosprawnością,
- możliwości pracy w różnych terminach: dni powszednie w godzinach pracy, ale także popołudnia, weekendy (możliwość wykonania kary przez osoby pracujące lub uczące się),
- rozmieszczenia geograficznego, które umożliwiłyby pracę skazanym.

Diagram 2. Schemat realizacji KOW i PSU z udziałem Centrum Sprawiedliwości Naprawczej mieszkającym w różnych dzielnicach danej miejscowości.

Źródło: B. Pilitowski, K. Pietrowicz, *Centrum Sprawiedliwości Naprawczej – możliwości wdrożenia*, [w:] C. Kulesza, D. Kuźelewski, B. Pilitowski (red.), *Współpraca organizacji społecznej z wymiarem sprawiedliwości*, Temida 2, Białystok 2015, s. 116

CSN powinno również umożliwić placówkom przekazywanie informacji na temat zwiększonego/zmniejszonego zapotrzebowania na pracę (interwencje, remonty, prace sezonowe). W miarę pojawiania się takich potrzeb skazani/ukarani, którzy wykazują się motywacją do odbycia kary będą kierowani do takich interwencji. Ważne jest też poszukiwanie nowych placówek, które mogłyby przyjmować skazanych do pracy (spełniających warunki), kontaktowanie się z nimi i starania o podjęcie współpracy. Nie można też nie wspomnieć o zadaniu edukacyjnym, jakim jest szkolenie pracowników placówek, w szczególności w obszarze wdrażania standardów opisanych w punkcie 3, ustalanie zasad współpracy i podpisywanie porozumień.

5. Wykonywanie dozoru w przypadkach warunkowego umorzenia postępowania i warunkowego zawieszenia wykonania kary.

W przypadkach, gdy sąd zdecydował oddać skazanego pod dozór CSN, kontrola realizacji planu naprawczego i innych warunków probacji.

6. Oddziaływanie wychowawcze.

We wszystkich przypadkach podejmowanie prób terapeutycznej rozmowy ze skazanymi, proponowanie różnych wychowawczych form aktywności, mobilizowanie i dyscyplinowanie skazanych do wykonywania kar i planów naprawczych.

7. Udzielanie właściwej pomocy i kierowanie do placówek pomocowych i terapeutycznych.

Oferowanie dostępnych w CSN form pomocy, na przykład doradztwa zawodowego, warsztatów umiejętności społecznych, treningów zastępowania agresji, informacji prawnej czy konsultacji psychologicznych. Oferowanie informacji i pomoc w skorzystaniu z zewnętrznej pomocy udzielanej przez zewnętrzne podmioty publiczne i społeczne, na przykład ośrodki terapeutyczne, pomocy rodzinie, organizacje dobroczynne, poradnie.

Pilotaż modelu CSN

W okresie od maja 2015 do kwietnia 2016 r. Fundacji *Court Watch* Polska udało się zrealizować pilotaż wdrożenia modelu CSN w dwóch miastach: Toruniu i Białymstoku. Pilotaż był poprzedzony wieloma spotkaniami i konsultacjami z sądami, służbą kuratorską oraz innymi interesariuszami. Zgodnie z planem rozpoczęto od nawiązania stałej współpracy z kuratorami dla dorosłych zajmującymi się wykonywaniem kary ograniczenia wolności oraz prac społecznie użytecznych. Po spotkaniach z kierownictwem sądów oraz wielu spotkaniach z przedstawicielami służby kuratorskiej, które miały na celu ustalenie zasad ewentualnej współpracy, podpisano porozumienia z Kuratorami Okręgowymi w obu miastach. Określono w nich zasady, na jakich Centra Sprawiedliwości Naprawczej jako jednostki organizacyjne Fundacji *Court Watch* Polska zgadzają się przyjmować skazanych do pracy.

Porozumienia regulujące zasady współpracy Centra podpisały także z placówkami, w których skazani mogliby fizycznie wykonywać pracę. Znalazły się wśród nich zarówno placówki wskazane przez prezydentów miast, jak i nowe instytucje: szkoły, przedszkola i organizacje charytatywne. Nie wszystkie podmioty wskazane przez prezydentów zgodziły się na współpracę z CSN. W Białymstoku instytucje podległe miastu odmówiły współpracy z CSN. Na prośbę kuratorów w Białymstoku nie podejmowaliśmy także prób zawarcia porozumienia z placówkami współpracującymi wyłącznie z kuratorami, którzy nie zdecydowali się na kierowanie swoich podopiecznych do CSN. Mimo to każde z Centrów posiadało po roku działalności siatkę kilkunastu współpracujących stale podmiotów, w tym przede wszystkim placówek nowych – które przed pojawieniem się Centrum nigdy nie przyjmowały skazanych do pracy. Toruńskie Centrum Sprawiedliwości Naprawczej współpracowało w kwietniu 2016 r. z 12 placówkami,

w tym z jedną placówką, z którą kuratorzy pracowali już wcześniej i 11 pozyskanymi samodzielnie. Faktycznych miejsc wykonywania pracy było jednak więcej, ponieważ instytucja, z którą współpracowali wcześniej kuratorzy, posiada 14 obiektów. O ile służba kuratorska kierowała skazanych do głównej siedziby tej instytucji, skąd byli oni następnie rozdzielani po obiektach przez pracownika, to CSN podjęło współpracę z każdym z podległych tej instytucji obiektów osobo – szkółąc tam pracowników i utrzymując z nimi bezpośredni kontakt. Łącznych miejsc pracy, które Centrum obsługiwało, było więc 25. Centrum Sprawiedliwości Naprawczej w Białymstoku współpracowało z 21 placówkami, w tym z siedmioma nowymi, które wcześniej nie przyjmowały skazanych do pracy bezpośrednio od kuratorów. Z każdą instytucją CSN podpisywał umowę regulującą zasady współpracy, a w każdym miejscu pracy przeszkolił osobę odpowiedzialną za kontrolowanie skazanych i prowadzenie list obecności. Osoby te współpracowały następnie bezpośrednio z pracownikami Centrum.

System informatyczny do obsługi spraw z k.o.w. i p.s.u.

Przed rozpoczęciem pilotażu przygotowano dedykowane oprogramowanie dla pracowników Centrów oraz kuratorów. Dzięki niemu znacznie skrócono czas przepływu informacji między poszczególnymi instytucjami biorącymi udział w wykonywaniu kary: kuratorami, Centrum Sprawiedliwości Naprawczej oraz placówkami, do pracy w których Centrum delegowało podopiecznych. Oprogramowanie działające w tak zwanej chmurze jest dostępne dla każdego z użytkowników bez konieczności instalowania, na dowolnym komputerze podłączonym do Internetu. W celu zapewnienia wysokiego poziomu bezpieczeństwa danych, dostęp obwarowany jest nie tylko hasłem zwykłym, ale także koniecznością weryfikacji SMS-em, za każdym razem, kiedy użytkownik chce się zalogować z nowego miejsca.

Oprogramowanie umożliwia kuratorom rejestrację nowych skazanych oraz skierowanie ich do Centrum ze wskazaniem konkretnej daty i godziny (wybieranej z listy dostępnych terminów). Generowane przez system dla skazanego skierowanie do Centrum zawiera nie tylko nazwę podmiotu, adres, telefon i pouczenia, ale także dokładną godzinę, o której skazany jest oczekiwany w CSN, oraz mapkę ułatwiającą dojazd. Dokument ten kurator drukuje i wręcza skazanemu. Nie wyklucza się on z formalną decyzją o skierowaniu, ale służy informowaniu skazanych i zwiększa szansę na ich dotarcie do Centrum. Dzięki temu, że kuratorzy mają wgląd w terminarz pracowników CSN, mogą ustalić godzinę ze skazanym, proponując mu stawienie się w Centrum jeszcze tego samego dnia. Takie „przyspieszenie” i „skonkretyzowanie” pierwszego zadania, jakie stoi przed skazanym – to znaczy stawienie się w placówce, sprawia, że przypadki niestawienia się zdarzały się absolutnie sporadycznie i dotyczyły raczej sytuacji, gdy skaza-

nemu nie pasował żaden termin w najbliższych dniach i umawiany był na odleglejszy termin. Kuratorzy starali się jednak zgodnie z przyjętą polityką umawiać skazanych tego samego lub następnego dnia.

Dostęp do systemu informatycznego Centrum online daje także kuratorom możliwość śledzenia postępów wykonania kary przez ich podopiecznych. Wszystkie czynności wykonywane w związku z danym skazanym i konkretną karą są w systemie odnotowywane i kurator ma ich podgląd. Widzi zarówno, w którym miejscu skazany wykonuje prace, harmonogram i postępy w jego realizacji, jak i uwagi koordynatora z Centrum: dotyczące nie tylko wykonania samej pracy na cele społeczne, ale i współpracy w innym zakresie, na przykład tego jaka pomoc została skazanemu zaoferowana i czy z niej skorzystał. Odnotowywane są wszelkie nieprawidłowości w wykonaniu kary, próby kontaktu w razie spóźnienia lub niepojawienia się w pracy, a także ustalenia odnośnie do dalszej realizacji harmonogramu. W przypadkach przewidzianych przepisami oraz ustalonych z kuratorami, pracownik Centrum kontaktuje się z kuratorem także telefonicznie. Przepływ informacji o wszelkich zakłóceniach w wykonaniu kary jest więc bieżący i umożliwia kuratorom natychmiastowe reagowanie. Zwiększa to szanse na wykonanie kary do końca.

W razie uchylania się od wykonania kary, kurator dysponuje całą dokumentacją przebiegu wykonania kary zgromadzoną w systemie komputerowym. Ma możliwość wydrukowania harmonogramu realizacji pracy oraz uwag pracownika Centrum. Ułatwia to prowadzenie akt sprawy i ewentualne przygotowanie się do posiedzeń sądowych.

Praca ze skazanymi

W chwili, gdy kurator rejestruje w systemie komputerowym skazanego i umawia go na konkretny termin, informację o tym otrzymuje koordynator w Centrum Sprawiedliwości Naprawczej. Centrum jest więc przygotowane na pojawienie się skazanego w konkretnym czasie. Po stawieniu się upewnia się co do jego tożsamości, odbiera potwierdzenie, że ten chce wykonać karę i zgodę na przeprowadzenie wywiadu oraz przetwarzanie danych osobowych przez Centrum; następnie przystępuje do pracy ze skazanym. Pierwszym jej elementem jest przeprowadzenie wywiadu diagnostycznego w celu ustalenia predyspozycji danej osoby, a także wykrycia ewentualnych czynników ryzyka niewykonania kary oraz powrotności do przestępstwa¹⁰. Na tej podstawie koordynator jest w stanie wybrać dla skazanego optymalne z punktu widzenia celów kary miejsce

---

¹⁰ W opracowaniu narzędzia szczególnie inspirująca była publikacja prof. D. Wójcik, *Stosowanie w postępowaniu karnym narzędzi diagnostyczno-prognostycznych służących oszacowaniu ryzyka powrotności do przestępstwa*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2012 oraz narzędzia do samooceny stosowane w ramach angielskiego systemu OASys, zob. na przykład R. Moore, *Adult offenders' perceptions of their underlying problems: findings from the OASys self-assessment questionnaire*, „Findings” 2007, nr 284. Nieoceniona przy opracowaniu kwestionariusza wywiadu była także pomoc toruńskiego Kuratora

i rodzaj pracy. Może również zaproponować skazanemu dobrowolne skorzystanie z bezpłatnych form pomocy oferowanych zarówno w samym Centrum (porady psychologiczne, prawne, zawodowe i dotyczące rozwiązywania sporów), jak i we współpracujących placówkach pomocowych. Kolejnym etapem jest szkolenie BHP oraz skierowanie do konkretnego miejsca pracy. Podobnie jak w przypadku skierowania do Centrum, dużą wagę przywiązywaliśmy do umawiania skazanych do pracy na jak najszybszy termin. Termin określany był konkretnie, co do godziny, a skazany otrzymywał kolejny dokument z pouczeniami, adresem i mapką. Stanowił on także potwierdzenie skierowania dla instytucji, w której stawiał się on do pracy, choć niezależnie od tego pracownik CSN zawsze kontaktował się i uprzedzał pracownika współpracującej instytucji, który miał za zadanie kontrolować skazanego i prowadzić listę obecności w miejscu pracy.

Do udziału w oferowanych przez Centrum zajęciach dodatkowych i poradnictwa skazani umawiani byli niezależnie od wykonywanej pracy. Udział w nich nie był „zaliczany” na poczet zasądzonych godzin pracy, choć w naszej ocenie także przyczyniał się do „wzbudzenia w skazanym woli kształtowania jego społecznie pożądaných postaw, w szczególności poczucia odpowiedzialności oraz potrzeby przestrzegania porządku prawnego”¹¹. Brak takiej możliwości – obecnej w innych krajach, gdzie kurator może zaliczyć w poczet kary także czas poświęcony przez skazanego na czynności służące jego resocjalizacji: terapię, mediację, kursy – powodował, że skierowani na k.o.w. lub p.s.u. niechętnie korzystali z pomocy, która nie wydawała im się konieczna. Beneficjentami pomocy, poradnictwa i treningów organizowanych przez Centrum były więc przede wszystkim osoby, które choć miały kłopoty z prawem, to trafiły do CSN w inny sposób niż przez skierowanie do wykonania kary.

Wyniki pilotażu

Do końca kwietnia 2016 r. w Toruniu prace społecznie użyteczne pod nadzorem CSN rozpoczęło ponad 91 skazanych (w ramach 117 orzeczonych kar); odpracowali oni łącznie 3920 godzin, wykonując 72% zasądzonych godzin¹². W Białymstoku, gdzie CSN utworzono nieco później, do końca kwietnia 2016 r. prace na cele społeczne pod nadzorem CSN rozpoczęło ponad 82 skazanych (w ramach 90 orzeczonych kar ograniczenia wolności); odpracowali oni łącznie 2550 godzin, wykonując 80% zasądzonych godzin¹³.

Okręgowego – Piotra Bolewickiego oraz Ewy Humiennej z wrocławskiego Stowarzyszenia Pomocy „Ludzie Ludziom”, którym w tym miejscu autor bardzo serdecznie dziękuje.

¹¹ Zob. art. 53 pkt 1 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy.

¹² Odliczając godziny pracy, z których sąd zwolnił skazanych po zapłaceniu grzywny lub po wykonaniu sumiennie połowy kary, efektywność wyniosła 82%.

¹³ Dla Białegostoku efektywność wykonania kar po odliczeniu godzin, z których sąd zwolnił skazanych, nie została obliczona, ale można przyjąć, że podobnie jak w Toruniu była wyższa o około 10% i osiągnęła wartość około 90%.

Zdaniem osób zaangażowanych w jego działanie, główna korzyść z funkcjonowania CSN-ów polegała na – trudno mierzalnym – podwyższeniu standardu wykonywania prac społecznie użytecznych, przez ujednoczenie standardów we wszystkich współpracujących placówkach i ścisłą kontrolę nie tylko skazanych, ale i placówek. Ograniczano na tej podstawie liczbę skazanych kierowanych w to samo miejsce, jeśli się okazywało, że mimo deklaracji pracowników, nie są oni w stanie zapewnić wszystkim przyjętym skazanym sensownego zajęcia i odpowiedniego nadzoru. Informacja o tym, iż standardy są surowo przestrzegane, rozchodzi się w środowiskowych kręgach osób skazanych i docelowo powinna stanowić środek odstraszący zarówno przed próbami oszukiwania systemu k.o.w. i p.s.u., jak i popełnianiem przestępstw, których sprawcom grozi taka właśnie kara. Przestrzeganie reguł wykonywania kary jest także środkiem resocjalizacyjnym, upewniając skazanych, że system działa sprawiedliwie.

W kwestii pomocy kuratorom powiodło się częściowe odciążenie kuratorów od żmudnej pracy biurokratycznej, co miało umożliwiać kuratorom koncentrację na zasadniczych zadaniach, wymagających szczególnych kompetencji w zakresie resocjalizacji; poniższa wypowiedź kurator z Torunia wskazuje, że cel ten – przynajmniej częściowo – udało się osiągnąć:

„To, że ktoś mi pomoże w organizowaniu tej pracy [...], dla mnie jest fajne, bo ja mogę bardziej się skupić na pracy resocjalizacyjnej czy innych rzeczach [...] Moje nadzieje i oczekiwania z tym [CSN] są całkiem pozytywne”. [kurator z Torunia]

Udało się także przyspieszyć wykonywanie kar (czas rozpoczęcia pracy) oraz czas reagowania na nieprawidłowości, dzięki czemu konsekwencje wobec na przykład osób uchylających się od rzetelnej pracy mogły być wyciągane prawie natychmiast. Świadczą o tym wypowiedzi kuratorów, na przykład ta pochodząca z wywiadu grupowego w Toruniu:

„[Teraz jest] Łatwiej i trudniej. Łatwiej dlatego, że mam kontrolę na bieżąco. Na bieżąco jestem w stanie sprawdzić, zweryfikować, czy człowiek się stawiał, czy był, co się dzieje w tej sprawie. Ale też trudniej, bo na bieżąco muszę reagować, muszę działać. Nie stawiał się – muszę sprawdzić, co się tam zadziało. W sytuacji współpracy z innymi podmiotami było do tej pory tak, że dostawałam po miesiącu informację: odpracował/nie odpracował, a jak zdarzały się sytuacje nadzwyczajne, to przesyłano mi informację z opinią, zazwyczaj negatywną”. [kurator z Torunia, wywiad grupowy]

Wnioski z pilotażu

Doświadczenia roku pracy Centrów Sprawiedliwości Naprawczej ze skazanymi w Toruniu i Białymstoku uczą, że:

- 1. Zróżnicowana oferta rodzajów pracy i placówek służy realizacji celów kary.**

Dzięki niej skazani posiadający specjalistyczne kompetencje lub wykształcenie mogą odpracować swoje winy z większą korzyścią dla lokalnej społeczności oraz w poczuciu większego sensu tej pracy. Taka praca umożliwi im także zdobycie doświadczenia i referencji, które mogą być cenne z punktu widzenia ich dalszego rozwoju zawodowego. Dla przykładu, w Białymstoku skazanemu, który wykonał sumiennie karę, pomagając przy remoncie przedszkola, zaproponowano dalszą pracę za wynagrodzeniem. W Toruniu skazany na p.s.u. informatyk prowadził w ramach kary kurs komputerowy dla podopiecznych dwóch domów pomocy społecznej.
- 2. Szczególnie przydatna jest możliwość elastycznego kształtowania miejsc pracy skazanego przez Centrum, jako placówki wskazanej w decyzji kuratora.**

W opisanym powyżej przypadku, gdyby kurator skierował skazanego do pracy bezpośrednio do któregoś z DPS-ów – nie mógłby on poprowadzić zajęć w obu miejscach lub ewentualnie nie mogłyby być one prowadzone równoległe i wymagałyby zmiany decyzji kuratora w trakcie wykonywania kary. Ta możliwość „przesuwania” skazanych między miejscami pracy pod parasolem wyznaczonej w decyzji placówki, jaką jest Centrum, umożliwiła też intensywniejszą pomoc poszczególnym placówkom w organizacji wydarzeń wymagających pomocy większej liczby osób na krótki okres – jednego lub dwóch dni. Gdy współpracujące miejsce pracy zgłaszało Centrum takie zapotrzebowanie, pracownicy Centrum kontaktowali się ze skazanymi wykonującymi w danej chwili swoje kary i za ich zgodą kierowali na dzień lub dwa dni do pracy w innym niż zwykle miejscu. Takie rozwiązanie stanowi bardzo znaczącą pomoc dla instytucji organizujących dla mieszkańców wydarzenia sportowe lub kulturalne oraz organizacji charytatywnych, które potrzebują intensywniejszej pomocy w chwili, gdy otrzymują transport ubrań lub żywności. Pomoc w takich „akcjach” daje też większą satysfakcję skazanym, poczucie, że robią coś dobrego dla innych i wzmocnia w nich pozytywne postawy.
- 3. Realizacja celów kary ograniczenia wolności przebiega najlepiej w małych placówkach.**

Należą do nich przedszkola, szkoły, domy pomocy społecznej, hospicja, mniejsze organizacje dobroczynne i kulturalne. W odróżnieniu od przedsiębiorstw oczyszczania miasta, utrzymania zieleni, schronisk, czy dużych obiektów sportowych, gdzie „praca się zawsze znajdzie”, małe placówki zapewniają zindywidualizowaną pracę i większą kontrolę jakości jej wykonania. Z drugiej strony, praca na rzecz wymienionych grup dla większości skazanych stanowi wartość samą w sobie. Dzięki niej mają poczucie, że robią coś dobrego, że przez

swoją pracę rzeczywiście zadośćuczynią za zło, które wyrządzili. W przypadku pracy na rzecz osób niepełnosprawnych czy w hospicjum, ma ona także duży walor wychowawczy.

- 4. Indywidualne podejście do placówek i pomoc oferowana im przez Centrum umożliwia współpracę z wieloma małymi miejscami pracy, to znaczy takimi, które są w stanie przyjąć jednocześnie tylko jedną–dwie osoby.** Są to najczęściej placówki, które nie są zobowiązane do przyjmowania skazanych. Takie placówki nie są często w stanie wypracować stałych metod współpracy z kuratorami, zniechęca je zarówno biurokracja, jak i odpowiedzialność, która na nich spoczywa w związku z przyjmowaniem skazanych. Są jednocześnie bardziej wrażliwe na to, kto do nich trafia. Selekcja osób kierowanych do miejsc, gdzie przebywają dzieci lub osoby niepełnosprawne, musi być rygorystyczna. Podobnie w przypadku placówek, gdzie są obecne leki, to jest szpitale, hospicja, schroniska dla zwierząt, gdzie nie powinny trafiać osoby, które miały lub mają kontakt z narkotykami. Placówki te wymagają dużo więcej uwagi, pracy, odpowiedzialnej selekcji skazanych i pomocy niż duże podmioty, które w pracy skazanych widzą korzyść ekonomiczną i są w stanie nawet oddelegować pracownika wyłącznie do „obsługi” skazanych.
- 5. Choć nie jest to warunkiem dobrej współpracy między służbą kuratorską a wyspecjalizowaną organizacją pośredniczącą w realizacji k.o.w. i p.s.u., specjalizacja kuratorów w wykonywaniu tych kar ułatwia tę współpracę.** W okresie trwania pilotażu w Białymstoku karą ograniczenia wolności zajmowali się wyspecjalizowani kuratorzy (1-2 osoby w każdym z 5 zespołów), natomiast w Toruniu specjalizacji nie było. Łatwiej jest ustalić standardy współpracy, komunikacji itd. z węższą grupą kuratorów. Szczególnie gdy są oni skupieni na tym rodzaju spraw. Ułatwia to także reagowanie na nieprawidłowości i wspólne działania, aby doprowadzić do wykonania kary zgodnie z harmonogramem.
- 6. Kluczowe jest pełne poparcie dla współpracy z wyspecjalizowaną organizacją pozarządową w wykonywaniu k.o.w. i p.s.u. ze strony zarówno kuratorów, jak i władz miejskich.** Powodzenie realizacji celów przedsięwzięcia, jakim jest oddziaływanie resocjalizacyjne na osoby skazywane na kary nieizolacyjne z pomocą wyspecjalizowanej organizacji społecznej, zależy od wsparcia decydentów. Są nimi w przypadku skazanych indywidualni kuratorzy, którzy mogą kierować skazanych do CSN lub nie, oraz władze miasta, które mogą lub nie zezwalać i zobowiązywać placówki miejskie do współpracy z CSN. Od woli tych drugich zależy także długofalowe finansowanie działań CSN. Obstrukcja którejkolwiek ze stron uniemożliwia prowadzenie działalności i zbudowanie na bazie

systemu koordynacji wykonywania kar ograniczenia wolności szerszego systemu wsparcia dla sądu na innych etapach.

Podsumowanie

Udział partnerów społecznych w wykonywaniu zadań wymiaru sprawiedliwości jest nie tylko urzeczywistnieniem zasad zawartych w Konstytucji RP, ale przede wszystkim efektywnym sposobem na rozwiązanie wielu problemów, z którymi łatwiej poradzić sobie elastycznym organizacjom społecznym niż administracji państwowej. Na przykładzie pomocy w wykonywaniu kar ograniczenia wolności widać, że wyspecjalizowana jednostka pozarządowa jest w stanie przyczynić się do lepszej realizacji istniejących przepisów. Wykorzystanie tego potencjału zależy jednak przede wszystkim od otwartości urzędników. Społeczeństwo przekazało im władzę w ramach systemu demokratycznego w celu realizacji wspólnych wartości, celów i interesów. Zasadą państwa polskiego jest jednak zasada pomocniczości. Zgodnie z nią, naturalnym odruchem administracji publicznej powinno być korzystanie ze wsparcia, jakie w realizacji zadań oferują im sami obywatele.

Wydaje się, że wartość pomocy organizacji społecznych w readaptacji osób opuszczających zakłady karne jest w Polsce powszechnie doceniana. Życzeniem twórców modelu Centrum Sprawiedliwości Naprawczej jest, aby w przyszłości na podobny status zasłużyły sobie działania sektora pozarządowego w domenie ograniczania liczby osób trafiających do zakładów karnych. Mamy przy tym nadzieję, że wypracowany i przetestowany w Toruniu i w Białymstoku model CSN pomoże wykorzystać ten potencjał w całym kraju bez konieczności interwencji ustawodawcy.

Dr Katarzyna Liżyńska

Uniwersytet Wrocławski

Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii

Katedra Prawa o Wykroczeniach, Karnego Skarbowego i Gospodarczego

Dr Anna Płońska

Uniwersytet Wrocławski

Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii

Katedra Prawa o Wykroczeniach, Karnego Skarbowego i Gospodarczego

Kara ograniczenia wolności w prawie o wykroczeniach w świetle najnowszych zmian polityki kryminalnej

W świetle najnowszych zmian polityki kryminalnej szczególne miejsce zajmuje kara ograniczenia wolności i modyfikacja jej materialnoprawnej postaci. Dziwi jednakże fakt, że zmiany wprowadzone na gruncie materialnego prawa karnego nie idą w parze ze zmianami w zakresie materialnego prawa o wykroczeniach. Ostatnia nowelizacja art. 20 ustawy z dnia 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń (k.w.) miała miejsce 8 czerwca 2010 r.¹, podczas gdy art. 34 ustawy z dnia 6 czerwca 1996 r. – Kodeks karny (k.k.) był na przestrzeni zaledwie ostatnich miesięcy nowelizowany już dwukrotnie.

Odnosząc się do nowelizacji dokonanej z dniem 8 czerwca 2010 r., wskazać należy, że jej głównym celem w zakresie kary ograniczenia wolności było odwrócenie niekorzystnych trendów spadku liczby orzekanych kar ograniczenia wolności zarówno za przestępstwa, jak i za wykroczenia oraz wyraźnej niechęci sądów do orzekania tej kary w formie potrącenia wynagrodzenia, co stanowiło jedynie około 1% orzekanych oraz wykonywanych kar ograniczenia wolności². Jak zaznacza Kazimierz Postulski, wprowadzone wówczas zmiany znacznie przybliżyły istotę kary ograniczenia wolności do środków probacyjnych oraz do znanego w wybranych państwach europejskich środka penalnego w postaci świadczenia bezpłatnej pracy, zazwyczaj o charytatywnym charakterze, wykonywanej na rzecz lokalnej społeczności (*community service*)³.

---

¹ Ustawa z dnia 5 listopada 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wykonawczy, ustawy – Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2009 r., Nr 206, poz. 1589 ze zm.).

² K. Postulski, *Zmiany w wykonywaniu kary ograniczenia wolności*, „Probacja” 2011, nr 3, s. 119.

³ *Ibidem*, s. 120.

Zwrócić należy uwagę, iż najnowsza nowelizacja art. 34 § 1a k.k., wprowadzona na mocy art. 7 ust. 1 lit. a ustawy z dnia 11 marca 2016 r.⁴, z dniem 15 kwietnia 2016 r., uchyliła wprowadzony z dniem 1 lipca 2015 r. na mocy art. 1 ust. 5 lit. c ustawy z dnia 20 lutego 2015 r.⁵ pkt 2 odnoszący się do obowiązku pozostawania w miejscu stałego pobytu lub w innym wyznaczonym miejscu z zastosowaniem systemu dozoru elektronicznego oraz pkt 3 tego samego przepisu odnoszący się do obowiązku, o którym mowa w art. 72 § 1 pkt 4–7a, jako elementów składających się, razem lub osobno, z obowiązkiem wykonywania nieodpłatnej, kontrolowanej pracy na cele społeczne i potrąceniem od 10 do 25% wynagrodzenia za pracę w stosunku miesięcznym na cel społeczny wskazany przez sąd, na postać kary ograniczenia wolności.

Do obowiązków, o których mowa w art. 72 § 1 pkt 4–7a k.k., należą zobowiązania skazanego do: wykonywania pracy zarobkowej, do nauki lub przygotowania się do zawodu, powstrzymania się od nadużywania alkoholu lub używania innych środków odurzających, poddania się terapii uzależnień, poddania się terapii, w szczególności psychoterapii lub psychoedukacji, uczestnictwa w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych, powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, powstrzymania się od kontaktowania się z pokrzywdzonym lub innymi osobami w określony sposób lub zbliżania się do pokrzywdzonego lub innych osób. Są to zatem elementy probacyjne, tożsame z tymi, które są orzekane w przypadku warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności. I nie ulega wątpliwości, że ograniczają one konkretne wolności człowieka.

Według projektodawcy głównym celem zmian w zakresie kary ograniczenia wolności w art. 34 i 35 k.k., które weszły w życie z dniem 1 lipca 2015 r., miało być z jednej strony zintensyfikowanie dolegliwości związanych z karą ograniczenia wolności, z drugiej natomiast – redukcja atrakcyjności reżimu probacyjnego związanego z orzekaniem kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania⁶. Według takich założeń, kara ograniczenia wolności, obok grzywny, miała stać się podstawową karą orzekaną za występki niecechujące się szczególnie wysoką społeczną szkodliwością. Z tego też względu okres jej orzekania został wydłużony do 2 lat, co bez wątpienia zasługuje na aprobatę. Zabiegi ustawodawcy mające na celu rozbudowanie zakresu orzekania kary ograniczenia wolności, a tym samym zwiększenie jej elastyczności również z punktu widzenia polityki kryminalnej należy przyjąć z uznaniem, z wyjątkiem obowiązku pozostawania w miejscu stałego pobytu lub w innym wyznaczonym miejscu z zastosowaniem systemu dozoru elektronicznego, który mógł być orzekany w grani-

⁴ Dz. U. z 2016 r., poz. 437.

⁵ Dz. U. z 2015 r., poz. 396.

⁶ Uzasadnienie projektu ustawy z dnia 20 lutego 2015 r., druk sejmowy nr 2393.

cach do 12 miesięcy oraz do 12 godzin dziennie. W uzasadnieniu czytamy, że „sąd będzie mógł określić czas wykonywania obowiązku pozostawania w miejscu stałego pobytu lub w innym wyznaczonym miejscu, z zastosowaniem dozoru elektronicznego, zarówno w wymiarze dziennym, jak i miesięcznym. Pozwoli to również, w przypadku zastosowania wspomnianego obowiązku, na uzyskanie przez sąd możliwości skomponowania treści kary ograniczenia wolności o charakterze zmiennym w czasie”⁷. Jednakże, jak pokazuje najnowsza nowelizacja, obowiązek z art. 34 § 1a pkt 2 k.k., jako składający się na zakres kary ograniczenia wolności, nie spełnił prognozowanych oczekiwań i słusznie został uchylony z dniem 15 kwietnia 2016 r.

Również uchylony został art. 34 § 1a pkt 3 k.k. przewidujący możliwość orzekania obowiązków ujętych w art. 72 § 1 pkt 4–7a k.k. w ramach materialnoprawnego modelu kary ograniczenia wolności. Ustawodawca nie zrezygnował jednak z nich całkowicie, gdyż na gruncie tej samej nowelizacji zostały one przesunięte do art. 34 § 3 k.k., który w aktualnym brzmieniu daje sądowi możliwość, przy wymierzaniu kary ograniczenia wolności, orzeczenia świadczenia pieniężnego wymienionego w art. 39 pkt 7 k.k. lub obowiązków, o których mowa w art. 72 § 1 pkt 2–7a k.k. Z uwagi bowiem na stopień dolegliwości środków ujętych w art. 72 § 1 pkt 4–7a k.k., a tym samym ich wpływ na poziom represyjności reakcji karnej niewspółmierny do stopnia społecznej szkodliwości czynu popełnionego przez sprawcę, uznano, że lepszym rozwiązaniem będzie możliwość ich orzekania w charakterze akcesoryjnym, gdyż nie mają one natury represyjnej, a jedynie probacyjną⁸.

Bez zmian pozostał sam zakres, forma i wymiar kontrolowanej, nieodpłatnej pracy na cele społeczne, podobnie jak potrącenie wynagrodzenia na cele społeczne. *Novum* natomiast stanowiła wprowadzona na mocy noweli z dnia 20 lutego 2015 r. możliwość orzekania różnych form kary ograniczenia wolności łącznie lub osobno.

Dodać także należy, że ustawodawca, wydłużając ogólny czas kary ograniczenia wolności do 2 lat, nie przewidział możliwości nadzwyczajnego obostrzenia tej kary, przyjmując w art. 38 § 2 k.k., że kara nadzwyczajnie obostrzona nie może przekroczyć 2 lat ograniczenia wolności. Powyższe rozwiązanie uzasadnione zostało tym, że „dłuższa perspektywa, przy zmieniających się warunkach na rynku pracy oraz potrzebach na prace społecznie użyteczne, jest niefunkcjonalna”⁹.

W świetle ogólnie zaprezentowanych powyżej najnowszych zmian nowelizacyjnych, wydaje się, że naturalną konsekwencją modyfikacji materialnoprawnej postaci kary ograniczenia wolności przewidzianej w Kodeksie karnym powinna być analogicz-

---

⁷ Uzasadnienie projektu ustawy z dnia 20 lutego 2015 r., druk sejmowy nr 2393.

⁸ Uzasadnienie projektu ustawy z dnia 11 marca 2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 207.

⁹ Uzasadnienie projektu ustawy z dnia 20 lutego 2015 r., druk sejmowy nr 2393.

na modyfikacja kary ograniczenia wolności w unormowaniach Kodeksu wykroczeń. Tymczasem ustawodawca zdaje się zupełnie nie zauważać potrzeby paraleli w powyższym zakresie. Dodać w tym miejscu należy, że potrzeba uchwalenia nowej kodyfikacji prawa o wykroczeniach i zakończenia trwającego od wielu lat procesu legislacyjnego, związanego z tworzeniem nowych kodeksów z zakresu prawa o wykroczeniach, była już wielokrotnie podkreślana¹⁰. Wydawać by się mogło, że proces legislacyjny dotyczący materialnego prawa o wykroczeniach będzie konsekwencją uchwalonego nowego Kodeksu postępowania o sprawach o wykroczeniach, to jest ustawy z dnia 17 października 2001 r.¹¹ Uchwalony Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia był efektem prac działającego przy Komisji do spraw Reformy Prawa Karnego – Zespołu do spraw Ujednolicenia Rozwiązań Prawa Karnego i Prawa o Wykroczeniach¹². Niestety, po zmianie na stanowisku ministra sprawiedliwości – zabrakło politycznej woli do zakończenia prac nad reformą Kodeksu wykroczeń, którego projekt był gotowy i dyskutowany już od 1996 r. Ostatni projekt pochodzi z grudnia 2002 r.¹³

Zatem na kanwie różnych istotnych zmian, jakie są obecnie proponowane przez projektodawcę w zakresie prawa karnego materialnego, nie sposób nie odnieść się krytycznie do praktycznie zupełnego pominięcia przez projektodawcę propozycji, których wspólnym mianownikiem jest zapewnienie i realizowanie wspólnego nowego modelu sprawiedliwości w sprawach karnych. Wciąż zauważalny jest brak pełnej synchronizacji z przyjętymi rozwiązaniami w prawie karnym. Nowelizacja kodeksu karnego wprowadziła dość zasadnicze zmiany w systemie reakcji karnej. Dotyczą one między innymi kształtu kar, sposobu ich orzekania i wykonania. *Ratio legis* przedmiotowych zmian to, najogólniej mówiąc, próba rozwiązania aktualnych problemów, z którymi boryka się polski wymiar sprawiedliwości karnej, w tym w szczególności kwestii nadmiernej populacji więziennej. Wysoki współczynnik prizonizacji jest niewątpliwie przejawem represyjnej polityki karnej w dużej mierze opierającej się w zakresie przestępstw na stosowaniu kary pozbawienia wolności. Dodatkowy problem stanowi pokaźna rzesza oczekujących na wykonanie kary, których liczba w ostatnich latach oscyluje wokół 60 tysięcy osób w skali roku. Te niekorzystne zjawiska stanowią niewątpliwie przejaw kryzysu systemu sprawiedliwości karnej w Polsce¹⁴.

¹⁰ M. Bojarski, [w:] M. Bojarski, A. Płońska, Z. Świda, *Podstawy materialnego i procesowego prawa o wykroczeniach*, Wrocław 2012, s. 9.

¹¹ T.j. Dz. U. z 2013 r., poz. 395 ze zm.

¹² W. Radecki, [w:] M. Bojarski, W. Radecki, *Kodeks wykroczeń. Komentarz*, Warszawa 2013, s. 85.

¹³ M. Bojarski, *op. cit.*, s. 9.

¹⁴ J. Jakubowska-Hara, *Kilka refleksji na temat kary grzywny w związku z nowelizacją kodeksu karnego z 20 lutego 2015 r.*, [w:] M. Bojarski, J. Brzezińska, K. Łuczczak (red.), *Problemy współczesnego prawa karnego i polityki kryminalnej. Księga Jubileuszowa Profesora Zofii Sienkiewicz*, Wrocław 2015, s. 130 i n.

Polityka stosowania oraz wykonywania środków penalnych mających ograniczyć liczbę osób pozbawionych wolności, a w konsekwencji zniwelować problem przeludnienia zakładów karnych nie budziła wątpliwości. Projektodawca wprowadził zatem prymat kar wolnościowych¹⁵. Tendencja do odchodzenia od pozbawienia wolności występuje od kilkudziesięciu lat w dokumentach międzynarodowych dotyczących polityki karnej. Zalecenie sięgania do alternatywnych form ukarania, zwłaszcza w przypadku drobnej przestępczości, wynika jednoznacznie z uzasadnienia projektu kodeksu karnego. Projektodawca zmienia hierarchię orzekania środków penalnych na rzecz środków wolnościowych, sytuując karę grzywny na pierwszym miejscu wśród instrumentów zwalczania średniej przestępczości¹⁶.

Dziwi zatem, iż zmiany te nie są analogicznie dokonywane w zakresie prawa wykroczeń, w którym spotykamy czyny o znikomym, a nawet niższym od znikomego stopniu społecznej szkodliwości. Należy się zatem zastanowić nad koniecznością zmian w zakresie środków penalnych za popełnione wykroczenia, podążających za zmieniającą się polityką karania.

Na podstawie danych statystycznych z ostatnich lat można stwierdzić, że w przypadku 94% ogółu rozstrzygnięć orzeczono karę, z czego około 90% stanowiła kara grzywny, około 7% – kara ograniczenia wolności oraz około 3% – kara nagany. Jeśli chodzi natomiast o najsurowszą z kar orzekanych za wykroczenia, to jest karę aresztu, to jest ona stosowana stosunkowo rzadko i można ją oszacować na około 0,3% wszystkich orzeczonych kar za wykroczenia¹⁷. Dla przykładu, przeprowadzona została analiza spraw o wykroczenia prowadzonych w Sądzie Rejonowym w Środzie Śląskiej w latach 2013–2015 (zob. wykres 1), z której wynika, że dominującą karą orzekaną za wykroczenia jest niewątpliwie grzywna. Należy jednak dostrzec rosnącą rolę kary ograniczenia wolności, która stanowi drugą najczęściej orzekaną karę, a jej współczynnik procentowy znacznie wzrósł w porównaniu z latami poprzednimi (wynosił on odpowiednio: 13,6% – w 2015 r. oraz 6,9% – w 2013 r. i 3,4% – w 2014 r.). Dwie pozostałe kary, w postaci aresztu i nagany, stanowią niejako marginalny odsetek ogółu kar stosowanych na gruncie prawa o wykroczeniach.

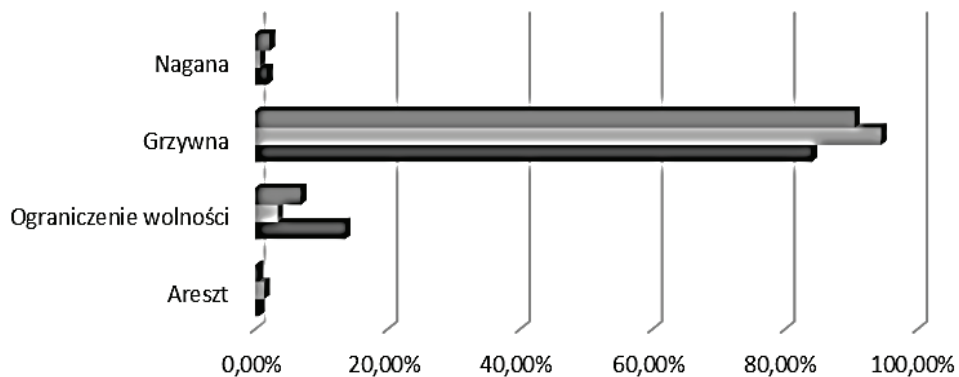
---

¹⁵ *Ibidem*, s. 131.

¹⁶ Zob.: B. Szczygieł, [w:] M. Melezini (red.), *System prawa karnego. T. 6. Kary i środki karne związane z poddaniem sprawcy próbie*, Warszawa 2010, s. 155 i n.; tak też: Uzasadnienie projektu ustawy z dnia 20 lutego 2015 r., druk sejmowy nr 2393.

¹⁷ M. Bojarski, A. Płońska, *O większą elastyczność środków oddanych do dyspozycji sędziemu w prawie o wykroczeniach*, [w:] Z. Jędrzejewski, M. Królikowski, Z.A. Wiernikowski, S. Żółtek (red.) *Między nauką a praktyką prawa karnego. Księga Jubileuszowa Profesora Lecha Gardockiego*, Warszawa 2014, s. 14.

Wykres 1. Kary za wykroczenia orzekane przez Sąd Rejonowy w Środzie Śląskiej w latach 2013–2015 (ujęcie procentowe)

	Areszt	Ograniczenie wolności	Grzywna	Nagana
■ 2013	0,40%	6,90%	90,50%	2,20%
■ 2014	1,40%	3,40%	94,50%	0,70%
■ 2015	0,60%	13,60%	84%	1,80%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych w Sądzie Rejonowym w Środzie Śląskiej

W związku z powyższym zabiegi uelastyczniające sprawowanie wymiaru sprawiedliwości w sprawach o wykroczenia, w odniesieniu do kar, powinny w szczególności dotyczyć kary grzywny oraz kary ograniczenia wolności, jako tych, które są orzekane najczęściej. Zasadne jest jednak, wzorem projektowanych zmian w Kodeksie karnym, wprowadzenie zmian adekwatnych i w optymalnym stopniu gwarantujących realizowanie wspólnego modelu sprawiedliwości w sprawach karnych i w sprawach o wykroczenia. Prawo o wykroczeniach, jako część składowa systemu prawa karnego, powinno się bowiem opierać na wspólnych obu dziedzinom zasadach odpowiedzialności karnej oraz karania – oczywiście przy założeniu pewnych odrębności wynikających z mniejszego stopnia społecznej szkodliwości wykroczeń. Przede wszystkim należy zadać sobie pytanie, czy zasadne jest w świetle zmiany polityki karania utrzymanie w kodeksie wykroczeń kary aresztu, związane z izolacją sprawcy. Natomiast krótkoterminowość kary aresztu zamiast „poprawić” ukaranego w sferze przestrzegania przez niego norm prawnych wywiera wręcz przeciwny skutek przez zetknięcie w zakładach karnych z osobnikami często zdemoralizowanymi¹⁸.

¹⁸ K. Liżyńska, A. Płońska, *Zasadność kary aresztu w polskim prawie o wykroczeniach*, [w:] M. Bojarski, J. Brzezińska, K. Łucarz (red.), *op. cit.*, s. 452.

Zarówno ogólne dyrektywy wymiaru kary za wykroczenia, jak i podkreślenie przez projektodawcę wyjątkowości orzekania kary aresztu, nie zmieniają obecnie faktu, że sfera zagrożenia tą karą była i jest dość szeroka. Kara aresztu przewidziana jest w 59 sankcjach przepisów części szczególnej Kodeksu wykroczeń oraz ponad 40 ustawach szczególnych. Wyjątkowość jej stosowania została jednak podkreślona w art. 35 k.w. oraz art. 26 k.w. Wskazania projektodawcy ograniczające możliwość wymierzenia kary aresztu za wykroczenie w korelacji ze zmianami polityki karania za przestępstwa skłaniają do postawienia wniosku o zmiany w tym zakresie. Argumentacja pojawiająca się w doktrynie za utrzymaniem kary aresztu w formie przewidzianej przepisami Kodeksu wykroczeń, to jest brak uzasadnienia w nagłym odejściu od kary aresztu, potrzeba stanowczej reakcji na wybryki w postaci zakłócenia porządku, spokoju publicznego, spoczynku nocnego przez osoby będące pod wpływem alkoholu, czy też wypadki złośliwego utrudniania życia, u których genety leżą sprawy mieszkaniowe oraz zadawnione konflikty sąsiedzkie, zdaje się obecnie niewystarczająca za utrzymaniem kary aresztu w Kodeksie wykroczeń. Postulować zatem należy za rezygnacją przez ustawodawcę z kary aresztu, przynajmniej w jej formie zasadniczej. Ustawodawca winien dążyć do przywrócenia odpowiedniej rangi karze izolacyjnej, która powinna być stosowana wobec niebezpiecznych dla społeczeństwa sprawców przestępstw, a nie sprawców drobnych czynów, jakimi są wykroczenia¹⁹. Mimo że postulat ten był w przeważającej mierze podnoszony w czasie, gdy sprawy o wykroczenia rozpatrywane były przez kolegia do spraw wykroczeń, wydaje się, iż jest on nadal aktualny. Zważywszy bowiem na problemy aktualnej polityki penitencjarnej, utrzymanie kary aresztu wydaje się nieuzasadnione. Należy mieć jednak na względzie, iż całkowite wyeliminowanie kary aresztu z prawa o wykroczeniach przyczyniłoby się niejednokrotnie do niemożności realizacji wymierzonych przez sądy kar o charakterze nieizolacyjnym. Dlatego opowiedzieć należałoby się za pozostawieniem możliwości kary zastępczej aresztu za niewykonanie innych kar²⁰.

Jeśli chodzi natomiast o karę ograniczenia wolności, to nie ulega wątpliwości, że w aktualnym stanie prawnym, z punktu widzenia jej dolegliwości, wedle założeń ustawodawcy daje się zauważyć analogię między prawem o wykroczeniach a prawem karnym w tym sensie, że plasuje się ona pomiędzy karą izolacyjną a grzywną. Nie wyklucza to jednak wyjątkowych sytuacji, w których kara ograniczenia wolności może być bardziej dotkliwa niż np. krótkotrwała kara pozbawienia wolności w odczuciu konkretnego sprawcy²¹. Z podobnymi przypadkami możemy mieć do czynienia w przypadku kary aresztu.

---

¹⁹ M. Bojarski, W. Radecki, *Spory na tle różnicowania wykroczeń i przestępstw*, [w:] A. Marek, T. Oczkowski (red.), *Problem spójności prawa karnego z perspektywy jego nowelizacji. Materiały Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr Prawa Karnego. Toruń 20–22 września 2010 r.*, Warszawa 2011, s. 184.

²⁰ K. Liżyńska, A. Płońska, *op. cit.*, s. 455 i n.

²¹ R. Giętkowski, *Kara ograniczenia wolności w polskim prawie karnym*, Warszawa 2007, s. 41 i n.

Mając na względzie zarówno powyższe kwestie, jak i procentowy udział kary aresztu wśród ogółu kar orzeczanych za wykroczenia, który od lat plasuje się na poziomie poniżej 1%, za uzasadnioną przyjąć należy tezę, iż optymalnym rozwiązaniem może okazać się zaliczenie tak zwanych czynów przepołowionych oraz kilku innych najpoważniejszych wykroczeń do kategorii występków i pozostawienie w prawie o wykroczeniach czynów o charakterze administracyjnym i porządkowym, zagrożonych wyłącznie karami wolnościowymi. Będzie to czyniło uzasadnionym wyeliminowanie zasadniczej kary aresztu z katalogu kar orzeczanych za wykroczenia²². W świetle powyższego postulatu tym bardziej zasadne jest rozszerzenie zakresu kary ograniczenia wolności na gruncie prawa o wykroczeniach wzorem kary ograniczenia wolności z kodeksu karnego.

Kara ograniczenia wolności, z racji wielu pozytywnych cech, takich jak: brak zagrożenia demoralizacją, większa skuteczność stosowanych metod wychowawczych, brak zagrożenia stygmatyzacją i desocjalizacją, stwarzanie dużych szans na reintegrację ze społeczeństwem, a także zaspokajanie istotnych potrzeb społecznych czy wreszcie akceptowanie jej przez społeczeństwo²³ powinna być orzekana zdecydowanie częściej niż dotychczas. Podjęta na potrzeby niniejszego opracowania analiza danych empirycznych wskazuje na rosnącą tendencję orzekania kary ograniczenia wolności za wykroczenia. I należy przypuszczać, że postulowane wprowadzenie większej elastyczności w zakresie ustawowej postaci kary ograniczenia w prawie o wykroczeniach, wzorem nowelizacji prawa karnego, przyczyni się do zwiększenia jej znaczenia. Jest to tym bardziej istotne, iż – jak zaznacza Radosław Giętkowski – praktyka jednoznacznie pokazuje potrzebę istnienia kary ograniczenia wolności²⁴.

²² M. Melezini, [w:] M. Melezini (red.), *System prawa karnego. T. 6. Kary i środki karne. Poddanie sprawcy próbie*, Warszawa 2010, s. 376.

²³ R. Giętkowski, *op. cit.*, s. 45.

²⁴ *Ibidem*, s. 47.

Mgr Krzysztof Stasiak

Kurator Okręgowy Sądu Okręgowego w Gdańsku

Wyższa Szkoła Bankowa w Gdańsku

Wymiar kary ograniczenia wolności i jego wpływ na efektywne wykonywanie tej kary – na podstawie badań empirycznych

Wprowadzenie

Kara ograniczenia wolności jest karą funkcjonującą w polskim systemie prawnym od kilkadziesiąt lat. Obok kary grzywny stanowi ona realną alternatywę dla często wymierzanej przez nasze sądy kary pozbawienia wolności. Od dawna w literaturze zwraca się uwagę na to, iż w Polsce występuje nieprawidłowa struktura wymierzania kar, gdyż karą najczęściej orzekaną jest kara pozbawienia wolności (w 2014 r. na 295 tysięcy skazań w 199 tysiącach przypadkach została wymierzona kara pozbawienia wolności, zatem w 67,4%)¹. W konsekwencji przy stosunkowo umiarkowanej liczbie popełnianych w Polsce przestępstw (w 2010 r. w przeliczeniu na 100 tysięcy mieszkańców w Polsce popełniono 3016 przestępstw, natomiast w Szwecji, która pod tym względem zajmuje pierwsze miejsce w Europie – 14 671 przestępstw)², mamy niezwykle wysoki współczynnik prizonizacji na tle innych państw europejskich. Od wielu lat przekracza on 200 osób osadzonych na 100 tysięcy mieszkańców (w 2014 r. wynosił 201, ale w 2006 r. nawet 232)³. W związku z tym postuluje się, aby wymiar sprawiedliwości częściej stosował kary nieizolacyjne, czyli karę grzywny i karę ograniczenia wolności⁴.

¹ Na podstawie danych statystycznych Ministerstwa Sprawiedliwości: <http://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/> [dostęp 6.05.2016].

² Na podstawie danych zamieszczonych na stronie internetowej: <http://forsal.pl/galerie/720917,duze-zdjecie,2,przesteczosc-w-ue-liczba-zabojstw-w-polsce-2010.html> [dostęp 6.05.2016]. Polska należy do grupy państw europejskich, w których nie popełnia się tak dużo przestępstw. Do państw europejskich, w których popełnia się najwięcej przestępstw w przeliczeniu na 100 tysięcy mieszkańców, należą: 1) Szwecja – 14 671, 2) Belgia – 9688, 3) Dania – 8511, 4) Szwajcaria – 8436, 5) Finlandia – 8065, 6) Wielka Brytania – 7380, 7) Niemcy – 7253, 8) Holandia – 7195, 9) Austria – 6396, 10) Luksemburg – 6081. Sytuacja taka utrzymuje się od wielu lat, co potwierdzają dane Eurostatu z okresu 1998–2007: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do#> [dostęp 6.05.2016].

³ Na podstawie danych Institute for Criminal Policy Research: <http://www.prisonstudies.org/country/poland> [dostęp 6.05.2016].

⁴ Na przykład K. Mycka, T. Kozłowski, *Paradoksy polskiej polityki karnej, czyli jak zapelniamy więzienia nadużywając środków probacji*, „Probacja” 2013, nr 2, s. 27 i n.; Uzasadnienie do projektu ustawy o zmianie ustawy kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 2393 Sejmu VII Kadencji, s. 2 i n.;

Od wielu lat zwraca się także uwagę na nieprzydatność krótkoterminowej kary pozbawienia wolności⁵. Zmiany legislacyjne, które weszły w życie w ubiegłym roku, w sposób istotny przekształciły karę ograniczenia wolności. Jak czytamy w uzasadnieniu do projektu ustawy o zmianie ustawy kodeks karny oraz niektórych innych ustaw: „proponowana jest zasadnicza rozbudowa i zwiększenie stopnia dolegliwości kary ograniczenia wolności” i dalej: „Projektowane zmiany w art. 34 i 35 k.k. mają na celu zintensyfikowanie dolegliwości związanych z karą ograniczenia wolności oraz redukcję atrakcyjności reżimu probacyjnego związanego z orzekaniem kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania. Kara ograniczenia wolności, obok grzywny, powinna stać się podstawową karą orzecaną za występki, których społeczna szkodliwość nie jest szczególnie wysoka. Projektuje się wydłużenie okresu, na który kara ta może być orzekana, do lat 2”⁶.

Tabela 1. Współczynnik prizonizacji w Europie

Lp.	Państwo	Rok 2014
1.	Rosja	471
2.	Białoruś (dane z 2012 r.)	335
3.	Ukraina (dane z 2013 r.)	324
4.	Litwa	315
5.	Gruzja	280
6.	Łotwa	252
7.	Estonia	230
8.	Azerbejdżan (dane z 2012 r.)	222
9.	Albania (dane z 2015 r.)	205
10.	Turcja	204
11.	Polska	201
12.	Mołdawia	193
13.	Słowacja	185
14.	Węgry	182
15.	Gibraltar (dane z 2010 r.)	180
16.	Czechy	177
17.	Rumunia	152

B. Gruszczyńska, M. Marczewski, P. Ostaszewski, A. Więcek-Durańska, *Struktura kar orzekanych w Polsce i w innych państwach Unii Europejskiej*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2015, s. 91 i n.

⁵ K. Krajewski, *Spór o politykę karną w Polsce: problem kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania i alternatywy pozbawienia wolności*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2007, nr 54, s. 23; W. Świda, *Prawo karne. Część ogólna*, Wrocław 1966, s. 286; A. Ornowska, *Kara ograniczenia wolności*, Warszawa 2013, s. 27–28.

⁶ Uzasadnienie do projektu ustawy o zmianie ustawy kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 2393 Sejmu VII Kadencji, s. 2 i n. Ustawa ta została uchwalona dnia 20 lutego 2015 r. (Dz. U. poz. 396).

Lp.	Państwo	Rok 2014
18.	Anglia i Walia	149
19.	Szkocja	147
20.	Hiszpania	144
21.	Malta	143
22.	Serbia (dane z 2012 r.)	142
23.	Bułgaria (dane z 2012 r.)	135
24.	Portugalia	135
25.	Armenia	132
26.	Macedonia	123
27.	Luksemburg	118
28.	Francja	114
29.	Monako	114
30.	Grecja	111
31.	Belgia (dane z 2013 r.)	108
32.	Chorwacja	103
33.	Austria (dane z 2012 r.)	101
34.	Irlandia Północna	101
35.	Holandia	92
36.	Włochy	88
37.	Irlandia	85
38.	Szwajcaria (dane z 2012 r.)	82
39.	Bośnia i Hercegowina (dane z 2012 r.)	81
40.	Cypr (dane z 2010 r.)	76
41.	Niemcy	76
42.	Norwegia	72
43.	Słowenia	72
44.	Dania	67
45.	Szwecja	61
46.	Finlandia	57
47.	Islandia (dane z 2012 r.)	47
48.	Andora (dane z 2012 r.)	42
49.	Liechtenstein	21

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych *Institute for Criminal Policy Research*: <http://www.prisonstudies.org/country/> [dostęp 6.05.2016].

W tym kontekście powstaje pytanie, czy zwiększenie dolegliwości kary ograniczenia wolności może wpłynąć na efektywność jej wykonywania? Jaki wymiar kary ograniczenia wolności jest obecnie najskuteczniej wykonywany i dlaczego? Na te pytania niniejsza praca będzie starała się udzielić odpowiedzi.

Wymiar kary ograniczenia wolności

Przed lutową nowelizacją Kodeksu karnego karę ograniczenia wolności można było orzec w przedziale od 1 do 12 miesięcy (poza wyjątkami określonymi w przepisach). Zmiany wprowadzone wspomnianą nowelizacją (wydłużenie maksymalnej długości tej kary do 2 lat) jak na razie na etapie wykonywania orzeczeń nie są zbyt widoczne, gdyż upłynęło zbyt mało czasu od wejścia w życie tej nowelizacji (obowiązuje od 1 lipca 2015 r.). Analizując zatem wymiar kary ograniczenia wolności, opierałem się na regulacjach prawnych obowiązujących przed wejściem w życie wspomnianej nowelizacji. Tak więc analizie poddano karę ograniczenia wolności wymierzana w przedziale od 1 do 12 miesięcy.

Szczegółowe dane w zakresie wymiaru kary ograniczenia wolności w Polsce w latach 2008–2014 przedstawia tabela 2. Jak wynika z zawartych w niej danych, polskie sądy od wielu lat w zakresie wymiaru kary ograniczenia wolności wydają dosyć podobne orzeczenia. Tak więc kary ograniczenia wolności w wymiarze do 3 miesięcy przeciętnie orzeka się w 10% (w porównaniu ze wszystkimi karami ograniczenia wolności). Przy czym zauważa się pewną tendencję do wzrostu liczby kar w wyżej wskazanym wymiarze (od 8,9% w 2008 r. do 11,6% w 2013 r.). Najczęściej stosowaną karą ograniczenia wolności była kara w wymiarze w przedziale od 4 do 6 miesięcy. Przeciętnie stanowiła ona około 45% wszystkich tego rodzaju kar. Jednocześnie zwraca uwagę duża stabilność orzekania przez polskie sądy tego wymiaru kar, gdyż między poszczególnymi latami występują niewielkie wahania. Drugą co do liczby orzekanych kar ograniczenia wolności była kara w przedziale od 7 do 12 miesięcy. Przeciętnie tego rodzaju orzeczeń polskie sądy wydawały rocznie około 43%. Jednocześnie widoczna jest pewna dysproporcja w zakresie orzekania kary w powyższym wymiarze, gdyż w 2013 r. tych kar było zaledwie 40,7%, zaś w 2008 r. aż 47,4%. Różnica między wymienionymi latami wynosiła więc prawie 7%, zatem dosyć dużo.

Tabela 2. Wymiar kary ograniczenia wolności w Polsce w latach 2008–2014 (dotyczy skazanych)

Rok	Do 3 miesięcy		4–6 miesięcy		7–12 miesięcy		Powyżej 12 miesięcy		Razem	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
2008	3633	8,9	17 733	43,6	19 249	47,4	28	0,1	40 643	100,0
2009	4102	9,4	19 764	45,4	19 631	45,1	27	0,1	43 524	100,0
2010	4595	9,2	22 481	45,3	22 450	45,2	166	0,3	49 692	100,0
2011	5045	10,1	22 929	46,2	21 259	42,8	378	0,8	49 611	100,0

Rok	Do 3 miesięcy		4–6 miesięcy		7–12 miesięcy		Powyżej 12 miesięcy		Razem	
2012	5412	10,7	23 639	46,5	21 186	41,8	493	1,0	50 730	100,0
2013	4785	11,6	19 272	46,6	16 787	40,7	443	1,1	41 287	100,0
2014	3710	11,2	14 885	45,1	13 967	42,3	447	1,4	33 009	100,0
Razem	31 282	10,1	140 703	45,6	134 529	43,6	1982	0,7	308 496	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych Ministerstwa Sprawiedliwości: Skazani prawomocnie – dorośli według rodzaju przestępstw i wymiaru kary w latach 2008–2014; <http://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/> [dostęp 6.05.2016]

Ponieważ w dalszej części pracy będę odnosił się do wykonywania orzeczeń w zakresie kary ograniczenia wolności w zespołach kuratorskich, dlatego z uwagi na występujący w nich sposób ewidencji spraw, a także na fakt, iż nie ma istotnej różnicy między wykonywaniem krótkiej kary ograniczenia wolności orzeczonej na skutek popełnienia wykroczenia a orzeczonej na skutek popełnienia przez skazanego przestępstwa, doliczono także karę ograniczenia wolności orzeczoną w związku z popełnieniem wykroczenia. Po dokonaniu tego zabiegu szczegółowe dane w tym zakresie zostały przedstawione w tabeli 3.

Tabela 3. Wymiar kary ograniczenia wolności w Polsce w latach 2008–2014 (dotyczy skazanych i ukaranych)

Rok	Do 3 miesięcy		4–6 miesięcy		7–12 miesięcy		Powyżej 12 miesięcy		Razem	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
2008	28 597	43,6	17 733	27,0	19 249	29,4	28	0,0	65 607	100,0
2009	32 132	44,9	19 764	27,7	19 631	27,4	27	0,0	71 554	100,0
2010	34 986	43,7	22 481	28,1	22 450	28,0	166	0,2	80 083	100,0
2011	38 664	46,5	22 929	27,5	21 259	25,5	378	0,5	83 230	100,0
2012	35 999	44,3	23 639	29,1	21 186	26,0	493	0,6	81 317	100,0
2013	35 524	49,3	19 272	26,8	16 787	23,3	443	0,6	72 026	100,0
2014	40 772	58,2	14 885	21,3	13 967	19,9	447	0,6	70 071	100,0
Razem	246 674	47,1	140 703	26,8	134 529	25,7	1982	0,4	523 888	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych Ministerstwa Sprawiedliwości: Skazani prawomocnie – dorośli według rodzaju przestępstw i wymiaru kary w latach 2008–2014; <http://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/> [dostęp 6.05.2016] i Wykroczenia w latach 2007–2015; <http://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/> [dostęp 6.05.2016].

Zabieg ten spowodował zmianę proporcji w zakresie poszczególnych wymiarów kary ograniczenia wolności. W konsekwencji najczęściej jest orzekanych kar ograniczenia wolności do 3 miesięcy (przeciętnie niewiele ponad 47%, zaś w 2014 r. kary te stanowiły nawet 58%), a tym samym również w zespołach kuratorskich tego rodzaju kary dominują. Udział kar ograniczenia wolności w przedziale od 4 do 6 miesięcy (26,8%) i w przedziale od 7 do 12 miesięcy (25,7%) jest natomiast na bardzo zbliżonym poziomie.

Efektywność kary ograniczenia wolności

Jak to zdefiniowano w *Słowniku języka polskiego PWN*, efektywność oznacza pozytywny wynik, wydajność, skuteczność, sprawność⁷. W kontekście kary ograniczenia wolności efektywność⁸ najczęściej jest rozumiana jako wykonanie kary. Jeżeli kara polegała na pracy na cele społeczne, to efektywność należy rozumieć jako wykonanie tej pracy. Jednak efektywność w przypadku tej kary może być też rozumiana nie tylko jako wykonanie pracy lub dokonanie wymaganych potrąceń z wynagrodzenia, ale także jako prawidłowe zrealizowanie przez skazanego (ukaranego) wszystkich powinności, które na nim ciążyą w związku z orzeczoną karą (w tym zrealizowanie obowiązków nałożonych przez sąd)⁹. Efektywność może być także rozumiana w aspekcie powrotu do przestępstwa. Nad takim rozumieniem efektywności badania w zakresie kary ograniczenia wolności przeprowadziła ostatnio Alicja Ornowska¹⁰.

Na potrzeby niniejszego artykułu zostało przyjęte pojęcie efektywności w tym pierwszym rozumieniu.

Metoda badawcza

Celem badania było ustalenie, jaka kara ograniczenia wolności, w zależności od jej wymiaru, jest najlepiej przez skazanych (ukaranych) wykonywana, czyli jaka kara w najwyższym procencie kończy się jej wykonaniem. W tym celu przeprowadziłem badania spraw w czterech sądach rejonowych okręgu gdańskiego. Był to SR w Gdyni, SR w Kościerzynie, SR w Kwidzynie i SR w Malborku. Wybrano sądy, które się od siebie różnią, aby w ten sposób uwzględnić różne specyfiki wykonywania kary ograniczenia wolności. Tak więc:

⁷ *Słownik języka polskiego PWN*, M. Szymczak (red.), Warszawa 1983.

⁸ Szerzej na temat pojęcia efektywności kary ograniczenia wolności w A. Ornowska, *op. cit.*, s. 52–57.

⁹ Szerzej na temat wychowawczego aspektu kary ograniczenia wolności w: K. Stasiak, *Kara ograniczenia wolności i jej rola w resocjalizacji sprawców czynów karalnych*, [w:] M. Konopczyński, Ł. Wirkus, K. Stasiak (red.), *Polska kuratela sądowa na przełomie wieków – nadzieje, oczekiwania, dylematy*, Kraków 2016, s. 145–161.

¹⁰ A. Ornowska, *op. cit.*

- SR w Gdyni należy do sądów dużych, gdzie pracuje 16 kuratorów zawodowych dla dorosłych. Swoim obszarem działania obejmuje on jedynie teren miejski – miasto Gdynię. Ma ona powierzchnię 135 km² i jest zamieszkała przez 248 tysięcy ludzi. Przeciętnie na 1 km² przypada 1834 ludności¹¹;
- SR w Kościerzynie należy do mniejszych sądów. Pracuje tam czterech kuratorów zawodowych dla dorosłych. Swoim terenem działania obejmuje on powiat kościerski o powierzchni 1166 km². Mieszka tam 71 tysięcy ludności (zaludnienie 61 osób na 1 km²). Dominuje ludność mieszkająca na wsi (jedynym miastem na tym terenie jest Kościerzyna, w której mieszkają prawie 24 tysiące ludności, zatem 39% mieszkańców powiatu)¹²;
- SR w Kwidzynie należy do większych sądów. Pracuje w nim 12 kuratorów zawodowych dla dorosłych. Swoim terenem działania obejmuje on dwa powiaty: kwidzyński i sztumski. Łącznie jest to obszar o powierzchni 1566 km² i jest zamieszkały przez 126 tysięcy ludności (zaludnienie wynosi 80 osób na 1 km²). W miastach mieszka 68 tysięcy, zatem połowa ludności¹³;
- SR w Malborku należy do sądów średniej wielkości. Pracuje w nim dziewięciu kuratorów dla dorosłych. Swoim terenem działania obejmuje on dwa powiaty: malborski i nowodworski. Łącznie jest to obszar o powierzchni 1166 km². Mieszka tam 100 tysięcy ludności (zaludnienie 86 osób na 1 km²). W miastach mieszka 50 tysięcy, zatem połowa ludności¹⁴.

Badaniami zostały objęte sprawy, które wpłynęły do zespołów kuratorskich pracujących w wymienionych sądach, a w których orzeczono karę ograniczenia wolności. Na podstawie danych zawartych w rejestrach prowadzonych przez te zespoły (wykaz Kkow) ustalono liczbę spraw, w zależności od wymiaru kary, które wpłynęły w 2014 i 2015 r. Następnie ustalono jakie kary ograniczenia wolności (z uwagi na ich wymiar) zostały przez te zespoły zakończone w 2015 r. W ten sposób ustalono procentowy udział poszczególnych wymiarów kar we wpływie kar ograniczenia wolności i w ich zakończeniu. Przez porównanie tych danych ustalono, jaka kara ograniczenia wolności, z uwagi na jej wymiar, jest najsprawniej wykonywana. W przypadku zakończenia spraw wzięto pod uwagę rok 2015, natomiast jeżeli chodzi o wpływ spraw – to poza 2015 r. wzięto również pod uwagę 2014 r. Jest to świadomy zabieg, gdyż w danym roku kończone są nie tylko te sprawy, które wpłynęły w tym roku, ale także te, które pojawiły się w latach wcześniejszych. Jako przykład można podać SR w Gdyni, w którym w 2015 r. na ogólną

¹¹ Na podstawie danych Urzędu Statystycznego w Gdańsku: <http://gdansk.stat.gov.pl/dane-o-wojewodztwie/powiaty-1013/ludnosc---dane-powiatowe-1421/> [dostęp 12.05.2016].

¹² *Ibidem.*

¹³ *Ibidem.*

¹⁴ *Ibidem.*

liczbę 211 zakończonych kar ograniczenia wolności, 143 sprawy wpłynęły do zespołu w 2014 r., 52 sprawy wpłynęły w 2015 r., zaś 16 spraw wpłynęło przed 2014 r. Przyczyny takiego stanu rzeczy są różne. Najczęściej jest to konsekwencja wykonywania kary o większym wymiarze, ale też niejednokrotnie postępowanie wykonawcze jest zawieszane bądź też udzielane jest odroczenie lub przerwa w wykonywaniu kary. To wszystko powoduje, że tego rodzaju kara ograniczenia wolności jest prowadzona dłużej, niżby to wynikało z samego jej wymiaru.

W rezultacie przeprowadzona analiza, według przedstawionej metodologii, jest bardziej miarodajna i lepiej oddaje rzeczywistość.

W badaniach pominięto te kary ograniczenia wolności, w których wymiar był wyższy niż 12 miesięcy. Tego rodzaju spraw w całej Polsce rocznie jest około 400, więc w przypadku analizowanych sądów byłaby to zbyt mała liczba spraw, aby można było na jej podstawie wyciągać daleko idące wnioski.

Wyniki badań

Na podstawie przeprowadzonych badań ustalono, że w okresie od 1 stycznia 2014 r. do 31 grudnia 2015 r. do zespołów kuratorskich w SR w Gdyni, Kościerzynie, Kwidzynie i Malborku wpłynęło 2190 kar ograniczenia wolności, w których wymiar kary wynosił nie więcej niż 12 miesięcy. Największą grupę stanowiły kary ograniczenia wolności do 3 miesięcy (48,6%). Tak więc liczba kar orzekanych w takim wymiarze nie odbiegała w sposób istotny od średniej dla całej Polski (tabela 3 – średnia wynosiła 47,1%). Szczegółowe dane w tym zakresie zostały przedstawione w tabeli 4.

Tabela 4. Kary ograniczenia wolności, które wpłynęły do wykonania do zespołów kuratorskich pracujących w niżej wymienionych sądach w latach 2014–2015

Sąd	Do 3 miesięcy		4–6 miesięcy		7–9 miesięcy		10–12 miesięcy		Razem	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
Gdynia	241	28,3	227	26,7	130	15,3	253	29,7	851	100,0
Kościerzyna	49	33,3	52	35,4	16	10,9	30	20,4	147	100,0
Kwidzyn	558	75,5	94	12,7	52	7,0	35	4,8	739	100,0
Malbork	217	47,9	109	24,1	59	13,0	68	15,0	453	100,0
Razem	1065	48,6	482	22,0	257	11,7	386	17,6	2190	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Aby łatwiej można było porównać te dane z danymi ogólnopolskimi zamieszczonymi w tabeli 3, ułożono je według takiej samej metodologii co wymieniona tabela.

Wynik tego zabiegu został zawarty w tabeli 5. Porównując zamieszczone tam dane z danymi ogólnopolskimi, należy stwierdzić, iż w badanych sądach wpłynęło trochę mniej niż średnia ogólnopolska kar ograniczenia wolności w przedziale od 4 do 6 miesięcy, natomiast nieco więcej kar ograniczenia wolności orzeczonych w wymiarze od 7 do 12 miesięcy. Jednak różnice w tym względzie nie są duże.

Tabela 5. Kary ograniczenia wolności, które wpłynęły do wykonania do zespołów kuratorskich pracujących w niżej wymienionych sądach w latach 2014–2015

Sąd	Do 3 miesięcy		4–6 miesięcy		7–12 miesięcy		Razem	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
Gdynia	241	28,3	227	26,7	383	45,0	851	100,0
Kościerzyna	49	33,3	52	35,4	46	31,3	147	100,0
Kwidzyn	558	75,5	94	12,7	87	11,8	739	100,0
Malbork	217	47,9	109	24,1	127	28,0	453	100,0
Razem	1065	48,6	482	22,0	643	29,4	2190	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Po ustaleniu, jakiego rodzaju kary, jeżeli chodzi o ich wymiar, wpłynęły do wykonania do zespołów kuratorskich w 2014 i 2015 r., przeanalizowano wykaz spraw, które zostały w 2015 r. zakończone w tych zespołach. Analizie poddano 556 spraw (wszystkie sprawy, w których była orzeczona kara ograniczenia wolności i które w tych zespołach zostały zakończone w tym czasie na skutek wykonania kary lub zwolnienia z reszty kary i uznania jej za wykonaną). Wyniki tej analizy zostały zamieszczone w tabeli 6.

Tabela 6. Kary ograniczenia wolności, które w 2015 r. zostały zakończone na skutek wykonania kary w całości lub w wyniku zwolnienia z wykonania reszty i uznania jej za wykonaną

Sąd	Do 3 miesięcy		4–6 miesięcy		7–9 miesięcy		10–12 miesięcy		Razem	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
Gdynia	42	19,9	74	35,1	33	15,6	62	29,4	211	100,0
Kościerzyna	7	16,7	19	45,2	4	9,5	12	28,6	42	100,0
Kwidzyn	144	78,7	24	13,1	8	4,4	7	3,8	183	100,0
Malbork	53	44,2	40	33,3	17	14,2	10	8,3	120	100,0
Razem	246	44,2	157	28,2	62	11,2	91	16,4	556	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Jak wynika z zamieszczonych w tabeli 6 danych (po ich porównaniu z tabelą 5), należy stwierdzić, iż najlepiej wykonywaną karą ograniczenia wolności jest kara orzeczona w wymiarze od 4 do 6 miesięcy. Zwraca uwagę istotny procentowy udział kar w podanym wymiarze w ogólnej liczbie kar zakończonych w 2015 r. (28,2%), podczas gdy udział kar w takim wymiarze we wpływie wszystkich kar ograniczenia wolności wynosił 22,0%. Drugi w kolejności wymiar kary ograniczenia wolności, który jest dosyć dobrze wykonywany, to kara w wymiarze od 7 do 9 miesięcy (udział we wpływie – 11,7%, udział w zakończeniu – 11,2%). Najmniej efektywnie są natomiast wykonywane kary krótkie (do 3 miesięcy) i kary długie (powyżej 10 miesięcy).

Aby lepiej zobrazować wyniki tych badań, można uśrednić wpływ spraw w analizowanych sądach (czyli wyniki przedstawione w tabeli 4 podzielić przez 2, w ten sposób uzyskamy średni wpływ spraw w jednym roku). Po dokonaniu tego zabiegu ustalono, iż wpłynęły 533 kary ograniczenia wolności do 3 miesięcy, natomiast 246 zakończono na skutek ich wykonania lub zwolnienia z reszty kary i uznania jej za wykonaną. W konsekwencji 46% tego rodzaju spraw skończyło się w podany wyżej sposób. Dla kar w przedziale od 4 do 6 miesięcy będzie to odpowiednio 241 (wpływ), 157 (zakończenie), efektywność – 65%. Kara w przedziale od 7 do 9 miesięcy: 129 (wpływ), 62 (zakończenie), efektywność – 48%. Kara w przedziale od 10 do 12 miesięcy: 193 (wpływ), 91 (zakończenie), efektywność – 47%. Oczywiście należy mieć świadomość, że podane wyliczenia mają charakter szacunkowy, jednak różnica między efektywnością wykonywania kary orzeczonej w przedziale od 4 do 6 miesięcy a karami łagodniejszymi lub surowszymi jest na tyle istotna, iż podane liczby należy uznać za miarodajne.

Na podstawie wyżej wskazanych danych należy zatem jednoznacznie stwierdzić, iż istnieje zależność między wymiarem kary ograniczenia wolności a efektywnym jej wykonaniem. Karą, która jest najbardziej efektywnie wykonywana, jest kara ograniczenia wolności w wymiarze od 4 do 6 miesięcy.

Wnioski

Przed wszystkim należy odpowiedzieć na pytanie, dlaczego efektywność wykonywania kar ograniczenia wolności do 3 miesięcy jest niższa niż kar nieco wyższych. Pozornie mogło by się wydawać, że taka kara powinna być lepiej przez skazanych lub ukaranych wykonywana. Należy jednak zwrócić uwagę, że sam niski wymiar kary nie oznacza, że osoba, w stosunku do której ją orzeczono, posiada niski stopień demoralizacji. Przeprowadzone badania wykazały, że bardzo częste są sytuacje, iż jedna osoba ma kilka lub nawet kilkanaście spraw, za drobne przestępstwa lub wykroczenia, w których orzeczono karę ograniczenia wolności do 3 miesięcy. Świadczy to o tym, że u tych osób często występuje brak woli poszanowania porządku prawnego. Co prawda, popełniają

one drobne przestępstwa lub wykroczenia, ale ich liczba wskazuje na istotny stopień ich demoralizacji. To też na etapie postępowania wykonawczego przekłada się na brak wystarczającej motywacji z ich strony do wykonania kary.

Kolejną okolicznością, która wpływa na skuteczność wykonywania kar ograniczenia wolności o niskim wymiarze, jest częste wydawanie przez sąd w tego rodzaju sprawach wyroków zaocznych lub nakazowych, co powoduje, że sędzia nie widzi oskarżonego i nie ma możliwości zweryfikowania lub uaktualnienia jego danych¹⁵. W konsekwencji na etapie postępowania wykonawczego niejednokrotnie występują problemy z ustaleniem miejsca pobytu skazanego (ukaranego), co rzutuje na sposób zakończenia sprawy (często wówczas dochodzi do orzeczenia kary zastępczej)¹⁶.

Dlaczego kary ograniczenia wolności orzeczone w wymiarze od 4 do 6 miesięcy są wykonywane najbardziej efektywnie? Sądzę, że wpływa na to kilka okoliczności. Przede wszystkim stopień demoralizacji skazanych na tego rodzaju kary na ogół nie jest znaczny. Nadto kara ograniczenia wolności w wymiarze od 4 do 6 miesięcy z pewnością jest już dolegliwa, ale jednocześnie udaje się u skazanego utrzymać motywację do jej wykonania, gdyż ma on stosunkowo nieodległą perspektywę jej wykonania i zakończenia sprawy.

Im kara jest natomiast dłuższa, tym utrzymanie takiej motywacji staje się coraz trudniejsze. Oprócz tego, przy długiej karze w życiu skazanego mogą zająć zmiany, które mogą mieć wpływ na jej wykonywanie, na przykład zmiana pracy, zmiana miejsca zamieszkania, powiększenie rodziny, wyjazd za granicę, poważna choroba itp.

Wydaje się, że wskazana w niniejszym artykule zauważalnie lepsza efektywność wykonywania kary ograniczenia wolności w wymiarze od 4 do 6 miesięcy od tego rodzaju kar orzeczonych w innym wymiarze jest informacją istotną z punktu widzenia polityki karnej państwa czy też z perspektywy sądu.

W tym kontekście należy także wyrazić wątpliwość, czy wymierzanie długich kar ograniczenia wolności polegających na wykonywaniu pracy na cele społeczne będzie spełniało pokładane w niej oczekiwania. Należy przypuszczać, że im kara ograniczenia będzie dłuższa, tym będzie większy problem z jej wykonywaniem w sposób zgodny z orzeczeniem sądu. W konsekwencji wiele z nich będzie zamienionych na karę zastępczą. Trzeba także zauważyć, iż już obecnie, w przeliczeniu na 100 tysięcy mieszkańców, w Polsce wykonuje się dużą liczbę kar polegających na pracy na cele społeczne, na przy-

---

¹⁵ Kodeks postępowania karnego – art. 500 i n. (postępowanie nakazowe), art. 479 (wyrok zaoczny).

¹⁶ Szerzej na temat postępowania wykonawczego dotyczącego kary ograniczenia wolności: K. Stasiak, *Wykonywanie kary ograniczenia wolności*, [w:] T. Jedynek, K. Stasiak (red.), *Zarys metodyki pracy kuratora sądowego*, Warszawa 2014, s. 349–372. Także pewne uwagi co do wykonywania kary ograniczenia wolności przedstawił K. Politowski, *Uwagi na tle wymiaru i wykonywania kary ograniczenia wolności*, „Probacja” 2013, nr 2, s. 95–113.

kład w 2010 r. było u nas 277 tego rodzaju spraw. Było to znacznie więcej niż w innych państwach europejskich. Drugie w kolejności państwo miało 153 sprawy na 100 tysięcy mieszkańców (Węgry)¹⁷.

---

¹⁷ M.F. Aebi, G. Akdeniz, G. Barclay, C. Campistol, S. Caneppele, B. Gruszczyńska, S. Harrendorf, M. Heiskanen, V. Hysi, J.-M. Jehle, A. Jokinen, A. Kensey, M. Killias, Ch.G. Lewis, E. Savona, P. Smit, R. Þórisdóttir, *European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics 2014*, Helsinki 2014, s. 309; http://www.heuni.fi/material/attachments/heuni/reports/nEg1vtgIp/Final_Sourcebook_Bilgi.pdf [dostęp 12.05.2016].

Bibliografia

- Andrejew I., *Kodeks karny. Krótki komentarz*, Warszawa 1981.
- Bachnat P., *Podstawowe zadania kuratorów sądowych w ustawodawstwie polskim*, [w:] D. Wójcik (red.), *Kuratela sądowa. Sukcesy i porażki*, Warszawa 2010.
- Bafia J., Mioduski K., Siewierski M., *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 1977.
- Balandynowicz A., *Probacja. Wychowanie do wolności*, Primum, Warszawa 1996.
- Balandynowicz A., *System probacji – kary średniej mocy i środki wolności dozorowanej jako propozycja sprawiedliwego karania*, „Prokuratura i Prawo” 2005, nr 12.
- Bieńkowska E., [w:] G. Rejman (red.), *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, Warszawa 1999.
- Blader S.L., Tyler T.R., *Testing and extending the group engagement model: linkages between social identity, procedural justice, economic outcomes, and extrarole behavior*, „The Journal of Applied Psychology” 2009, 94, nr 2.
- Błachut J., Gaberle A., Krajewski K., *Kryminologia*, Gdańsk 2001.
- Bogunia L., Kalisz T., *W sprawie interpretacji art. 67 k.k.w. Rozważania o celach wykonywania kary pozbawienia wolności i kierunkach współczesnej polityki penitencjarnej*, „Nowa kodyfikacja prawa karnego” 2010, t. XXVI.
- Bogunia L., *Kurator jako organ prawa karnego wykonawczego*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 1998, t. III.
- Bojarski M., [w:] M. Bojarski, A. Płońska, Z. Świda, *Podstawy materialnego i procesowego prawa o wykroczeniach*, Wrocław 2012.
- Bojarski M., Płońska A., *O większą elastyczność środków oddanych do dyspozycji sędziemu w prawie o wykroczeniach*, [w:] *Między nauką a praktyką prawa karnego. Księga Jubileuszowa Profesora Lecha Gardockiego*, Warszawa 2014
- Bojarski M., Radecki W., *Spory na tle zróżnicowania wykroczeń i przestępstw*, [w:] A. Marek, T. Oczkowski (red.), *Problem spójności prawa karnego z perspektywy jego nowelizacji. Materiały Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr Prawa Karnego. Toruń 20–22 września 2010 r.*, Warszawa 2011.
- Buczkowski K., Czarnecka-Działuk B., Drapała K., Marczewski M., Ostaszewski P., Więcek-Duranska A., Wójcik D., *Wyniki analizy dozoru kuratora orzeczonego przy warunkowym zawieszeniu kary pozbawienia wolności – na podstawie akt wykonawczych*, [w:] D. Wójcik (red.), *Kuratela sądowa. Sukcesy i porażki*, Warszawa 2010.
- Buczkowski K., Wojtaszek M., *Przestępstwa gospodarcze w praktyce prokuratorskiej i sądowej*, Warszawa 1998.
- Budyn-Kulik M., *Komentarz do art. 75(a) Kodeksu karnego, teza 3*, [w:] M. Mozgawa (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. VII, Wolters Kluwer 2015, wersja elektr.

- Burdziej S., *Funkcjonowanie Community Court w praktyce – na przykładzie Red Hook Community Justice Center w Nowym Jorku*, [w:] C. Kulesza, D. Kuźelewski, B. Pilitowski (red.), *Współpraca organizacji społecznej z wymiarem sprawiedliwości. Poradnik*, Białystok 2015.
- Burdziej S., Pilitowski B., *Polskie sądy z perspektywy obywateli - podsumowanie pięciu lat programu „Obywatelski Monitoring Sądów”*, „Krajowa Rada Sądownictwa – Kwartalnik” 2015, nr 4.
- Butts J., *Introduction: Problem-Solving Courts*, „Law Policy” 2001, nr 23(2).
- Chmielewska A., *Rola kuratora sądowego w relacji z dozorowanymi – sprawcami przestępstw*, „Probacja” 2014, nr 1.
- Christie N., *Conflicts as Property*, „British Journal of Criminology” 1977, 17, nr 1.
- Christie N., *Dogodna ilość przestępstw*, Towarzystwo Edukacji Prawnej, Warszawa 2004.
- Currie E., *Crime and Punishment in America*, New York, Picador, 2013.
- Cyprian T., *Próba określenia przestępstwa gospodarczego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1958, nr 3.
- Czapska J., Radomska E., Wójcik D., *Police Legitimacy, Procedural Justice, and Cooperation with the Police: A Polish Perspective*, „Varstvoslovije, Journal of Criminal Justice and Security” 2014, nr 4.
- Dąbkiewicz K., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, LEX on-line 2016, teza 6. do art. 55 k.k.w.
- Dąbkiewicz K., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2015.
- Dudka K., *Formy udziału organizacji społecznej w procesie karnym*, „Ius Novum” 2007, nr 4.
- Duracz-Walczak A., Strzępek K., *Kara ograniczenia wolności-alternatywa kary, pozbawienia wolności do lat dwóch*, [w:] B. Hołyst (red.), *Problemy współczesnej penitencjarystyki w Polsce*, Warszawa 1984.
- Ereciński T., Gudowski J., Iwulski J., *Prawo o ustroju sądów powszechnych. Ustawa o Krajowej Radzie Sądownictwa. Komentarz*, wyd. 2, Warszawa 2010.
- Europejskie reguły dotyczące sankcji i środków alternatywnych, Zalecenie R (92) 16, Memorandum wyjaśniające*, [w:] *Polski system probacji, stan i kierunki rozwoju w kontekście standardów europejskich, Materiały z konferencji Komisji Praw Człowieka i Praworządności 27–28 października 2008 r.*, Kancelaria Senatu RP, Warszawa 2010.
- Foucault M., *Nadzorować i karać. Narodziny więzienia*, Aletheia, Warszawa 2009.
- Gardocki L., *O relacji między typem przestępstwa a zagrożeniem ustawowym*, „Państwo i Prawo” 1979, nr 8/9.
- Gardocki L., *Prawo karne*, Warszawa 2011.
- Gensikowski P., *Analiza możliwości implementacji wybranych procedur stosowanych w Midtown Community Court oraz Red Hook Community Justice Center w Nowym Jorku w warunkach polskiego prawa karnego*, [w:] C. Kulesza, D. Kuźelewski, B. Pilitowski (red.), *Współpraca organizacji społecznej z wymiarem sprawiedliwości. Poradnik*, Temida2, Białystok 2015.

- Giętkowski R., [w:] R. Stefański (red.) *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. 14, 2016 – www.legalis.pl [dostęp 15.04.2016].
- Giętkowski R., [w:] R.A. Stefański (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2015.
- Giętkowski R., *Kara ograniczenia wolności w polskim prawie karnym*, Warszawa 2007.
- Górniok O., *O przestępczości gospodarczej w okresie przechodzenia do gospodarki rynkowej*, „Przegląd Sądowy” 1992, nr 5/6.
- Górniok O., *Pojęcie przestępczości gospodarczej a jej społeczno-polityczna warstwa*, [w:] E.W. Pływaczewski (red.), *Aktualne problemy prawa karnego i kryminologii*, Białystok 1998.
- Górniok O., *Problem przestępczości gospodarczej w świetle zaleceń Rady Europy*, „Państwo i Prawo” 1991, nr 9.
- Górniok O., *Przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu*, [w:] O. Górniok (red.), *Prawo karne gospodarcze*, Warszawa 2003.
- Grabarczyk G., *Przestępczość gospodarcza na tle przemian ustrojowych w Polsce*, Toruń 2002.
- Grześkowiak A., *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. 3, 2015 – www.legalis.pl [dostęp 15.04.2016].
- Grześkowiak A., *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. 3, 2015.
- Hoc S., [w:] M. Filar, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2012.
- Hołda Z., Postulski K., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Gdańsk 2005
- Hołda Z., Postulski K., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, LEX on-line 2016, teza 5, do art. 2.
- Hołyst B., *Kryminologia*, Warszawa 1999.
- Hołyst B., Wojtera E., *Bezpieczeństwo kuratorów sądowych w świetle badań ogólnopolskich*, Warszawa 2013.
- Hryniewicz-Lach M., *komentarz do art. 34 kk*, [w:] R. Zawłocki (red.), *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, wyd. 3, 2015 – www.legalis.pl [dostęp 15.04.2016].
- Huddleston W., Marlowe D.B., *Painting the Current Picture: A National Report Card on Drug Courts and Other Problem Solving Court Programs in the United States*, National Drug Court Institute, 2011.
- Humienna E., Humienny E., Cycuła P., *Nie lubię poniedziałku. Wsparcie osób skazanych na karę ograniczenia wolności oraz pracę społecznie użyteczną na przykładzie projektu „Zaprobowani – aktywizacja społeczna i zawodowa jako wzmocnienie działań probacyjnych”*, Wrocław 2012.
- Hummel R., *The Bureaucratic Experience*, St. Martin's, New York 1977.
- Iwański Z.S., *Kryzys kary pozbawienia wolności*, „Probacja” 2015, nr 1.
- Jakubowska-Hara J., *Kilka refleksji na temat kary grzywny w związku z nowelizacją kodeksu karnego z 20 lutego 2015 r.*, [w:] M. Bojarski, J. Brzezińska, K. Łuczarski (red.), *Problemy współczesnego prawa karnego i polityki kryminalnej. Księga Jubileuszowa Profesor Zofii Sienkiewicz*, Wrocław 2015.
- Jakubowska E., *Kara ograniczenia wolności w świetle reformy prawa karnego*, [w:] *Reforma prawa karnego*, Warszawa 2014.

- Janus-Dębska A., *Uwarunkowania efektywnego wykonania kary ograniczenia wolności*, „Probacja” 2014, nr 3.
- Janus-Dębska A., *Orzekanie i wykonywanie kary ograniczenia wolności w świetle badań statystyczno-kryminologicznych*, [w:] A. Babiński, M. Jurgilewicz, N. Malec (red.), *Państwo Prawo Bezpieczeństwo*, T. I, Szczytno 2015.
- Janus-Dębska A., *Uwarunkowania i przeszkody wykonania kary ograniczenia wolności*, [w:] M.H. Kowalczyk, M. Szykut, *Współczesne problemy resocjalizacji. W poszukiwaniu nowych rozwiązań*, Akapit, Toruń 2015.
- Janus-Dębska A., *Współpraca kuratorów z osobami organizującymi i nadzorującymi prace skazanych w ramach kary ograniczenia wolności w świetle badań własnych*, *Ministerstwo Sprawiedliwości*, „Probacja” 2015, nr 3.
- Jedynak T., Stasiak K., *Komentarz do ustawy o kuratorach sądowych*, Warszawa 2008
- Jedynak T., *Zadania kuratorów sądowych*, [w:] T. Jedynak (red.), K. Stasiak (red.), H. A. Haak, T. Szymanowski, Z. Ostrianska, N. Górską, M. Kokorzecka-Piber, W. Liszke, A. Martusiewicz, A. Rzepniewski, Ł. Kwadrans, *Zarys metodyki pracy kuratora sądowego*, LexisNexis 2014.
- Kalisz T., *Zatrudnienie skazanych odbywających karę pozbawienia wolności*, Wrocław 2004.
- Karp D.R., Clear T.R., *Community Justice: A Conceptual Framework*, [w:] C.M. Friel (red.), *Boundary Changes in Criminal Justice Organizations*, Washington, DC 2000.
- Konarska-Wrzosek V., *W kwestii nowego kształtu kary ograniczenia wolności*, [w:] W. Górski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel (red.), *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga jubileuszowa Profesor Marii Szewczyk*, Warszawa 2013.
- Kulesza C., Kuźelewski D., *Czynnik społeczny w polskim procesie karnym – zagadnienia wybrane*, [w:] C. Kulesza, D. Kuźelewski, B. Pilitowski (red.), *Współpraca organizacji społecznej z wymiarem sprawiedliwości. Poradnik*, Białystok 2015.
- Kulesza C., Kuźelewski D., *Działanie Centrum Sprawiedliwości Naprawczej na etapie postępowania przygotowawczego*, [w:] C. Kulesza, D. Kuźelewski, B. Pilitowski (red.), *Współpraca organizacji społecznej z wymiarem sprawiedliwości. Poradnik*, Białystok 2015.
- Kulesza C., Kuźelewski D., Pilitowski B., *Współpraca organizacji społecznej z wymiarem sprawiedliwości*, Temida2, Białystok 2015.
- Lachowski J., [w:] M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), *Kodeks karny. Część ogólna. T. II. Komentarz. Art. 32–116*, wyd. 3, Warszawa 2015.
- Lachowski J., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2015.
- Lampe E. J., *Ogólne problemy prawa karnego gospodarczego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1998, nr 3.
- Lelental S., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, wyd. 3, Warszawa 2010.
- Lelental S., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2014.
- Liżyńska K., Płońska A., *Zasadność kary aresztu w polskim prawie o wykroczeniach*, [w:] M. Bojarski, J. Brzezińska, K. Łuczarski (red.), *Problemy współczesnego prawa karnego i polityki kryminalnej. Księga Jubileuszowa Profesor Zofii Sienkiewicz*, Wrocław 2015.

- Łapińska K., Mańczuk M., *Udział społeczeństwa w wykonywaniu orzeczeń sądów karnych w Polsce*, [w:] C. Kulesza, D. Kuźelewski, B. Pilitowski (red.), *Współpraca organizacji społecznej z wymiarem sprawiedliwości. Poradnik*, Białystok 2015.
- Łazarska A., *Znaczenie specjalizacji sędziowskiej na przykładzie spraw gospodarczych*, „Przełęcz Sądowy” 2015, nr 2.
- Łętowska E., *Niedomagająca legitymizacja trzeciej władzy*, „Monitor Prawniczy. Dodatek «Perspektywy wymiaru sprawiedliwości»” 2010, nr 3.
- Majewski J., [w:] A. Zoll, *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, Warszawa 2008.
- Majewski J., *Kodeks karny. Komentarz do zmian 2015*, LEX a Wolters Kluwer business, Warszawa 2015.
- Maksymowicz K., *Odroczenie wykonania kary ograniczenia wolności*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2010, t. V.
- Mamak K., *Funkcjonowanie dozoru elektronicznego w świetle badań aktowych*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2014, nr 3.
- Mamak K., Zajac D., *Dozór elektroniczny*, [w:] W. Wróbel (red.), *Nowelizacja prawa karnego 2015*, Kraków 2015.
- Marcinkowski W., *Kodeks karny. Część wojskowa. Komentarz*, Warszawa 2011.
- Melezini M., [w:] M. Melezini (red.), *System Prawa Karnego. t. 6. Kary i środki karne. Poddanie sprawy próbie*, Warszawa 2010.
- Melezini M., *Polityka karna sądów powszechnych w okresie obowiązywania nowej kodyfikacji karnej*, [w:] A. Rzepliński, I. Rzeplińska, M. Niełacna, P. Wiktorska (red.), *Pozbawienie wolności – funkcje i koszty. Księga Jubileuszowa Profesora Teodora Szymanowskiego*, Warszawa 2013.
- Mirchandani R., *Beyond Therapy: Problem – Solving Courts and the Deliberative*, „Law & Social Inquiry” 2008, 33, nr 4.
- Moore R., *Adult offenders' perceptions of their underlying problems: findings from the OASys self-assessment questionnaire*, „Findings” 2007, nr 284.
- Morawski L., *Zasady wykładni praw*, wyd. 2, Toruń 2010.
- Mycka K., Kozłowski T., *Paradoksy polskiej polityki karnej, czyli jak zapełniamy więzienia, nadużywając środków probacji*, „Probacja” 2013, nr 2.
- Niewiadomska-Krawczyk M., *Czynności zawodowego kuratora sądowego dla dorosłych związane z wykonywaniem kary ograniczenia wolności*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2014, t. XXXIII. *Kary i środki wolnościowe w perspektywie praktyki orzeczniczej i wykonawczej*.
- NIK, *Tworzenie warunków do wykonywania kary ograniczenia wolności w formie nieodpłatnej kontrolowanej pracy na cele społeczne oraz prac społecznie użytecznych*, Nr ewid. 9/2012/P/11/122/LBI.
- Ochman P., *Karnoprawna ochrona rynku kapitałowego. Przepisy karne ustaw polskiego rynku kapitałowego*, Londyn 2014

- Ochman P., *Ochrona działalności bankowej w prawie karnym gospodarczym. Przepisy karne ustaw bankowych*, Warszawa 2011.
- Ornowska A., *Kara ograniczenia wolności w świetle nowelizacji kodeksu karnego i kodeksu karnego wykonawczego*, Opole 2013.
- Ostrihanska Z., *Diagnoza pracy kuratora sądowego*, [w:] T. Jedynek, K. Stasiak (red.), *Zarys metodyki pracy kuratora sądowego*, Warszawa 2008.
- Pawela S., *Kodeks karny wykonawczy. Praktyczny komentarz*, Warszawa 1999.
- Pawela S., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 1972.
- Pawlicka M., *Kuratela sądowa w Polsce, Europie i świecie – historia i stan obecny*, Warszawa 2007.
- Pelewicz R., *Czynności sądowego kuratora zawodowego w wykonywaniu kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego*, „Probacja” 2013, nr 3.
- Pelewicz R., *Model dozoru elektronicznego w polskim prawie karnym na tle Rekomendacji CM / Rec (2014) 4 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich dotyczącej monitoringu elektronicznego*, „Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury” 2016, z. 1.
- Pelewicz R., *System dozoru elektronicznego w projekcie nowelizacji Kodeksu karnego (zagadnienia wybrane)*, „Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury” 2014, z. spec. 13.
- Piebiak Ł., *Sędziowie muszą iść w specjalizację*, „Rzeczpospolita” z 4 stycznia 2016 r.
- Pietruszka R., *Nowa treść kary ograniczenia wolności*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2015, t. XXXVI.
- Postulski K., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2005.
- Postulski K., *Nowe zadania sądowych kuratorów zawodowych po zmianach przepisów kodeksu karnego wykonawczego*, [w:] A. Rzepliński, I. Rzeplińska, M. Niełacznna, P. Wiktorska (red.), *Pozbawienie wolności – funkcje i koszty. Księga Jubileuszowa Profesora Teodora Szymanowskiego*, Warszawa 2013.
- Postulski K., *Udział sądowego kuratora dla dorosłych w postępowaniu przed sądem*, „Probacja” 2010, nr 1.
- Postulski K., *Zmiany dotyczące właściwości sądu w postępowaniu karnym wykonawczym obowiązujące od dnia 1 lipca 2015 r.*, „Prokuratura i Prawo” 2015, nr 9.
- Postulski K., *Zmiany w wykonywaniu kary ograniczenia wolności*, „Probacja” 2011, nr 3.
- Przyjemski S.M., *Glosa do wyroku SN z dnia 30.5.1995 r.*, WR 87/95, WPP 1996, Nr 1.
- Radecki W., [w:] M. Bojarski, W. Radecki, *Kodeks wykroczeń. Komentarz*, Warszawa 2013.
- Raglewski J., *Referat na posiedzenie Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Karnego dotyczący propozycji nowelizacyjnych Kodeksu karnego z 1997 r. w zakresie kar, środków karnych, środków probacyjnych, a także zagadnień związanych z wymiarem kary łącznej i zanikiem karania*, <http://bip.ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/komisje-kodyfikacyjne/komisja-kodyfikacyjna-prawa-karnego/komisja-kodyfikacyjna-prawa-karnego-2009-2013/konferencje/rok-2011/> [dostęp 15.04.2016 r.].
- Rempel M., *The Role of the Judge in Specialized Problem – Solving Courts: Balancing Individualized Justice and Predictability*, [w:] M. Herzog-Evans (red.), *Offender Release and Su-*

- pervision: The Role of Courts and the Use of Discretion*, Wolf Legal Publishers, Oisterwijk, Netherlands.
- Rybicka-Ziarko J., *Community service jako współczesna perspektywa dla polskiego prawa karnego*, [w:] S. Wrzosek (red.), *Język – Prawo – Społeczeństwo*, t. III, Radom 2012.
- Skorupka S., Auderska H., Lempicka Z., (*mały*) *Słownik języka polskiego*, Warszawa 1969.
- Skreń R., Stasiorowski S., *Sądowy kurator zawodowy w świetle nowelizacji kodeksu karnego wykonawczego*, „*Probacja*” 2012, nr 2.
- Skupiński J., [w:] R.A. Stefański (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. 2, Warszawa 2015.
- Skupiński J., *O projekcie nowelizacji kodeksu karnego z dnia 4 kwietnia 2013 r., w zakresie środków karnych. Kilka refleksji*, [w:] W. Górowski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel (red.), *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga jubileuszowa Profesor Marii Szewczyk*, Warszawa 2013.
- Solon-Lipiński M., Popiela M., *Model współpracy sądu z organizacją społeczną na przykładzie Stowarzyszenia Pomocy „Ludzie Ludziom” we Wrocławiu*, [w:] C. Kulesza, D. Kuźlewski, B. Pilitowski (red.), *Współpraca organizacji społecznej z wymiarem sprawiedliwości. Poradnik*, Białystok 2015.
- Solon-Lipiński M., *Użyteczni skazani*, „*Na Wokandzie*” 2015, nr 1.
- Sroka T., *Kara ograniczenia wolności*, [w:] W. Wróbel (red.), *Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*, Kraków 2015.
- Stańdo-Kawecka B., *Krótkoterminowa bezwzględna kara pozbawienia wolności w teorii i badaniach empirycznych*, [w:] W. Górowski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel (red.), *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga jubileuszowa Profesor Marii Szewczyk*, Warszawa 2013.
- Stefański R.A., *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2015.
- Szczygieł B., [w:] M. Melezini (red.), *System prawa karnego. Tom 6. Kary i środki karne związane z poddaniem sprawcy próbie*, Warszawa 2010.
- Szczygieł G.B., *Kary nieizolacyjne – kilka refleksji*, [w:] W. Górowski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, (red.), *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga jubileuszowa Profesor Marii Szewczyk*, Warszawa 2013.
- Szewczyk M., *Czy i jaka alternatywa dla kary pozbawienia wolności*, „*Przegląd Prawa Karnego*” 1992, nr 7.
- Szewczyk M., *Kara ograniczenia wolności*, [w:] M. Melezini (red.), *Kary i środki karne. Poddanie sprawcy próbie*, t. 6, C.H. Beck Instytut Nauk Prawniczych, Warszawa 2010.
- Szewczyk M., *Kara pracy na cele społeczne na tle rozważań o przestępstwie i karze. Studium prawnoporównawcze*, Kraków 1996.
- Szymanowski T., *Skazania na bezwzględne kary pozbawienia wolności jako następstwo nieefektywnej polityki karnej*, „*Państwo i Prawo*” 2014, nr 4.
- Śpiewak J., *Kurator sądowy w postępowaniu karnym wykonawczym*, Warszawa 1999.
- Świetlicka M., *„Odpowiednie” stosowanie Kodeksu postępowania karnego w sprawach o przestępstwa skarbowe i wykroczenia skarbowe*, „*Prokuratura i Prawo*” 2006, nr 10.

- Tomkiewicz M., Udział przedstawiciela społecznego w procesie karnym, „Prokuratura i Prawo” 2012, 7–8.
- Tyler T.R., Lind E.A., *The Social Psychology of Procedural Justice*, New York 1988.
- Tyler T.R., *Procedural justice and the courts*, „Court Review” 2008, nr 44(1–2).
- Walczak S., *Prawo penitencjarne, zarys systemu*, Warszawa 1972.
- Winick B.J., *Therapeutic Jurisprudence and Problem Solving Courts*, „Fordham Urban Law Journal” 2002, 30, nr 3.
- Wojciechowska J., *Kodeks karny – część ogólna. Komentarz*, [w:] G. Rejman (red.), *Duże Komentarze Becka*, Warszawa 1999.
- Wojciechowska J., *Ustawa o ochronie obrotu gospodarczego w świetle prawomocnych skazań*, „Przegląd Prawa Karnego” 1997, nr 17.
- Wójcik D., (red.), *Kuratela sądowa. Sukcesy i porażki*, Warszawa 2010.
- Wójcik D., *Stosowanie w postępowaniu karnym narzędzi diagnostyczno-prognostycznych służących oszacowaniu ryzyka powrotności do przestępstwa*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2012.
- Zagórski J., *Orzekanie i wykonywanie kary ograniczenia wolności oraz pracy społecznie użytecznej w Polsce*, Warszawa 2003.
- Zawadowski A., *Sędzia „sfinks”*, „Monitor Prawniczy. Dodatek «Perspektywy wymiaru sprawiedliwości»” 2010, nr 3.
- Zawłocki R., *Przestępstwa przeciwko mieniu i gospodarcze. System Prawa Karnego. Tom 9*, Warszawa 2011.
- Ziemiński Z., *Logika praktyczna*, Warszawa 1994.
- Zoll A., [w:] W. Wróbel (red.), *Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*, Kraków 2015.
- Żółtek S., *Prawo karne gospodarcze w aspekcie zasady subsydiarności*, Warszawa 2009.

Przedstawiona do recenzji publikacja stanowi udaną próbę prezentacji najbardziej aktualnych zagadnień łączących się z tytułową sankcją w przełomowym dla niej momencie, tj. znaczącej reformy prawa karnego, której założeniem było m.in. przemodelowanie jej kształtu i treści normatywnej. [...]. Wśród jej Autorów odnajdujemy zarówno badaczy prawa karnego młodego pokolenia, których spojrzenie na tę sankcję wydaje się być nieskrępowane więzami zasadniczo niezmiennych od dziesięcioleci rozwiązań w tym obszarze, jak i praktyków, wśród nich sędziów i przedstawicieli kuratorskiej służby sądowej. Obecność tych ostatnich dodała niniejszej pracy dynamiczny charakter. Optyka osób, które na co dzień borykają się z realnymi trudnościami, stosując i wykonując tę sankcję, z pewnością wnosi niestandardowe spojrzenie na możliwości zmian zarówno instytucjonalnych, jak i organizacyjnych w tej karze. Co ciekawe, postulaty jednej i drugiej grupy, choć wyartykułowane z różnych pozycji i powodowane odmiennymi doświadczeniami, w najważniejszych punktach wydają się zbieżne. Najważniejsze, aby ten wspólny głos, dotyczący sankcji, która ma w sobie ogromny, niestety dotychczas niewykorzystany potencjał wychowawczy, dotarł i został uwzględniony przez decydentów. Taką właśnie szansę daje publikacja redagowana przez dra Adama Kwiecińskiego.

Z recenzji prof. dr. hab. Macieja Szostaka

ISBN 978-83-65431-34-9 (druk)

ISBN 978-83-65431-35-6 (online)